

תלמוד יהודי שלמי

רב אמר צריך לאמר ארור המן ארורים בניו.
אמ' ר' פינחס צריך לומר חרבונה זכור לטוב.
(מגילה פ"ג ה"ז)

תוכן העניינים:

פירוש 'אור שמחה'

'השוואות הבבלי והירושלמי'

16 'הלכות ומנהגים' שנלמדו מ- 16 תיבות אלו

38 עניינים שנדונים בספר ה'מפתח'

מאות חידושים מראשונים ואחרונים
ב'אוצר מפרשי הירושלמי'

ניתן לכבוד חג הפורים שנת תשע"ט
לקיום מצוות שמחת פורים בהידור

לַיהוּדִים הָיְתָה אֹרְחָה וְשִׁמְחָה וְשִׁשְׁן וְיִקְרָ: (אסתר ה, טז)

אורה זו תורה (מגילה טז ב)

"והיה לעת ערב יהיה אור" (זכריה יד, ז).

"והאור זה התלמוד ירושלמי דנהיד נהורא דאורייתא" (זוהר חדש כ"ב איכה נז, ב).

הירושלמי הפך לנחלת הכלל

לפני 40 שנה, כשפסקו בשמים שהגיעה עת גאולתו של התלמוד הירושלמי (כדברי האדמו"ר מבוהוש זצוק"ל) למדו אותו רק כמה עשרות בודדות, ואילו כיום אלפי לומדים פותחים מדי יום את הירושלמי והוגים בו. זכה דורינו!

קהילות ועדות מצטרפות למעגל הלומדים הגדול. ישיבות וכוללים לומדים את הירושלמי בסדר היום שלהם, תלמידי חכמים מופלגים ובעלי בתים ואנשי עמל לומדים אמרוניו. על פני העולם כולו נפתחים שיעורים, ומגידים ורבנים כובשים את לב הקהל בדבריו, "קול הלשון" ו"קול הדף" מייחדים לו מקום, והשיעורים מושמעים ב-3 לשונות.

מסכת מגילה כרך ג' ד'

הודות לטוב ליבו ולנדיבות רוחו של ידיד המכון מוה"ר חיים יודא יצחק לעפקאזויטש שליט"א, כותבים במכון פירושים ומלקטים ראשונים ואחרונים לגמרות אלו, לתועלת לומדי התורה.

לכבוד חג הפורים מוציא המכון 2 מימדות מתוך ירושלמי מגילה מהדורת 'אור שמחה', מימדות אלו כוללים הרבה מדורים ללומדים ולמעיינים.

את השפע והעושר התורני של ספרי המכון ניתן לדמות לדרך מהירה המיועדת למעבר מאות אלפים שיעברו בה בעתיד, גם אם עכשיו משתמשים בה רק אלפים. במכון מכינים את הירושלמי לימים שיבואו, דואגים למאות האלפים שיצטרפו בהמשך ללימוד, וגם עבורם בונים ומשכללים את הירושלמי העתידי. בספרים אלו ילמדו רבים, קובעי עיתים לתורה ימצאו בהם כדי צורכם, תלמידי חכמים יוכלו לעיין ולהעמיק.

העיסוק בתורת ארץ ישראל מחזק את התפלה ואת הציפייה שתגשם
בנו הבקשה "ותחזינה עינינו בשובך לציון בדחמים" במהרה בימינו אמן.

מכון דרכי שמחה, ערד

יהודה איזרדאעל
ראש מערכת שיעורי תורה

ישראל צישינסקי
מנהל ועורך אחראי

מסכת מוגילה

דב אמר צדיק לאמר אדוד המן ארודים בניו.
אמ' ד' פינחס צדיק לומר חרבונה זכור לטוב.
(מוגילה פ"ג ה"ז)

תוכן העניינים:

פירוש 'אור שמחה'

'השוואות הבבלי והירושלמי'

16 'הלכות ומנהגים' שנלמדו מ- 16 תיבות אלו

38 עניינים שנדונים בספר ה'מפתח'

מאות חידושים מראשונים ואחרונים
ב'אוצר מפרשי הירושלמי'

ניתן לכבוד חג הפורים שנת תשע"ט
לקיום מצוות שמחת פורים בהידור

קיסריה

לשון הקודש

אלפי דאשונים ואחרונים

2,392

שמותיהם
במקף הכרך

בונים יחד, את ההיקף העצום והאיכות המיוחדת
בתלמוד הירושלמי מהדורת 'דרכי שמחה'

מעלות המדורים החדשים שבמהדורה

השוואות הכבלי וירושלמי

המצית החילוקים
בין שני התלמודים

ספר המפתח

אלפי ציונים
לדברי גדולי ישראל
הרנים בסוגיא
במהדורת 'ירושלים וטבריה'

אור שמחה

פירוש בהבנה ברורה
'שווה לכל נפש'
לכיון של מחנך עמית לימוד
הירושלמי. כיון מן האמירי בעל
הכל שסחף ונזקק

הלכות שמקורם בירושלמי

מתוך השולחן ערוך,
הרמב"ם, וספרי הפוסקים

תוספות ראשונים

פנינים קצרים ומאירים
שנכללו מתוך לשון הזהב של
דברי הראשונים
דבריהם בשלימותם והכא באוצר

אוצר מפרשי הירושלמי

ציטוט מורכב של אצרות
דברי גדולי ישראל המצוינים
בספר המפתח
במהדורת 'ירושלים'

נוסחת הירושלמי

דפוס פיעטרוקוב - וילנא.
שיבושים ודאיים המוכחים
ע"פ כתב יד לידן שממנו
נרפס הירושלמי, והדפוסים
המוקדמים, תוקנו.

שקלא וטריא

סיכום תמציתי ומקור של
סוגיות הנמרא, להקל על הלומד
בשעת הלימוד ובשינון הדברים

מפרשי הירושלמי הקדמונים

סדר באותיות חדשות
וברורות, בפיסוק מלא,
ובהדגשת דיבור המתחיל.
"זה מראה שזה יושע, שרש
הקצו, קצו הנה, שני ששה,
במהדורת 'ירושלים'

פטרון
הכרד

הרבני הנגיד

מזה"ר

חיים יודא יצחק
לעפקאוויטש

הי"ו

וזאת הברכה

גדולי ומאורי ישראל מכל החוגים והעדות שלחו את ברכתם

להוגים בתלמוד הידושלמי, לעושים במלאכת המחשבת, ולכל אשר נדבו ליבו למלאכה, להלן לקט חלקי

פנשה הקסן

אברקא אנוואר וויס רשית "בית סקרים"
בוקרלי, נה.

ח' כסלו לסדר מלאכי אלקים עולים
התשס"ב ב"י יצור"

מע"כ ידידי חיקר מאד נעלה הרה"ג ווי"ח פה"מ
כש"ת מוה"ר ישראל יצחק צישינסקי שליט"א עורך
אחראי במכון דרכי שמחה על ירושלמי.

אחדשכ"ת בידידות

נתמלא הבית אורה נר מצוה ואור תורה בהתקבלי ג'
מסכת מהירושלמי (יומא פוכה וסנהדרין) עם פ'
אור שמחה, עם מקורות וצינונים ומפתחות באותיות
נהדרות על נייר מהודר ויפה כלי נאה כלי יאה ממש
בכתר מלכות מאן מלאך רבנן וי"ד שתוכו להוציא
לאור על כל הירושלמי ולהדגות תורה בישראל
בלימוד תלמוד הידושלמי אשר ה' מונח כמעט
כאבן שאין לו הופכין ואשרים שוכיתם להיות
חלק מהמסדרים ומהמפעל הגדול הזה ואשרי לו
לדור שהגה"ק הלב שמחה צוקלי"ח ה' שריו בתוכו
שגילה לו רעיון זה ללמוד ירושלמי יומית ופעל
למעשה להפיץ הרעיון ואחריו מח' הגה"ק הפני
מנחם צוקלי"ח וביה עכשיו להבחי"ח כ"ק אדמו"ר
שליט"א עבצ"א.

ובדבר בקשתו להביע אומר ולחיות דעתי האין
ובמה אפשר לשפר מפעל הענקי זה למען יהא דבר
שלם ומתוקן, אמת כי כל מפעל גדול כזה ישתפר
מיד הוצאה להוצאה, ורש"י הקדוש עשה ב' או ג'
מהדורות ואין וחקר ותיקן מהדורא למהדורה, והבא
נמי ודאי שיהיו תיקונים ושיפורים א"ה חוץ
מטעות הדפוס.

ונהג דברתי פה עם ת"ח שבוכלו שלנו והראתי
להם הגם' וכולם התפעלו ממש מכולל יופי בכל
המובנים.

אלו דברי ידידי אשר הספקתי מתוך הטרדות לציין
כמה הערות והחכם יוסף לקח וי"ד שיוכה לברך על
המוגמר וזכות גדול הוא שפגל בגורלו להיות אחראי
על מפעל קדוש וגדול כזה השם יצליח דרכו מעתה
ועד עולם המעתיק בעדו ומסביר להצלחה בלב
ונפש.

אלחנן בריד ודל הילמרין
מרוסיה לארץ ישראל
רב וויס בלונדון נה.
חבר דרבעת והתאחדות קהלות הוצרים

בה"י

יום ב' פ' אח"ק, ח"י למטמונים, תשס"ב לפ"ק
מע"כ הרבנים הגאונים, מאורי אור שמחה, אנשי
מפעל התלמוד הידושלמי, ובראשם הגה"ח וכו'
מוה"ר נ. רוטשטיין שליט"א ראש ישיבת נור
התורה

אחדשכ"ת הני מאשר בזה קבלת ה' מסכתות
יומא-סוכה-סנהדרין, שיצאו לאור על ידי מערכת ה'ר
בירוב פאר והדר מכל הבחינות, דבר גדול ונשגב עלה
ביד מפעלכם, לזכות עולם התורה, ולומדיה.

תלכו מחיל אל חיל לברך על המוגמר בעזרת ה'
בגבורים, בגבורתה של תורה.

וה' הטוב יכונן ללמוד ולהגות בתורה, וציין במשפט
תפדה ושבי בצדקה, כרמזה מפי גדולים על שני
התלמודים הבבלי והירושלמי, ותחינה ענינו בשבוס
ה' לציון ברחמים.

החז"ח ביקרא דאורייתא

דעתא דרבינו יוחנן

נפתי צבי הברשטא

אבד"ק באבוב

בה"י, יום שנכפל בו כי טוב לס' וירא י"ג מרחשון
תשס"ב לפ"ק

רבות נפלאותי ונהייתי לחזות בנועם לחזות בנועם
עבודת הקודש של הדפסת שלש מסכתות מתלמוד
ירושלמי בעריכת נאה מהדורת, מעוטרת עם פ' אור
שמחה המאיר עינים ומשמה לב בהבנת הדברים
כפשוטן, ועם ילקוט תוספות הראשונים על האמור
בירושלמי, ומחזור לטהור אוסף מפרשים ומפתח
המעיר ומראה מקום לאלפי ספרים דשקלי וטרי
דבריי חכמי ירושלים ז"ל, אשרי חלקם של העוסקים
במצוה זו שנתגלגלה זכות כבירה על ידיהם לעשות
אונים לדברי התורה הזאת בטוב טעם ודעת למען
להקל להצמאה לדבר ד' מירושלים לגשת לשולחן
הערוך ומוכן לאכול מפריה ולשבוע מטובה.

ישר חילים לאורייתא, ועליהם אמר הכתוב ומצדיקי
הרבים ככוכבים לעולם ועד, בדודאי יתרבו הקובעים
עתים בלימוד הידושלמי הודות למפעלם הטוב.

ויהי רצון שזכות כל התנאים והאמוראים יעמוד
בעדם להצליח להמשיך במלאכת שמים לזכות את
ישראל בעוד מסכתות בדרך הגיל, עד שיוכה לברך
על גמרה של תורת הידושלמי, ויאתו רבים לאורה
ומלאה הארץ דעה בינה והשכל.

הכ"ח לכבוד התורה ולומדי' ומפיצי' ומרביצי'

בין (ס' ה' ל'י האלול)

פינחס מנחם אלטר

ברדיקא טורי גאללה
ירושלים, ספת אמת 3 תר. 124

בה"י

ר"ת, עש"ק לסדר ולפרט "אשר ברכו ה'" לפ"ק
נהייתי לראות את דפי המהדורא הנאה של הידושלמי
עמ"ס סוכה - הגלמוד כעת בדף יומי - ע"פ אור
שמחה, וזכות מייסד דף יומי ירושלמי, כ"ק אחי
אדמו"ר צ"ל בעל לב שמחה תגן על העורכים ש'
אשר טרחו לעשות מלאכה נאה לזכרו.

ה'י מנחם אלטר

יצחק טובי' ווייס

דין ומוציא דק"ק מחזיקי הדת
אנטווערפן

בס"ד אור ליום ד' לס' וישלח תשס"ב

כבוד הרבנים הגאונים שליט"א חברי מכון דרכי שמחה
בראשות הרב הגאון מוה"ר נחום רוטשטיין שליט"א
אחדשכ"ת בכבודו ובהוקרה.

בתורה ובשמחה קבלתי מכם הספרים הקדושים תלמוד
ירושלמי מסכתות סוכה יומא וסנהדרין, נתמלא הבית
אורה בראותי עבודתכם הגדולה בהוצאתכם לאור
תלמוד ירושלמי עם פירוש אור שמחה שהוא תמצית
פירושי רבותינו מפרשי הידושלמי ומוכן לכל לומדי
הירושלמי, שבי"ח נחברו בדורינו ע"י התעוררות כ"ק
אדמו"ר הלב שמחה צוקלי"ח.

אין ספק שרבים יברכו אתכם על הביאכם לכלל
ישראל אוצר נחמד וזה וקיימתם מה שכתב רש"י הק'
ר"פ משפטים אשר תשים לפניהם כשלחן ערוך ומוכן
לאכול לפני האדם, תבא עליכם ברכה, ותוכו כולכם
יחד לברך על המוגמר בביאור כל תלמוד הידושלמי
ותוכו בזה את כלל ישראל.

ואחתום בכריכה מרובה ובכבוד רב

יצחק טובי' ווייס

מטבת תמימה שדך התורה האמן

רבי חיים קניבסקי שליט"א

בס"ד תמוז תשע"ה

לכבוד הרה"ח ר' שליט"א

הנה מכון דרכי שמחה עושה גדולות ונצורות
במהדורה חדשה ומהדורת מאד את תלמוד
הירושלמי אשר הוא כידוע כספרי החתומים, והם עשו
עבודה נפלאה וחשוב ביותר לחמוק בהם ביד רחבה
ולירוסם את קרן תורת א"י.

ובזכות זה תזכו לאריכות ימים ושנים טובות והצלחה
ונחת מכל יצ"ח.

חיים קניבסקי

הקורא עומד פרק שלישי מגילה

מסורת הש"ס

6) מסכת סופרים פרק י' הלכה ג'
ג'לגלית רבה פ' ט'
אמר רבה פ' ט'
מדרש שמואל פ' ג'
ז'לגלית רבה פ' ט'
ד"ה ופתח ש"ס
לוקח שמשו ומלך רמו
פתחמו ד"ה ז'לגלית
לגלגל
ועי' מגלה ז'

מקורות

רב ע"פ המבואר בבבלי פ"ט א'
[הובא בבבאבאריא ב' ח']

הלכות שמקורן בירושלמי

א. רב אמר, צריך לאמר אורו המן אורוים בני. אמר ר' פינחס, צריך לומר חרובנה זכור לטוב. מכאן שצריך לומר אורו המן ברוך מרדכי, אורוה וזש ברוכהאסתר, אורוים כל החרשים ברוכים וכל העצורים, וגם חרובנה זכור לטוב. (סור [אורח ת"ח] סוף טו, ש) שחן ערוך (טו), (וכן היא נרדסה בירושלמי) [באוצר] 9-2

ב. מכאן שגם בבבלי יש לומר שושנת יעקב. (ערוך שחלח א"ח סי' תרצ"ט) [באוצר] 26-1

ג. מנהג צפת לומר אורוים בני, ובגמרא הירושלמי (פסוקי הנהגה הלכות מגילה סימן י"ח) [באוצר] 10-3

ד. מכן שדין זה מובא בפרק דין העוסק בהלכות קריאת המגילה ולפני הלכות הברכה, מבואר שואומים זאת מי אברהם הקריאה לפני שחור ח"ב אורו סי' י"ב ור"ח, ודלא כמנהגי שואומים זאת מי אברהם, ודוע להזכיר ח"ב לידת השור והשועל שביאורים את סיפוקי תר"ב ולא סיפוקי תר"ב והסדר בענין הברכה) [באוצר] 13-2

ה. כשהיו מזכירין מרדכי ביום מוכרין בורו, וכשהיו מזכירין המן היו אומרים אורו. (נמוק"ס פ"ב ד"ה ב') [באוצר] 11-1

ו. כשיומ בתיבת 'מרדכי' הרשאונו במגילת 'ברוך מרדכי', ונתיבת 'המן' הראשונו 'אורו המן'. (ערוך שדין ח"ב ד"ה ור"ח) לפי גיטתו (ירושלמי) [באוצר] 20-2

ז. מכאן מקור דברי הלבוש (אורח סי' תרצ"ט)

רב אמר, צריך לאמר אורו המן אורוים בני. לאמר קריאת המגילה שנוכח בה מפלת המן ובניו, צריך לומר אורו המן אורוים בניו. לפי שהמזכיר שמותיהם של רשעים צריך לקללם, שנאמר (משלי י' ז') וְשֵׁם רָשָׁעִים יִקָּבֵץ: אָמֵר ר' פינחס, צריך

א כן היא הסכמת רוב המפרשים [בספתא 5-2]. ויש שפירשו שצריך לומר כן בכל פעם שמזכירים המן בקריאת המגילה [וכפי שמשמע מלשון המדרש (הובא לקמן): 'רב כי הוי מטי להמן בפורים']. ובאורא למה אין בכך משום הפסק. [ולבריהם גם בהזכרת חרובנה בקריאת המגילה צריך לומר 'זכור לטוב'] [באוצר 12-4].

יש שפירשו שצריך לומר כן ביום הפורים ולא דווקא בקריאת המגילה. וראה בהרחבה בספר המפתח. ב ראה לשון המדרש (בראשית רבה מט א'): 'ר' יצחק פתח, זכר צדיק לברכה, וכל מי שהוא מזכיר את הרשע ואינו מקלל עובר בעשה. מה טעמיה שהא מזכיר את הצדיק ואינו מברכו עובר בעשה, מה טעמיה זכר צדיק לברכה, וכל מי שהוא מזכיר את הרשע ואינו מקלל עובר בעשה. מה טעמיה וְשֵׁם רָשָׁעִים יִקָּבֵץ וכו'. רב כי הוי מטי להמן בפורים אמר אורו המן אורוים בני, לקיים מה שנאמר וְשֵׁם רָשָׁעִים יִקָּבֵץ, אמר ר' פנחס חרובנה זכור לטוב. מסיבות המימות נראה שגם אמירת 'חרובנה זכור לטוב' נדרשת מאותו פסוק שהזכיר שם 'זכר צדיק לברכה' וְשֵׁם רָשָׁעִים יִקָּבֵץ, שמשם למדים עניין הוכרת מעשה צדקות. וכן כתב אבדורם (פורים ד"ה ואמרין בירושלמי) [באוצר 9-2].

ו ראה [פ' ז'] שיש שהקשו שהרי חרובנה רשע היה, ומבואר בגמרא (מגילה טו א') שאף הוא היה באותה עצה עם המן ומשום כך ידע מעשיית העץ וידע שנוכחו חמישים אמה, ורק כשראה את תחילת מפלת המן ופחד שיתפס עמו הנפך להעיד נגדו (מהרש"א ח"א שם), אם כן למה צריך להזכירו לטוב. יש שפירשו שמכל מקום מאחר שעל ידו גלגל הקב"ה את מפלת המן ועל ידי כך הייתה הצלה גדולה כל כך של כלל ישראל, מחויבים אנחנו לזכור לטוב [באוצר 32-2].

יש שפירשו שר' פינחס נחלק על דרשת חז"ל במסכת מגילה, וסבר שלא היה באותה עצה עם המן ולא היה רשע [באוצר 35-2]. ויש שפירשו על פי מאמר חז"ל (אסתר רבה י ט) שאלוה הנביא נראה לאחשוורוש בדמות חרובנה, וכיון שאלוה נראה בדמותו צ"ל לחלוק לו בכוד, וכעין מה שמובא בגמרא (ירושלמי סליא פ"ט ד"ה) אצל רבי חיאי שחלק לו רבי כבוד כיוון שאלוה נראה בדמותו [באוצר 34-2].

ולפי זה מובן מפני מה מזכירים לטובה את חרובנה ולא את אחשוורוש שהוא ציווה לתלות את המן ולהרוג את שונאי היהודים.

ובאורא לפי זה הלשון שאנו אומרים 'וגם חרובנה' (ויש מהראשונים שהעתיקו כך בשם הירושלמי), היינו גם חרובנה עצמו, מלבד אלוה שנראה בדמותו [וראה עוד ספר המפתח בזה, ובשאר השינויים שבין מנהגיה למש שנזכר כאן בירושלמי].

ו[פינה מראה פירש שאת מנהג אסתר שפוטו הוא שיוזכרו לטובה, אלא אפילו את חרובנה צריך להזכיר לטובה] [באוצר 36-2]. ויש מי שהקשו, שאפילו חרובנה שלא התכוון להציל את ישראל אלא שיהרג המן, גם כן צריך להזכירו לטובה].

השוואות הבבלי

צריך לאמר אורו המן אורוים בניו. בבבלי (ג':) 'אמר רבא מייחייב איניש לבסומי בפוריא, עד דלא ידע בין אורו המן לברוך מרדכי'. ובתוספות (ד"ה דלא), כתבו 'בירושלמי' אורוה וזש ברוכה אסתר אורוים [וכן] [באוצר 10-1]. אך ראה שיטה למס' מגילה ובהער' 30 [באוצר 17-2].

אמר ר' פינחס צריך לומר חרובנה זכור לטוב. בבבלי (טו): ויאמר חרובנה וגו', אמר רבי אלעזר אף חרובנה רשע באותה עצה היה, כיון שראה שלא נתקיימה

רבא אמר צריך לאמר אורו המן אורוים בניו. אמר ר' פינחס צריך לומר חרובנה זכור לטוב].

צריך לומר חרובנה זכור לטוב. לפי שמחמתו נתלה המן, כפי שנאמר (אסתר ז', ט) וַיֹּאמֶר חֲרֻבְנָה אֶתֶד מִן הַסָּרִיסִים לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ וְגַם הִנֵּה הָעֵץ אֲשֶׁר עָשָׂה הָמָן לְמַרְדֵּכִי אֲשֶׁר דָּבַר טוֹב עַל הַמֶּלֶךְ עֲמֵד בְּבֵית הָמָן גְּבַה תְּמַשִּׁים אִמָּה וְיֹאמֶר הַמֶּלֶךְ תִּלְתָּה עֲלֵיו:

ביאורים

אמנם יש שהקשו שאין הידון דומה לראה, שהרי רבי חיאי היה אדם גדול ואף כלא שהיה אלוה נראה בדמותו היה רבי חולק לו כבוד. ועוד, הרי כאן היה מוכרח אלוה לבוא בדמות אחד מסריס המלך כדי שישמעו דבריו למלך, ואין זה מורה על מחמתו של חרובנה.

יש שפירשו לדרך זו, שבאומרו 'חרובנה זכור לטוב' כוונתו על אלוה עצמו [באוצר 36-2].

ונכפיושם משמע קצת מלשון המדרש (אסתר רבה י ט): והמלך קם בחמתו ממשתה היין אל גינת הביתן, מה עשה מיכאל המלאך התחיל מקצץ את הנטיעות לפניו והוסיף חמה על חמתו, ושב אל משתה היין והמן עמד בעקב על נפשו, מה עשה מיכאל דחפו על אסתר ודויתה מצעקת לאזני המלך הרי הוא כבשני לפיך, ויאמר המלך הגם לכבוש את המלכה עמי בבית, ושמע המן הדבר הזה ונפלו פניו, מה עשה אלוה זכור לטוב נדמה לחרובנה ואמר לו אדוני המלך גם הנה העץ אשר עשה נדמה למרדכי וגו', דאמר ר' פנחס צריך לומר חרובנה זכור לטוב.

יש שהסופר שלפי זה מודוקדק הלשון 'זכור לטוב' דווקא, משום שלשון זו שכיחה בחז"ל על אלוה הנביא (ראה במשנה סוף מסכת סוטה, ברכות ג א. ירושלמי תרומות פ"א ד"ה ופ"ח ד"ה ושקלים פ"ג ד"ה, ועוד). ובאורא לפי זה הלשון שאנו אומרים 'וגם', היינו וגם אותו חרובנה שמוזכר במגילה, וראה 'זכור לטוב', כלומר הוא אלוה שכיניו הוא 'זכור לטוב' [באוצר 32-2].

ונפקא מינא לדינא בין היתרוצים, האם כשמוזכרים טובה גדולה שעשה לו ישראל צריך להזכיר וזכורנו לטובה.

ומלשון ספר חסידים [באוצר 39-3] נראה שנמארו שחרובנה חזר ברבע האחרון והציל את ישראל, נעשה כצדיק בכך ומשום כך כשמוזכרים את פעלו הטוב מוסיפים לומר 'זכור לטוב'. [ולבריי ספר לשון (סימן תשנ"ח): ואשר אמרו על חרובנה זכור לטוב, לפי שאם אדם מדבר בשבח צדיקים בין יהודים בין גוים, כגון אותו פלני עשה לישראל אותה טובה, יאמר וזכורנו לברכה. [ולבריי ספר חסידים עולה, שמדברי הירושלמי כאן מקור לאותם שנהגו לומר ז"ל או זצ"ל בהזכרת שמות גדולי ישראל אם כשהם עדיין חיים (ראה שו"ת חוות יאיר סי' נא ומהרש"א ח"א קדישין לא ב ד"ה מכאן אפלי). וכן שהחייב להזכיר זיכרונם לטובה הוא רק כשמדברים בשבחם וראה עוד באורוים נוספים באמריהו ז"ל על פי בקלה [באוצר 44-3].] // יש מי שביאר בלשון 'זכור לטוב' ולא 'ברוך יהיה' וכדומה, שהכוונה למה שנוכר בפירוש במגילה, והיינו מה שהשליך על המן. אבל מה שהיה מתחילתו בעצתו של המן ורשעותו, דבר זה לא נזכר בפירוש אלא בקבל חז"ל היא [באוצר 36-1]. ויש שפירשו שמשום שהיה רשע והיה בעצה אחת עם המן וגם לבסוף לא התכוון להציל את ישראל אלא רק לברכו וכן מוזכרים פעלו לטובה [באוצר 35-3], ומשום כך גם אין אומרים 'זכור לטוב' בלשון עתיד. וראה גם חתם סופר מגילה ז מה שכתב בזה [באוצר 36-1].

ו[פינה מראה פירש שאת מנהג אסתר שפוטו הוא שיוזכרו לטובה, אלא אפילו את חרובנה צריך להזכיר לטובה] [באוצר 36-2]. ויש מי שהקשו, שאפילו חרובנה שלא התכוון להציל את ישראל אלא שיהרג המן, גם כן צריך להזכירו לטובה].

ובאורא לפי זה הלשון שאנו אומרים 'וגם חרובנה' (ויש מהראשונים שהעתיקו כך בשם הירושלמי), היינו גם חרובנה עצמו, מלבד אלוה שנראה בדמותו [וראה עוד ספר המפתח בזה, ובשאר השינויים שבין מנהגיה למש שנזכר כאן בירושלמי].

ו[פינה מראה פירש שאת מנהג אסתר שפוטו הוא שיוזכרו לטובה, אלא אפילו את חרובנה צריך להזכיר לטובה] [באוצר 36-2]. ויש מי שהקשו, שאפילו חרובנה שלא התכוון להציל את ישראל אלא שיהרג המן, גם כן צריך להזכירו לטובה].

עצתו מיד ברח. ובאסתר רבה (י', ט): אלוה זכור לטוב נדמה לחרובנה, ואמר לו אדוני המלך גם הנה העץ אשר עשה המן למרדכי וגו', דא"ר פנחס צריך לומר חרובנה זכור לטוב וכו'. שיטת רבי פנחס בירושלמי כדבריו במדרש, שאלוה נדמה לחרובנה, ולכן מצריך לומר על חרובנה זכור לטוב, ורשית הבבלי שחרובנה בעצמו סיפר לאחשוורוש על העץ שהכין למרדכי, ולא עשה זאת מפני שרצה להציל את מרדכי, אלא כדי להציל את עצמו מעונש על מה שיעץ להמן לעשות את העץ, ולפי' אין לומר רשע זכור לטוב. וראה יוסף סי' תרצ"ה צריך שיאמר, וראו עוד באוצר מפרשי הירושלמי [35-1].

עין משפט
זר מצוה
א א טו"וע א"ח סי'
מק"ס פס"ק טו'

הלכות שמקורן בירושלמי

ס' (ז) ששקוראים המן בפורים יש לומר שם רשעים יקב. (לבוש ז' מביא מוכין, ובמ"א מביא מדרשו, ובספר בקורא שמו הסמך ליה גם דברי הירושלמי) [באוצר 17-1]

ח. למנהג שואומים בשעת קריאת המגילה, יאמרו בקר השומעים ולא הבעל קורא. (מדרש שו"ת) [באוצר 11-2]

ט. אין לומר זאת בשעת קריאת משום המגילה, שגמבלב דעת השומעים, אולם לאלו שנתנום לומר עשרת בני המן קהל וחון, יאמרו אז אורו המן ואורוים בניו. (אור דוד ל"ה דוד מ"ח) [באוצר 12-3]

י. מכאן מקור המנהג להזכור כשמוזכרים שם המן, בשביל התיקנות שלא יודעים לומר ש"ה. (אוצר למנהגי שיוניון פ"א ח"א ג') [באוצר 26-1]

יא. אומרים זאת בשעת הסעודה. (מדרש אור"ח סי' תר"ז) [באוצר 11-2]

יב. וגם חרובנה זכור לטוב. מכאן מקור לזכור אלוה וראו (ס' תרמ"א) כתובו חרובנה השני במגילה (בבלי תורה מגילת אסתר) [באוצר 41-1]

יג. מכאן ששמוזכרים רשעים שעשוהו לטוב כלא ישראל מברכים אותו. (ראה מבני י"ט א"ח סי' כ"ט) [באוצר 31-3]

יד. מדברי הירושלמי מבואר שמתור להזכיר לו טובה ולכן אפשר להנציח בביהכ"ס שם חיל דודי. (שולחן ערוך סי' ח' א"ח פ"ג ד"ה ט') [באוצר 38-1]

טו. מכאן שמותר לומר קדיש אחרי גמרי שהצליח נפשות משראל. (שו"ת מנחת יצחק - ח"א סי' כ"ה) [באוצר 40-1]

טז. מכאן שראוי לגר לומר קדיש על אביו ואמו שהצליחו. (שו"ת מנחת יצחק - ח"א סי' כ"ה) [באוצר 40-1]

פרק שלישי הלכה ז, דף א, א [כו.]

רב אמר, צריך לאמר ארור המן וכו'.

בבבלי (גיטין זז:) שמבני בניו למדו תורה בבני ברק, ובטעם הדבר שרב לא חשש לזה, וטעמים נוספים ומו"מ בזה. **מפתח** 6-3 / **אוצר** 27-1

20. מדוע מקללים את המן [גם לדעות שאין אומרים 'ארורים בניו']? הרי מבני בניו למדו תורה בבני ברק, ומילת 'ארור' נסובה גם על בניו כמו שמצינו ב'ארור כנען'.
..... **מפתח** 6-3 / **אוצר** 28-1

21. יש שגרס 'ארורים בניו', וביאר שהכוונה שזה משפט אחד ארוך שהיה אומר אותו כשהגיע להמן במגילה לאחר שנתלו בניו. **מפתח** 6-3 / **אוצר** 28-1

22. מקללים גם את בניו, לרמז שלכל אחד מהרשעים יש דרך רשע בפני עצמה.
..... **מפתח** 6-3 / **אוצר** 28-1

א"ר פנחס, צריך לאמר חרבונוה זכור לטוב.

23. יש שגרס את דברי רב פנחס לפני דברי רב. **מפתח** 6-3 / **אוצר** 28-2

24. יש שכתב רמז במה שהאמורא ששמו רב פנחס דרש בזכות חרבונוה, ש'חרבונוה' בגימטריה 'פנחס אליהו' עם הכולל. **מפתח** 6-3 / **אוצר** 28-2

25. יש שפירש שצריך לומר זאת כשמגיעים למילים 'זיאמר חרבונוה' במגילה [וראה לעיל (ד"ה נחלקו) לענין אמירת 'ארור המן']
..... **מפתח** 7-1 / **אוצר** 28-3

26. לפי הגרסא 'גנם חרבונוה זכור לטוב', ביאור הטעם שאומרים 'גם'.
..... **מפתח** 7-1 / **אוצר** 28-3

27. מדוע מזכירים אותו לטובה הרי היה אחד מסריסי המלך, והיה באותה עצה, ולא נתכוון לטובת היהודים אלא לטובת עצמו, כמבואר בבבלי (טז).
..... **מפתח** 7-1 / **אוצר** 31-2

28. יש שכתב שחרבונוה שאומרים עליו זכור לטוב שמו מסיימם בה"א, ועליו אמרו במדרש שהוא אליהו הנביא, ואינו חרבונוה שהיה באותה עצה הנזכר בבבלי ששמו מסיימם באל"ף.
..... **מפתח** 7-2 / **אוצר** 35-2

29. יש שכתב שהזכירו את חרבונוה לטובה, מחמת השישועה חייבת לבוא מתוך הרשע כדי שיהיה ניכר הנס, ולכן הישועה הגיעה דרכו. **מפתח** 7-2 / **אוצר** 35-2

30. טעם שאין אומרים על חרבונוה אלא 'זכור לטוב', ולא אומרים 'ברוך חרבונוה' כשם שאומרים 'ברוך מרדכי'. **מפתח** 7-3 / **אוצר** 35-3

31. יש שפירשו שמזכירים את חרבונוה לטובה מחמת שזה היה אליהו זכור לטוב [כמבואר במדרש (אסתר י ט)] ומזכירים לטובה את אליהו, ויש שפירשו שמזכירים את חרבונוה עצמו לטובה מחמת שאלהו נראה בדמותו. **מפתח** 7-3 / **אוצר** 36-2

32. טעם שאומרים 'זכור לטוב' בלשון עבר, ולא אומרים 'זכור לטוב' בלשון עתיד.
..... **מפתח** 8-1 / **אוצר** 39-2

33. מכאן סמך שמותר להזכיר לטובה גויים שעשו טובה לישראל, וכן שמותר לומר קדיש על גוי שעשה טובה לישראל. **מפתח** 8-1 / **אוצר** 39-2

34. מכאן שיש להזכיר לטובה אפילו מישהו שעשה דבר לצורך עצמו.
..... **מפתח** 8-2 / **אוצר** 39-2

35. לימוד מכאן שיהודי שיצא ממנו דבר טוב אפילו אם לא נתכוון לטובה ודאי 'זכור לטוב'. **מפתח** 8-2 / **אוצר** 40-2

36. יש שכתב שאומרים כן כדי להדגיש שאין השמחה שלימה מאחר שגם לחרבונוה שהיה רשע, היה חלק בישועה. **מפתח** 8-2 / **אוצר** 40-3

37. טעם הדבר שכאן נכתב 'חרבונוה' עם אות ה"א בסוף, ובתחילת המגילה [וכן בבבלי (טז)] עם אל"ף בסוף. **מפתח** 8-2 / **אוצר** 40-3

38. כשמדברים בשבחו של צדיק אומרים 'זכור לטוב' וכמו שנלמד מחרבונוה, אבל כשאומרים דבר הלכה אין צריך לומר 'זכור לטוב' כי הוא מוזכר לטובה בדבר ההלכה שאומרים בשמו.
..... **מפתח** 8-3 / **אוצר** 41-3

1. גרסאות בדברי הירושלמי, והשוואת הדברים למבואר במסכת סופרים (פ"ד ה"ו) ובמדרש (בראשית רבה מט א) ולנוסח שאנו אומרים היום לאחר קריאת המגילה.

..... **מפתח** 5-1 / **אוצר** 9-1

2. נחלקו המפרשים מתי לומר ארור המן וכו', האם כל פעם שמזכיר שמו של המן [וכדמשמע במדרש (בראשית רבה מט א)], או בקריאת המגילה בפעם הראשונה שמזכיר את שמו, או בפסוקים שנזכר שמו לאחר מותו, וכמבואר בסמוך לענין נבוכדנצר שרק כשהזכירו לאחר מיתתו קיללו, או לאחר קריאת המגילה [וכמשמעות הדברים במסכת סופרים (פ"ד ה"ו)]. וביאורים נוספים ומו"מ בזה, והאם נחשב להפסק לאומרו בקריאת המגילה.
..... **מפתח** 5-1 / **אוצר** 40-3

3. לפי הדעה שיש לומר 'ארור המן' בתוך קריאת המגילה, יש מי שכתב שרק השומעים אומרים זאת ולא הקורא. **מפתח** 5-1 / **אוצר** 47-2

4. לפי הדעה שאומרים 'ארור המן' אחר קריאת המגילה, יש שהקשו מדוע אומרים זאת אחר הברכה של 'הרב את ריבנו' הרי יש להסמיכו לקריאת המגילה.
..... **מפתח** 5-3 / **אוצר** 47-2

5. השוואת דברי הירושלמי לדברי הבבלי (ז:) 'מ'חייב איניש לבסומי בפוראי עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי', והאם הכוונה עד שלא ידע לומר את המוזכר בירושלמי כאן, וביאור דברי התוספות (שם ד"ה דלא) שהביאו על הגמרא הנ"ל את דברי הירושלמי הללו.
..... **מפתח** 5-3 / **אוצר** 47-2

6. מגירסת הראשונים הנ"ל 'ארורים כל הרשעים' וכו', מבואר שזה תפילה, ואינו כחזרה על סיפור המגילה. **מפתח** 6-1 / **אוצר** 20-3

7. הטעם שצריך לומר כן, הוא על פי המדרש (בראשית פרשה מט) שכל מי שמזכיר הרשע ואינו מקללו עובר בעשה. **מפתח** 6-1 / **אוצר** 20-3

8. יש שכתב שבגלל שהמן עשה מעשה נחש, לכן אומרים עליו לשון 'ארור' שהוא לשון הקללה שהתקלל בה הנחש. **מפתח** 6-1 / **אוצר** 20-3

9. הוכחה מדברי הירושלמי כאן שאין ענין לאומרו ג' פעמים ושלא כדברי חמדת ימים (הלוי, ח"ב פ"ג קריאת המגילה אות פב). **מפתח** 6-1 / **אוצר** 20-3

10. יש מי שדייק מלשון הירושלמי 'צריך' שיש חיוב לומר כן, ומדברי הבבלי (ז:) שחייב להשתכר עד דלא ידע, הוכיח שאינו חיוב אלא מנהג. **מפתח** 6-1 / **אוצר** 21-1

11. טעם שתיקנו לומר 'ארור המן' בשונה מחנוכה. **מפתח** 6-1 / **אוצר** 21-1

12. ביאור המשמעות במה שאומרים 'ארור המן' אף שהוא כבר מת.
..... **מפתח** 6-1 / **אוצר** 21-2

13. יש שכתב שהטעם שהבבלי לא הזכיר אמירת ארור המן, מחמת שזה היה שגור בפהם, ולא היה צריך לכתבו. **מפתח** 6-2 / **אוצר** 23-1

14. דין זה אינו לעיכובא. **מפתח** 6-2 / **אוצר** 23-1

15. טעם שמקדימים ארור המן לברוך מרדכי. **מפתח** 6-2 / **אוצר** 23-2

16. מכאן מקור למנהג ההכאה בשעה שמזכירים המן במגילה.
..... **מפתח** 6-2 / **אוצר** 25-3

17. לקיים את דברי הירושלמי, נוהגים לומר אחר קריאת המגילה בבוקר ושושנת יעקב, אף שאין אומרים אשר הנאי. **מפתח** 6-2 / **אוצר** 26-1

18. ביאורים ע"פ דרוש במה שאומרים 'ארור המן ברוך מרדכי'.
..... **מפתח** 6-2 / **אוצר** 26-1

ארורים בניו.

19. יש שפירשו טעם הדבר שלא נוהגים היום לומר 'ארורים בניו', מפני שמבואר

ספר המפתח

קיסריה

לשון הקודש

מקרא ל'ספר המפתח'

פסחים פ"א ה"א / דף א, א (בילול דף א.)	בראש הדף נרשם פרק, הלכה, הדף צוין לפי מהדורתנו, אותה אוחז המשתמש בידיו [בסוגריים מרובעות, צוין הדף לפי מהדורת וילנא] לתועלת המשתמשים ממהדורות אחרות
מתני': בודקין את החמץ. מדברי הפני משה מבואר שמה שאמרו בבבלי (ו:): בטעם הביטול "שמא ימצא גלוסקא יפה"	ציטוט - נוסח הגמרא בסוג אות בולט ומוגדל כותרת - הנושא עליו דנים בספרים המובאים הכוונות סודרו כדלהלן: ביאורי הסוגיא והסובב לה, נושאים הקשורים ישירות לדברי הירושלמי, קושיות מהבבלי והשוואות בין התלמודים, כותרות נוספות כפי הסדר הנראה לעורך
הובא בראשונים. ראב"ה - ח"ב סי' תל	ראשונים שהביאו את דברי הירושלמי, אך העורך לא מצא בהם דבר חידוש. הציון מיועד כדי שיהיה ניתן לראות את דברי הראשונים במקורם, ויתכן שימצא בהם דבר חידוש.
עלי תמר - ד"ה אף [59-2].	ציון העמוד והטור ב'אוצר מפרשי הירושלמי'. בדוגמה זו: עמוד 59, טור 2. האוצר הודפס בפורמט ירושלים, המורחב
בנין שלמה - ח"ב עניינים שונים סי' כה אות ח 'הובא לעיל על הירושלמי דב' ד"ה השוואת'	כאשר הקטע שהובא ב'אוצר' דן בכמה נושאים, הובאו הדברים במקום אחד לפי שיקולי עורכי האוצר. ובשאר הנושאים הובא רק שם הספר, ולאחריו צוין 'הובא לעיל' / לקמן... 'הירושלמי' מציין לציטוט נוסח הגמרא. בדרך כלל הציטוט סומן בגרש לפניו ולאחריו. 'ד"ה' מציין לכותרת
דבר הלכה - הל' פסחים אות א 'הובא לקמן ד"ה	לא צוין ציטוט הירושלמי, רק כותרת, משום שכותרת זו מופיעה תחת הציטוט הנוכחי
וראה עוד לעיל ה"ז על הירושלמי תיפתר ד"ה	לאחר הבאת רשימת ספרים, צויין לפעמים 'וראה עוד לעיל' / לקמן'. מטרת הציון בדרך כלל להפנות לספרים שהובאו במקום אחר וקשורים לנושא זה
שונה הלכות (שלם) - על הגר"ז סי' יא 'הובא	שם הספר באותיות מודגשות (כשיש לספר שני שמות נוסף מקף ביניהם), מחבר / הוצאה לאור וכדו' באותיות רגילות. כאשר כל אלו כתובים לפני המקף
דרשות חתם סופר - ח"ג דרוש לשבת הגדול עמ' סה ד"ה בירושלמי (גד' גם בחת"ס פסחים ה'ל' נזכר חתם סופר ב א (עמ' ג), ויומא פא.	לאחר המקף, מראה מקום בתוך הספר, תוך השתדלות לפרט כמידת האפשר, בכדי להקל על הלומד את מציאת מקור הדברים
ביאור הגר"א - א"ח סי' תלג סי"א 'הובא לקמן על הירושלמי אוף הכא שלא ד"ה טכאן המקור' [103-1]. (ועי' דמשק אליעזר (לאנדא) - שם אות כ	מראה מקום זה, זהה לספרים קודמים בדוגמה. גם בספר דמשק אליעזר המראה מקום זהה לביאור הגר"א, והוא ב'או"ח סי' תלג'
אור חדש - הג"ל [370-3].	הספר הזה ודבריו בנושא זה, הובאו לעיל בסמוך. וכך גם אם נכתב דלהלן / דלקמן הדברים הובאו בסמוך
תוספות הרשב"א - יד ב ד"ה ולד טומאה [371-3]. קרבן העדה.	בספר שהנדפס בו מופיע על סדר הירושלמי, לא צוין לו מראה מקום (בדרך כלל), וניתן למוצאו בספר, לפי ציטוט לשון הירושלמי, המופיע ב'מפתח' לפני הכותרות. סדר הבאת הספרים (בדרך כלל), לפי סדר הדורות של המחברים
שערי טהר - ח"ד עמ' רנז-1 ד"ה ולפענ"ד <->.	יש ספרים שלא הבאנו את לשונם, מהטעמים דלהלן: דבריו הובאו בכותרת / ספר קודם כתב את הדברים / אריכות / וטעמים נוספים. במקרים אלו נוסף לאחר הספר הסימון <->. כשהספר דן בנושא באריכות, לעתים לא הובאו דבריו, וצוין 'לא הובא מפאת האריכות' וכי"ב
עלי תמר - ד"ה אף [59-2]. ועי' מאירי - יב ב [159-2]. פני משה - ד"ה בראשון.	במקום שיש ספרים שדנים בעניין כנושא מרכזי, וישנם ספרים שדנים בעניין בדרך אגב או שאינם דנים ישירות בדברי הירושלמי כאן וכדו', צויין לפנייהם ועי'. בכל מקום שצוין ועי'. כל הספרים המצוינים בהמשך, הם תחת אותה קטגוריה, גם רשימה זו מסודרת לפני עצמה לפי סדר הדורות
וועי' ח"ל רמב"ל שניין כלים סכ"ד מ"י ד"ה ונעסי"ו	כאשר צוין ועי' בתוך סוגריים עגולות, הספרים הנמצאים בסוגריים מתייחסים לנאמר בספר הנזכר לפנייהם

* כללים בעריכת ספר המפתח, הובאו בסוף הספר. ** כללים נוספים וייחודיים להתמצאות ב'אוצר' הובאו בתחילת האוצר.

פרק שלישי

הלכה ז

דף א, א [בוינלא דף כז.]

רב אמר, צריך לאמר ארור המן וכו'.

גמראות דברכי הירושלמי, והשוואת הדברים למבואר במסכת סופרים (פ"ד ה"ז) ובמדרש (בראשית רבה מט א) ולנוסח שאנו אומרים היום לאחר קריאת המגילה.

תוספות - ז ב ד"ה דלא {9-1}.

(ועי' רש"י - שם ד"ה דלא {9-1}.

ומהר"צ חיות - בתוס' שם {9-1}.

אשכול - הל' חנוכה ופורים סי' ט {9-1}.

(ועי' נחל אשכול - שם אות יז {9-1}.

עיתור - ח"ב הל' מגילה סוד"ה במה (עמ' 226 {9-1}.

ראבי"ה (מהדו' דבליצקי) - ח"ב סי' תקסד {9-2}.

רבינו יהודה אלמנדרי - שם {9-2}.

מאירי - שם ד"ה חייב 'הובא להלן ד"ה השוואת' {17-2}.

רא"ש - פ"א סי' ח {9-2}.

תוס' הרא"ש - שם ד"ה בין 'כענין דבריו ברא"ש'.
תניא רבתי - ענין מגילה ד"ה בפורים וד"ה ירושלמי {9-2}.

רבינו ירוחם - תולדות אדם נתיב י' ח"ג {9-2}.

טור - או"ח סי' תרצ {9-2}.

אבודרהם - סדר תפלת פורים ד"ה ואמרינן (ג) {9-2}.

ר"ן - ג ב ד"ה מיחייב {9-2} (וכענין שם ד ב ד"ה גרסי' (ב) <=>, ובחדושי הר"ן טז ב ד"ה ירושלמי <=>).

נמוקי יוסף - דלהלן.

שיטה למסכת מגילה - שם ז ב ד"ה עד 'הובא להלן שם' {17-2}.

מנורת המאור (אלנקאה) - עמ' 215 ד"ה וחייב {9-3}.

כסא רחמים (חיד"א) - עמ"ס סופרים שם {9-3}.

מאורי אור - ח"ז עמ' קפ"א {9-3}.

מקרא סופרים (מס' סופרים) - שם אות ג {9-3}.

המאיר לארץ (סלוביציץ) - סי' תרצ סט"ז {9-3}.

כתר שם טוב (גאגין) - ח"א טעמי המנהגים אות תרכו {10-1}.

שפתי חכמים - מגילה ז ב בתוס' ד"ה דלא {10-1}.

בית לוי - מגילה ז ב 'הובא להלן שם' {18-2}.

עלי תמר - ד"ה רב (ב) {10-1}.

נחלקו המפרשים מתי לומר ארור המן וכו', האם כל פעם שמוזכר שמו של המן [וכדמשמע במדרש

(בראשית רבה מט א)], או בקריאת המגילה בפעם הראשונה שמוזכר את שמו, או בפסוקים שנוכר שמו לאחר מותו, וכמבואר בסמוך לענין נבוכדנצר שרק כשהוכירו לאחר מיתתו קיללו, או לאחר קריאת המגילה [וכמשמעות הדברים במסכת סופרים (פ"ד ה"ז)], וביאורים נוספים וכו' בזה, והאם נחשב להפסק לאומרו בקריאת המגילה.

פסקי תוספות - אות יט {10-3}.

(ועי' תוספות - הנ"ל.

יפה ללב - המובא לקמן).

אשכול - הנ"ל.

מנהגי - הל' מגילה סי' יח {10-3}.

פירוש ר"י אלמנדרי - הנ"ל.

מאירי - 'הובא להלן ד"ה השוואת' {17-2}.

רא"ש - הנ"ל (וכן הוא בתוס' רא"ש הנ"ל).

אבודרהם - הנ"ל.

רבינו ירוחם - הנ"ל.

נמוקי יוסף - ז ב ד"ה בין {11-1}.

יפה מראה - ד"ה צריך, וד"ה ארור {11-1}.

ובספרו יפה תואר (מדרש) - שם ד"ה כי {11-1},
וד"ה ואורוים {11-1}.

ידי משה (מדרש) - שם {11-1}.

יערות דבש - דרוש יז ד"ה אבל הענין (הובא גם בישיעה גדולה אסתר ט יז) 'הובא להלן שם' {20-2}.

קרבן העדה {11-1}.

שירי קרבן {11-1}.

שמחת יהודה (מס' סופרים) - פי"ד אות יג ד"ה ורב {11-2}.

מדרש אליהו - בביאורי הירושלמי שבסוף הספר (פא א, במהדו' וורשא הובא גם במגילת אליהו) {11-2}.

חמדת אריה - שם סק"ג {11-2}.

מהדו' (מדרש) - שם ד"ה בפורים {11-3}.

עץ יוסף (מדרש) - שם {11-3}.

חכמת שלמה - או"ח סי' תרצ סט"ז 'הובא להלן ד"ה מכאן' {25-3}.

מקרא סופרים (מס' סופרים) - שם ה"ז אות א {12-3}.

בית לוי - מגילה ז ב 'הובא להלן ד"ה השוואת' {11-3}.

חתן סופר - סי' עה ד"ה ולשמחך {12-1}.

יפה ללב - ח"ב סי' תרצ אות ו {12-1}.

יוצבר יוסף - סי' עא אות ג 'הובא להלן שם' {19-3}.

ערוך השולחן - או"ח סי' תרצ סכ"ב {12-2}.

אור דוד - אסתר ב ו {12-3}.

שו"ת משנה שכיר - או"ח סי' רכח (במהדו' תשמו,

ובמהדו' תשעד ח"ב סי' שלו) {13-2}, וסי' רכט (במהדו' תשמו, ובמהדו' תשעד ח"ב סי' שלו) {13-3}.

שו"ת דברי ישראל - או"ח סי' ריט {14-3}.

החוט המשולש - בקוראי שמו - סי' ח אות ה {15-3}.

עלי תמר - ד"ה רב אמר (א) {16-2}.

שו"ת אגרות משה - ח"א או"ח סי' קצב {16-3}.

ועי' מגן אברהם - סי' תרצ שם סקכ"א {17-1}.

(וראה מחצית השקל - שם {17-1}.

ואור דוד - הנ"ל).

לפי הדעה שיש לומר 'ארור המן' בתוך קריאת המגילה, יש מי שכתב שרק השומעים אומרים זאת ולא הקורא.

מדרש אליהו - בביאורי הירושלמי שבסוף הספר (פא א, הובא גם במגילת אליהו) 'הובא לעיל ד"ה נחלקו' {11-2}.

לפי הדעה שאומרים 'ארור המן' אחר קריאת המגילה, יש שהקשו מדרש אומרים זאת אחר הברכה של 'הרב את ריבנו' הרי יש להסמיכו לקריאת המגילה.

שו"ת משנה שכיר - ח"ב או"ח סי' רכח (במהדו' תשמו, ובמהדו' תשעד ח"ב סי' שלו) 'הובא לעיל ד"ה נחלקו' {13-2}.

שו"ת דברי ישראל - או"ח סי' ריט 'הובא לעיל ד"ה נחלקו' {14-2}.

השוואת דברי הירושלמי לדברי הבבלי (:) 'מיחייב איניש לכסומי בפוריא עד דלא ידע בין ארור המן לבכור מרדכי', והאם הכוונה עד שלא ידע לומר את המוזכר בירושלמי כאן, וביאור דברי התוספות (שם ד"ה דלא) שהביאו על הגמרא הנ"ל את דברי הירושלמי הללו.

מנהגי - הל' מגילה סי' יח 'הובא לעיל ד"ה נחלקו' {10-3}.

מאירי - שם ד"ה חייב {17-2}.

נמוקי יוסף - שם ד"ה בין 'הובא לעיל שם'.

שיטה למסכת מגילה - שם ד"ה עד {17-2}.

(ועי' בהערת המהדיר - שם הע' 30 {17-2}.

זרע ישראל - שם ד"ה אמר רבא {17-3}.

יזמור כבוד - מגילה שם ד"ה אמר רבא {18-1}.

בית לוי - שם {18-2}.

משחת אהרן - בתוס' שם {18-3}.

ברית יעקב (טולידאנו) - בתוס' שם {18-3}.

שריבט הזהב - בתוס' שם {18-3}.

אדמת יהודה - בתוס' שם {18-3}.

מאורי אור - ח"ה מגילה שם {19-1}.

פקודת אלעזר - ח"ג סי' תרצה ד"ה והנה מ"ש {19-1}.

בית יצחק (וייס) - בתוס' שם {19-1}.

ספר המפתח

מגילה פ"ג ה"ז / דף א, א

[ביוולא דף כז.]

עורה שחר - אות פ בענין פורים ד"ה אכן המג"א [26-2].

דברי הפורים (ראטה) - פורים תשד"מ [26-3].

הובא בראשונים בשינוי לשון.

שבלי הלקט - ענין פורים ס"ר.

אזורים בניו.

יש שפירשו טעם הדבר שלא נוהגים היום לומר 'אזורים בניו', שהוא מפני שמבואר בבבלי (גיטין נז:) שמבני בניו למדו תורה בבני ברק, ובטעם הדבר שרב לא חשש לזה, וטעמים נוספים ומו"מ בזה.

יערות דבש - דרוש ח ד"ה והנה כבר [27-1], (והובאו הדברים בספר ישועה גדולה - אסתר ט ז).

תורת אמת - פורים תרל"ח ד"ה איתא במדרש [27-1].

אמרי אמת ליקוטים (גור) - גיטין נז ב [27-2].

(ועי' ברכת אברהם (אלברט) - פורים ס"ר עב [27-2].

ברך משה - בענין שושנת יעקב אות ה [27-3].

אור הישר (מס' סופרים) - שם ד"ה רוב [28-1].

עלי תמר - ד"ה רב (ב) 'הובא לעיל על הירושלמי דב' ד"ה גרסאות' [10-1].

מדוע מקללים את המן [גם לדעות שאין אומרים 'אזורים בניו'], הרי מבני בניו למדו תורה בבני ברק, ומילול 'אור' נסובה גם על בניו כמו שמצינו ב'אור כנען'.

יערות דבש - הנ"ל.

יש שגרס 'אזורים בניו', וכיאר שהכוונה שזה משפט אחד ארוך שהיה אומר אותו כשהגיע להמן במגילה לאחר שנתלו בניו [וראה עוד לעיל ד"ה נחלקו] [10-3].

ידי משה (מדרש) - בראשית רבה מט א 'הובא לעיל שם' [11-1].

מקללים גם את בניו, לרמוז שלכל אחד מהרשעים יש דרך רשע בפני עצמה.

דרשות תורת חסד - דרוש סא לחודש אדר ד"ה כלל [28-1], וכע"ז בספרו דברי שערי חיים פר' וירא עמ' קטז (מהד' ניו יורק תשמח) <->.

א"ר פנחס, צריך לומר חרבונה זכור לטוב.

יש שגרס את דברי רב פנחס לפני דברי רב.

בנין שלמה - ח"ב ענינים שונים ס"ר כה אות ח 'הובא לעיל על הירושלמי דב' ד"ה השוואת' [19-2].

יש שכתב רמז במה שהאמורא ששמו רב פנחס

זכרון אלעזר - פורים דף עב א [22-2].

אורות הפורים (בניש) - מגילת אסתר פ"י אות קי [22-3].

יש שכתב שהטעם שהבבלי לא הזכיר אמירת ארור המן, מחמת שזה היה שגור בפהם, ולא היה צריך לכותבו.

כתר שם טוב (גאגין) - טעמי המנהגים אות תרכו 'הובא לעיל ד"ה גרסאות' [10-1].

דין זה אינו לעיכובא.

ראבי"ה - ח"ב ס' תקסד [23-1].

תורת חכם - ס' כח [23-2].

ועי' בפירושים ופסקים לרבינו אביגדור צרפתי - פסק תסב [23-2].

טעם שמקדימים ארור המן לברוך מרדכי [לגירסת הראשונים הנ"ל בדברי הירושלמי].

שערי אמת - הל' מגילה ס' תרצז פל"ב עמ' מד-א [23-2].

מקרא סופרים (מס' סופרים) - פי"ד ה"ו אות ג 'הובא לעיל ד"ה גרסאות' [9-3].

ערוך השלחן - או"ח ס' תרצז ס"ב 'הובא לעיל ד"ה נחלקו' [12-2].

יפה ללב - ח"ב ס' תרצז אות ז ד"ה וטעם [24-1].

ברך משה (טיטלבוים) - פורים ב'דרושים בענין שושנת יעקב' אות ז [24-1], אות ח [24-2], אות ט [24-3], אות י [25-1], ואות יא [25-1].

אור אברהם (גורביץ) - מגילת אסתר עמ' רלט [25-2].

ועי' סוגה בשושנים - ליקוטים ס' י אות ח [25-3].

מכאן מקור למנהג ההכאה בשעה שמזכירים המן במגילה.

מנהיג - הל' מגילה ס' יח 'הובא לעיל ד"ה נחלקו' [10-3].

חכמת שלמה - ס' תרצז ס"ז [25-3].

אוצר כל מנהגי ישורון - ס' נ אות ג [26-1].

החוט המשולש - שו"ת בקוראי שמו - ס' ח אות ה 'הובא לעיל ד"ה נחלקו' [15-3].

לקיים את דברי הירושלמי, נוהגים לומר אחר קריאת המגילה בבוקר שושנת יעקב, אף שאין אומרים אשר הניא.

ערוך השלחן - או"ח ס' תרצב ס"ה <->.

ביאורים עפ"י דרוש במה שאומרים 'ארור המן ברוך מרדכי' [בגירסת הראשונים לעיל].

דרשות רבנו יונה - פר' ויקרא (זכור) ד"ה והענין הזה [26-1].

שפת אמת - פורים תרנ"ד ד"ה והנה [26-2].

בנין שלמה (הכהן) - ח"ב ענינים שונים ס' כה אות ח [19-2].

דברי יהושע (שווארצברג) - ענייני פורים ד"ה והנה בש"ס (לב-ב) [19-3].

ויצבר יוסף - ס' עא אות ג [19-3].

עלי תמר - ד"ה ובבבלי [20-1].

פריו יתן (נד' בספר שו"ת וחינושי רבי דוד צבאח) - ס' נג אות ו [20-1].

ועי' בית יוסף - או"ח ס' תרצה ס"א ד"ה מצוה [20-2].

יערות דבש - דרוש יז ד"ה אבל הענין [20-2]. (הובא גם בישועה גדולה אסתר ט ז).

מהר"ם בנט - או"ח ס' תרצה על מג"א סק"ג (נד' בשו"ע מהד' פרידמן) [20-2].

שו"ת דברי ישראל - או"ח ס' ריט 'הובא לעיל ד"ה נחלקו' [14-2].

מגירת הראשונים הנ"ל 'אזורים כל הרשעים' וכו', מבואר שזה תפילה, ואינו כחזרה על סיפור המגילה.

אור החמה - ס' תרצה משנ"ב סק"ד [20-3].

הטעם שצריך לומר כן הוא על פי המדרש (בראשית רבה מט) שכל מי שמזכיר הרשע ואינו מקללו עובר בעשה.

נמוקי יוסף - מגילה ז ב ד"ה בין 'הובא לעיל ד"ה נחלקו' [11-1].

עלי תמר - ד"ה והטעם [20-3].

יש שכתב שבגלל שהמן עשה מעשה נחש, לכן אומרים עליו לשון 'ארור' שהוא לשון הקללה שהתקלל בה הנחש.

תפארת ציון (מדרש) - בראשית רבה פרשה מט [20-3].

הוכחה מדברי הירושלמי כאן שאין ענין לאומרו ג' פעמים ושלא בדברי תמורת ימים (הלוי, ח"ב פ"ג קריאת המגילה אות פב).

יפה ללב - ח"ב ס' תרצז סק"ו ד"ה ועיין להר' [20-3].

יש מי שדייק מלשון הירושלמי 'צריך' שיש חיוב לומר כן, ומדברי הבבלי (ז:): שחייב להשתכר עד דלא ידע הוכיח שאינו חיוב אלא מנהג [וראה להלן ד"ה דין].

תמדת אריה - ס' תרצז סק"ג 'הובא לעיל ד"ה נחלקו' [11-2].

טעם שתיקנו לומר 'ארור המן' בשונה מחנוכה. מגילת סתרים (לבעל הנהיבות המשפט) - הקדמה [21-1].

ביאור המשמעות במה שאומרים 'ארור המן' אף שהוא כבר מת.

מראות הצובאות - ליקוטים דרוש לפורים עמ' קמב-א [21-2].

ספר המפתח

ולא אומרים 'ברוך חרבונה' כשם שאומרים 'ברוך מרדכי'.

חידושי רי"ח (מדרש) - אסתר רבה פרשה י אות ט {35-3}.

קול יעקב (קראנץ) - קול רינה וישועה דף סה ב ד"ה ירושלמי {35-3}.

מהרז"ו - דלהלן.

קהלת יעקב - הנ"ל.

פני שאול - דרוש ח לשבת זכור 'הובא לעיל ד"ה לפי הגרסא' {30-1}.

פאר יעקב - ח"ב (שמות) פורים ד"ה איתא בירושלמי {36-1}.

ועי' דרשות חתם סופר - ח"א דרוש לז אדר תקסג ד"ה אחז"ל (הובא בחי' חתם סופר מהדו' מכון חתם סופר מגילה ז ב ד"ה מיחייב) {36-1}.

יש שפירשו שמזכירים את חרבונה לטובה מחמת שזה היה אליהו זכור לטוב [כמבואר במדרש (אסתר י ט)] ומזכירים לטובה את אליהו, ויש שפירשו שמזכירים את חרבונה עצמו לטובה מחמת שאליו נראה כדמותו.

הגהות מיימוניות - הל' מגילה פ"א אות ז {36-2}.

מהרי"ל - הל' פורים ד"ה אמר {36-2}.

יפה מראה - 'הובא לעיל ד"ה מדוע' (וכפל דבריו ביפה ענף הנ"ל) {36-2}.

אור חדש (מהר"ל) - על הפסוק ויאמר חרבונה (אסתר ז ט) {36-2}.

ילקוט חדש - ערך אליהו אות ט {36-3}.

אליה רבה - סי' תרצ סק"ג {36-3}.

מגילת אליהו {36-3}.

שלחן גבוה - סי' תרצ אות לו 'הובא לעיל ד"ה מדוע' {31-2}.

קול יעקב - הנ"ל.

מהר"ש מבבל - פורים ד"ה וגם {37-1}.

רד"ל - פרקי דרבי אליעזר פ"ג אות קלא {37-1}.

מהרז"ו - שם {37-1}.

ליקוטים מפרס - ח"ג מגילת אסתר ד"ה מי הוא זה {37-1}.

חסד לאברהם (רבינוב'ץ) - פורים ד"ה וגם חרבונה {37-2}.

ערוך השלחן - שם סכ"ב {37-2}.

בן יהוידע - בכורות ח א ד"ה אמרי {37-2}.

שפתי כהמים - ז ב בתוס' ד"ה צריך {37-2}.

פני שאול - הנ"ל.

טיול בפרס - קמא אות ו 'הובא לעיל ד"ה לפי הגרסא' {30-2}.

ברכת משה - פורים ד"ה בס' ווי העמודים 'הובא לעיל שם'.

שלחן גבוה - או"ח סי' תרצ אות לו {31-2}.

קהלת יעקב (קלוגר) - פר' זכור דרוש ו ד"ה ואמר וגם {21-2}.

בגדי יום טוב - או"ח סי' כט {31-3}.

וידבר משה - ב'תקון משה' (נד' במהדו' תרנה) פורים ד"ה נוסח שושנת {32-2}.

תפארת ציון (מדרש) - בראשית רבה פרשה מט {32-2}.

תפארת צבי יעקב - בלקוטי צבי יעקב מגילת אסתר ד"ה יעשו {32-3}.

אוצר דרושים נבחרים - עמ' 175 הערה ל {32-3}.

קובץ בנתיבות ההלכה - לד-א עמ' 196 (ומקור הדברים שם משמיה דהגר"ז) {32-3}.

ראה חיים (טרבלסי) - פר' תולדות ד"ה וזה אפשר {32-3}.

פי' ראשונים לאגדות חז"ל - טז א ד"ה אף {33-1}.

מהרי"ט"ב - סוף מגילת אסתר ד"ה וגם חרבונה (נד' ב'חמשה חומשי תורה עיר התמרים' עמ' קלט) {33-1}.

עלי תמר - ד"ה אמר ר"פ 'הובא להלן ד"ה יש שפירשו' {37-3}.

תולדות חיים - פורים אות יד {33-2}.

דא"ח מכ"ק אדמו"ר מגור שליט"א - פורים נט ד"ה וגם {33-3}.

אור אברהם (גורביץ) - מגילת אסתר שם {33-3}.

אמרי יהודה (רבינוב'ץ' ידלר) - אסתר ז ט {34-3}.

ועי' יפה מראה (וכפל דבריו בספרו יפה ענף אסתר י ט) {35-1}.

ראש יוסף (אישקאפא) - סי' תרצ ד"ה צריך שיאמר (עמ' פ-א) {35-1}.

ספר ליקוטי הגר"א - מועדים עמ' רכז {35-2}.

חתם סופר - דלהלן.

חידושי רי"ח (מדרש) - דלהלן.

יש שכתב שחרבונה שאומרים עליו זכור לטוב שמו מסתיים בה"א, ועליו אמרו במדרש (שם) שהוא אליהו הנביא, ואינו חרבונה שהיה באותה עצה הנוכר בבבלי (שם) ששמו מסתיים באל"ף.

ענף יוסף - בבאורו על שושנת יעקב ד"ה חרבונה (נד' בסידור אוצר התפילות ח"ב) <->.

יש שכתב שהזכירו את חרבונה לטובה, מחמת שהישועה חייבת לבוא מתוך הירשע כדי שיהיה ניכר הנס, ולכן הישועה תגיעה דרכו.

מאמר אסתר (קלוגר) - פ"ט פס' לא ד"ה וכאשר קיימו (הוב"ד בחי' ר"ש קלוגר מגילה ל א) {35-2}.

מעם שאין אומרים על חרבונה אלא 'זכור לטוב',

דרש בזכות חרבונה, ש'חרבונה' בנימטריה 'פנחס אליהו' עם הכולל.

יפה ללב - סי' תרצ אות ז {28-2}.

יש שפירש שצריך לומר זאת כשמגיעים למילים 'ויאמר חרבונה' במגילה [וראה לעיל (ד"ה נחלקו) {10-3}] לענין אמירת 'ארוור המן'.

מתנות כהונה (מדרש) - בראשית רבה מט א <->.

לפי הגרסא 'וגם חרבונה זכור לטוב' [ע"י לעיל (על הירושלמי 'רב' ד"ה גרסאות)], ביאור הטעם שאומרים 'ם'.

של"ה - ווי העמודים - עמוד התורה פ"א (במהדו' יד רמ"ה אות יז) {28-3}.

קיקיון דיונה - טז א ד"ה אמר ר' אלעזר {28-3}.

עיון יעקב - טז א ד"ה ויאמר חרבונה {29-1}.

פתוחי חותם (אנגיל) - מגילת אסתר ד"ה איתא בשו"ע (עמ' קכז) {29-1}.

חתן סופר - פורים ד"ה וגם חרבונה {29-3}.

אמרי מהרי"ן - דרושים וליקוטים מגילת אסתר ד"ה בטור {29-3}.

חידושי רי"ח (מדרש) - אסתר רבה פרשה י אות ט 'הובא להלן ד"ה טעם' {35-3}.

שבט מיהודה - פורים ד"ה וגם חרבונה {29-3}.

כף החיים - סי' תרצ אות ק 'הובא להלן ד"ה יש שפירשו' {39-1}.

פני שאול - דרוש ח לשבת זכור {30-1}.

טיול בפרס - קמא אות ו {30-2}.

ברכת משה - פורים ד"ה בס' ווי העמודים {30-3}.

תפוחי חיים - בענין 'שושנת יעקב' עמ' צו אות ז {30-3}.

אמרי יהודה - אסתר ז ט 'הובא להלן ד"ה מדוע'.

ועי' אליה רבה - שם סק"ג 'הובא להלן ד"ה יש שפירשו' {36-3}.

בני יהודה - חמדת אריה - מגילת אסתר ז י {30-3}.

יפה ללב - ח"ב סי' תרצ אות ז 'הובא לעיל ד"ה יש שכתב' {28-2}.

דברי יצחק (פינפר) - ח"ב מגילת אסתר ד"ה וגם {31-1}.

קובץ בנתיבות ההלכה - לד-א עמ' 196 (ומקור הדברים שם בשם הגר"ז) 'הובא להלן ד"ה מדוע' {32-3}.

כונת הלב (ליכטנשטיין) - פורים ד"ה ויאמר חרבונה {31-1}.

מדוע מזכירים אותו לטובה הרי היה אחד מסריסי המלך, והיה באותה עצה, ולא נתכוון לטובת היהודים אלא לטובת עצמו, כמבואר בבבלי (טו).

חלקו של ידיד - סי' תרצ עמ' סא-ג ד"ה עוד {31-2}.

ספר המפתח

מגילה פ"ג ה"ז / דף א, א

[בבילא דף כז].

שו"ת מים חיים (רפאפורט) - ח"א ס' כב אות א
{40-3}.

יצב אברהם - ח"ג עניני פורים ד"ה בתחילה (עמ'
(רב) {41-1}.

כללי תורה (שפירא) - ערך מגילת אסתר אות ג
{41-1}.

אור אברהם (גורביץ) - מגילת אסתר ז ט >הובא
לעיל ד"ה מדוע > {33-3}.

טעמא דקרא - **פרק בשיר** (קניבסקי) - מגילת
אסתר עה"פ ויאמר חרבונה (עמ' קנד) {41-1}. (הובא
גם בדרך שיחה מגילת אסתר א ט).

מגילת אבי (ספינקא) - פורים יג {41-2}.

אגדתא דמגילתא (נד' בס' מגילת אסתר - יקר
תפארת) - פ"ז אות ט {41-2}.

כשמדברים בשבחו של צדיק אומרים 'זכור לטוב'
וכמו שנלמד מחרבונה, אבל כשאומרים דבר
הלכה אין צריך לומר 'זכור לטוב' כי הוא מוזכר
לטובה בדבר ההלכה שאומרים בשמו.

פרדס יוסף - שמות בהקדמה ד"ה והרבה {41-3}.

יש שפירשו שאומרים זכור לטוב כמו שבאליהו
אומרים תמיד זכור לטוב.

יצב אברהם - הנ"ל.

ילקוט ישר - ערך חרבונה {41-3}.

פרדס יוסף (בוימגרטן) - פורים ד"ה וגם חרבונה
{41-3}.

שו"ת מבשר טוב - יו"ד ס' עה אות ד ד"ה אמנם
בברכות {41-3}.

עלי תמר - ד"ה בספר חסידים {40-1}.

שו"ת ממעמקים - ח"ג ס' ח ד"ה ולפי {40-1}.

שו"ת יחוה דעת - ח"ו ס' ס ד"ה וכן {40-1}.

שו"ת עטרת פז - הנ"ל.

ועי' בגדי יום טוב - או"ח ס' כט >הובא לעיל
ד"ה מדוע > {31-3}.

מכאן שיש להזכיר לטובה אפילו מישהו שעשה
דבר לצורך עצמו.

דברי פני אריה {40-2}.

לימוד מכאן שיהודי שיצא ממנו דבר טוב אפילו
אם לא נתכוון לטובה ודאי 'זכור לטוב'.

שפע חיים (צאנז) - פורים עמ' קיא (הובא גם
במגילת אסתר דברות חיים ט כו) {40-2}.

יש שכתב שאומרים כן כדי להדגיש שאין השמחה
שלימה מאחר שגם לחרבונה שהיה רשע היה
חלק בישועה.

קובץ ישראל סבא (צאנז) - קובץ נו רעוא דרעוין
פר' ויקהל עמ' תקסח {40-3}.

טעם הדבר שכאן נכתב 'חרבונה' עם אות ה"א
בסוף, ובתחילת המגילה [וכן בבבלי (טו.)] עם
אל"ף בסוף.

ענף יוסף - בביאורו על שושנת יעקב ד"ה חרבונה
(נד' בסידור אוצר התפילות ח"ב) <->.

תולדות חיים - פורים אות יד >הובא לעיל ד"ה
מדוע > {33-2}.

ועי' ריח דודאים (דינוב) - מגילה שם ד"ה אף
(הובא גם במגילת אסתר דבר המלך) {40-3}.

פי' ראשונים לאגדות חז"ל - טז א ד"ה אף >הובא
לעיל ד"ה מדוע >.

עלי תמר - ד"ה אמר ר"פ {37-3}.

שיח יעקב יוסף - פורים בענין פזמון שושנת
יעקב {37-3}.

שו"ת עטרת פז - ח"א כרך ג אה"ע ס' ה {38-1}.

ועי' כסא רחמים (מס' סופרים) - פי"ד ה"ו בפירוש
{39-1}.

(וראה כף החיים - ס' תרצ אות ק {39-1}).

נחלת יהושע - מגילה טז א ד"ה בגמרא אף {39-1}.

תפארת שלמה - פורים רמזי פורים ד"ה או יאמר
ועתה {39-1}.

מגילת אסתר - **מעשה תקפו** - אסתר ז ט ד"ה
והנה (עמ' קכד) {39-2}.

טעם שאומרים 'זכור לטוב' בלשון עבר, ולא
אומרים 'זכור לטוב' בלשון עתיד.

לקוטי שושנים - כפתור ד ד"ה בסוף הפיוט {39-2}.

מכאן סמך שיש להזכיר לטובה גויים שעשו טובה
לישראל, וכן שמותר לומר קדיש על גוי שעשה
טובה לישראל.

ספר חסידים - ס' תשצ {39-3}, וס' תשמו {39-3}.

(ועי' **תשובות רשב"ן** - תשובה ש ד"ה ואחר
הדברים {39-3}).

ישע אלהים (צהלון) - עמ' כט ד"ה בירושלמי
{39-3}.

מדרש תלפיות - ח"א אות ב"ת ענף בקשה ד"ה
אם יש {40-1}.

אוצר מפרשי הירושלמי

קיסריה

לשון הקודש

מקרא ל'אוצר מפרשי הירושלמי'

אל הלומד: למניעת כפילות, לא הובאו במקרא זה, נקודות שנתבארו במקרא 'לספר המפתח', ולפיכך מומלץ לעיין גם שם

ובירושלמי צריך לומר ארור המן ארורים בניו, ברוך מרדכי, ארורה זרש ברוכה אסתר, ארורים כל רשעי' ברוכים כל היהודים, וגם חרבונה זכור	קטעים הנוגעים יותר לגוף דברי הירושלמי הודגשו על ידי רקע מרושת
דרשות רבנו יונה - פר' ויקרא (זכור) ד"ה והענין הזה אמר והיה כי יניח לך ה' אלהיך וגו' תמחה את זכר עמלק וגו', ולכן כשמלך שאול צוהו שמואל ועתה לך והכית את עמלק (ש"א טו) שכך	בשונה מספר המפתח בו ציינו את שמות הספרים בזה אחר זה ברצף, ב'אוצר' לא ציינו את הספרים ברצף, אלא לפני כל מובאה צוין שם הספר. לפעמים מיעטנו בהבאת פרטי הספר בהרחבה, ופרטים מורחבים יותר ניתן למצוא בספר המפתח
יש שגרס את דברי רב פנחס לפני דברי רב. בנין שלמה - ח"ב ענינים שונים ס' כה אות ח <הובא לעיל על הירושלמי 'רב' ד"ה השוואת> {19:2}.	ספרים שהובאו באוצר לעיל או לקמן, צוין הדבר באופן זה <הובא לעיל / לקמן>
ועי' מלחמות - יט א 'שיטתו שאסור.	ספרים שהעדפנו מטעמים שונים להביא את תמצית דבריהם הנוגעים לירושלמי, הדברים הוכנסו בסוגריים < >
ניד <הובא לעיל על הירושלמי כלום טעמא דבית שמאי {320:2}>.	במקום שצוין הובא לעיל / לקמן, דברי הספר אינם קרובים, צוין מקומם ב'אוצר' בסוגריים כאלו {1-123}. הסבר לסימונים השונים ראה במקרא לספר המפתח
ערוך השלחן - או"ח ס' תרצב ס"ה <->.	ספרים שלא הבאנום באוצר צוינו בסימון <->
דרשות חתם סופר ח"ג דרוש לשבת הגדול ד"ה וא"ש	ספרים שדבריהם הובאו ב'אוצר', שם הספר ומראה המקום בקצרה, נכתבו באות מודגשת. (ובספר המפתח נכתבו ביתר פירוט). פרטים נוספים (במידת הצורך) נכתבו בשורה נפרדת ובאות רגילה. וכן כשראינו צורך לציין לעמוד בספר
ניד - ד"ה אם <הובא לעיל>.	ספרים שדבריהם אינם מופיעים ב'אוצר' על אתר (ראה מקרא בספר המפתח). שם הספר הודגש, ומראה המקום והערות נוספות באות רגילה
ועי' פרי מגדים - אשל אברהם - או"ח שם סק"א <הובא לקמן>. ועי' אילנא דחייא - חידושי הר"ג ח"א ס' תלג ענף י שריג ג, 34-ב	כשהספר מובא בדרך אגב עם ציון ועי', הספרים מכאן ואילך נכתבו בסדר הדורות בפני עצמו, וכל שם ספר מהספרים הבאים מחובר לקודם לו ע"י וא"ו
ועי' למודי ה' לימוד קלה ד"ה ובירושלמי וכתב עוד שם דו"ל, ובהכי ניחא מאי דמקשים תוס' דברכות דף ח' ע"ב ד"ה כאלו התענה וכו', ועי' מתא דירושלים ד"ה ומה ומה שהקשה הש"ק אתוס' ברכות נ"ל לתרץ, דרשות חתם סופר ח"ג	במקום שצוין ב'ספר המפתח' ועי' בתוך סוגריים, נכתב שם הספר ב'אוצר' באות רגילה. ובאם ישנם כמה ספרים בקטגוריה זו, גם שמם נכתב באות רגילה. ספרים הבאים לאחר מכן באות מודגשת, שייכים לסדר הספרים שלפני הסוגריים

פרק שלישי

הלכה ז

דף א, א [בוינלא דף כז.]

רב אמר, צריך לאמר ארור המן וכו'.

גרסאות בדברי הירושלמי, והשוואת הדברים למבואר במסכת סופרים (פ"ד ה"ו) ובמדרש (בראשית רבה מט א) ולנוסח שאנו אומרים היום לאחר קריאת המגילה.

תוספות ז ב ד"ה דלא

דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי. [בירושלמי] ארורה זרש ברוכה אסתר ארורים כל הרשעים ברוכים כל היהודים.

ועי' רש"ש - שם ד"ה דלא

תוס' ד"ה דלא. בירושלמי ארורה וכו'. ר"ל דצריך לומר כן, וכ"ה בירושלמי ופוסקים, ובסדורים השמיטו ארורים כו'.

ומהר"צ חיות - בתוס' שם

תוס' ד"ה דלא. בירושלמי ארורה זרש ארורים כל ברוכים כל. נ"ב כן הובא ג"כ בטור וש"ע סי' תר"ץ, אולם בירושלמי שלפנינו ס"פ בני העיר לא נמצא, רק דצריך לומר ארורים המן ובניו ומיט"ם וגם חרבונה זכור לטוב, ואולם במס' סופרים פ"ג ה"ו נאמר ג"כ ומקלס לצדיקים ברוך מרדכי ברוכה אסתר ברוכים כל היהודים, אולם ארורה זרש לא נמצא שמה, ואולי נשתכשו הנוסחאות.

אשכול - הל' חנוכה ופורים סי' ט

אחר קריאת המגלה מברכין הרב את ריבנו, בברכה זו ו' לשונות כנגד ו' מלחמות שנלחמו בעמלק, הרב את ריבנו ע"י יהושע שני ויחלש יהושע את עמלק, הדין את דיננו ע"י אהוד בן גרא שהרג עגלון מלך מואב, והיו עמו עמון ועמלק שני ויאסף אליו את בני עמון ועמלק ויך את ישראל, ויקם ה' להם מושיע את אהוד, והנוקם את נקמתנו ע"י גדעון, גשני וכל מדין ועמלק ובני קדם נאספו יחדיו, והנפער לנו מצרינו ע"י שאול שנלחם בעמלק, והמשלם גמול לכל אויבי נפשנו ע"י דוד בצלקל, שני שם והעמלקים פשטו אל נגב ואל צלקל, והחתמה הנפרע לעמו ישראל מכל צריחה כנגד הנס של מרדכי ואסתר, האל המושיע, לעתיד לבא.

ובירושלמי צריך לומר ארור המן ארורים בניו, ברוך מרדכי, ארורה זרש ברוכה אסתר, ארורים כל רשעי ברוכים כל היהודים, וגם חרבונה זכור לטוב, ומקומות יש שמקדימין פיוט אשר הניא, ומסיימין בארור המן.

ועי' נחל אשכול - שם אות יז

אבל בנוסחנו רק ארור המן, אבל נראה ממסכת סופרים פ"ד שכ"כ בירושלמי.

עייטור - ח"ב הל' מגילה סוד"ה במה (עמ' 226)
ירושלמי רב אמר צ"ל ארור המן ארורים

אוצר מפרשי הירושלמי

המן ברוכה אסתר ארורה זרש [גם] חרבונה זכור לטוב, ומיחייב לבסומי עד דלא ידע מאי קאמר.

(וכע"ז שם ד ב ד"ה גרסי') (ב) <->, ובחדושי הר"ן טז ב ד"ה ירושלמי <->.

נמוקי יוסף 41 - דלהלן.

שיטה למסכת מגילה - שם ז ב ד"ה עד 'הובא להלן' שם [17-2].

מנורת המאור (אלנאקוה) - עמ' 215 ד"ה וחי"ב (וגרסי' בירושלמי צריך שיאמר ארור המן ברוך מרדכי, ארורה זרש ברוכה אסתר, ברוכים כל ישראל, אמר ר' פנחס וצריך שיאמר וגם חרבונה זכור לטוב

כסא רחמים (חיד"א) - עמ"ס סופרים שם ברוך מרדכי וכו'. כתב בס' ארחות חיים הל' מגילה אות ל"א וז"ל תנן במס' סופרים אמר ר' פנחס וצריך שיאמר אחר מקרא מגילה ארור המן ברוך מרדכי ארורה זרש ברוכה אסתר ארורים כל עמי' ברוכים כל היהודים וחרבונא זכור לטוב ואנו לא נהגנו כן עכ"ל, והטור סימן תר"ץ הביא נסח זה בשנינו כל דהוא בשם הירושלמי. ונסחתנו בירושלמי ובבריתא שלנו דמסכת סופרים אינו כמ"ש הטור וארחות חיים, והיו ענין ראות. ומנהגנו לומר כנסח הטור וא"ח רק שאומרים ארורים כל הרשעים ברוכים כל ישראל, וכן הביא הנסח רבינו הארי"ז וצ"ל ופירש ע"ד האמת. ומ"כ למז"ה מהר"א אולא"י ז"ל בכ"י שצ"ל ארורה ושתי וזרש. ורבי' ירוחם כתב כמו נסח הטור וא"ח, וכתב זה פשוט בירושלמי דמגילה ע"ש בסוף תניב י'.

מאורי אור - ח"ז עמ' קפז-א

סימן תר"צ בטור בשם הירושלמי אינו כך לפנינו, רק ארור המן ארורים בניו וגם חרבונה זכור לטוב, אך לשון גם מוכח שאמר ברוכה אסתר ברוך מרדכי.

מקרא סופרים (מס' סופרים) - שם אות ג ורב אמר כו'. על שם שנא' ושם רשעים ירקב. ומנהגינו עפ"י לשון הירושלמי שמביא הטור לומר ארור המן ברוך מרדכי ארורה זרש ברוכה אסתר ולא נזכר ארורים בניו, ובנוסח ירושלמי שלפנינו הוא כנוסח מכילתין, והא דמקדים ארור המן לברוך מרדכי, דהא עפ"י משמעות המקרא יש להקדים תחלה ברכת הצדיק תחלה ואח"כ קללת הרשע, דהא כתיב וזכר צדיק לברכה ואח"כ שם רשעים ירקב, יתכן לפי שרועה לסיים בדבר טוב ולכן מסיים בברכת הצדיק.

המאיר לארץ (סלובייצק) - סי' תרצ סט"ז
סי' תר"צ שו"ע סעי' ט"ז, צריך שיאמר ארור המן כו', נ"ב בתד"ה עד כו', מגילה דף ז', וכן בבאורי הגר"א הביאו כן בשם הירושלמי כו', אכן לא מצאתי שם, ורק במסכת סופרים פ"ד. אמנם בירושלמי מגילה פ"ג ה"ז איתא בשם רב, דצ"ל ארור המן ארורים בניו ותו לא, גם במסכת סופרים הנ"ל, וכן ב"ר פמ"ט, אסתר פ"י, איתא כן ארורים בניו כו', וכתבתי בחידושינו שם דהיינו עפ"י ויק"ר פ"ט, מכלכא בישא גור"י טבא אל נפיק כו'.

בניו ברוך מרדכי ברוכה אסתר, א"ר פנחס צ"ל וגם חרבונה זכור לטוב, ר' יוחנן כד הוי מטי להאי פסוקא אשר הגלה נבוכדנצר הוה אמר נבוכדנצר שחיק טמיא שכל נבוכדנצר דירמיה חי ברם הכא מית הוה.

ראבי"ה (מהדו' דבליצקי) - ח"ב סי' תקסד ותו מסיק בירושלמי אמר רבי יוסי בר בון צריך שיהא איש בריש דפא ואת כסופה שנין[?] ונחית כהדין קונטרא, רב אמר צריך לומר ארור המן וארורים בניו אמר רבי פנחס חרבונה זכור לטוב, והעם נהגו לומר הנך ארור.

רבינו יהודה אלמנדי - שם בירושלמי אומר דאחר קריאת המגילה אומר, ארור המן ברוך מרדכי ארורה זרש ברוכה אסתר ארורים האויבים ברוכים כל היהודים.

רא"ש - פ"א סי' ח אמרי' בירושל' (פרק בני העיר הלכה ז), שצ"ל אחר קריאת המגילה ארור המן ברוך מרדכי ארורה זרש ברוכה אסתר ארורים כל הרשעים ברוכים כל ישראל גם חרבונה זכור לטוב.

תוס' הרא"ש - שם ד"ה בין 'כעין דבריו ברא"ש'.
תניא רבתי - ענין מגילה ד"ה בפורים וד"ה בירושלמי מצאתי בשם רבינו שלמה ז"ל, יש מקומות שאומרים אחר הברכה פיוט כגון אשר הניא. ואומרים ברוך מרדכי ברוכה אסתר, ארור המן ארורה זרש. וכו'. בירושלמי רבי ברכיה ור' חלבו בשם רבי שמואל בר נחמן, ר' יונתן כשהיה מגיע לפסוק זה אשר הגלה מירושלים עם הגולה וגו' היה אומר נבוכדנאצר שחיק עצמות, ולמה לא הוה אמר כן בימייה, אלא כי כל נבוכדנאצר שבימייה היה חי, ברם הכא מת, רב אמר צריך שיאמר ארור המן וארורים בניו, רבי פנחס אומר חרבונה זכור לטוב.

רבינו ירוחם - תולדות אדם נתיב י ח"ג צריך לומר אחר קריאת המגלה ארור המן ברוך מרדכי ארורה זרש ברוכה אסתר ארורים כל הערלים ברוכים כל ישראל, וגם חרבונה זכור לטוב, זה פשוט בירושלמי דמגלה.

טור - א"ח סי' תרצ בירושלמי צריך שיאמר ארור המן ברוך מרדכי ארורה זרש ברוכה אסתר (ארורים כל הרשעים ברוכים כל הצדיקים) ארורים כל עובדי עבודה זרה ברוכים כל ישראל, אמר רבי פינחס וצריך שיאמר וגם חרבונה זכור לטוב.

אבודרהם - סדר תפלת פורים ד"ה ואמרינן (א) אמרינן בירושלמי (פ"ג ה"ז) שצריך לומר אחר קריאת המגלה ארור המן ברוך מרדכי ארורה זרש אשתו ברוכה אסתר ארורים כל העכו"ם ברוכים כל ישראל, גם חרבונה זכור לטוב משום שנאמר (משלי י יז) זכר צדיק לברכה ושם רשעים ירקב.

ר"ן - ג ב ד"ה מיחייב מיחייב אינש לבסומי בפוריא עד דלא ידע בין ברוך מרדכי לארור המן. דאמרינן (בגמ') [צ"ל בירושלמי] דמיחייב למימר ברוך מרדכי ארור

אומר ארורה זרש והציבור עונה ברוכה אסתר ג"פ ושוב הוא מהפך ואומר ברוכה אסתר והציבור עונה ארורה זרש, וכן ארורים כל האויבים והם עונים ברוכים כל הצדיקים ושוב מהפך ואומר ברוכים כל הצדיקים והציבור עונה ארורים כל האויבים, והאמירה והעניה כזו בסדר הנכון צריך בודאי צילולא דעתא ושיכור שאינו יכול לדבר בפני המלך טועה בקלות ומחליף, ולזה התכוון רבא באמרו חייב איניש לבסומא בפריא עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי.

והטעם שיש לומר ארור המן וברוך מרדכי וכו' הוא כדברי הבר"ר פמ"ט ס"א כל מי שמזכיר הצדיק ואינו מברכו עובר בעשה מ"ט זכר צדיק לברכה, וכל מי שהוא מזכיר את הרשע ואינו מקללו עובר בעשה מ"ט ושם רשעים ירקב, משמע שדי שאומר פעם אחת ארור על כל הקריאה כמו שאמר רב אחרי קריאת המגילה ארור המן על כל הפעמים שנזכר המן במגילה הקריאה כמו שאמר רב אחרי קריאת המגילה כמ"ש במסכת סופרים פ"ד, ונראה שה"ה שדי כשמוזכר פעם אחת ארור בתחלת הקריאה על כל הפעמים שנזכרו בקריאה זו.

ובהזכרת מאמר מהאמורא אין צריך לומר לדוגמא רבא אמר זצ"ל, מפני שהשבה כלול בהמאמר, וכענין הפעולה תעיד על פועלה וכעין שאמרו בסוכה פ"ג ה"י ע"ש, ובזכרוננו שהג"ק רא"ד מבוטשש זצ"ל בעל דע"ק בספרו ח"ב כשמוזכר שמות אמוראים כותב ז"ל, ואין הספר כעת לפני.

נחלקו המפרשים מתי לומר ארור המן וכו', האם כל פעם שמזכיר שמו של המן [וכדמשמע במדרש (בראשית רבה מט א)], או בקריאת המגילה בפעם הראשונה שמזכיר את שמו, או בפסוקים שנוכר שמו לאחר מותו, וכמבואר בסמך לענין נבוכדנצר שרק כשהוכיחו לאחר מיתתו קילל, או לאחר קריאת המגילה [וכמשמעות הדברים במסכת סופרים (פ"ה ה"א)], ובאיוריים נוספים ומו"מ בזה, והאם נחשב להפסק לאומרו בקריאת המגילה.

פסקי תוספות - אות ט

לומר בסופה ארור המן ברוך מרדכי ארורה זרש ברוכה אסתר ברוכים כל ישראלים וחרבונה זכור לטוב.

(ועי' תוספות - הנ"ל.

ויפה ללב - המובא לקמן).

אשכול - הנ"ל.

מנהיג - ה' מגילה ס"ח

ומה שנהגו בצרפת אחר קריאת המגלה לומר ארור המן וארורים בניו ברוך מרדכי ברוכה אסתר, איתא בירוש' דמגלה ובמסכת סופרים ובבראשית רבה בפסיקא וי' אמר המכסה אני מאברהם, רב אמר צריך שיאמר ארור המן וארורים בניו, וא"ר פנחס וצריך לומר חרבונה זכור לטוב, וכי מטי האי פסוקא אשר הגלה נבוכד נצר, בשם ר' יוחנן צריך לומר נבוכד נצר שחיק טמאי, למה שכל נבוכד נצר שבידימה חי הוה, ברם הכא מת הוה.

ויש קצת סמך בבבלי, ומיחייב איניש לאיבסומי בפריא עד דלא ידע בין ברוך מרדכי לארור המן,

רב אמר צריך לומר ארור המן ארורים בניו. וכ"ה במסכת סופרים פ"ד וכוה היה מנהג צרפת כמ"ש במנהיג סימן י"ז, ומה שנהגו בצרפת לומר אחר קריאת המגילה ארור המן ארורים בניו איתא בירושלמי דמגילה ובמסכת סופרים, אולם אבודרהם מעתיק מהירושלמי צריך לומר ארור המן ברוך מרדכי ארורה זרש ברוכה אסתר ארורים כל הרשעים ברוכים כל ישראל, וכן כנראה היתה גירסת התוס' ותוס' הרא"ש מגילה ז'. בירושלמי בלי הפסיקא ארורים בניו, וכן באו"ח הלכות מגילה ס"ק ל"א מעתיק כן ממסכת סופרים ע"ש. הנה שהיו חילוקי נוסחאות בזה בירושלמי ובמסכת סופרים, וכ"ה מנהיגנו שאין אומרים ארורים בניו וכן בכמה סידורי תפלה, עיין בהערות ר"מ היגר במסכת סופרים ובבר"ר סמ"ט רב כד הוה מטי להמן בפורים אמר ארור המן ובניו לקיים מה שנאמר ושם רשעים ירקב, אולם בבר"ר הוצאת תיאודור בהערות מנ"י הביא הגירסא כממה כת"י רב כד מטי לארור המן אמר ארור המן וארורים בניו לקיים מה שנאמר ושם רשעים ירקב, מבואר פירושו רב כד הוה מטי לארור המן שאומרים הציבור אחרי קריאת המגילה הוסיף ארורים בניו, ואם כן גם הנוסח שלפנינו במדרש רבה כד הוה מטי להמן בפורים אמר ארור המן ובניו וכו' ג"כ פירושו שרב הוסיף ארורים בניו.

מכ"ז נראה שהיו בזה חילוקי נוסחאות וחילוקי מנהגים שיש שאמרו ארור המן וארורים בניו, ויש שלא היו אומרים ארורים בניו וכ"ה מנהיגנו. ונראה הטעם בזה שאף שבניו של המן היו עמו באותה עצה כמ"ש קבלת חז"ל, מ"מ אחרי ששמויהם אינם מפורשים במגילה הרי הם בכלל ארורים כל הרשעים וכמו שכתוב ותאמר לו זרש אשתו וכל אוהביו יעשו עץ גבוה וכו'.

וראתי בספר שפת אמת על מגילת אסתר פ"ג א בהערות שהביא בשם כ"ק אדמו"ר הגה"ק רא"מ זצ"ל מגור שאמר שמשום כן אין אנו אומרים ארורים בניו משום שאמרו בגיטין נז: מבני בניו של המן למדו תורה בבני ברק, ולפיכך אף שהכוונה בהמאמר ארורים בניו לעשרת בני המן, מ"מ אחרי שיתכן להיות הוראה שניה בפסיקא זו ארורים זרעו של המן לא אומרים פסיקא זו מפני כבודם של בניו שלמדו תורה ע"ש כי כן נ"ל כוונתו בזה, ומעתה יתכן שחילוקי מנהגים בזה נובע מזה כי אלו שאומרים אומרים שכוונתם רק לעשרת בני המן, ואלו שלא אומרים טעמם מפני כבודם של בניו של המן יהיה נראה כאלו הם גם בכלל.

ובבבלי אמר רבא חייב איניש לבסומי בפריא עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי, וכתב ה"מ בסימן תרצ"ה כי המנהגים שאין הפירוש שישה ממש במדה כזו אלא דיוט אחד היה להם שהיו עונים בבית אחד ארור המן ועל בית אחד ברוך מרדכי, וצריך צילולא שלא יטעה לפעמים עכ"ל. אכן כבר העירו בזה שהבבלי מכון להדא דירושלמי ושיטורו עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי וכו'. והנה מנהג התימנים הוא דרומי שנוהגים כן גם עדות המזרח שהש"ץ אומר ארור המן והציבור עונה לעומתו ברוך מרדכי ג"פ ושוב הוא מהפך ואומר ברוך מרדכי והציבור עונה לעומתו ארור המן ג"פ, ושוב הוא

כתר שם טוב (גאנץ) - טעמי המנהגים אות תרכו הנוסחא בירושלמי (מגילה פ"ג ה"ז) רב אמר צריך לומר ארור המן, ארורים בניו, ואנו אין נוהגים לומר ארורים בניו, אמר ר' פנחס צריך לומר חרבונה זכור לטוב, ולא הביא שם לומר ברוך מרדכי וברוכה אסתר כנוסחאתנו, אבל אבודרהם שם כתב בשם הירוש' לומר ארור המן, ברוך מרדכי, ארורה זרש אשתו, (ובנוסחאתנו אינו מוזכר אשתו), ארורים כל העולים (ובנוסחאתנו הרשעים), ברוכים כל ישראל גם חרבונה זכור לטוב, משום שנאמר זכר צדיק לברכה ושם רשעים ירקב ע"כ. ובמסכת סופרים (פ"ד ה"ו) שם מובא הברוכים ביהוד, ברוך מרדכי, ברוכה אסתר, ברוכים כל ישראל, ורב אמר צריך לומר ארור המן וארורים בניו, אמר ר' פנחס צ"ל חרבונה זכור לטוב עכ"ל.

ובסדר רבי עמרם גאון הגירסא ארור המן, ברוך מרדכי, ארורה זרש ברוכה אסתר ברוכים אתם וכל ישראל, ואינו מזכיר שם ארורים כל הרשעים, או עולים, וחזותם שם ברוכים אתם שהוא להציבור ואח"כ וכל ישראל, ובנוסחאתנו ברוכים כל ישראל, ובבבלי לא הוזכר שום זכר לזה. ואפ"ל ממה שמצינו בבבלי מגילה, (ד"ז) מימרא דרבא שם ומיחייב איניש לאיבסומי בפריא עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי, מכאן נראה שכבר היה שגור בלשונם המאמר הזה, ועי' להמנהיג (בה' פורים אות י"ז), ועי' מ"ר בבראשית על הפסוק וה' אמר המכסה אני מאברהם.

שפתי נחמים - מגילה ז ב בתוס' ד"ה דלא

תוס' ד"ה דלא ידע בין ארור המן וכו', בירושלמי ארורה זרש וכו' עכ"ל. ודע בירושלמי שלפנינו לא גרסינן כדברי התוס' כאן, אלא במדרש רבה אית' הכי, ואני מעתיק כאן דברי הירושלמי ודברי המדרש רבה, וז"ל הירושלמי דמכלתין פ"ג הלכה ז', רב אמר צריך לומר ארור המן ארורים בניו, א"ר פנחס צריך לומר חרבונה זכור לטוב וכו', ר' יוחנן כד הוה מטי להאי פסוקא, אשר הגלה נבוכדנצר, הוה אמר נבוכדנצר שחיק עצמות, שכל נבוכדנצר דכתיב ביומ' חי היה, ברם הכא מת היה.

פי' בקרבן עדה, צריך לומר ארור המן, לאחר שקראו המגילה (דהוה שעת חימום ומת"כ אומר כן בכונה), אבל קודם לכן או בשעת קריאת שחיק שנידנין לא כד ונדלקמן גבי נבוכדנצר: שחיק עצמות. שאף עצמותיו שבקברו יהיו נשחקים, כדי שלא יהי' לו תקומה לעתיד לבא: שכל וכו'. לפיכך דווקא באה"ק אמר הכי, משום דכל נבוכד נצר דכתיב ביומ' בחייו מדרב, חזק מזה, נבואה לו נאמרה אחד מיתתו של נבוכד נצר עכ"ל.

וז"ל מדרש רבה אסתר ד"ה והמלך קם בחמתו וכו', א"ר פנחס ויאמר חרבונה אחד מן הסריסים לפני המלך גם הנה העץ וגו', מה עשה אליהו זכור לטוב, נדמה לחרבונה, ואמר לו אדוני המלך גם הנה העץ אשר עשה המן למרדכי וגו', דא"ר פנחס צריך לומר חרבונה זכור לטוב, ואמר רב צריך לומר ארור המן, ארורים בניו, ארורה זרש אשתו דכתיב שם רשעים ירקב, עכ"ל.

עלי תמר - ד"ה רב (ב)

אוצר מפרשי הירושלמי

בשבת ארור המן ברוך מרדכי, וכיון דבשבת אין אומרים בש"ע ולמלשינים ולצדיקים, א"כ חייב לומר אז ארורים כל הרשעים ברוכים כל הצדיקים בשבת הסעודה, כיון דבשבת אינו אומר ולמלשינים.

ועיי' בג"ב מה"ק חלק אר"ח סוף תשובה מ"ב, דהעלה לרב דאמר במס' מגילה דף ל' פורים שחל להיות (בי"ד) [בשבת] מקדימין פרשת זכור, דלא ס"ל כירושלמי וס"ל דעושין הסעודה ביום השבת, וא"כ רב לשיטתו דס"ל דעושין הסעודה בשבת, שפיר אמר בירושלמי דצריך לומר ברוכים כל הצדיקים דזה הוא רב שם, אבל אין דקימ"ל כשו"ע דאין עושין הסעודה בשבת, א"כ בכל ענין אין לנו לומר ברוכים כל הצדיקים ודוק.

וג"ל דגמרא דידן דאמר הלשון חייב אינש לבסומי בפורי' עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי, ס"ל דהא דאומרים ארור המן ברוך מרדכי הוי רק מנהגא ולא חובה, לפיכך אמר חייב לבסומי בפורים כ"כ עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי, כיון דמשתה הוי חיוב והא לא הוי חיוב, אבל רב בירושלמי אמר דצריך לומר ארור המן, וכבר כתב הטו"ז דלשון צריך הוא חיוב, צריך ואין לו תקנה, ועיי' בה' ס"ת סי' רע"ד בטו"ז גבי צריך לתייג שטנ"ז ג"ץ, וא"כ כיון דהוי חיוב, א"כ אין לבסומי כ"כ עד דלא ידע בין ארור המן.

והשתא לפ"ז י"ל דאנן נוהגין לחומרה בתרווייהו, דצריך לומר ארור המן לכך אומרים תיכף אחר המגילה, ונוהגין כרבא לבסומי ג"כ עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי, ויש לכון בזה הלשון הרא"ש והביא את דאמר רבא חייב אינש לבסומי בפורים, והביא לשון הירושלמי דחייב לומר אחר קריאת המגילה ארור המן ברוך מרדכי, לנהוג חומרה בתרווייהו, ודוק.

מהר"ז (מדרש) - שם ד"ה פורים

בפורים. לרבותא אף שמברכים אין זה הפסק כנ"ל, אך במס' סופרים איתא בהדיא שרב אמר כן אחר קריאת המגילה, ואפשר שהטעם משום הפסק הברכה, והמ"ע יקיים אחר הקריאה, ועיין ביפ"מ וקרבן העדה, וג"י המדרש כן ראיה לפירוש היפ"מ, וג"י המסכת סופרים ראייה לבעל קרבן העדה.

עץ יוסף (מדרש) - שם

כי הוה מטי להמן. ולא מפליג בין המן דקדום תליה לאחר תליה. דכיון דלא היה מלך מותר לקללו אף בחייו.

מקרא סופרים (מס' סופרים) - שם ה"ז אות א

רבי כו'. שחיק טמאי ישחקו עצמותיו ודוקא בנ"ז זה לפי שהי' אחרי מותו אבל בנ"ז האמור בירמיה לא אמר הכי לפי ששם חי ה' כן מפורש בירושלמי, וכוונתו שפסוקי ירמיה נאמרו בהיותו חי דענין לכן לא אמר עליו שחיק עצמות, אבל מבלתי אסתר נאמר הפסוק לאחר מותו לכן ה"י אומר כן על שם שנאמר שם רשעים ירקב, דאין לפרש חי ה' שמספר הכתוב מה שעשה בחייו דא"כ גם באסתר מספר הכתוב אשר הגלה נ"ז בחייו ומ"ט אומר עליו שחיק עצמותו. עיי'

לר"י וכמ"ש בקנו', גם במס' סופרים משמע דלאחר המגילה קאמר רב דלימא ארור המן.

שמחת יהודה (מס' סופרים) - פ"ד אות יג ד"ה ורב

ורב אמר צ"ל ארור המן וכו'. וכ"ה בירוש' פ' בני העיר, וכתב הרב קרבן העדה בשם מהרש"י דלא מפליג בין המן דקודם תליה לדבחר תליה וס"ל דבחר השתא אזלי, ופליג אמ"ש ר"י בסמוך דכי מטי לאשר הגלה מירושלם הוה אמר נ"ז שחיק טמאי, שכל נ"ז דירמיה חי הוה ברם הכא כבר מת, והוא ז"ל כתב דלא קאמר רב אלא לאחר קריאת המגילה ולא קודם שעדיין לא מת ע"ש, ודבריהם תמוהים דנבוכדנצר דירמיה כולם נכתבו בחייו נ"ז שהי' ירמיה היה בימיו, אבל המגלה נכתבה אחרי מות נ"ז במלכות אחשוורוש וכבר ספו תמו נ"ז והמן ומתו גם שניהם, ותו דארור המן שייך גם במותו להכניע שרשו, אבל שחיק עצמות לא שייך רק לאחר מותו.

מדרש אליהו - בביאורי הירושלמי שבסוף הספר

רב אמר צריך לומר ארור המן ארורים בניו, אמר רבי פנחס צריך לומר וגם חרבונה וזכור לטוב, רבי ברכיה רבי ירמיה רבי חייא בשם רבי יוחנן, רבי יונתן כד דהוה מטי לההוא פסוקא (אסתר ב, ו) אשר הגלה נבוכדנצר, הוה אמר נבוכדנצר שחיק עצמות, שכל נבוכדנצר הכתוב בירמיה חי היה, ברם הכא מת היה.

מהר"ר שמואל יפה ז"ל (ביפה מראה לירושלמי פ"ג סימן ו'), צריך לומר ארור המן וכו'. פירוש בשקוראים שמו במגילה, וכן בבבוי, ובאסתר רבתי (פרשה י, סימן ט) אמרו גם כן על זרש, עד כאן לשונו. ונראה דכוונת הרב באומרו דצריך לומר ארור המן כשקוראין שמו במגילה וכו', אין הכוונה שהקורא עצמו יאמר כך, אלא השומעין, שאם הקורא אומרו, נראה כאילו ארור המן כתוב במגילה, ואין אדם יכול להוסיף דבר. ועכשיו אנו נוהגים לאומרו אחר סיום קריאת המגילה אחר ברכת הרב את ריבנו וכו', ארור המן ברוך מרדכי ארורה זרש ברוכה אסתר ארורים כל הרשעים, ובכלל כל הרשעים בניו של המן.

חמדת אריה - שם סק"ג

ארורי' כל הרשעים ברוכים כל הצדיקים. שאלני אחי הרב המאה"ג מו"ה אברהם ר"ב נ"י, מדוע אין אנו נוהגין לאמר, וג"ל משום דבירושלמי שלפנינו ליתא כן כלל הגירסא בפ' בני העיר, אלא שהרא"ש במגילה דף ז' הביא כן בירושלמי והי' לו כן הגירסא, וג"ל דהרי כבר אמרנו בשמונה עשרה ולמלשינים אל תהי תקוה דהוא ארירת הרשעים וברכת הצדיק' בברכת על הצדיק', וא"כ למה יאמרו אותו שנית. אלא דנראה לפענ"ד, דוודאי הא דאמרו בירושלמי הג"ל דצריך לאמר ארור המן וברוך מרדכי היינו בתוך הסעודה, כמו שאמרו ז"ל חייב אינש לבסומי בפורים עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי, ש"מ דהמצוה הוא לאמרו בתוך הסעודה.

והשתא לפ"ז בחל ט"ו בשבת ובכל ענין אין קורין המגילה בשבת, ועיי' בסי' תרפ"ח במ"א סי' יו"ד דמהר"ל חביב הורה בחל בשבת לעשות הסעודה עכ"פ בשבת, דלא קיימ"ל כירושלמי דפסק דעושי הסעודה לאחר השבת, וא"כ צ"ל

נמצא שכן היה מנהגם משום ר' זצ"ל ר"י, ועל כן מנהג התניקות בצרפת ובפרובנצא לקחת חלוקי הנחל ולכתוב עליהם המן, ומקישים זו על זו כשהקורא מזכיר המן, שני ושם רשעים ירקב.

פירוש ר"י אלמנודי - הג"ל.

מאירי - מגילה ז ב' הובא להלן ד"ה השוואת <[17-2].

רא"ש - הג"ל (וכן הוא בתוס' רא"ש הג"ל).

אבודרהם - הג"ל.

רבינו ירוחם - הג"ל.

נמוקי יוסף - ז ב ד"ה בין

בין ברוך וכו'. אמרין בירושלמי דמשום הכי נקט ברוך מרדכי וארור המן, לפי שכשהיו מזכירין מרדכי היו אומרים ברוך, וכשהיו מזכירין המן היו אומרים ארור. והיינו דאמרין בבראשית רבה כל המזכיר את הצדיק ואינו מברכו עובר בעשה, מאי טעמא זכר צדיק לברכה, וכל המזכיר את הרשע ואינו מקללו עובר בעשה, מאי טעמא ושם רשעים ירקב.

יפה מראה - ד"ה צריך, וד"ה ארור

צריך לומר ארור המן, כשקוראים שמו במגילה, וכן בבבוי, ובאסתר רבתי (י, ט) אמרו גם כן על זרש. ארור המן. ולא מפליג בין המן דקודם תליה לדבחר תליה, דסבירא ליה דבחר זמן זכירתו אזלינן שכבר מת הוא, ודלא כדכרי יונתן דבסמוך.

יפה תואר (מדרש) - שם ד"ה כי

כי הוי מטי להמן בפורים כו'. ולא מפליג בין המן דקודם תליה להמן דלאחר תליה, ולפ"ז חולק הוא על רשב"ן שאמרו בירמיה חי הוי ברם הכא מת הוי.

יפה תואר (מדרש) - ד"ה וארורים

וארורים בניו פ"י כי הוה מטי לבניו נמי הוה אמר עליהו ארורים, ובמדרש אסתר אמר ג"כ על זרש.

ידי משה (מדרש) - שם

רב כי הוה מטי להמן בפורים אמר ארור המן וארורים בניו. כל זה הוא בירושלמי פ"ג דמגילה, ופי' שם בעל י"מ ולא מפליג בין המן דקודם תליה להמן דאחר תליה, ופליג אר' יונתן דלעיל דמפליג אצל נבוכדנצר בין חי למת עכ"ל, ול"ל דלא פליג כי אם תענין היטב למה אמר כי הוי מטי להמן אמר ארור המן וארורים בניו, בניו מאן דבר שמה אלא שרצונו להראות דוקא כשמטי לזה ההמן דאצל בניו דהיינו אחר תליה כנ"ל וק"ל.

קרבן העדה

צריך לאמר ארור המן. לאחר שקראו המגילה, אבל קודם לכן או בשעת קריאה לא שעדיין לא מת, וכדלקמן גבי נבוכדנצר.

שירי קרבן

(דף כו ע"א) ארור המן וכו'. כתב הר"ש בספר י"מ, ולא מפליג בין המן דקודם תליה לדבחר תליה, דס"ל דבחר זמן זכירתו אזלינן שכבר מת הוא, ודלא כר"י דבסמוך ע"כ. ולא ידעתי מי דחקו לחלוק עלינו את השוין, דלמא גם רב מודה

אוצר מפרשי הירושלמי

מגילה פ"ג ה' / דף א, א

[ביוולנט דף כז.]

אור דוד - אסתר ב ו

אשר הגלתה. במד"כ דר הוי מטי ר"י ורבנן להאי פסוקא כו' הוי אמרין נ"י שחיק עצמות, ולמה לא הוי אמרין כן בירמי, אלא שכל נ"י שבירמי חי הוי ברם הכי מת הוי. עיין אורח סימן תרצ' במה דנהיג להכותו כמבין. וצ"ל שם רשעים ירקב, ועיין בב"ר פמ"ט שכתוב הדמוזכיר רשע ואינו אומר שר"י עובר בעשה. כי מטא רב להמן כשפורים אמר ארור המן ואורוים בניו. וע' ירושלמי מגילה פ"ג, וכ' היפ"מ בצ"ל גבי המלך אף במקום דהי' חי, וקרבן עדה בש"ס חולק עליו דר' במקום שמוזכרין שמת ה' צ"ל שר"י אבל לא במקום שהוא חי, ועמג"א סימן תרצ"א סקכ"א שכ' לרמ"ז למד"ר בני"ג ופי' המחצית השקל דעת המג"א דאין לקללו במקום שהי' חי, דכמו נ"י דירמי' לא הוי אמרין משום בודעין אל תקלל מלך כן כ' בחדרי משכב אל תקלל עשיר, וכמו דאמרין גבי הורדוס בב"ב ד"ד ולא יהיה אלא עשיר, וקשה לפי"ז הוי למג"א לרמוז לירושלמי דמגילה ולמד"ר בראשית פמ"ט, ועיין ידי משה שם שדייק מהא דאמר רב ארור המן ואורוים בניו דרק לאחר שמת צ"ל שר"י אבל לא במקום שהי' חי, ולכאורה כיון דאמרין מגילה ד"ד ע"ב ובתרגום אהא דמרדכי לא שיתחזה משום דהוי ליה עבד פלח ומה שקנה עבד קנה רבו א"כ לא הי' עשיר, ואף דכ' הכסף נתון לך ודמי לנותן מתנה לעבד ע"מ שאין לרבו רשות בו, לא הוי עשיר חדא דאפשר אחשוורוש לא ידע דהי' עבד, תו דלא נתן להמן מאוצר שלו רק לא קיבל הכסף, הי' אלפים כבר שרצה לתת לו ולא הי' להמן כלל כיון דהכל למרדכי א"כ לאו בכלל עשיר (ונשיא) בעמך ל"ש גבי המן), וכן הבנים שהוליד לאחר שקנאו מרדכי, הן למרדכי, ואפשר זה שא"ר ארור המן ואורוים בניו להודיע כי אינו עובר על במשכבך את תקלל עשיר כי הוא ובניו הכל למרדכי, ואין לדמותו להורדוס דהיה שם בת קול שימורו והי' הדבר מן השמים, ולא כן גבי המן דהיה הכל רק לפנים כדנתי רשב"י מה הן לא עשו אלא לפנים כו', ול"ד לנ"י דהי' מן השמים ומלכותא דיליה מן השי"ת ובי"ק צוה עליו עבדא בישא החרב ביתא, ולכן בהיותו חי לא הי' נכון לקללו, אבל לאחר מותו כ' אל שאלו תרד שפיר צריך לומר שם רשעים ירקב.

גם כיון דאמרין בב"ר פמ"ט דיש מצות עשה לומר על רשעים שר"י אמאי לא נימא אתי עשה ודוחה ל"ת דאל תקלל מלך של נ"י, אך י"ל כיון דמלך הוא כבוד הרבים ול"ת דרבים לא נדחה מפני עשה ידחיד, גם י"ל למ"ש הראשונים בטעם דעשה דוחה ל"ת דגדול עובר מאהבה ובקו"ע משואות", וכיון דא"ת הקב"ה שש במפלתו של רשעים לכן בהיותו חי אין לקללו, אבל לאח"מ מצינו דהע"ה ראה מפלתו של רשעים אמר שירה כיון דנפל ברשעו מיתתו טובה לו וטובה לעולם, ולפ"ז בורע עמלק ימ"ש שכ' בתה"ק מ"ע למחות זכר עמלק ואסור לררם עליו ועל יצואים ממנו ואפילו גרים אין מקבלין ממנו יצואים בילקוט שמואל ב', וכ' כי יד על כס י"ה ונשבע שימחה זכר עמלק, ובכל יום אנו מתפללין תמיד שיתגדל ויתקדש שמה רבא וזכר עמלק ימחה במהר, ל"ש דאינו שש במפלת עמלק דבדואי שמחה

ארור המן ואורוים בניו יע"ש, ש"מ דרב אמר כן אחר הקריאה ולא בעוד שקוראים בה. וכ"כ הרב הרוקח סי' רל"ז וז"ל, לאחר קריאתה במ"ס רב אמר ארור המן וכו' ע"ש.

וכן ראיתי בס' א"ח דק"ק ע"ג אות ל"א שכ' בזה"ל, תנן במס' סופרים א"ר פנחס וצריך שיאמר אחר מקרא מגילה ארור המן ברוך מרדכי ארורה זרש ברוכה אסתר ארורוים כל עכו"ם ברוכים כל היאודים וחרבונה זכור לטוב ע"כ, לכל הדברות צריך לממרינהו לכולהו אחר הקריאה והברכה שלאחריה ולא בעת שקוראים לה, וכ"כ בס' זכ"ד אחר קריאת המגילה יאמר ארור המן ברוך מרדכי ארורה זרש וזשתי ברוכה אסתר וגם חרבונה זכור לטוב ושם רשעים ירקב ע"כ.

וכן כתב רבינו ירוחם נתיב יו"ד ח"ג דס"א ע"ג וז"ל, צריך לומר אחר קריאת המגילה ארור המן ברוך מרדכי ארורה זרש ברוכה אסתר ארורוים כל הערלים ברוכים כל ישראל וגם חרבונה זכור לטוב, זה פשוט בירוש' דמגילה ע"כ. וכ"כ הרד"א דע"ז ע"ג וז"ל, ואמרין בירושלמי שצריך ל' אחר קריאת המגילה ארור המן וכו' ע"ש. וכן כתבו בפסקי התוס' בפ"ק מגילה ד"ז ע"ב סו"י י"ט ב"ה דלא וז"ל, לומר בסופה ארור המן ברוך מרדכי וכו', דקאי ע"ד הירוש' כיע"ש בדברי התוס' עצמם שם ד"ה דלא יע"ש, הפך ממ"ש היפ"מ בכונת הירוש' עצמו.

וכן י"ל ממנתי" פ"ג דאבות דתנן המהלך בדרך ושונה ומפסיק ממשנתו ואומר מה נאה אילן זה וכו' מעלה עליו הכתוב כאילו מתחייב בנפשו, וכ' הר' מוה"ר ש' אודיה, אף שהוא משבח אליו יתברך ברוך שככה לו בעולמו, אעפ"כ כיון שהפסיק במשנתו מתחייב בנפשו שהשטן מקטרג בשעת סכנה וקרהו אסון, ולזה המהלך בדרך מעלה עליו הכתוב כאילו מתחייב בנפשו, אמנם ליישב בבית עון קל כזה שהוא לשבח לשי"ת ברוך שככה לו בעולמו אין זה מתחייב בנפשו, הא מיהא עון הוא ואיסורא איכא כיע"ש, כ"ש כשהוא אומר ברכה לב"ו או קללה כאמור דאין להפסיק בהם בתוך קריאה, ואפי' לפי מוהרש"י.

ומשמעו"הב"ר כי רב אמרה למילתיה כשקוראים שמו במגילה, אפשר שלא היתה בקריאה שהוא היה יוצא בה י"ח וק"ל. וכן מ"ש הלבוש בס"ז כשהקורא קורא שם המן יאמר השומע שם רשעים ירקב לא נהיאר, שהרי בעודו אומר כן הקורא ירוץ דברו ולא ישמע השומע מפני הקורא התי' שלאחריו, וכ' הבאה"ט ס"ק י"א שמבאר בתשו' הרשב"א דאם השומע לא שמע תיבה א' לא יצא יע"ש, ודוק.

ערוך השולחן - א"ח ס"ח תרצ סכ"ב

והקורא לאחר שגמר הקריאה חוזר וכוזרחה כולה ומברך הרב את ריבנו ואין זה הפסק, ועוד דברכת הרב את ריבנו לא שייכה למגילה, אלא היא ברכת הוודייה הקב"ה [שם סק"ט ועמג"א ש], ואח"כ אומרים שושנת יעקב, וע"פ הירושלמי צ"ל שם ארור המן ברוך מרדכי ארורה זרש ברוכה אסתר ארורוים כל הרשעים ברוכים כל הצדיקים, וצ"ל וגם חרבונה זכור לטוב, ואע"ג דלפי המדרש אליהו נדמה בדמותו, מ"מ כיון דנדמה בדמות חרבונה נזכריהו לטוב.

במפרש ירוש' דכתב על הא דאיתא התם צ"ל ארור המן דהיינו לאחר המגילה אבל קודם לכן או בשעת קריאת המגילה לא שעדיין לא מת וכלקמן גבי נ"י, ובשם הר"ש בס' י"מ מביא דלא מפליג בין המן דקודם תליה לדברת תליה דס"ל דבתר זמן זכירתו אזלינן שכבר מת הוא ודלא כו' יוחנן דבסמון עכ"ל יעו"ש, ולפי מה שביארנו אנחנו כוונת הירושלמי גם ר"י ס"ל דבתר זכירה אזלינן א"כ יכול לומר ארור המן גם על זכירה דקודם תליה כיון דהמגילה נכתבה אחרי מותו ולא פליג כלל רב על ר"י.

חתן סופר - סי' עה ד"ה ולשמחך

ולשמחך בימי שמחה, אודיעך מה שפירשתי מאמר חכנ"ל במגילה דף ד' חייב איניש לבסומי כפורים עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי, ונ"ל הכוונה, דהנה בירושלמי אמרו כד מטי רב במגילה לפעם ראשון שזכר מרדכי דהיינו איש יהודי וכו' אמר ברוך מרדכי, כד מטי להמן שזכר פעם ראשון במגילה אמר ארור המן, והנה בין איש יהודי וכו' לאחר הדברים האלה גידל המלך וכו', נזכר מעשה לקיחת אסתר לבית המלך ושתיקתה בצווי מרדכי אשר לא תגיד עמה ומולדתה, ואח"כ נזכר מעשה דבגתן ותרש וסיפור אסתר למלך בשם מרדכי.

וכבר דקדקתי במקו"א, דלכאורה אחר שהתאמצה בכח תוקף ועוז שלא לגלות את עמה וכו', א"כ אין סיפורה למלך בשם מרדכי דבר סוד שגילה מרדכי לה, הלא מזה ירגיש אחשוורוש שע"כ היא מעם מרדכי, דלולא זאת לא היה מגלה דבר זה לה. אבל אמרתי דעפ"י מש"כ התרגום טעם זה רצה מרדכי שתגלה עמה, מפני אולי ירגיו המלך עליה ותסתכן, ויש לחוש שתסכנה גם עמה אתה, והנה כיון שעכשיו נצמח ישועה והצלה למלך ע"י מרדכי, אדרבה טובה לה ולעמה לידע מאיזה עם היא ואין לחוש למכשול.

והנה לזה צריך הבחנה ודיעה צלולה, אבל מי ששתה יין הרבה לא ידע לתרץ תחית ענינים אלו שגוראים כמחומים וסתורין מני ובי', לזה אמר חייב איניש לבסומי עד דלא ידע לתרץ ב' ענינים הנוכחים בין ארור המן לברוך מרדכי, היינו שמתחילה התרעש מרדכי שלא לגלות, ואח"כ נראה כמגלה עמה, ומי ששתה ואין דעתו צלולה, לא יבחי' שיש לחלץ כמו שכתבנו, והבן.

יפה ללב - ח"ב ס' תרצ אות ו

סט"ז. צריך שיאמר ארור המן, כ"כ הטור בשם הירושלמי, והוא בפ' בני העיר סי' ו' וז"ל, רב אמר צ"ל ארור המן ארורוים בניו, וכתב הרב יפה מראה ז"ל צ"ל ארור המן כשקוראים שמו במגילה, וכן בבניו, יע"ש. וכן נראה ממ"ש בב"ר ס' וירא פמ"ט סי' א', רב כי היה מטי להמן כפור' אמר ארור המן ואורוים בניו, לקיים מ"ש ושם רשעים ירקב, ויע"ש הרב ב"ר שני' דבעוד שקורא במגילה היה אומר כן.

אכן מברייתא דמס' סופרים פ"ד נראה להדיא, כי זה צ"ל אחר קריאת המגילה ואחר הברכה שלאחריה, דהני הכי ולאחר קריאתה צריך הקורא לומר בא"י אמ"ה הרב את ריבנו וכו', ואח"כ מקלס לצדיקים ברוך מרדכי וכו', ורב אמר צ"ל

מהרא"ש ופסקי תוס' ומטור ומחבר דצריך להסמיכה תיכף לאחר גמר קריאת המגילה.

ומה גם למאי דקיי"ל דברכה שאחריה לא קאי על הקריאה כי אם נתקנה בפני עצמה לתת הודאה לה' על הנס, ומה"ט כתב המחבר שם [תר"צ ס"י] וכשיגמור חזור ויכונה כולה ומברך, ועיין שם במג"א [סק"ט] דמניחה ג"כ על מקומה והיא מהמהרי"ל, ובמהרי"ל הביא דפסם אחת פתח הקורא ברכת האל אחר הקריאה טרם שכיכו איגרת המגילה וגער בו המהרי"ל והשתיקו עד שכיכו המגילה לפניו ואז חזר והתחיל ובייך עיי"ש, והכל כדי לידע שהברכה לא קאי על הקריאה, וא"כ ודאי דיותר עדיף היה לומר מאמר הירושלמי הנ"ל קודם הברכה כדי להפסיק בין הקריאה לברכה, והיה בזה ג"כ היכר דהברכה לא קאי על המגילה דאלמלא כן לא היה רשאי להפסיק כמו דאין להפסיק בין ההפסדה לברכה, וא"כ טובא יש לתמוה מאין נשתרבה המנהג לומר פיוט דשושנת אחר הברכה, ועפ"י הנ"ל היה צריך לומר הך דירושלמי הנ"ל תיכף אחר גמר הקריאה ודוק.

שו"ת משנה שכיר - או"ח ס' רכח ס' רט

על דבר ששאלתי אודות מה ששמעת ממני כי הפיוט שושנת יעקב, דיש בו אורח המן וברוך מרדכי צריך לומר תיכף אחר הקריאה קודם הברכה כדי להסמיכה בכל מה דאפשר לא הקריאה, וכאשר ביארתי טעמי במקום אחר בארכה וכן אזכיר בקצרה, מפני דהטור ושו"ע קבעו זאת בסי' תר"צ דשם דיני הקריאה ולא בסי' תרצ"ב דשם דיני הברכה, מוכח דמישך שייך מאמר זה אל הקריאה ולא אל הברכה, ועל זה עוררת דמהירושלמי [מגילה פ"ג הלכה ז'] שביא הטור ובי' בסי' הנ"ל דשם הוא המקור לזה לא משמע מידי דצריך דוקא להסמיכה אל המגילה, וביותר במסכת סופרים פרק י"ד [הלכה ה'] כתוב ולאחר קריאתה צריך הקורא לומר ברוך אתה ה' אלהיך האל הרב כו', ואח"כ מקלס לצדיקים ברוך מרדכי כו', ורב אמר צריך לומר ארור כו', הרי מפורש יוצא במסכת סופרים הנ"ל דתחילה אומר הברכה ואח"כ מקלס לצדיקים ואומר ארור המן, והוא שלא כדברי עד כאן דברך, ובקשת שאבאר לך דברי היטב.

תשובה, אני על משמתי אעמודה, ומהמקומות שהבאת אין סתירה לדברי, ואורבא עוד יתחקוק, וכמו שאומר בסי'. תחילה מה שכתבת דמירושלמי לא משמע כדברי. עינתי בירושלמי וראיתי דאורבא משום סמן גדול לי, דהנה מה שדקדקתי על הטור ושו"ע שהעתיקו הך וצריך לומר ארור המן בסי' תר"צ דיני קריאת המגילה ולא בסי' תרצ"ב דיני הברכה, מצאתי שגם הירושלמי כתב כן דהביא הא דרב דצריך לומר ארור המן בפרק ג' אצל דיני הקריאה ובפרק ד' כתב דיני הברכה, על כן שפיר העתיקו הטור ושו"ע זאת בסי' תר"צ דוקא משום הירושלמי גופא ששם המקור של מאמר זה הוא ג"כ כן, א"כ ממילא מוכח דהירושלמי עצמו סובר כן דמאמר זה מישך שייך לקריאה עצמה ולא לברכה, הא דא. ועוד אקמינא דהכי איתא בירושלמי שם רב אמר צריך לאומר ארור המן ארורים בניו, אמר רב פנחס צריך לומר חרבונה זכור לטוב, ר' ברכיה

לבטלו והרבה מדרשים יש בזה ופוק חזו מה דעמא דבר.

שו"ת משנה שכיר - או"ח ס' רכח

זמן אמירת שושנת יעקב, עמדתו על הטור ומחבר בסי' תר"צ שהעתיקו להאי דירושלמי [מגילה פ"ג ה' ז'] דצריך שיאמר ארור המן ברוך מרדכי כו' דיני קריאת המגילה, איך שייכא לקריאת המגילה, ומתי יאמרו זאת.

ולכאורה רציתי לומר דהיינו בשעה שהקורא מזכיר המן, וכמו שהביא המג"א שם בס"ק כ"א בשם הלבוש בשעה שאומרים המן יאמר שם רשעים ירקב, אבל באמת לא נראה זאת דא"כ למה הוצרך הלבוש לומר שם רשעים ירקב הא ודאי שגי בארור המן, וגם הא אסור לשווא בשעת קריאת המגילה כמבואר בסי' תרצ"ב ס"ב, ועיין שם במג"א סק"ד ובלבושי שרד ובמחנה"ש דהטעם דלמא לא ישמע אף רק תיבה אחת ולא יצא, א"כ בשלמא מאמר קצר דשם רשעים ירקב יוכל להזהר לאומרו במרוצה שלא ליד מכושול שלא ישמע את קריאת הקורא אף בתיבה אחת, אבל מאמר ארוך של ארור המן וכו' ודאי א"א להזהר שלא ישמע ממנו שמיעת תיבה אחת, על כרחך א"א לומר דכוונת השו"ע היתה לאומרו בשעת הזכרת המן.

ולכאורה בגמרא [מגילה ז' ע"ב] משמע מרבא דאמר מיחייב איניש לבסומי בפוריא עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי, ועיי"ש תוס' ד"ה [לדא] דהביאו ירושלמי הנ"ל, משמע מזה דחייב לומר זאת בסעודה בשעת משתה ושמחה, וא"כ לפי"ז היה לו להשו"ע לכתוב זאת בסי' תרצ"ב גבי חייב איניש לבסומי בפוריא עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי שם הל"ל לומר וצריך שיאמר כו'. וגם למנהגינו שאנו אומרים אותו בביה"כ אחר הברכה שאומרים אשר הניא ובפיוט שושנת יעקב א"כ היה לו להטור ומחבר להזכיר זאת בסי' תרצ"ב אחר שכתב ולאחריה נוהגים לברך הרב את ירכנו כו', שם היה צריך לכתוב צריך שיאמר ארור המן כו' אבל מה מקום יש לה בסימן תר"צ דיני קריאת המגילה.

שוב עיינתי ברא"ש [פ"א ס' ח'] בפסקא אמר רבא מיחייב איניש לבסומי בפוריא, שכתב אמרינן בירושלמי שצ"ל אחר קריאת המגילה ארור המן כו', משמע מזה דהכוונה דתיכף אחר הקריאה צריך לומר נוסח זה דירושלמי, וכן מצאתי בפסקי תוס' אות י"ט שכתבו וז"ל לומר בסופה ארור המן כו', הלשון בסופה משמע דתיכף אחר הקריאה בסופה ממש צריך לומר כנ"ל, ועפ"י זיבן היטב כוונת הטור והמחבר דהעתיקו ירושלמי הנ"ל בסי' תר"צ גבי דיני קריאת המגילה, היינו משום דמישך שייכא להקריאה, להסמיכה לסופה קודם הברכה שמברכין אחריה, והיינו נמי טעמא שכתב המחבר את קודם מה שכתב [שם בסי' ז'] מנהג כל ישראל שהקורא כו' וכורכה כולה ומברך הרי שהזכיר גם כאן הברכה שאחריה, ואעפ"כ כתב קודם לזה האי צריך שיאמר ארור המן כו', משמע מזה דמאמר הנ"ל הוי קודם הברכה, וא"כ לפי"ז טובא יש לתמוה מאין לקחו זאת לנהוג לומר האי ארור המן אחר הברכה, הא משמע

גדולה במרום ממפלת עמלק ולכן אפי' בהיות חס רשאי לקלל עמלק ומצוה להכרית עדותו ול"ש לא דלא תקלל גבי עמלק ודורעו ימ"ש, ואפילו נדנאו המלך אין להשגיח ע"ז, וכבר כ' הספרים דכל דבר אל שורשו כגון מי שנושה עבירה מחמת ממון יש לכנותו חומד ממון ע' בעל עקידה שהארץ בזה, וכל מה שנושא ה' משום דעמלק רצועה מדרות הוא, והכוונה להחזיר ישראל למוטב. וטעם דעמלק רצועה מדרות אמר מרן הקדוש שרשכבה"ג מקצצק צצ"ל כיון דנכרת מן הקדושה ואין לו שום ניעק מישראל יוכל להעזי, וכיון דאינו מן קדושה כלל והוא טמא ומתועב ל"ש ע"ז לא דלא תקלל עשיר, ויהי"ר שיבוער הרשעה לגמרי במהרה. גם נראה דלאו אל תקלל עשיר כמדרש קהלת יש פירושים רבים ונראה מדרשים חלקו זה את זה, ובתרגום פ"י אל תקלל חכם ועיין בס' תעלומות חכמה מ"ש בזה, ונראה מה דלא פ"י כפשוטו דיש עשירות אשר שמור לרעתו ר"ל ואין לכנותו בשם עשיר כי תכלית עשירותו למפלתו, וכד חזוין מי שחוטא בעשרו ויתן לו העשירות ברשתו וודאי לרעתו הוא, ואף אי ספק הוא אין ספק מוציא מידי וודאי דיש מ"ע לומר שר"י ולכן על חכם קאי דחכמה לטובה נתנו מהחנן לאדם חב"ד ול"ש זה גבי המן, ול"ד להורדוס דעשירות ניתן לי מהשי"ת וראיה מהבת קול.

(עשיר המליו י"ן י"ן ו"ד י"ש עולה תם ובהיפוכו מת אם העשירות וטובתו והוא תם הוי עשיר חי ואין לקללו אבל מת רשאי לקללו הוי מבה"מ ח). עוד נראה דצ"ל עתה הלומד ירמי' למה לא יאמר שר"י בהזכרת ג"כ הא כבר מת הוא, אך כיון דירמי' כ' ספרו בחי' ג"כ ולא אמר אז שר"י אנו ג"כ הנהגינו, ולפי"ז י"ל בשלמא גבי י"ג שכתוב ירמי' בחייו, אבל מגילת אסתר לא מבעיא אי ר' נאמרה לקרות ולא נתנה ליכתוב ברוה"ק רק מדרבנן כמ"ש תוס' מגילה ד"ז דוודאי בעת שכתב המגילה כבר מת, ואפילו אי נתנה ליכתוב מבואר במגילה ד"ז השנית דבשנה שניה שלחה אסתר לחכמים קבועי לדורות, ואז מצאו רמז בתורה"ק א"כ מה דנאמרה ליכתוב ע"ז כבר לאחר מיתתו ולא יכתוב בחייו דלומר ע"ז בהיותו חי אין לקללו הא הכל נכתב לאח"י וכבר היה פגר מניול וניכאש, ול"ד לנ"י דנכתבה בחייו ע"כ נראה דשרי לקללו בכ"מ שמזכירין הרשע המן ימ"ש וכמ"ש היפ"מ.

אמנם זה באדם הלומד המגילה אבל בעת הקריאה יש הפסק, ועפ"מ מ"ש ע"ז דלא נכון משום דמבלבד דעת השומעים ואין להפסיק יותר משיעור נשימה דנקרא אגרת, ובוז' י"ל מה דדייק הידי משה מאה דאי' ארור המן וארורים בניו ודייק בניו מאן דבר שמי', ולמ"ש י"ל דעשרת בני המן כאו"א אומר בפני עצמו ובוז' ל"ש הפסק דסי' עד שיאמר כולו יש עת לומר למי שיכול לדבר במהירות גם ארורים בניו, ולסדר הגדול לא מצינו ארורים בניו ורב אמר אז ג"כ זאת, והיכא דל"ש הפסק כגון השומע שאינו מברך ובעת ששותק הקורא אפשר דשרי לומר בתוך המגילה ג"כ ורק משום הפסק יש לחוש, וכבר כ' המג"א דאי יש למנהג אפילו סמיכות כ"ד אין

ולא לדיני הברכות, א"כ ודאי דצריך להסמיכה להקריאה כדי לקיים זכר צדיק לברכה ושם רשעים ירקב על כל הזמן שנזכרו בקריאה, ומה גם להברכה לא קאי על המגילה כמבואר בפוסקים [בתי יוסף ס' תרצ"ב בשם ר"ן], וברוך מרדכי קאי על הקריאה, בוודאי דצריך להקדימה קודם הברכה, וזה ברור ואמת לדעת, ומקום הניחוי לי מן השמים להתגורר.

שו"ת דברי ישראל - א"ח ס' ריט

שלום וברכה רבי' והמשכה לכבוד ידי' עוז הרב הגאון כו' מו"ה ישראל וועלץ שליט"א, דומי' בעיר הברכה בודאפעשט יצ"ו. אחדש"ה באהבה נאמנה אבקש פני מעלת ידי' שיתן מקום בעתונו, לדברי בני ה' היינך וחכים נ"י כדי להליכ לבו לתורה, ובאמת ההערה בעצמה הוא קושיא עצומה לדעת.

ואגב אציע לפני הדרגני דבר א' דבר בעתו המביא טובה לעולם, הדגני' הוא ידייך גדול במנהגי ישראל וכוונת ובודק אחר שרשי המנהגים, והנה זה מכמה שנים אודך תפסתי את מנהגו שאנו נוהגין לומר פיוט שושנת יעקב אחר ברכת המגילה שלאחרי, כנותי דתחלה אומרים הברכה שלאחרי, ובלילה אשר הניא ואח"כ שושנת יעקב, וביום שאין אומרים אשר הניא ואומרים שושנת עכ"פ אחר הברכה, ולדעתי היא טעות, ר' דצריך לקרב את הפיוט דשושנת יעקב תיכף אחר קריאת המגילה בלי הפסק כלל, ואח"כ צריך לברך ברכה האחרונה וכמו שאבאר דבריי בעזה"י.

דעמדי על הטור ומחבר שהעתיקו להאי דירושלמי דצריך שיאמר ארור המן וברוך מרדכי כו' בס' תר"צ דיני קריאת המגילה, איך שייכא זאת לקריאת המגילה, וגם סתמו ולא ביארו מתי יאמרו זאת, ולכאורה רציתי לומר דהיינו בשעה שהקורא מזכיר שם המן, וכמו שהביא המג"א שם בס"ק כ"א בשם הלבוש, בשעה שאומרים המן יאמר שם רשעים ירקב. אבל באמת לא נראה זאת, דא"כ למה הוצרך הלבוש לומר שם רשעים ירקב, הא ודאי די בארור המן, וגם הא אסור לשונן בשעת קריאת המגילה כמבואר בס' תרצ"ב ס"ב, ועיין במג"א סק"ד, ובלבש"ד במחזה"ש הטעם דלמא לא ישמע אף תיבה א' ולא יצא יד"ח.

א"כ בשלמא מאמר קצר דשם רשעים ירקב, יוכל ליהדר לאמרו במרוצה ושלא יבא לידי מכשול שישמט ממנו לשמוע את קריאת הקורא אף חתיכה אחת, אבל מאמר ארוך כזה של ארור המן כו', בוודאי א"א ליהדר לא ישמט ממנו שמינת חתיכה אחת, על כן א"א לומר דכונת הש"ע הי' לאמרו בשעת הקריאה. ולכא"ה בגמרא משמע מרבא דאמר מחייב אינש לבסומי כפוריא עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי, יעיי"ש בתוס' דהביאו לירושלמי הנ"ל, משמע מזה דחייב לומר זאת בסעודה בשעת משתה ושמחה, וא"כ לפי"ז הוי לי' להש"ע להביא זאת בס' תרצ"ה גבי חייב אינש לבסומי וכו', שם הוליל וצריך שיאמר כו'.

וגם למנהגינו שאנו אומרים אותו בבהכ"נ אחר הברכה שאומרים אשר הניא, ובפיוט שושנת יעקב אנו אומרים ארור המן וברוך מרדכי וכו', אי"כ הי' להו הטור ומחבר להזכיר זאת בס' תרצ"ה.

קעסיק שם מדיני קריאת המגילה וסידרה, מה יהיה תחילה ומה יהיה לאחר, ויהיה נשמע דהך ארור המן מקומה דוקא לאחר הברכה אחרונה, רק הכוונה דשם קעסיק דיני ברכות ומשירי היום השני' לכל יום, ומסכת סופרים מלא מענינים כאלו, על כן כשעמד אצל ברכות המגילה הזכיר ג"כ ממאמר הנ"ל, אבל כוונתו דצריך לאומרה במקומה הראוי ולא לאחר הברכה, תדע שכן דתני בתר הך דרב ה' ברכיה הנ"ל, ר' ברכיה בשם ר' יוחנן כד הוה מטי להדין פסוקי אשר הגלה כו' אמר נבוכדנצר שחיק עצמותי, שנאמר [משלי י, ז] זכר צדיק לברכה ושם רשעים ירקב, והך דר' ברכיה על כרחך דבאמצע הקריאה היה דהא קתני כד הוה מטי להדין פסוקי אשר הגלה, א"כ ממילא גם הך דרב דארור המן ג"כ מיירי באמצע הקריאה, וכדמסתכ במדרש רבה שהבאתי לעיל, וכן הבין גם בפירושו נחלת יעקב שם שפירש על מה דסיים התנא אמרימר דר' ברכיה שנאמר זכר צדיק לברכה וכו' דקאי נמי אדרב בארור המן, דנמי היה כדי לקיים שם רשעים ירקב, וברוך מרדכי לקיים זכר צדיק לברכה עיי"ש, אם כן על כרחך דגם רב באמצע קריאה קאמר, (והוא כיפה מראה הנ"ל, ולא כשיירי קרבן דרב מיירי לאחר קריאה והביא ממסכת סופרים, ואדרבא כאן מבואר להיפך). נמצא דבין רב ובין ר' ברכיה באמצע הקריאה הוצרכו לומר כנ"ל, ואם כן לכאורה יש סתירה מיניה וביה במסכת סופרים הנ"ל, דתחילה אומר דצריך לומר לאחר הקריאה ולבסוף הביא מרב ורב ברכיה דמשמע דצריך לומר כך באמצע הקריאה שהוא הרבה קודם מלאחר הברכה, ועל כרחך דכדרי דהקדים דיני הברכות משום דהתנא עיקר עסקו דיני הברכות, ואגב מביא ג"כ דצריך לומר ברוך מרדכי וארור המן, אבל ודאי מקום הראוי לו דהיינו באמצע הקריאה כדרב וזכר ברכיה, כדי לקיים מה שנאמר זכר צדיק לברכה ושם רשעים ירקב, אם כן לפי זה אין סתירה כלל וגם ממסכת סופרים לדברי, ודו"ק כי זה אמת וברור. נמצא דבין בירושלמי ובמדרש ובמסכת סופרים הצריכו לומר הנ"ל באמצע הקריאה, ועתה שאין אנו אומרים באמצע הקריאה עכ"פ החיוב שטמכו בכל מה שאפשר וכמו שכתבתי, והיינו שטמכו דרא"ש [פרק א' ס"ה ח' ופסקי תוס' במגילה [פרק א' אות י"ט] שהצריכו לומר הנ"ל בסוף הקריאה וכמו שהבאתי במק"א בתשובה.

והנה עינתי באשכול ה' פורים ס' ט' וראיתי שהביא הך דירושלמי צריך לומר ארור המן, אחר שכתב דיני הברכה ומה שמברכין באחרונה, וגם כתב דיש מקומות שמקדימין לומר פיוט דאשר הניא ומסיימין בארור המן עכ"ל. מזה משמע קצת לכאורה דתחילה מברכין והדר אומרים ארור המן וגו', ממה שהביא מקומות דמקדימין הפיוט דאשר הניא, אולם אין ראיה כל כך דאולי כיון שראה כן במסכת סופרים העתיק גם הוא כן בספורי, וגם מהמקומות דמקדימין פיוט דאשר הניא ומסיימין בארור המן אין ראיה דמיירי לאחר הברכה, אולי אמרו קודם הברכה ובפיוט הזה היו חתורין כל הנה שחיה במגילה, עכ"פ לפי הירושלמי שהביא הך דין אצל הקריאה וכן העתיקו כן הטור וש"ע ודאי דשייך רק להקריאה

ר' ירמיה ר' חייא בשם ר' יוחנן ר' יונתן כד דהוה מטי להא פסקא אשר הגלה נבוכדנצר, הוה אמר נבוכדנצר שחיק עצמות שכל נבוכדנצר דכתיב בירמיה ח' היה, ברם הכא מת היה, עכ"ל הירושלמי, ובפירוש הקרבן העדה שם כתב צריך לומר ארור המן לאחר שקראו, אבל קודם לכן או בשעת קריאת קריאה לא, שעדיין לא מת וכדלקמן גבי נבוכדנצר, כך פירש אליבא דרב דאמר סתם צריך לאמור ארור המן. ופירש בדעתו דרצה לומר דאיירי לאחר הקריאה דכבר מת, כדי שלא יחלוק על רב ברכיה גבי ירמיה דמיירי דוקא כמת, וכמו שפירש על שכל נבוכדנצר שבירמיה וזה לשונו, לפיכך דוקא בהאי קרא אמר הכי משם דכל נבוכדנצר דכתיב בירמיה בחייו הוא מדבר חוץ מזה, נבואה זו נאמרה אחר מיתתו של נבוכדנצר עכ"ל, הרי דהקרבן העדה השווה הא דרב עם ר' ברכיה כדי שלא לעשות פלוגתא ביניהם, ומוקי להא דרב לאחר הקריאה. אבל כיפה מראה כתב דרב מדאמר סתם ולא מפליג בין המן דקודם תליה לבתר תליה, פליג על ר' ברכיה דמפליג בין חי למת, והשיירי קרבן הביאו וכתב עליו דלדידה לא מוכרח דרב פליג רק מיירי בלאחר קריאת המגילה, והביא ראיה מן מסכת סופרים דמשמע דיאמר אחר קריאת המגילה עיי"ש, ולפע"ד האמת כהיפה מראה דרב מיירי בשעת קריאת המגילה, ומדלא מפליג בין קודם תליה לבתר משמע דפליג על ר' ברכיה, דעיי' במדרש רבה בראשית פ' מ"ט [אות א'], דשם הביא הא דר' ברכיה וגם הביא הא דרב, וכן איתא שם רב כד הוה מטי להמן בפורים, הוה אמר ארור המן כו', (ואם כי שם במדרש הגירסא רבי אבל צריך לומר רב כדאיתא בירושלמי ובמסכת סופרים), הרי לך בהדיא דרב בשעת הקריאה אמר ארור כו', דהא אמרינן כד הוה מטי להמן, היינו בקריאה וכמו שפירש שם במתנות כהונה עיי"ש, ומדסתם על כרחך דלא מפליג ופליג על ר' ברכיה, וכדבדי היפה מראה ולא כשיירי קרבן. עכ"פ נשמע דבין רב ובין ר' ברכיה באמצע הקריאה אמרו הנ"ל, וכמו דמשמע בירושלמי ובמדרש הנ"ל, א"כ מישך שייכו להקריאה עצמה, והשתא דאנן לא נוהגים לומר בשעת הקריאה טעם שכתבתי בתשובה במק"א עכ"פ להסמיכה תיכף בסוף הקריאה בוודאי אנו צריכין למיעבד, א"כ לפי"ז אין סתירה מהירושלמי לדברי, ואדרבא עוד חיזוק יש למצוא בין לדברי, וזה ברור באמת ודו"ק.

ומה שהבאת מסכת סופרים דתני לאחר קריאתה צריך הקורא לומר ברוך א"ה אמ"ה האל הרב כו', ואח"כ מקלס לצדיקים ברוך מרדכי כו', ורב אמר דצריך לומר ארור המן וכו', משמע מזה דאומרה לאחר הברכה עכ"ל, לפע"ד אם קרית לא שנית ואם שנית לא דקדקת היטב במסכת סופרים שם, דלפענ"ד לא נשמע משם מידי משום דשם קעסיק התנא דיני ברכות היטב במסכת מיני הקריאות בספרי התנ"ך, כמו דתני וחשב שם קודם, דתני דיני ברכות המגילה וקחשיב ותנא איך מברכין ומה שמברכין ועל מי מברכין, עד שהגיע לקריאת המגילה קתני מה שמברכין לפניו ולאחריה ואיך מברכין, וברוך אגב משימענו ג"כ מענין מאמר ברוך מרדכי וארור המן, אבל לא

אוצר מפרשי הירושלמי

ועתה רואה אני בס' חמדת ארי' לבעל מתא דירושלים [הל' מגילה סי' תרצ"ג], ששאלו אחיו הגאון בעל שו"ת בן יהודא ז"ל, מדוע א"א נוהגין לומר ארורים כל הרשעים, ברוכים כל הצדיקים, משום דבירו' שלפנינו ליתא כן כלל הגירסא בפ' בני העיר, אלא שהרא"ש [במגילה ד"ז] הביא כן היירו' והי' לו כן הגירסא, והרי כבר אמרנו בשמונה עשרה ולמלשינים אל תהי תקוה דהוא ארירת הרשעים, וברכת הצדיקים בברכה על הצדיקים, וא"כ למה יאמרו אותו שנית. אלא דנראה וודאי, הא דאמרו בירו' הנו' דצריך לומר ארור המן וברוך מרדכי היינו בתוך הסעודה, כמו שאו"ל חייב אינש לבסומי בפורים עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי, ש"מ דהמצוה הוא לאמרו בתוך הסעודה.

ולפ"ז בחל ט"ו בשבת דבכל ענין אין קורין המגילה בשבת, [ועי' בס' תרפ"ה במ"א ס"ק יו"ד], דמהרל"ח הורה לעשות הסעודה עכ"פ בשבת, דלא קיי"ל כירו' דפסק דעושי הסעודה לאחר השבת, וא"כ צ"ל בשבת ארור המן ברוך מרדכי, וכיון דבשבת א"א בש"ע ולמלשינים ולצדיקים, א"כ חייב לומר אז ארורי' כל הרשעים ברוכים כל הצדיקים בשעת הסעודה, כיון דבשבת א"א ולמלשינים, ועי' בנבוכ" [מה"ק חא"ח סוף תשו"מ ב'], הדעה לרב לשיטתו דל"ס כירו' ועושי הסעודה בשבת, שפיר אמר איהו בירו' דצ"ל ברוכי' כל הצדיקים, דזה הוא רב שם, אבל אגן דקיי"ל כש"ע דאין עושי הסעודה בשבת, א"כ בכל ענין אין לנו לומר ברוכים כל הצדיקים ודו"ק.

וכי' עוד שם, דגמרא דידן דאמר הלשון חייב אינש לבסומי בפורי' עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי, ס"ל דהא דאומרים ארור המן ברוך מרדכי הו"ו רק מנהגא ולא חובה, לפיכך אמר חייב לבסומי בפורי', אבל רק עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי כיון דמשתה הו"ו חיוב, והא לה"ה חיוב, אבל רב בירו' אמר דצריך לומר ארור המן, וכ"כ הט"ז דלשון צריך הוא חיוב צריך ואין לו תקנה, [ועי' בה' ס"ח פ"ו ור"ד בטו"ז], וא"כ דהו"ו חיוב, א"כ אין לבסומי כי"ע עד דלא ידע בין ארור המן.

והשתא לפ"ז י"ל דאגן נוהגין לחומרא כתרומיהו, דצריך לומר ארור המן לכן אומרי' תיכף עד דלא ברכה אחרונה, ונוהגין כרובא לבסומי ג"כ עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי, ויש לכונן בזה לשון הרא"ש דהביא דהא דאמר רבא חייב אינש לבסומי בפורים, והביא לשון הירו' דחייב לומר אחר קריאת המגילה ארור המן, ברוך מרדכי לנהוג חומרא בתרומיהו ודו"ק. [העתקתי הדברים כצורתן וכלשונם כי אין הס' מצוי כ"כ באוצרן של ת"ח]

החוט המשולש - בקוראי שמו - ס' ח אות ה
כתב הלבוש (סי' תרצ"ג) שבשעה שאומר הקורא במגילה שם המן, יאמר השומע וישם רשעים ירקב, וכן הביאו המג"א (אות כא), והוסף שעיין במגילה גבי נבוכדנצר ע"כ. ובמחצית השקל שם ע"ה המג"א (ס"ק כא) ביאר, שר"ל במדרש רבה במגילה אסתר (פ"ו אות ד), [וכן הוא בירושלמי דמגילה (פ"ג הל"ז) מ'ס'

הרשעים וברוכים הצדיקים, יידרו עוז הדבוק באהבתו כל הימים. ה"ק ישכר שלמה טייכטהאל חונה פהק"י הנ"ל.

אמר העורך, עיין בספר עמק ברכה [למהרר"א הלוי הנקרא בפי כל ר' אברהם שעפ"טליש ז"ל] דיני פורים, מבאי בראשית רבה בפ' וירא אליו, ר' ברכי' ור' חלב משום בר"ג ור"י, כשהי' מגיע לפסוק הזה אשר הגלה מירושלים עם הגולה וכו' ה"י אומר נבוכדנצר שחיק עצמות, ולמה לא ה"י אומר כן בירמי', אלא שכל נבוכדנצר שכי' בירמי' חי הו', ברם הכא מת הו'. רב כי הו' מטי להמן הפורים אמר ארור המן וארורי' בניו, לקיים המן שנאמר ושם רשעים ירקב וכו', א"ר פנחס וגם חרבונה זכור לטוב וכו' ע"ש, מעתה ע"ט לדבר מלשון המ"ר שהוא מקור דין זה, נרא' בעליל שהי' אומרי' כן בשעת קריאת המגילה, וזה פשוט ומבואר לכל מעיין.

איברא בס' פנימיה [הלכות מגילה] כ' וז"ל, ומה שנהגו בצרפת אחר קריאת המגילה לומר ארור המן וארורים בניו ברוך מרדכי ברכה אסתר, אית' בירו' דמגילה ובמס' סופרי' [פ"ד] ובבר"ר בפיסקא וה' אמר המכסה אני מאברהם, רב אמר צריך שיאמר ארור אמן וארורי' בניו וכו' הכל כנו"ל, ובאמת ברוך אמר אית' בזה"ל, ולאחר קריאתה צריך הקורא לומר הרב את ריבנו וכו', שכן צריך ליתן שבת והודאה על הגאולה ועל הדעות כו', ואח"כ מקלס לצדיקים ברוך מרדכי ברכה אסתר כו', ורב אמר צ"ל ארור המן וארורי' בניו וכו', אר"פ צ"ל חרבונה זכור לטוב, [ועיין במטה משנה], והכין חזינא מפורש יוצא ממס' סופרי' דאחר קריאת מגילת אסתר צריך לומר ברכת הרב, ורק אח"כ מקלס לצדיקים ולומר ארור המן וכו'.

אמנם איכא למידק בלבוש [ס' תרצ"ג סעי' ט"ז] כ', צריך שיאמר אחר המגילה ארור המן, ברוך מרדכי וכו', [ובסעיף י"ז] כ' נוהגין לפשוט את המגילה וכו', וכשיגמור אותה כו' ואח"כ מברך ברכה אחרונה, כשהקורא קורא שם המן יאמר השומע שם רשעים ירקב, ונוהגין התינוקות לנקש בשמעם שם המן, ויש להם סמך משום דכתבי' שם רשעים ירקב כו', ואין לבטל ממנהגה דנקישה שנהגו התינוקות כי לא לחנם נהגו כן עכ"ל. וכל הרווא בעיניו יראה דב' דברי' הם בשעת קריאת המגילה יאמר השומע שם רשעים ירקב, ואפשר ליהדר לומר כן כשהתינוקות מנקשים, וכשיגמור אותה וחזור וכורכה משום כבודה מברך הברכה כאשר יראה המעיין בלבוש.

והא דכ' בסעיף שלפניו שיאמר אחר המגילה ארור המן וכו', ר"ל אחר ברכת הרב את ריבנו, רק שהי' צריך לכתוב דין זה אחר סעיף י"ז הנד', אבל אין זה חידוש להמורגל בדברי הלבוש, דמצינו כיו"ב הרבה פעמים בחיבורו, ועיין בדברי הסמ"ע בהקדמתו לחו"מ, שכ' על הלבוש שהי' עמוס התלאות ממטרות של הצידור והישיבה שהיו מוטלי' עליו, ולא ה"י לו פנאי לסדר הדיני' כראוי יע"ש, ועי' מ"ש החיד"א בכסא רחמים על מס' סופרים הנד' עש"ב, וזה כלל גדול במנהגי' כאלה פוק חזי מאי עמא דבר, וע' בהלק"ט ס"ט ודו"ק, וינוח דעתו בזה.

תרצ"ב, אחר שכתב ולאחרי' נוהגים לברך הרב את ריבנו כו', שם ה"י צריך לכתוב צריך שיאמר ארור המן כו', אבל מה מקום יש לה לסימן תרצ"ב דיני קריאת המגילה, וידוע דרבותינו בעלי ש"ע כתבו דבריהם בדיוק גדול ובכוננו שלמה וברוח הקדש.

ועינתי בראש בפיסקא אמר רבא מחייב אינש לבסומי כו' שכתב בזה"ל, אמרין בירושלמי שצ"ל אחר קריאת המגילה ארור המן כו', משמע מזה דקפידת חז"ל ה"י דתיכף אחר הקריאה צריך שיאמר נוסח זה בירושלמי הנ"ל, וכן מצאתי בפיסקא תוס' אות י"ט שכתבו וז"ל לומר בסופה ארור המן כו', הלשון בסופה מורה דצריך להסמיכה להקריאה בכל מה דאפשר, וידמה כמו שנכתב בסוף המגילה, ועל כן כתבו צריך לומר בסופה, היינו בסופה ממש בלי הפסק דבר אחר.

ועפ"ז יובנו היטב כונת רבותינו הטור ומחבר דהעתיקו להא בירושלמי הנ"ל בס' תר"ץ גבי דיני קריאת המגילה, דמישך שייך שפיר לדיני הקריאה, משום דשייכה ג"כ להקריאה להסמיכה לסופה קודם הברכה שמברכין אחריו, והיינו נמי שעמא שכתב המחבר זאת קודם מה שכתב מנהג כל ישראל שהקורא כו' וכורכה כולה ומברך כו', הרי שחזיר שם כאן הברכה שאתחיל, ואעפ"כ כתב קודם לזה האי צריך שיאמר ארור המן כו', משמע מזה ג"כ דאמאר הנ"ל הו"י קודם הברכה.

וא"כ לפי"ז טובא יש לתמוה מאין לקחו זאת לנהוג לומר האי ארור המן אחר הברכה, דהא משמע מהרא"ש ופסקי תוס' ומטור ומחבר דהעתיקו אחר דיני הקריאה, דצריך להסמיכה תיכף לאחר גמר קריאת המגילה, ומה גם למיכא דקיי"ל דברכה שאחרי' לא קאי על הקריאה, כ"א דנתקנה בפ"ע לתת הודאה לה' על הנס, ומה"ט כתב המחבר שם וכשיגמור חזור וכורכה כולה ומברך, ובמגילת שם בשם מהרי"ל דמניחה ג"כ על מקומה.

ובמהרי"ל הביא דפסם אחת פתח הקורא ברכת האל אחר הקריאה טרם שכיכו איגרת המגילה, גער בו מההרי"ל והשתיקו עד שכיכו המגילה לפניו, ואז חזר והתחיל וביקר עי"ש, והכל כדי לידע שהברכה לא קאי על הקריאה, וא"כ ודאי דיותר צדקה ה"י לומר מאמר בירושלמי הנ"ל קודם הברכה כדי להפסיק בין קריאה לברכה, והיינו מזה ג"כ היכר דהברכה לא קאי על המגילה, דאלמלא כן לא ה"י רשאי להפסיק בינה ובין הקריאה, וכמו דאין להפסיק בין ההפטורה לברכה.

ועוד כיון דאמאר בירושלמי הנ"ל שפיר קאי להקריאה וכמו שבהאית לעיל, והברכה אינה שייכה להקריאה, בודאי החיוב להקריאה קודם הברכה, והו"ו ברור ואמת לדעת, על כן טובא יש לתמוה מאין נשתרבה המנהג לומר פיוט דרשונת לאחר הברכה, ולדעתי הוא טעות שנשרש בעולם בלי מקוין, והחיוב להפך את הסדר ולומר תיכף אחר הקריאה את פיוט שושנת יעקב, כן נראה לי, וכבר נתפרסם זאת בין המגידים, ואוחרים במנהג כמו ששמעו מפי לומר תיכף שושנת יעקב, ורצוני לשמוע דעתו בזה. ואחתום בברכה השי"ת ישמח אותנו בישועה קרובה, ונזכה לראותו בישועתו במהרה, ויקיים בימינו ארורים כל

אוצר מפרשי הירושלמי

מגילה פ"ג ה"ו / דף א, א

[בויולא דף כז.]

ובמנהיג הלכות מגילה סימן י"ז עיי"ש, ואכן אין אנו נוהגין באמירות אלו בשעת הקריאה, ובטור וש"ע תר"צ שהעתיקו הלכה זו לא נזכר שצריכים לומר זה אחרי קריאת המגילה, ועיין בפ"ת תר"צ שהגאון רבינו הח"צ בזכירת המן רקע ברגלו וטפח בסגולו אבל לא להפסיק באמירה, ותמוהים לי דברי הלבוש בסימן תר"צ ס"ז כשהקורא קורא שם המן יאמר השומע שם רשעים ירקב, ובסעיף ט"ז כתב צריך שיאמר אחרי קריאת המגילה ארור המן ברוך מרדכי וכו' וכמנהגינו, ולמה לא יאמר כן בשעת הקריאה לדעתו שאינה חשובה הפסק, ובמג"א סי' תר"צ בשם הלבוש בשעה שאומרים המן יאמר שם רשעים ירקב והוא כמשמעות המדרש בפרס כפשוטו במ"ב בשעה"צ שם הפסק לא הוי משום דהוא מענינו של יום, אבל יש לחוש שע"ז לא ישמעו איזה חיבות מהש"ץ ולא יצא י"ח, עיי"ש.

ובספר זה השלחן מנהיג ק"ק אליגר לר"א גיג סימן לה כשאומר הש"ץ ויאמר חרבונו עונים הקהל זכור לטוב והוא כדברי המדרש, ומה שאין המנהג כן כשמוזכרין את המן אולי סמכו ע"ז שיוצאים בהכאת המן וברקיעת הרגל בשעת אמירת המן כמ"ש היעב"ץ בשם אב"ט הח"צ. וכו'. ולשון המסכת סופרים ואח"כ מקלס לדיקים ברוך מרדכי ברוכה אסתר ברוכים כל ישראל, ורב אמר צריך לומר ארור המן וכו', משמע לכאורה ומקלס לאחר קריאת המגילה, אולם י"ח דה"ק כמו שרב אמר בשעת הקריאה כן יש לקלס לאחר קריאת המגילה. ועיין באבודרהם שכתב ג"כ ש"ל לאחר קריאת המגילה עפ"י הירושלמי, ברם גיטתו בירושלמי הוא כגירסת התוס' שיש לומר ברוך מרדכי ארורה זרש וכו', אבל לגירסא שלפנינו נראה כמ"ש בבר"ר כי מטי להמן ולחרבונו אמר כן, אמנם צ"ע למה לא אמר נמי רב כי מטי למרדכי אמר ברוך מרדכי כדכתיב זכר צדיק לברכה, כמ"ש בבר"ר שם, ואולי קריאת המגילה עצמה הרי היא זכור לברכה. והנה גם מנהגינו לומר בפיוט שושנת יעקב לאחר קריאת המגילה ארור המן וכו', וככתב במג"א פ"א אות ו. שהוא עפ"י ירושלמי דידן, אולם במחזור ויטרי עמוד רי"ד מעתיק שושנת יעקב בלי הפסקא ארור המן וכו' עיי"ש.

שו"ת אגרות משה - ח"א או"ח ס' קצב

בענין להפסיק לומר שם רשעים ירקב כשקורין המן בקריאת המגילה בפורים. פורים תשט"ו, מע"כ ידידי תלמידי הרה"ג ר' אפרים גרינבלאט שליט"א, ומה שהקשת על הלבוש שסובר שאומרים שם רשעים ירקב כשאומר המן בשעת קריאת המגילה בפורים והוא כמ"ש סי' תר"צ ס"ק כ"א, הא הוא הפסק, ותירצת שאולי זה מענין קריאת המגילה, הנה איתא קושא זו ותירצת זה בשער הציון בס' משנה ברורה אות נ"ז, ועיי"ש שהביא איהא מסוף סעי' י"ג שהוא מהא שברדורש שקורא פסוק במגילה ויחזק ודורשו א"ס כיוון לבו לצאת ידי חובתו יצא ולא יפסיק בה בענינים אחרים כשדורשה שאסור להפסיק בה בענינים אחרים אלמא דהוא אף לכתחלה אין מה שדורש הפסק דאם לכדיעבד הא אף בשם ביתנים דברבים אחרים נמי יצא כדאיתא ברמ"א סעי' ו'.

פתוחה, לא חמור מק"ש, משא"כ לענות ולהפסיק באמצע הפסוק י"ל דהוא הפסק, וצ"ע.

ובס' דברי חיים (בביאור באר חיים) איתא, וא"ת הא בבר"ר (פרשת וירא) על הפסוק וה' אמר המכסה וגו', דרב כי מטי להמן בפורים אמר ארור המן, והרי זה הפסק, וי"ל שלא אמר ארור המן בקריאת המגילה, אלא בפורים וכל היום זמניה, ובמסכת סופרים (פ"ד מ"ו) אמרו להדיא שרב אמרה, והיפה ללב הביא כמה ראשונים למימר יתיה אחר הקריאה, ושם העיר על הלבוש, דאם יאמר ארור המן בקריאת המגילה, לא ישמע מפי הקורא התיבה שלאחוריו ע"ש.

וכן מצאתי בס' חזון עובדיה (הל' מקרא מגלה דף קז) שכתב ע"ד הלבוש, שלכאורה יש מקום לחוש בזה משום הפסק, ושכן ראיתי להר"ג רבי אברהם חיים נאה בס' שמות חיים (ס' לב הערה טז) שהאיר כן, והניח בצ"ע, וכן הביא ד' המדרש רבה (פרשה מט ס"א) דמסיים עלה, כד הוה מטי להמן בפורים הוה אמר ארור המן וארורים בניו ע"ש, ומשמע שהיו אומרים זה בעת קריאת המגילה ולא חשו להפסק, אמנם יש לדחות שזה היה בשעה שהיו קוראים בנביאים וכתובים כמו שהיו קוראים בס' ירמיה, אבל ממסכת סופרים (פרק יב הל' ז) ושם שם שזה היה באמצע המגילה ממש וכו', והוה הפסוק שם רשעים ירקב מאותו ענין שפיר הוה.

אמנם (בס' תרצ ס"ק יא) כתב ע"ד הלבוש שלא ראה נוהגים ויש לחוש להפסק, וכן יש לחוש שמא לא ישמע איזה חיבות מפי הש"ע ע"כ, ושם ואל תעשה עדיף, ודי במה שאומרים בסוף המגילה ארור המן וכו', והוא ע"ד הירושלמי (פ"ג במגילה ה"ז) והובא בתוס' (מגילה ז:), וכן הגאון רבי אליהו הכהן בספרו מדרש אליהו (וואראש תרל"ח, דף פא ע"ב), כתב ע"ד שאין כוונתו שהקורא עצמו יאמר כן, שא"כ נראה כאלו כתוב במגילה ארור המן וכו', (ועי' שם שם דף פא ע"ג ד"ה למדנה ע"כ, ועל כן נראה מרוב הפוסקים הנ"ל שאין לומר ושם רשעים ירקב, שיש לחוש להפסק שאנו יוצאים י"ח בקריאת המגילה מפי הש"ע, ושם ואל תעשה עדיף כנזכר.

עלי תמר - ד"ה רב אמר (א)

רב אמר צריך לומר וכו'. פירש בקה"ע ובש"י"ק לאחר קריאת המגילה וכו', וכ"ה במנהיג הלכות מגילה סימן יז, ומה שנהג בצרפת לומר אחרי קריאת המגילה ארור המן וארורים בניו ברוך מרדכי וברוכה אסתר, איתא בירושלמי דמגילה וכו', ומבואר כן במסכת סופרים פ"ד, והיפ"מ פירוש שאמר כן בשעת קריאת המגילה כשהגיע להמן ובניו, ובש"י"ק השיג עליו דמי דחקו לפרש כן, ובמכ"כ"ת נעלם ממנו שכי"ה בבר"ר ריש פמ"ט רב כי הוה מטי להמן בפורים אמר ארור המן ארורים בניו, ובצ"ץ יוסף פירש כי מטי לבניו הוה אמר ארורים בניו עיי"ש. ברם בבר"ר הוצאת יאירדור ובמדרש כתי"ב ובמדרש שמואל פ"א ב המלות כי מטי להמן אינן, ובכתי"א אחד כתובות בגליון ראה בהערות שם, ונראה כי פירוש שהיה כתוב בגליון ונכנס לגוף נוסח, וכ"ה משמעות הפוסקים שהביאו הלכה זו רק בנוגע לאחרי קריאת המגילה וכמ"ש במסכת סופרים

סופרים (פ"ד הל' ז) בר"ר (ריש פ' מט) מדרש שמואל (פ' פ' א), על הפסוק אשר הגלה מירושלים, ר"ב ור"י ור"ח בשם ר' יוסי, כד הוה מטר ר"י ורבנן להאי פסוקא אשר הגלה בנכודנצאר, היו אומרים שחיק עצמות, ולמה לא היו אומרים כן בירמיה, שכל בנכודנצאר שבירמיה היה חיה והכא מת הוי, עכ"ל.

והטעם כי בס' מתנות כהונה, שכל זמן שהיה חי לא קללו אף שעתה הוא מת, ע"ש אל תקלל מלך, ועיין בס' מטה משה (פ' אמור פ' לב). ומה למד המג"א שיה' להמן כ"ש שמוזכרים אותו כשהיה חי אין לומר ושם רשעים ירקב, ואע"ג שהמן היה אדם ולא מלך, ש"ל כמ"ש בבא בן בוטא ריש מס' ב"ב להורדוס, ולא יהיה אלא עשיר, וכתבי ובחזרי משכבך אל תקלל עשיר [דהיינו שגם בצניעות לא יקלל], ע"כ. וע"כ בס' חכמת שלמה מה שכתב בזה.

והוסיף על מה שכתוב בפ"ק דמגילה, דקאמר שם רב"י פתח לה להאי פרשתא מהכא, לולא ה' שהיה לנו יאמר נא ישראל לולא ד' שהיה לנו בקום עלינו אדם, ולא מלך וכו', ובפרשת וארא בפסוק ויצום את בני ישראל ואל פרעה מלך מצרים לחלוק כבוד, ע"ש. וא"כ לפ"ז אחי שפיר, דתינח דנכודנצאר שהיה מלך, אבל המן שלא היה מלך אין צורך לחלוק לו כבוד, לכך אף בחייו מותר לומר ארור המן, ולכן זה קמ"ל רב"י, לולא ה' שהיה לנו וכו' בקום עלינו אדם ולא מלך, וא"צ לחלוק לו כבוד, וראוי לו מיד ארור המן, רק כיון דאסור להפסיק בדיבור בין המגילה, לכך מכין אותו דלא הוה הפסק, וא"כ הוה זה מדינא דגמ'.

והירושלמי (שהביא שם) לומר שאף בחייו ארור המן, והכא זה הוה במקום אמירה וכו', ע"ש. וכן הובא דברי הלבוש הנ"ל בשלמי ציבור (דף שכתב ע"ג). ובס' נמוקי אורח חיים (אות ב) תמה על ד' הלבוש, איך יפסיק בדברים אחרים באמצע קריאת המגילה, שהרי נפסק במרן הש"ע (סי' תרצב ס"ב) אין לשוח בעוד שקורין אותה, וכן לעיל בסימן זה (סעיף ה), ועיין במג"א (סק"י) בשם הב"י דהשומע גם בדיעבד לא יצא אם הפסיק.

ותירץ ע"פ מה שכתב בשו"ת מהר"ם שיק (אורח"ס סי' נא), לענין ברוך הוא וברוך שמו בברכה שיוצא בה השומע, די"ל כמו מין במינו אינו חוצץ, ויוכל לענות ברוך הוא וכו', (ועיין בדבריו במנחת אלעזר ח"א סי' כ) ומ"מ אינו דומה, כיון דשומע כעונה, ואם יאמר ושם רשעים ירקב, כאלו משנה לשון הפסוק שאחר המן קורא ושם רשעים ירקב, וזה שינוי בקריאה, וי"ל דלא יצא, ולא נהגו כלל לומר זה, ורק להכות קצת ברגל וכו', לקיים המנהג מדרשת חז"ל (אסתר רבה פ"ו, ד) ומדקדקים לא להפסיק בפה.

ושמעתי בלחש מאמאמור"ר הגה"ק זיע"א כשהיה אומר החזן אחר קריאתו ויתלו את המן וכו' וחמת המלך שככה, היה אומר בלחש כן יאברו כל אויבך ה' (שופטים ה, לא), ואמר לו שזה מנהג אבותינו הג' והק' ז"ל דור אחר דור, אבל כל זה בק"ש שמורת לענות בין הפרקים ומפני הכבוד, וגם הכא זה לצורך הוא במקום

אוצר מפרשי הירושלמי

17

אסתר וכו'. וכ"ה ברבינו יוחנן ס' אדם נתיב י ח"ג דף סג ע"ג, והשווה גם תוס' ד"ה דלא, ולנוסחא זו אינה קושיא, אך רבינו מקשה לפי נוסחתו בירושלמי. ובעיקר הקושיא יש לומר שהירושלמי ומסכת סופרים מיידי במה שאומר לאחר קריאת המגילה, ואז עדיין לא יסבו לסעודה ולא שתי יין, והפירוש שהביא רבינו והאשכול מדברים באמירות אחרות שאמרו בתוך הסעודה, ומ"מ מקשה רבינו שמסתמא כל אימת שקילסו לצדיקים ואיררו את הרשעים במשך פורים אמרו במטבע שנקבע.

זרע ישראל - שם ד"ה אמר רבא

אמר רבא מתחייב איניש לבסומי בפוריא עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי. ופירש תוס' דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי ארור' זרש ברוכ' אסתר ארורים כל הרשעים ברוכים כל היהודים. ונלע"ד לבאר ולפרש הפי' של התוספ', נקדים תחלה מה שמצאתי כתוב בכ"י הספר של א"א מ"ז ז"ל מה שלא נדפס בספר בכ"י שלו שייך לפרשת מקץ.

בפסוק ואל שדי יתן לכם רחמים ואני כאשר שכלתי שכלתי וגו', יתורץ דאיתא במסכת חגיגה מן השמים לארץ ת"ק שנים, הובא בתוספת שם העולם מן שדי עולה ת"ק וכו', ואיתא אבות העולם חיהים היה תק"ב שנים נגד ת"ק הנ"ל, וב' יתירים נגד כ' של בראש' שנבאר העולם בתחלת ה' שהוא ברוך, ולא בראש' הפ' הוא ארור, ואיתא ברוך מרדכי וארור המן כ"א בפ"ע גי' תקי"ב מנין הנ"ל, באשר שהעולם נברא בשביל ישראל הנקראים ראשית וכו', ונתקיים עולם בברוך מרדכי.

וזהו פ"ה הפסוק ואל שדי, היינו נעלם מן שם הנ"ל שהוא עול' ת"ק רמז לשנו' אבו', ושנות עול' מן שמי' לאר', וב' יתיר' נגד כ' של בראשית שהוא ברוך יתן לכם רחמים, וקאי על מרדכי שבא מן בנימן, לכן אמר כפל כאשר שכלתי וגו', רמז על בנימין בבי פלגש בגבעה וגבי בימי מרדכי כ"א עכ"ל. ועיין מ"ש הרב הב"י סכסר' שכתב א"א מ"ז ז"ל הנ"ל, באשר שארור המן וברוך מרדכי עולים למספר א' כ"א ת"ק, לכן מפ' הרב ב"י הנ"ל שאינו מחוייב לבסומי בפוריא, רק שלא יוכל לכוון החשבון של המספר הנ"ל, עיין שם.

ונלע"ד לפרש מנ"ל להרב ב"י הנ"ל, דלמא אע"ג שארור המן וברוך מרדכי עולים למספר א', מ"מ פ"ה הגמרא כפשוטו שמחויי' לבסומי כ"כ שלא ידע כלל לחלק בין ארור המן לברוך מרדכי. וע"כ נראה לענ"ד דהוי קשה להרב ב"י, דא"צ הוי ליה להגמרא לומר סתם אמר רבא חייב אדם לבסומי בפורים עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי, ולמה פרט בפ"ה בין המן למרדכי, דאפי' אי הוה אמר סתם ממילא לא היה יודע לחלק בין המן למרדכי שזה בכלל ארור ומרדכי בכלל ברוך, אלא מוכח דסביר' הב"י הנ"ל ברור ונכון כנ"ל.

אבל מ"מ צ"ע לפי' הרב ב"י הנ"ל, שלפ"ז ק"ק דאמרין בגמרא הנ"ל רבה ור' זירא עבדי עסודת פורים בהדרי, איבסם קם רבה ושחטו לר' זירא עיין שם, וא"כ לפי' הרב ב"י הנ"ל הביא הגמ' ב' דברים דסדרי אהדרי, שלפי סברת הב"י

ושם רשעים ירקב, אע"ג דהמן אדם ולא מלך מכל מקום יש לומר כמו שאמר בבא בן בוטא ריש מסכת בבא בתרא [ד, א] להורדוס ולא יהיה אלא עשיר וכתוב [קהלת שם] ובחדרי משכבך אל תקלל עשיר.

ואור דוד - ה"ל.

לפי הדעה שיש לומר 'ארור המן' בתוך קריאת המגילה, יש מי שכתב שרק השומעים אומרים זאת ולא הקורא.

מדרש אליהו - בבבאורי הירושלמי שבסוף הספר <הובא לעיל ד"ה נחלקו> [11-2].

לפי הדעה שאומרים 'ארור המן' אחר קריאת המגילה, יש שהקשו מדוע אומרים זאת אחר הברכה של 'הרב את ריבנו' הרי יש להסמיכו לקריאת המגילה.

שו"ת משנה שכיר - ח"ב או"ח ס' רכח <הובא לעיל ד"ה נחלקו> [13-2].

שו"ת דברי ישראל - או"ח ס' ריט <הובא לעיל ד"ה נחלקו> [14-2].

השוואת דברי הירושלמי לדברי הבבלי (ז: מ"חייב איניש לבסומי בפוריא עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי, והאם הכוונה עד שלא ידע לומר את המוכרח בירושלמי כאן, וביאור דברי התוספות (שם ד"ה דלא) שהביאו על הגמרא הנ"ל את דברי הירושלמי הלל.

מנהיג - ה"ל מגילה ס' יח <הובא לעיל ד"ה נחלקו> [10-3].

מאירי - שם ד"ה חייב

לענין ביאור מיהא זה שאמרו בין ארור המן וכו', הוה ממה שאמר בתלמוד המערב שצריך לומר אחר מקרא מגילה ארור המן ברוך מרדכי ברכה אסתר ארורה ורש, וכן שצריך לומר הרכונה זכור לטוב, ואמר שחייב להתבשר עד שלא ידע בבירור מה יאמר, אלא שכבר נדחית לדעתנו כמו שביארו, וגדולי המחברים כתבו עד שירד.

נמוקי יוסף - שם ד"ה בין <הובא לעיל שם>.

שיטה למסכת מגילה - שם ד"ה עד

עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי. פי' שישעה ויאמר ברוך המן וכו' ולא נהירא שהרי אמר' בירוש' צריך לומר ארור המן ארורים בנין ברוך מרדכי וברוכה אסתר, א"ר פנחס צריך לומר חרכונה זכור לטוב. ואני שמעתי שישתכר עד שלא ידע לחשוב כמה עולה בגימט' [ארור המן וברוך מרדכי, ברוך מרדכי עולה חמש מאות ושנים] ארור המן עולה חמש מאות ושנים, והיינו דאמר עד דלא ידע שעולה זה כזה.

(ועי' בהערות המהדרי - שם הע' 30)

כוונתו להקשות, כיון שאמרו בלשון ארור' ארור המן ארורים בניו, 'ברוך מרדכי וברוכה אסתר', אינו עלול להתבלבל ולהחליף בנקל, כיון שאינו אומר מלי מלי, ועיין בתוס' הרא"ש ד"ה בין ארור המן בירושלמי מפרש שצ"ל אחר קריאת המגילה ארור המן ברוך מרדכי ארורה זרש ברכה

אבל בני הר"ר דוד נ"י הקשה שמגן שאף לתחלה מותר לדרוש בתוך הקריאה הא מלשון המשנה היה כותבה דורשה ומניהה אם כיון לבו יצא מוכרח שלא בירך לפניו כמפורש בתוס' ברכות דף י"ג על הא דהיה קורא בתורה והגיע זמן המקרא אם כיוון לבו יצא בשם הירושלמי דמוכח מזה דברכות אינן מעכבות והראיה פשוט שהוא שאם בירך אין לך כוונה גדולה מזה, וא"כ גם הכא מוכרח לומר מלשון אם כיוון לבו דאירי בלג' בירך לפניו ולכן ניהא מה שיכול לדרוש דבלא ברכה כתבו תוס' בברכות דף י"ד לענין הלל דר"ח דאם אין מברכין אין שייך הפסקה, וא"כ גם במגילה במי שלא בירך אין שייך הפסקה לתוס', וכן מפורש בטור ס' תרצ"ב שחלי הפסקה בברכה, ועיין בב"י שם, וא"כ מגול' דאף כשמברך כמו שצריך נמי היה מותר לדרוש, ומ"מ שם שפשוט שאסור לדרוש פירוש הפסוקים ומה שנדרש עליהם, וכן הוא בש"ע כיון שגם כן כתב אם כיוון לבו צריך לאוקמי בלא בירך ומשכחת לה בקרא עוד הפעם מחמת שנסתפק אם יוצא בקריאה ראשונה דמספק א"צ לברך שאז מותר לדרוש, שמ"מ אסור להפסיק בענינים אחרים לתחלה והטעם אולי משום שסובר המחבר כהר' יונה בברכות שם שאף בלא ברכה כיון שהתחיל בשבחו של מקום אין לו להפסיק בשיחה בטלה, וכ"כ במגילה אין לו להפסיק באמצע פרסום הסט בדברים אחרים שאין שייך זה בדרשת הפסוקים, אבל בבירך גם בדרשות הפסוקים אפשר אסור, וא"כ אין ראייה משם להתיר לומר שם רשעים ירקב בקריאה שמברכין עליה וצ"ע. ואולי סובר להכבוש שמה שבירושלמי פ' בני העיר ה"ז איתא שר' יונתן הוה אמר כד מטי להאי פסוקא אשר הגלה נבוכדנצר אמר נבוכדנצר שחיק עצמות היה זה בשעת הקריאה וכן איתא בשירי קרבן שהר"ש בס' י"מ פ"ה על מה שרב אמר צריך לומר ארור המן הוא בעת הקריאה וא"כ מפורש שאינו הפסק וטוב לומר זה, אבל הא בראש פ"א ה"ח מפורש שהוא אחר קריאת המגילה וכמו שאנו נוהגין, ובהא דר' יונתן אפשר לפרש שהיה בעת למודו ולא בעת הקריאה, ולכן מספק אולי יותר טוב שלא לומר זה. ידיו, משה פיינשטיין.

מגן אברהם - ס' תרצ' שם סקכ"א

ולבוש [סעיף יז] כתב בשעה שאומר המן יאמר שם רשעים ירקב, ועיין ברבא (אסתר רבה ו) גבי נבוכדנצר.

מחצית השקל - שם

ועיין ברבא גבי נבוכדנצר. ר"ל ברכה במגלת אסתר על פסוק [אסתר ב, ו] אשר הגלה מירושלמי רבי ברכיה ורבי ירמיה ורבי חייא בשם רבי יוסי כד הוו מטו רבי יונתן ורבנן להאי פסוקא אשר הגלה נבוכדנצר הוי אמרין שחיק עצמות, ולמה לא הוה אמרין כן בירמיה, אלא שכל נבוכדנצר שבימינו חי הוי ברם הכא מת הוי עכ"ל. והטעם כתב במתנות כהונה [על המדרש שם, ד"ה חז] שכל זמן שהיה חי לא קללו אף שעתה הוא מת על שם מלך אל תקלל [קהלת י, כ], ועיין בספר ידי משה [על מדרש רבה] פרשת אמור [ירוש] פרשה ל"ב, ומיניה יליף מ"א הוא הדין לענין המן כל זמן שמזכירים אותו כשהיה חי אין לומר

וזה שאמר רבא חייב לבסומי בפוריא, דמבוסס אינו מבולבל כשיכור, דאמרין בגמרא מבוסס כל שיכול לדבר לפני המלך, ושיכור כל שאינו יכול לדבר לפני המלך, ע"ז צ"ל עד דלא ידעי להכריעו בין תרי אמוראי דלעיל, אי יש חילק בין אורור המן לברוך מרדכי אי לאו, לפי דק"ל אם שתה רביעית יין אל יורה, וק"ל.

משחת אהרן - בתוס' שם

ע"ב בתוס' ד"ה דלא ידע בין אורור המן כו' אורורין כל הרשעים ברוכים כל הצדיקים עכ"ל. וכתב הגאון מהרש"א בשם הב"י, דצ"ל בירושלמי אורור זרש כו' עכ"ל. וכבר אספוקי כ"ע לבאר זאת, ואענה גם אני את חלקי שחנני אלהי' בזה, דהנה שמעתי מפרשים האי דלא לידע בין אורור המן לברוך מרדכי, היינו דלא יוכל לחשוב דמספר א' לתרויהו, עכ"ל. וע"ז יקשה דהא תינח בלשון הקודש מספר א' להם, משא"כ במקומות שאינן מדברים בלשון הקודש אלא בשאר לשונות, וודאי לא מספר א' היה להו.

והנה א"י בב"ק (ד' פג ע"א) בא"י לשון סורסי למה, אלא או לה"ק או לשון יונית, בבבל לשון ארמי למה, אלא או לה"ק או לשון פרסי כו', וכתבו תוס' שם דלשון סורסי הוא לשון ארמי, והוא היה בא"י לשון לע"ז שלהם כו', עכ"ל. והנה א"י בשבט (יב:) אר"י אל תתפלל אדם בלשון ארמי כו'.

ובזה יובנו דבריהם ז"ל בירושלמי היינו בא"י, דשם הוה לעז שלהן לשון סורסי דהוה לשון ארמי, שם תיקנו לומר ג"כ אורורי' כל הרשעים ברוכים כל הצדיקים, דה"ל תפילה, ותפילה אין לומר בלשון ארמי, וע"כ היו צריכין לומר אותה בלה"ק, (דבלשון יונית וודאי לא, דוודאי עדיף לה"ק מני, דבשלא לשון ארמי הוא לע"ז שלהן, אבל כיון דאין להתפלל בלשון לעז שלהן, וודאי היו מתפללין בלה"ק עדיף מלשון יונית), ובלה"ק מספר א' לאורור המן וברוך מרדכי וא"ש, וק"ל.

ברית יעקב (טולדאנו) - בתוס' שם

תוס' ד"ה דלא ידע בין אורור המן וכו'. אורור זרש וכו'. פירוש דאל"כ בין אורור המן לברוך מרדכי לחור אפשר שיטעה, אפילו יגיע לשכורות של לוט, אבל כשיאמר כל סדר זה אפשר לטעות, וק"ל.

שרביט הזהב - בתוס' שם

תוס' ד"ה דלא ידע בין וכו'. אורורה, הוק"ל מה הלשון הזה אורור המן, ברוך מרדכי וכו', ועל זה כתבו בקצת גירסאות, שביירושלמי יש שצ"ל אורור המן וכו', ומהיות הלשון הזה גיגיל אצלם, על זה אמר עד לא ידע בין אורור המן. ועי"ל התוס' רוצים בזה שלא ידע להשלים כל הלשון הזה מכח השכרות, אבל אורור המן וכו', שני אלו אפי' יגיע לשכרות לוט ידע אותם.

אדמת יהודה - בתוס' שם

תוס' ד"ה דלא ידע וכו' בירושלמי, וכו' עכ"ל. יש מפרשים דהוקשה להם, מי אמר דחייב לומר אורור המן וברוך מרדכי, עד דקאמר רבא מחייב איניש וכו' עד דלא ידע וכו', ולכן כתבו בירושלמי אמרו לומר אורורה זרש וכו', וזה דחוק, דהיה

יצא ידי חובתו, ואהא מייתי נמי הך עובדא דרבה שחטיה לרבי זירא לפי שהיה שיכור ביותר, ואם כן אין צריך להשתכר כולי האי, אלא כמו שאמר רבא וקיימא הא דרבה אדוכתיה.

ומהאי טעם לא הביא הבית יוסף דעת יש אומרים בשלחן ערוך שמביא הרמ"א, משום דבגמרא ליכא שום פלוגתא כלל, ומהתימה על הרב רבי אפרים והר"ן והרמ"א והט"ז, שהבינו דהך עובדא מייתי הגמרא כדי לסתור מימרא דרבה, ולא היא, דהא התוספות הרגישו בזה, ותיצרו כנוצר לעיל, וקל להבין.

בדרך אחר נראה לתרץ, דהרב מגן אברהם (סעיף קטן ג) כתב אהא שכתב הרמ"א ויש אומרים דאין צריך להשתכר כל כך, אלא שיטעה יותר מלמודו וישן ומתוך שישן אינו יודע בין אורור המן לברוך מרדכי, ויש אומרים שלא ידע לחשוב שאורור המן בגימטריא ברוך מרדכי, עד כאן לשונו. היינו נמי משום דקשיא ליה אהא דרבה דאמר מחייב איניש לבסומי בפוריא עד דלא ידע בין אורור המן לברוך מרדכי, הא קאמי ידי תקלה כיון דמשתכר כל כך דלא ידע הא מילתא זוטרתי, לזה כתב ויש אומרים שלא ידע לחשוב שאורור המן בגימטריא ברוך מרדכי, ואם כן אינו משתכר כל כך, אלא שאינו דעתו צלולה לכוון חשבון מספרים יצא ידי חובתו, וקל להבין.

ולפי זה אתי שפיר, דהוקשה להתוספות אמימרא דרבה דאמר חייב איניש לבסומי בפוריא עד דלא ידע בין אורור המן לברוך מרדכי, ואיך לא חש לתקלה כאשר אירע בעובדא דרבה שחטיה לרבי זירא, ותו למה לא מייח הגמרא דרבה שחטיה אדברי רבא בלשון פלוגתא, והכי הוה ליה למימר ולא היא וכנ"ל, וכי תימא דרבה נמי לא קאמר שישתכר כל כך עד דלא ידע בין אורור המן לברוך מרדכי, אלא שלא ידע לכוון החשבון שאורור המן בגימטריא ברוך מרדכי, קשה מנא ליה דרבה אחושבניה קאמר, דילמא כפשוטו.

לזה כתבו התוספות בשם הירושלמי אורורה זרש, ברוכה אסתר, אורורין כל הרשעים, ברוכים כל היהודים, ואם איאת דרבה קאמר כמשמעו, אמאי לא אמר נמי הני דאמרין בירושלמי, אלא ודאי דרבה אחושבניה קאי, להכי לא קאמר נמי הני, משום דהני אינו מכוין חושבניהו, ואי הוה קאמר נמי כל הני, הוה אמינא מדהני לאו אחושבניה קאמר הא נמי לאו אחושבניה קאמר, להכי לא קאמר אלא בין אורור המן לברוך מרדכי לחור, לומר דרבה אחושבניה קאי, וקל להבין.

בית לוי - שם

בד' דף ע"ב, אמר רבא מחייב איניש לבסומי בפוריא עד דלא ידע בין אורור המן לברוך מרדכי. וכבר נחבטו כל המפרשים בזה. ואפשר לומר דאיאת בירושלמי רב ירמיה כשהיה קורא את המגילה, כשהגיע למרדכי אמר ברוך מרדכי, ובהמן מה דקרא קודם מעשה תלי' לא אמר כלום, ולאחר מעשה תליה אמר אורור המן, ורב הונא הוה אמר אף קודם מעשה תליה שחיק טמא, דהרי עכשיו מת הוא. ממילא לרב ירמיה יש חילוק בין אורור המן לברוך מרדכי, דברוך מרדכי אמר בכל המגילה ואורור המן לא אמר בכל המגילה, ולרב הונא אין חילוק בין אורור המן לברוך מרדכי.

מוכח שאין מחייב להשתכר כ"כ רק שאינו יכול לכוין כחשבונו הנ"ל. ולכן נלע"ד לפרש מה שכתבתי לעיל ראי' לדבר הב"י למה פרט הגמ' בין אורור המן לברוך מרדכי, ולא אמר סתם אינו ראי' גמורא לפי פ"י התוס' הנ"ל שהביא הירושלמי, ומסיים אורורה זרש ברוכה אסתר אורורין כל הרשעים ברוכים כל היהודי, לפ"ז לק"מ דקדוק הנ"ל, דלעולם עד דלא ידע כפשוטו שלא ידע כלל לחלק ולא כפי' הב"י.

ולפ"ז א"ש דאמר' בסמוך רבה ור"ז איבסס כו' קם רבה ושחט'י, וכי"א א"כ הוה ליה לגמ' לומר סתם בין אורור לברוך, לזה מתרץ התוס' ומסיים אורורין כל הרשעים וברוכים כל היהודים, וע"כ אינו דומה, ויש לחלק שהפרש גדול בין אורור המן לפי שהיה רשע וצורר היהודים יותר מדאי, לברוך מרדכי שה' צדיק גמור יותר מדאי, ולפ"ז הוכרח לפרש כנ"ל ולא אמר סתם בין אורור לברוך, שרבותא אתי לאשמעינן, ולפ"ז שפיר מכיא הגמרא ראי' אחי' המעשה של רבה ור' זירא כדי לפ' כנ"ל.

זימור כבוד - מגילה שם ד"ה אמר רבא

ז' ע"ב. אמר רבא מחייב איניש לבסומי בפוריא עד דלא ידע בין אורור המן לברוך מרדכי. ומפרשים התוספות בד"ה דלא ידע בין אורור המן לברוך מרדכי, בירושלמי אורורה זרש, ברוכה אסתר, אורורין כל הרשעים, ברוכים כל היהודים, עד כאן לשונו. יש לתמוה מה רוצים התוספות לתרץ בזה.

ונראה לפרש, דאיאת באורח חיים הלכות מגילה (סימן תרצ"ה סעיף ב'), מחייב איניש לבסומי בפוריא עד דלא ידע בין אורור המן לברוך מרדכי, וכתב הרמ"א ויש אומרים דאין צריך להשתכר כל כך. וכתב הטורי זהב (סעיף קטן ב) והא דאמר רבא בגמרא מחייב איניש לבסומי בפוריא עד דלא ידע בין אורור המן לברוך מרדכי, נהנה שמימרא זו, כיון שבגמרא מביא על זה דרבה שחטיה ליה לרבי זירא, שמע מינה מסקנת הגמרא שאין לעשות כן, כתוב בית יוסף בשם הר"ן בשם רבינו אפרים, עיין שם.

ויש לתמוה למה לא הביא הבית יוסף בשלחן ערוך האי יש אומרים שמביא הרמ"א, ותו יש לתמוה, דלפי דבריהם מייתי הגמרא מעשה לסתור מימרא דרבה, ואם כן הכי הוה להגמרא למימר, ולא היא דהא רבה ור' זירא כו'. על כן נראה דגם להתוספות הוקשה בגמרא שמביא כסתמא תרי מילי דסתרן אהדיי ולא שנאן בלשון פלוגתא, ותו איך לא חש רבא לתקלה, דהא רבא חייש לתקלה כדאיאת בפיק' ו' דיומא (דסו:), שמע מינה דליכא פלוגתא בזה. ומה שנראה דסתרן אהדיי, לזה מביאים התוספות בשם בירושלמי דחשיב שם נמי אורורה זרש, ברוכה אסתר, אורורין כל הרשעים, ברוכים כל היהודים.

ואם כן קשה אמאי לא אמר רבא הכי מחייב איניש לבסומי בפוריא עד דלא ידע בין אורור המן לברוך מרדכי אורורה זרש ברוכה אסתר כו', אלא ודאי דרבה נמי חייש לתקלה דאי איבסוס כל כך עד דלא ידע בין כל הני, להכי אמר עד דלא ידע בין אורור המן לברוך מרדכי לחור, אף על גב דאכתאי ידע בין הני תרתי ולא אשתכר כולי האי

ארור המן, והוא שעורא זוטא, כך היו מפרשים התוס' בגמ', והיה קשה להתוס' על הגמרא שגם הוא שעורא רבה לשכרות.

ונקדים הגמרא בגיטין (דף ג') לענין בפ"ג ובפ"ג, חדא מתרתי לא גייו וחדא מתלתא גייו, והכא חדא מתרתי ארור המן וברוך מרדכי, ואין יטעה בהתחלה לומר ברוך מרדכי ארור המן. על כן מביא התוס' לשון הירושלמי, שצריך לומר גם כן ארורה זרש ברוכה אסתר ארורים כל הרשעים ברוכים כל הצדיקים, והוא חדא מתלתא וגיו, יטעה לומר בהיפך. וכונת הגמרא שבנוסח שושנת יעקב שמתחיל ארור המן ברוך מרדכי וכו', יטעה לומר בהכרח קודם לארור, ודו"ק.

דברי יהושע (שווארצברג) - ענייני פורים ד"ה והנה בש"ס

והנה בש"ס מגילה (דף ז' ע"ב), אמר רבא חייב איניש לבסומי בפוריא עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי, ובתוס' ד"ה דלא ידע הביאו הירושלמי ארורה זרש ברוכה אסתר ארורים כל הרשעים ברוכים כל היהודים, ע"כ. ונראה דהת' מפרש בזה הפירוש על האי דלא ידע, דהנה הנוסח שאנו אומרים ארור המן אשר ביקש לאבדי ארורה זרש אשת מפחיד ברוכה אסתר בעדי, והיינו שאנו מקללים את המן יען ביקש לאבדנו, וכן זרש יען היתה אשת מפחיד, ומברכין את מרדכי ואסתר יען על ידיהם ה' לנו הישועה, כי כן הפירוש ברוכה אסתר בעדי היינו שהיתה בעדנו.

וע"ז אמר רבא דצריכין אנחנו לבסם בפורים, שנה' במדרגה לשנוא ולקלל את המן הרשע אף אם לא ה' מבקש להרע לנו לאבדנו, רק לשנוא אותו יען הוא רשע, ולברך את הצדיקים כמרדכי ואסתר אף אם לא היה לנו על ידם טובה. וזה הוא כונת הת' שהביאו הנוסח שביירושלמי ארורה זרש ברוכה אסתר ארורים כל הרשעים ברוכים כל היהודים, והיינו שביירושלמי לא נזכר על הרשעים עשיית רע לנו, ועל הצדיקים לא שום עשיית טובה, רק שכ"כ נהיה במדרגה אשר יהיה בוער בנו אהבת הפורא והתורה הקדושה, עד שנה' ארורים הרשעים ומברכים באהבה גדולה את הצדיקים.

ומעתה כונת הש"ס עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי, היינו דלא ידעין מה שכתב בנוסח ארור המן לברוך מרדכי, אשר ביקש לאבדי, רק לקלל את המן יען שהוא רשע וכן כל הרשעים, ולברך כל היהודים מתוך אהבה גדולה.

יוצבר יוסף - ס' עא אות ג

ואורד' מ"ש פ"ק דמגילה (דף ז' ע"א) דמיחייב איניש לבסומי בפוריא עד דלא ידע בין ארור המן לברך מרדכי, הנה כמה דיות נשתפכו וכמה קולמסין נשתברו בהבנת מאמר זה בפוסקי' ומפורשי', ומו"ח הגאון ה' רגיל לומר כמעט בכל שנה ושנה פ' חדש, וגם אנכי הצעיר כבר דרשתי באהבה בזה, [וזכור אצור כאשר למדתי בפוטנאק שמעתי לפרש, דביירושלמי מייזי זכר צדיקי' לברכה, והיינו דבעת שהקורא הזכיר המן אמרו קהלה ארור, וכשזכור מרדכי אמרו ברוך, (ולא בשעת קריאת המגילה, ועיי' דבר פלא בנמוקי אור"ח סוסי' תר"צ מ"ש בשם מר אביו הגאון צ

צ"ל ביירושלמי אמרו דצריך לומר אחר קריאת המגילה ארורה כו'), וא"כ מ"ש שחייב לבסומי עד דלא ידע בין ארור המן כו', היינו שלא ידע מה לומר וק"ל.

וכן מבואר מלשון הר"ן ז"ל שכתב בין ברוך מרדכי לארור המן, דאמרין בגמ' (רצ"ל בגמ' ירושלמית) דמיחייב למימר ברוך מרדכי ארור המן, ברוכה אסתר כו', ומיחייב לבסומי עד דלא ידע מאי קאמר ע"כ. וראיתי להב"י בס' תרצ"ה שפי' כוונת התוס' והר"ן, דרצו בזה משום דקשיא להו דאי בין ארור המן לברוך מרדכי לחוד אפילו שחת טובא עדיין ידע, לזה הביאו הירושלמי דצ"ל גם ארורה זרש כו', וכ"כ הב"ח. ולענ"ד אין צורך לזה, וע"ש בד"מ כמה פירושים בזה.

בנין שלמה (הכהן) - ח"ב ענינים שונים ס' כה אות ח

ויספר המן וכו' עד דא"ר פנחס כו' ואמר רב כו'. ולפעד"נ בהג"ה מדרשים שצ"ל וגם חרבונה זכור לטוב, דאמר רב צריך לומר ארור המן ברוך מרדכי ארורה זרש ברוכה אסתר ארורים כל הרשעים ברוכים כל הצדיקים, וכ"כ ביירושלמי, וכן הביאו תוס' בשם הירושלמי מגילה (דף ז' ע"ב) לשון הירושלמי בד"ה שלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי.

והואיל ואתא לידן הגמרא דמגילה נימא בה מילתא, וז"ל הגמרא, אמר רבא מחייב איניש לבסומי בפוריא עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי, וז"ל התוס' ביירושלמי ארורה זרש ברוכה אסתר ארורים כל הרשעים ברוכים כל הצדיקים, רבים ראו כן תמהו מה בעו התוס' בזה, דבשלמא אם היה אומר רבא שצריך לומר ארור המן כו', הוה ניחא סיום התוס' שהביאו בשם הירושלמי שצריך לומר ג"כ ארורה זרש כו', כלשון המדרש והירושלמי, אבל השתא דאמר רבא שצריך איניש לבסומי בפוריא עד דלא ידע וכו', מאי שייכות הירושלמי לדברי רבא, ועיין בספר שו"ת אסיפת דקנים מ"ש בזה.

ולפעד"נ שהיה קשה להתוס' לשון הגמרא, ששעור השכרות שיתעה לומר בהיפך ברוך המן וארור מרדכי, וע"ז קשה להתוס' דהאין אפשר שיה' חיוב השכרות כ"כ גדול עד שיתעה לומר בהיפך, וע' באה"ג ובט"ז מ"ש ע"ז. ע"כ מפרשים התוס' להגמרא, בהקדים מדרשם פ' וירא על פסוק וה' אמר המכסה אני מאברהם אשר אני עושה ואברהם היו יהיה לגוי גדול וז"ל, כל המזכיר את הצדיק ואינו מברכו עובר בעשה דכתיב זכר צדיק לברכה (משלי ט'), וכל המזכיר את הרשע ואינו מקללו עובר בעשה, שנאמר ושם רשעים ירקב, והעשה הוא מדברי קבלה הנ"ל.

ואמר עוד במד"ר פ' תולדות, שהצדיקים תחלתם יסורין וסופן שלוה, והרשעים תחלתם שלוה וסופן יסורין, שנאמר בבלעם מברכין ברוך ואוררין אורו, מברכיהם קודמים לאורריהם והכל הולך אחר החתום. ובפורים שאנו מזכירים בפרסומי ניסא את מרדכי והמן, אנו מחויבים לקלל תחלה את המן ואח"כ לברך את מרדכי, וא"כ אנו צריכין לומר מקודם ארור המן ואח"כ ברוך מרדכי, ומתוך שכרותו יטעה לומר ברוך מרדכי מקודם ואח"כ

צריך להביא תחילת העניין ארור המן וכו'. על כן נ"ל דבין ארור המן לברוך מרדכי שתי תיבות הללו לא אפשר למטעי, לזה כתבו דלאו דוקא זה אלא ארורה זרש וכו', ובאריכות טעי איניש.

מאורי אור - ח"ה מגילה שם

תוס' ד"ה דלא ידע. ביירושלמי ארורה זרש, כוונתם כמ"ש הב"י שם בחד לא טעי, רק שיש הרבה ע"ש. והב"י לא גרס תיבת ביירושלמי, ואיננו לפנינו, ובדפוס הקטינו מה"ט.

פקודת אלעזר - ח"ה ס' תרצה ד"ה והנה מ"ש

והנה מ"ש התו' במגילה ד"ז דלא ידע וכו', בירו' יש בין ארור המן ברוך מרדכי ארורה זרש וכו' ע"ש כמה שהגיה מהרש"ל ז"ל, והנה פשטנו בירו' ולא מצאנו כלל דין לחייב לבסומי בפוריא עד דלא ידע וכו' הנז', כי אם שצ"ל אחר קריאת המגילה כן, ופסקו מר"ן ז"ל בב"י ובש"ע. וזיכנו השי"ת וראיתי בתוס' הרא"ש למגילה ד"ז ז"ל, בין ארור המן, ביירושלמי מפורש שצ"ל אחר קריאת המגילה ארור המן ברוך מרדכי ארורה זרש ברוכה אסתר ארורים כל הרשעים ברוכים כל ישראל, ויאמר נמי וגם חרבונה זכור לטוב, ע"כ הראש"ל ז"ל.

והר"ן ז"ל ע"ש הר"י"ף ז"ל, אמר רבא מיחייב איניש לבסומי בפוריא עד דלא ידע בין ברוך מרדכי לארור המן, ופי' הר"ן ז"ל מיחייב איניש לבסומי וכו', דאמרין בגמרא דמיחייב למימר ברוך מרדכי ארור המן ברוכה אסתר ארורה זרש, ויאמר נמי וגם חרבונה זכור לטוב, ומיחייב לבסומי עד דלא ידע מאי קאמר, וכתב רבינו אפרים ז"ל מההוא עובדה דקם רבה ושחטיה לר' זירא בגמרא, אידיחי ליה מימרא דרבא ולא שפיר למיעבד הכי, ע"כ הר"ן ז"ל.

נמצא שהגם שלא נמצא זה הנסחא ארוכה כי אם אחר מקרא מגילה, הנה הרא"ש והר"ן ז"ל מביאים אותה גבי ביסוס עד דלא ידע מאי קאמר, בעת שמתה ושחטה פדורים, וזהו שיעור ביסוס עד דלא ידע וכו'. וכן נלע"ד ככוונת מ"ש התו' בירו' יש וכו', דקאי למ"ש ביירושלמי על אחר מקרא מגילה, והביאו אותו כאן ע"ש ביסוס ע"ד ע"ש הרא"ש ז"ל להדיא כנו'. ואפשר שט"ס יש, וצ"ל ביירושלמי מפורש שצ"ל אחר קריאת המגילה וכו', והיינו כנסח שבתוספי הרא"ש ז"ל כנו'.

בית ציצק (וייס) - בתוס' שם

בתוס' ד"ה דלא ידע כו'. ביירושלמי ארורה זרש כו', נלע"ד דרצו בזה לפרש מהו הכוונה באמרם עד דלא ידע בין ארור המן וכו', לזה הביאו הירושלמי, דשם מבואר שצריך לומר אחר קריאת המגילה ארורה זרש כו', וממילא משמע נמי דצריך לומר ג"כ ארור המן ברוך מרדכי. והרא"ש והר"ן העתיקו בשם הירושלמי שצריך לומר אחר קריאת המגילה ארור המן ברוך מרדכי, ארורה זרש כו', וכן העתיק הטור בס' תר"צ.

וקרוב לומר שכצ"ל ג"כ בתוס', וכן ראיתי בפסקי תוס' שהעתיקו דצריך לומר בסופה ארור המן ברוך מרדכי, ארורה זרש כו', (ובלא"ה נראה שיש כאן השמטה וחסור בלשון התוס', דאל"כ אין הבנה כלל למ"ש ביירושלמי, ארורה כו', ועכ"פ

מגילה פ"ג ה"ז / דף א, א
[בויולא דף כז.]

המן בגימטריא ברוך מרדכי. לפי הירושלמי שהביא התוספות [מגילה ז, ב ד"ה דלא] אורורה זרש ברוכה אסתר וכו' לא שייך תירוצו זה, גם הט"ז [ס"ק א, ב] ליתא.

שו"ת דברי ישראל - או"ח ס' ריש 'הובא לעיל ד"ה נחלקו (14-2).

מגירת הראשונים הנ"ל 'אורורים כל הרשעים' וכו', מבוואר שוה תפלה, ואינו כחורה על ספור המגילה.

אור החמה - ס' תרצה משנ"ב סק"ד

[חייב אינש לבסומי בפוריא עד דלא ידע בין אורור המן לברוך מרדכי]. מ"ב ס"ק ד, שזה מפלה ראשונה שניטל נקמה רבה ממנו גדולת מרדכי שעלה למעלה ראש, והוא מהט"ז והגר"א, משמע שהם מכארים אורור המן, היינו שמספרים עכשיו שהמן נתארר ומרדכי נתברך, ונמצא דהוי ענין אמירת לשון זה כחורה על ספור קריאת המגילה. ואולם ממשיך תוס' שם בשם הירושלמי דצריך גם להוסיף אורורים כל הרשעים ברוכים כל היהודים, משמע לכאורה דהוי כהתחלת תפלה, וה"ק דכמו דהמן נתארר אז, כמ"כ יתארו הרשעים של היום, וכל היהודים של היום יתברכו.

הטעם שצריך לומר כן הוא על פי המדרש (בראשית רבה מט) שכל מי שמזכיר הרשע ואינו מקללו עובר בעשה.

נמוקי יוסף - מגילה ז ב ד"ה בין 'הובא לעיל ד"ה נחלקו (11-1).

עלי תמר - ד"ה והטעם

והטעם שיש לומר אורור המן וברוך מרדכי וכו', הוא כדברי הבר"ר פמ"ט ס"א, כל מי שמזכיר הצדיק ואינו מברכו עובר בעשה, מ"ט זכר צדיק לברכה, וכל מי שהוא מזכיר את הרשע ואינו מקללו עובר בעשה, מ"ט ושם רשעים ירקב.

יש שכתב שבגלל שהמן עשה מעשה נחש, לכן אומרים עליו לשון 'אורור' שהוא לשון הקללה שהתקלל בה הנחש.

תפארת ציון (מדרש) - בראשית רבה פרשה מט ומפני שהמן עשה מעשה הנחש [כמ"ש לעיל בפ' ט"ז ס"ז], לכן אמר עליו אורור, כמו הקללה של הנחש שנתקלל מהקב"ה.

הוכחה מדברי הירושלמי כאן שאין ענין לאומרו ג' פעמים ושלא כדברי חמדת ימים (הלוי, ח"ב פ"ג קריאת המגילה אות פב).

יפה ללב - ח"ב ס' תרצ סק"ד ד"ה ועיין להר' ועיין להר' חמ"י בפ"ג דע"ז ע"ד שכתב וז"ל, ומורי נהג לומר אורור המן ג"פ ברוך מרדכי ג"פ, שכל מדרש חכמים צ"ל ג"פ, וכן נהגתי ע"כ, אנחנו לא נהגנו כן, דהעיקר בעיקר אמירת, הנה הרא"ה דק"כ ע"ג אות ל"א כת' ז"ל, ואנו לא נהגנו כן כיע"ש בדק", הבו דלא לויסוף עלה דאיכא משום טירחא דציבורא יתירה, ואפי"מ במ"ח גמירי היכא דשנו שנו.

ומצאתי תנא דמסייע לן הוא הר' אורה ושמחה

ומתי לומר ברוך מרדכי, ואין הכוונה ששונה לפני קריאת המגילה, אלא שזהו השיעור בלבד.

בית יוסף (סימן תרצה) כתב, וכתבו התוספות (ד"ה דלא) דלא ידע בין אורור המן לברוך מרדכי אורורה זרש ברוכה אסתר אורורים כל הרשעים ברוכים כל ישראל, וכן כתב הר"ן, כלומר דאי בין אורור המן לברוך מרדכי לחוד, אפילו שיהא טובא לא טעי ביה עכ"ל, והיינו שיטעה בכל המאמר, ולא רק בין אורור המן וכו'. ויש שכתבו פירוש אחר בתוספות, שאין כוונתם רק לומר מהו הפתגם הזה שהזכירה הגמרא, ואמרו שמקורו מירושלמי שאמרין ליה אחר קריאת המגילה, עיין בחידושי למגילה.

ועי' בית יוסף - או"ח ס' תרצה ס"א ד"ה מצוה להרבות בסעודות פורים, וצריך שישתכר עד שלא ידע בין אורור המן לברוך מרדכי. מימרא דרבא בפרק קמא דמגילה (ז:), וכתבו התוספות (ד"ה דלא) דלא ידע בין אורור המן לברוך מרדכי אורורה זרש ברוכה אסתר אורורים כל הרשעים ברוכים כל הצדיקים, וכן כתב הר"ן (ד"ה גמ'), כלומר דאי בין אורור המן לברוך מרדכי לחוד אפילו שיהא טובא לא טעי ביה.

יערות דבש - דרוש יז ד"ה אבל הענין

אבל הענין כך, מ"ש [מגילה ז:], חייב אינש לבסומי בפוריא עד דלא ידע מה בין אורור המן לברוך מרדכי, והדבר תמוה, וכבר אמרתי עליו באופנים שונים. אבל אופן אחר הצריך לעניינו הוא, דמבוואר בירושלמי [עיין במגילה פ"ג ה"ז] ומדרש [עיין ב"ר מ"ט, א], רב כד מטי למגילה למרדכי ראשון הנזכר במגילה, אמר ברוך מרדכי על שם זכר צדיק לברכה, וכד מטי להמן הראשון הנזכר במגילה, אמר אורור המן על שם שם רשעים ירקב. והנה בין פסוק איש יהודי היה בשושן ושמו מרדכי, לפסוק אחר הדברים גדל המלך את המן, ענין כל הפרשה כי אסתר אין מגדת עמה ומולדתה. ואחשוורוש עשה פעולות רבות, כמבואר במגילת ומדרש, שקיבץ בתולות רבות, והנחה למדינות עשה, וכנהנה פעולות רבות. ועם כל זה אין אסתר מגדת, ובאמונה שמה מאמר מרדכי לבלב הגיד. ואמרו במדרש [אס"ר פ"ו, טז] כי תפסה פלך שתיקה, אין לך טוב יותר לגוף אלא שתיקה, והחיים והמות ביד הלשון, וברוב דברים לא יחדל פשע. וכבר אמר [ירושלמי סוף ברכות] כל שטפוטים אסורים בר מפתושי דאורייתא, כי אין לך דבר מזיק לגוף ונפש רק הדיבור, ולכן אמרו תפסה פלך שתיקה, שהיא מזרועה של שאלו, שדבר מלוכה לא הגיד, ומזרועה של רחל, ששתקה ולא אמרה רמיות אביה בלאה. וידוע מ"ש [עירובין סה.] נכנס יין יצא סוד. כי ברוב דברים לא יחדל פשע, ולמי שיש ורבות דברים, כי אם לאנשים השותים במזוקי יין. וזהו מאמרם, חייב אינש לבסומי וכו' עד דלא ידע להבין מה בין אורור המן לברוך, שהוא הסיפור שביניהם, שהוא מענין שתיקה אסתר בכל החקירות, כי המכסם ומשכר אין מבין זה. כי הוא מהמרכבה דברים ואין מצער ברוחו כלל.

מהר"ם בנעט - או"ח ס' תרצה על מג"א סק"ג מג"א סק"ג. וי"א שלא ידע לחשוב שאורור

ז"ל, וכשמעורב דעתו אז כשהקורא מזכיר המן, מדמה שהזכיר מרדכי, ואומר ברוך.]

עלי תמר - ד"ה ובבבלי

ובבבלי אמר רבא חייב אינש לבסומי בפוריא עד דלא ידע בין אורור המן לברוך מרדכי. וכתב הר"מ בסימן תרצ"ה בשם המנהגים שאין הפירוש שישתה ממש במדה כזו, אלא דפויט אחד היה להם שהיו עונים בבית אחד אורור המן ועל בית אחד ברוך מרדכי. וצריך צלוחא שלא יטעה לפעמים עכ"ל. אכן כבר העירו בזה שהבבלי מכוון להדא דירושלמי ושיעורו עד דלא ידע בין אורור המן לברוך מרדכי וכו'.

והנה מנהג התימנים הוא דומני שנוהגים כן גם עדות המזרח, שהשי"ן אומר אורור המן והציבור עונה לעומתו ברוך מרדכי ג"פ, ושוב הוא מהפך ואומר ברוך מרדכי והציבור עונה לעומתו אורור המן ג"פ, ושוב הוא אומר אורורה וכו' והציבור עונה ברוכה אסתר ג"פ, ושוב הוא מהפך ואומר ברוכה אסתר והציבור עונה אורורה זרש, וכן אורורים כל האויבים והם עונים ברוכים כל הצדיקים, ושוב מהפך ואומר ברוכים כל הצדיקים והציבור עונה אורורים כל האויבים. והאמריה והעניה כזו בסדר הנכון צריך בוודאי צילוחא דעתא ושיכור שאינו יכול לדבר בפני המלך טועה בקלות ומחליף, ולזה התכוון רבא באמרו חייב אינש לבסומא בפוריא עד דלא ידע בין אורור המן לברוך מרדכי.

פריו יתן (נד' בספר שו"ת וחיידושי רבי דוד צבאח) - ס' נג אות ו

לשאר ראשונים שס"ל שהוא שכרות גמורה, יש לעיין מהו שיעור עד דלא ידע. וז"ל הב"ח, וקשה אפילו שיהא טובא לא טעי בה, ונזכיר ביאורי הראשונים. הר"ן כתב עד דלא ידע בין אורור המן לברוך מרדכי, דאמרינן בגמרא דמחייב לימיר ברוך מרדכי אורור המן ברוכה אסתר אורורה זרש גם חרובנה זכור לטוב, ומחייב לבסומי עד דלא ידע מאי קאמר עכ"ל, והיינו שאין הכוונה שיחליף אורור לזה וברוך לזה, אלא שלא ידע פירושה.

נמקי יוסף כתב, אמרינן בירושלמי דמשום הכי נקט ברוך מרדכי ואורור המן, לפי שכשהיו מזכירין מרדכי היו אומרים ברוך, וכשהיו מזכירין המן היו אומרים אורור. והיינו דאמרינן בבראשית רבה לא המזכיר את הצדיק ואינו מברכו עובר בעשה, מאי טעמא זכר צדיק לברכה, וכל המזכיר את הרשע ואינו מקללו עובר בעשה, מאי טעמא ושם רשעים ירקב, ע"כ. ויש לעיין שלפי זה גם בקריאת התורה כל מקום שמזכירין משה יש לומר ברוך משה וכדומה.

ויש לומר שאין הכוונה ששייך כאן דין דוכר צדיק לברכה, (דזה שייך רק כשמזכיר סתם, או מי שמעשיו סתומים, אבל כשידוע ומפורסם אי צורך), אלא שהיו עושים כן להרבות שמחה, וסמכו זה על מקרא דזכר, ולכן אמרו באופן זה ולא עשו השמחה באופן אחר. עכ"פ מדבריו התיישבה קושיית הב"ח, דהוא שיהא יין וטועה בקריאת המגילה ואינו אוזח מתי לומר אורור המן

אוצר מפרשי הירושלמי

21

שהמן בלבד הוא שביקש להשמיר וכו', ולא הניחוהו מן השמים להוציא מחשבתו אל הפועל. ב. למה הוקשה להם באותו הדור יותר מבכל דור דור שעומדים עלינו והקב"ה מצילנו מידם, כמו שהי' בימי חנוכה ושאר ימים הכתובים במגילת תענית. ג. יש להפליא אחר שכבר הונח להם התרת הספק הזה עם מה שהשיבו הם בעצמם לרשב"י שהוא מפני שנהנו מסעודתו וכו', א"כ למה שאלו עוד.

ד. יש להפליא בתשובת רשב"י שהשיב להם אמרו אתם, וכי כך משיבין להשוואל שיישבי הוא עצמו על שאלתו, שאם הי' בידם להשיב על מה היו שואלים. ה. במה שהקשו לרשב"י וכי משוא פנים יש בדבר, דלכאורה אין מקום לשאלה זו, דלמא עשו תשובה ונתקבלו, וכן הי' באמת. ו. ותו דקושי' זו עצמה לא חיקם תשוב, שגם לפי דבריהם שהי' זה מפני שנהנו מסעודתו וכו', יקשה כמו כן וכי משוא פנים יש בדבר, וא"ת שעשו תשובה, א"כ גם לרשב"י נמי ניחא דהלא אין לך דבר שעומד בפני התשובה.

ז. ותו יש להעיר בפירושי' על המגילה ומרדכי ידע וכו', בעל החלום אמר לו שהסכימו העליונים לכן, לפי שהשתחוו לצלם בימי נבוכד נצר ושנהנו מסעודת אחשורוש ע"כ. יראה מפירושו שנגזר עליהם כלי' באמת, וזהו נגד מסקנת הש"ס כאן דהקב"ה לא עשה עמהן אלא לפנים, שאל"כ וכי משוא פנים יש בדבר. גם קשה למה צירף שני העטמים יחד, וכתב גם הטעם של תלמידי רשב"י שהוא מפני שנהנו וכו' עם טעמו של רשב"י, תסגי בטעמא חדא, ועוד שהרי רשב"י דחה טעם זה.

והנלע"ד בהתרת הספיקות הללו אשר יאמר כי הוא זה, דהנה ה"טו' בא"ח סי' תרע"ג, ובעל סי' יוסף לקח הקשו לשואל, דמה ראו על ככה ומה הגיע אלינו לקבוע ימי הפורים האלה במשתה ושמחה וקריאת המגילה, יותר מימי חנוכה ושאר ימים הכתובים במגילת תענית שנעשו בהם נסי' גדולים לישראל, ועוד שבכל דור דור עומדים עלינו וכו' והקב"ה מצילנו מידם ע"ש.

והנה התרת ספק זה יתבאר מדברי רז"ל, דבפרקי' ז' ע"א אמרו שמצאו סמך לקריאת המגילה בספר מן התורה, מ"ש בס' בשלח כחזא זאת זכרון בספר, ודרשו בספר היינו מן שכתוב במגילה ע"ש, הנה כי כן שמצאו סמך הגון מה"ת לקריאת המגילה, הנה יתחייב מזה ג"כ המשתה ושמחה על מחייתו וזעו של עמלק יותר מבשאר הנסים, כמו שאנו רואים בהקפידה תורה על קריאת המגילה בנס זה יותר מבשאר הנסים. אולם כל זה למ"ד מגילת אסתר ברוח הקודש נאמרה ומטמא את הדיים, אבל למאי דפסק שמואל הלכתא בש"ס שדמיגילת אסתר לא נתנה לכתוב אלא מדרבנן כדית' בתוס' שם, א"כ חזו הספק למקומו אדרבנן גופי' דלמה דרבו כי בימי הפורים יותר מבשאר ימים.

אולם מצינו לרז"ל עוד טעם אחר לקריאת המגילה, הוא בפרקי' י"ד ע"א, ת"י מ"ח נביאים ו' נביאות עמדו להם לישראל ולא פחתו ולא הותירו על מ"ש בתורה חוץ ממקרא מגילה, מאי דרוש, אמר ר"ח ב"א אמר ר' יהושע ב"ק ק"ו,

ולזה חייבנו חז"ל בראותם שיש קצת דין על מרדכי וקצת הזכרת זכות להמן, לכן חייבין כל ישראל לומר בפורים בעת שנזכרו לפני הש"י, ארור המן להורידו מטה מטה שלא יזכר לו זכות זה, וברוך מרדכי להעלותו מעלה מעלה ולהסיר מעליו דין של מעלה שיש קצת עליו, וכן באסתר וורש, כי אסתר מחמת זיומנה את המן גרמה צער, וורש יש לה זכות באמרה נפול תפול, ומעלין לאסתר ומורידין לורש.

והנה ידוע כי מי שנתכוין להרע לאחר אף שלא נגמר כוונתו, מ"מ הוא שונא לו על כוונתו להרע, משא"כ אם אחד נתכוון לעשות רעה קטנה לחבירו, ומחמת זה נמצא לו טובה גדולה עד בלתי תכלית, אשר רעה זו לא נחשבת למאומה נגד הטובה ההוא, ואפילו אלף רעות כאלו היה מקבל על עצמו בכדי שיוצמח לו מהם טובות כזו, ודאי שאין לו שום שנהא על חבירו על הרעה קטנה שעשה לו, כיון שהרעה אינו נערך כלל נגד הטובה שנצמח לו, ולא זו שאינו מקללו כשזכרו, אלא אף שמברכו כיון שעל ידו נצמח לו הטובה ההיא.

והנה אם לא נעלה על לבנו שמחת פורים רק במה שניצלנו ממות לחיים, ודאי שיש לארר ולקלל להמן שהוא היה סיבת הרע, ולברך למרדכי שהוא היה סיבת ההצלה, אמנם אם נעלה על לבנו שמחת פורים במה שאז קבלנו התורה ברצון, ובוודאי עלינו בגרם המעלות עין לא ראתה אלקים וזולתן, כי בוודאי יותר נתעלתה קבלת התורה ברצון, ממה שזכינו לעלות על ידי קבלת התורה באונס.

וכשנעלה על לבנו זה על מה יש לקלל המן כיון שהוא היה סיבת הטוב ההוא, כי הלא הסרת טבעת גדולה מ"מח' נביאים, והנה בערוך פ"י ביסוס הוא לשון הנאה, כעין שאמרו בסימא בשילא דנהרדעא, וזהו אמרו חייב אדם לבסומי בפורי', כלומר שהנהגה והשמחה שיהיה בפורים, יהיה עירוק על טובת עולם הבא הנצמח לנו בזמן ההוא שקבלנו התורה ברצון ועלינו בגרם המעלות ונתדבקנו בהש"י, וכשנעלה זאת על לבנו, לא יהיה לנו לב לדעת על מה ולמה יש לארר המן, כיון שטובה גדולה נצמח מזה.

ביאור המשמעות במה שאומרים 'ארור המן' אף שהוא כבר מת.

מראות הצבאות - ליקוטים דרוש לפורים ד' י"ב ע"א (אגדה). שאלו תלמידיו את ר' שמעון ב"י, מפני מה נתיחייב שונאיהן של ישראל שבאותו הדור כלי', אמר להם אמרו אתם, א"כ מפני שנהנו מסעודתו של אותו רשע, א"כ שבשושן יהירונו שבכל העולם כולו אל יהרגו, אמרו לו אמרו ותי, אמר להם מפני שהשתחוו לצלם, אמרו לו אכן, משוא פנים יש בדבר, אמר להם הם לא עשו אלא לפנים, אף הקב"ה לא עשה עמהן אלא לפנים, והיינו דכתיב כי לא ענה מלכו וכו'.

הנה הספיקות הנופלות במאמר הזה רבו כמו רבו. הא'. בתחילת השאלה ששאלו מפני מה נתיחייב וכו', קשה מאין להם זה שנתחייבו חז"ל כלי', דלמא באמת מעולם לא נתחייבו כלי', אלא

בדכ"ג ע"ב, שכת' ע"ד הר' ח"י הנז' וז"ל, ולא נהירא, שהרי במסכת סופרים וכן בירוש' שהביא הטור וכו' והדר"א תלמידו אין א' מהם שיוכיח לו ג"פ, ומה שאנו אומרי' שמדות חכמי' כן הוא, באותם המקומות שהם עצמם זיל שלשו דבריהם, כההיא דשבת זו, קופה זו, מגל זו וכו', וכיוצא בשאר מקומות, אבל בדבר שלא הזכירו הם ולא הראה לנו שום שינוי, למה נתייב עצמינו לאומרו ג"פ לו כל מדות חכמים כן, ע"ש.

יש מי שדייק מלשון הירושלמי 'צריך' שיש חיוב לומר כן, ומרדכי הבבלי (ז): שחייב להשתכר עד דלא ידע הוכיח שאינו חיוב אלא מנהג [וראה להלן ד"ה דין].

חמדת אריה - סי' תרצ סק"ג >הובא לעיל ד"ה נחלקו > (11-2).

טעם שתיקנו לומר 'ארור המן' בשונה מחנוכה.

מגילת סתרים (לבעל הנתחבות המשפט) - הקדמה קיימו וקיבלו חכמי הש"ס שהמגילה הזאת החיוב לקרותה מראשה ועד סופה, הורו לנו בזה שכל הדברים הכל לצורך הנס, וזה כל פרי נועם שיח המגילה הזאת, לפאר ולרומם השם יתברך אשר לא עזבונו אף ביום פקדו חטאתינו ועונותינו הרבים, וימוגגנו ביד עונינו, עכ"ל לא זו מחבבינו חיבה יתירה. ועינינו הרואות גודל אהבתו אלינו, כי בשעת הכאה ממש מכין הסמים לרפאותנו רפואת עולם, כאשר עשה בימי מרדכי ואסתר, שלא בלבד הצילנו מהצרה שהיה לנו והוציאנו ממות לחיים, אף גם ראה והכין לנו רפואת עולם להגביה אותנו בגרם המעלות, אשר לענין זה אמרו חייב אדם לבסומי בפורי' עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי, שהוא תמוה דמה ענין יש לתלות השכרות דוקא בזה, וגם מה ענין יש למצוה הזאת לשכר עצמו, שידוע שהשכרות מביא לכל דברים שאסרה תורה.

ולזה נראה, דהנה אמרו שחייב אדם לומר בפורי' ארור המן ברוך מרדכי, שהוא גם כן תמוה, דלמה לא התחייבו בכל פעם שהיה הצלה לישראל, כגון בפסח לומר ארור פרעה ברוך משה, וכן בתוכנה לומר ארורים הצרים ברוכים החשמנאים. לכן נראה הטעם, דהנה אמרו בש"ס קרי ליה יהודי וקרי ליה ימיני, אמרה כ"י לפני הקב"ה, חזי מיה עשה לי ימיני דלא קטלי שאול לאגן דנפיק מיניה המן בדעי למקטלני, ומה עשה לי יהודי דלא קטלי דוד למשעני דנפיק מיניה מרדכי דאיכנייה ביה בהמן וכו'.

והנה בצרת המן אף שהיה הרבה חייבים בהעונש, מ"מ היה בהן צדיקים גדולים, דהא היה החרש והמסגר אלף, ולהם היה הצער הגדול על מגן. וכיון דמרדכי היה סיבה לצער הגדול ההוא, יש עליו קצת דין. והנה גם להמן יש קצת הזכרת זכות, כי אסתר חז"ל גדולה הסרת טבעת יותר מ"מח' נביאים ונביאות שעמדו להן לישראל, והרי המן היה סיבה להטוב הגדול ההוא.

והנה אמרו שדוד המלך ע"ה אמר ד' פעמים בני אבשלום והוציאנו מן מורו גיהנם, והיינו מחמת הזכירו וזכותו על בנו אבשלום, וכ"ש כשכל ישראל מזכירין ומברכין הצדיק ומקללין הרשע,

אוצר מפרשי הירושלמי

מגילה פ"ג ה"ז / דף א, א

[בויולא דף כז.]

המן כנ"ל ולא יצטרך הצדיק לבערו, אבל מי שהוא מבוסס בשיכרות בשמחת פורים, נדמה לו שטוב יותר שיהי' עוד המן ומרדכי יבערו, ויהי' לו עוד ימי פורים וישתה עוד, וזה פי' עד דלא ידע, שעיקר אצלו בבורן מרדכי, וכנ"ל.

אורות הפורים (בניש) - מגילת אסתר פ"א אות קי
וצריך שיאמר ארור המן ברוך מרדכי (שו"ע אר"ח תרצ, טז, מירושלמי). שומה עליו לברר מהי התכלית בחיוב זה וצריך שיאמר, ומה באה היא לציין, שהרי ודאי לא שייך לארור את המן אשר ביקש לאבדי ולברך את מרדכי אחרי שאינם כדי לעמוד על יסודם של דברים, עליו להגדיר תחילה את מושג הברכה בצדיק והקללה ברשע.

רשע וצדיק אינם מושגים שונים, הם הפוכים, והדבר מתבטא בין היתר בחשבה בחינות. א. הצדיק המחשב ברכה מלמעלה בכח השלום, [השלמות חיבור חלק תחתון בשורש עליון, ויחי נה, א], שהיא מדת הצדיק (זהר ח"ג קטו, ב), וזאת היא ששנינו (עוקצין ג, יב) לא מצא הקב"ה כלי מחזיק ברכה לישראל אלא השלום, מחזיק הוראתו ממשיך, כמו אבר מחזיק אבר, שהצדיק ממשיך ברכה בכח השלמות. ולעומתו הרשע מגמתו להמשיך דינים וקללות בעולם, וכדאיתא (סנהדרין קיא, ב) כל זמן שהרשעים בעולם חרון אף בעולם.

ב. הברכה נדבכת בצדיק בעצם, שכן הוא כלי מחזיק ברכה, ומחזיק הוראתו גם אוהו תופס. ולעומתו הרשע הקללה נדבכת בו בעצם, כדכתיב (תהלים קט, יז) ויאהב קללה ותבא כמים בקרבו וכשמן בעצמותיו. ג. הברכה חלה על כל מה שניתן לצדיק, כדכתיב (איוב א, י) מעשה ידיו ברכה, ולעומתו הרשע ולא חפץ בברכה ותרחק ממנו (תהלים סט, ד). הצדיק כלי מוכן לקבל הברכה, כדכתיב (בראשית כז, לג) ואברכתו גם ברוך יהיה, פירוש שיצחק אמר לעשו שביך ליעקב כי ראה שהוא מוכן לקבל הברכה, ולעומתו הרשע הברכה אינה יכולה להתדבק בו, כמו שאמרו חז"ל (בר"ר נט, ט) אין ארור מתדבק בבורן, לכן ניטלו הברכות מעשו וניתנו ליעקב. ה. הצדיק נעשה עצם הברכה, כענין שנאמר באברם (בראשית יב, ב) והיה ברכה, ולעומתו הרשע נעשה עצם הקללה, ובני ישראל מהפכים אפילו הקללה לברכה, כמו שנאמר (דברים כג, ו) ויהפוך חן את הקללה לברכה.

התכונה הראשונה הן של הצדיק והן הרשע, הינה תכונה בעלת הקרנה לאחרים, ומכאן שפעת הברכה של הצדיק יונק גם הרשע, ומכאן קללת הרשע ניוק גם הצדיק. דבר זה הוא ביטוי של תערובת טוב ורע הקיימת בבריאה מאז חטא אדם הראשון, שבעטייה בכל טוב קיים רע וכל רע טוב, וזה הקיים ברשע ניצוצות הקדושה שניק ושבה מחלק הטוב, הוא מקור חיותו ושורש קיומו, כתוצאה מכך לעיתים הרע גובר ויש לו שליטה על הטוב, כדכתיב (קהל ח, ט) אשר שלט האדם באדם לרע לו, וגם גזרת המן על עם ישראל, כיסורו בפני אשחורוש ישנו עם אחד היתה מכח תערובת זו.

תערובת זו כח הקללה והקטרוג, היא תערובת

יש ליישב לדעתם עפ"י מה דא"י בספ"ק דקדושין, שאפי' חוטא אחד יכול להכריע את כל העולם כולו לכף חובה, משום שהעולם נידון אחר רובו, והכי נמי יתכן שבחטא זה שנהנו אותן שבשושן מסעודתו של אותו רשע, הכריעו את העולם לכף חובה, דכל ישראל ערבי זה לזה. וכו'.

ועפ"י יש ליתן טעם לשבח, על הא דאיתא בירושלמי הביאו התוספ' והרא"ש פ"ק דמגילה סי' ח', וכ"ה בש"ע סי' תרצ"ט, צריך לומר אחר קריאת המגילה ארור המן ברוך מרדכי וכו', ולכאורה יפלא על מה ולמה חייבנו רז"ל באמירת דברים אלו, ומהו התועלת שגיענו מזה לקלל הכלב המת הזה.

אולם לפי דרכינו יתכן, שכונת חז"ל הוא לעורר אותנו בזה על הנס האמיתי הזה שנעשה בפועל ממש ויצאנו ממות לחיים גמורים, ושלא נחשוב שהי' על דרך מקרה שהמן בלבד הוא שביקש להשמיד ח"ו, אבל לא היתה גזירה מן השמים כי לא נתחייבו כלי', אשר ע"כ לא עלתה בידו מן השמים אל הניחוח, כדרך שארי נסים הנעשים בכל דור ודור, ויתחייב מזה לומר שגם הצלת מרדכי ג"כ לא הי' כי אם מדרך הסיבה שהוא הי' הסיבה להצלה בלבד, אבל גם לולא הצלתו לא הי' מקום לגזירה זו מן השמים, וא"כ לא הי' מקום לקלל את המן יותר מאשר שונאי השם ב"ה, וגם לא לכרך את מרדכי ביותר, דהא לא אהנו מעשיהו אחר שלא הי' ממש במעשה המן להרע, ומעולם לא הי' מחשבתו הרעה ראוי לצאת אל הפועל.

לכן כדי להוציא זאת מלבנו, חייבנו רז"ל לומר בפה מלא ארור המן וברוך מרדכי, כדי לעורר אותנו אל הנס האמיתי הזה, והוא שמחשבת המן כמעט שלא יצתה אל הפועל ממש, לפי שע"י הי' באמת גור מן השמים, כדאיתא במדרש שהוא הי' סיבה שיחטאו ישראל בסעודה זו ע"י שנתן עצה לאחשורוש להעמיד זונות ע"ש, ואהנו מעשיהו באותה שעה שיצא מחשבתו אשר זמם, ומשום זה ראוי דניקו עלי' בארור בפה מלא. ולעומת זה הנה כי כן יבורך גבר ידא' זה מרדכי הצדיק, שע"י יצאנו ממש ממות לחיים, שהוא החייונו בתשובה שלימה ונקרע גז"ד, וזהו עיקר הנס שנתחייבו בבורו בקריאת המגילה ומשתה, ומשמה כאשר נהפך להם מיגון לשמחה ומשתה, וכן יהי' לנו בב"א.

זכרון אלעזר - פורים דף עב א
עוד צריכין להבין בגמרא הנ"ל מה יוצא לנו מזה מה שמקללין להמן אשר כבר הוא מת. ויש לומר שהוא כעין תפלה להשי"ת כשמגיע זמן הנס, שיכרת שונאנו שלא יקום עלינו עוד שום המן, והילדים מכים על הרצפה, לרמוז תפלה הנ"ל, כמו שאנו אומרים ב"ה ברחמי (הוריות יב) שיכרתו שונאנו, שהיא רמזיה להשי"ת בלי דיבר, כי הי' מבין כוונתנו, והמקטרגים אינם יודעים מחשבה בלי דיבר, ולא יוכלו לקטרג, וכן ברוך מרדכי כוונתנו בתפלה, שאם ח"ו לא יקום לנו תפלת ארור המן ויקום עלינו רשע כהמן, יתן לנו כח לצדיק הדור ממרדכי לבערו.

וכל בר דעת מבין שטוב יותר לבקש ארור

ומה מעבודת לחירות אומרים שירה (פי' ביציאת מצרים), ממיתה לחיים לא כ"ש ע"כ. ולכאורה עדיין לא הותר הספק הזה, שהרי גם בחנוכה יצאנו ממות לחיים, כדאיתא בס' יוסיפון באורך שמעט שלא כלו שונאיהן של ישראל לגמרי, לולא השם ב"ה ברחמי הותיר לנו שארית לחיותנו כיום הזה.

והו' דלכאורה ק"ו פריכא הוא, דמה ליציאת מצרים ששם הי' הנס בפועל, שהיינו עבדים ממש לפרעה ונשתעבדו באבותינו בחומר ובלבנים ואח"כ יצאנו לחירות, משא"כ בפורים שלא הי' הנס בפועל, אלא שהמן הוא שביקש להשמיד ח"ו, ולא עלתה בידו כי לא הניחוחו מן השמים, והקב"ה לא עשה כן מתחילה אלא לפנים כדמסיק רשב"י.

אשר ע"כ נלע"ד דריב"ק לא ס"ל כהרשב"י בזה, אלא כדאיתא במדרש רבה וכן בתרגום, שאילו ז"ל גילה למרדכי איך שהסכימו על זה מן השמי' וכבר נתחתם גז"ד ח"ו, ועוד אמרו במדרש שהשטן קטרג על שנהנו מסעודתו של אותו רשע שיכלו ח"ו ויסתפק בעליונים, והשוה הקב"ה לדעתו, אלא שאח"כ נתקרע הגז"ד ע"י תשובה. וא"כ א"ש, שכיון שהי' אחר גז"ד שהסכימו עליו מן השמים, חשיב כאלו נעשה בפועל ממש, כמ"ש רש"י בחומש פי' לך לך פט"ו פסוק י"ח, לזרעך נתי', אמירתו של הקב"ה כאלו היא עשו' וכו' ע"כ.

ולכן יליף שפיר בק"ו מיצ"מ, דמה מעבודת לחרות אמרי' שירה, ממות לחיים לא כ"ש, לפי שזה הי' ממש כמו מות אחר שכבר נגזר והסכים עליו הקב"ה, ואחר שחזרו בתשובה יצאו ממות לחיים, ובזה הותר הספק הראשון מה שלא קבעו בימי חנוכה ושאר ימים לימי משתה ומשתה וקריאת המגילה כמו בפורים, לפי ששם לא הי' הסכמה בשמים שיכלו ח"ו, ומתחלה היו עומדים לנס, משא"כ בפורים שנתחייבו כלי' ח"ו ויצאו ממות ממש לחיים, וזה לא הי' ולא יהיה.

ובכחי ניחא גם מה דא"י בסנהדרין פ' חלק ד' צ"ד שחזקי' לא אמר שירה על מפלתו של נחחיר, וקש' אמאי לא דרש ק"ו דמה מעבודת לחירות וכו' כדרושין הכא. ולפי דרכינו יתכן ששם מתחילה היו עומדי' לנס כמו שהתנבא עליהם ישעי', וא"כ ליכא ק"ו, דלא דמי ליצ"מ ששם הי' הענין בפועל, משא"כ בנס אחר, אבל בימי פורים הי' הנס בפועל שיצאו ממות לחיים, ור' שמעון בן יוחאי שהשיב לתלמידיו שהקב"ה לא עשה עם ישראל אלא לפנים ולא הי' גזר מעולם, לטעמיה אויל דאמר לעיל מגילת אסתר מטמא את הידים, דס"ל דניתן לכתוב מן התורה מקרא דכתוב זאת וכו' בספר מ"ש במגילה, ולא מטעם ק"ו, אלא כ"כ ק"ו.

אבל ריב"ק ס"ל דמגילת אסתר לא ניתן לכתוב מה"ת אלא מדרבנן מטעם ק"ו, א"כ בהכרח לומר שנתחייבו כלי' באמת בשביל שנהנו מסעודת אחשורוש כדעת התרגום ומדרש בזה, ולהך טעמא לא יקשה וכי משא פנים יש בדבר כמו שיתבאר בסמוך. ומה שהקשה רשב"י לתלמידיו א"כ שבשושן יהרגו שבכל העולם כולו אל יהרגו,

אוצר מפרשי הירושלמי

23

בפה, הרי המ"ע הוא בפה לומר ארור על זרע עמלק לכן ראוי להקדים מה שהוא מ"ע, אע"פ שאזיל בילקוט פ' וירא על קרא וה' אמר המכס' אני מאברהם וכו' ואברהם ה' יי', אר"י זכר צדיק לברכ' לכן שמוזכר את הצדיק ואינו מברכו עובר בעשה, זה הוי רק אסמכתא, משא"כ אריות המן ועמלקים בפורים הוא מ"ע וראוי להקדים כנ"ל ע"ד הפשוט, ועוד נ"ל הרי ביזמא דף כ"ט איתא אמר ר"א למה נמשלה אסתר לאילת השחר לומר לך מה שחר סוף כל הלילה אף אסתר סוף כל הנסים, והא איכא חנוכה נתנה לכתוב קאמרין, הניחא למ"ד אסתר נתנה לכתוב אלא למ"ד לא נתנה לכתוב מאל"ל יעיי"ש, וקשי"ל לי הא בירושלמי פ' א"ל הממונה ה' ב' איתא ר"ח רובא ור"ש ב"ר הווי מהלכין בהדא בקעת ארבל בקריצתא ראוי אילת השחר שבקע אורה, אמר ר"ח רובא לר"ש ב"ח כן היא גאולתן של ישראל בתחילה קימעא קימעא כל שהיא הולכת היא הולכת ומאיר, מ"ט כי איש בחושך ה' אור לי כן בתחילה ומרדכי יושב בשער המלך, ואח"כ יושב מרדכי אל שער המלך, ואח"כ ויקח המן את הלבוש ואת הסוס, ואח"כ ומרדכי יצא מלפני המלך בלבוש מלכות, ואח"כ ליהודים היתה אורה עכ"ל, וכ' ק"ע שמביא ה' פסוקים נגד ה' זמנים שהאור מאיר מעלות השחר עד נכון היום ע"כ אי"כ מאי פריך הגמרא למ"ד לא נתנה לכתוב מאל"ל דלמא משו"ה נמשלה לאילת השחר שהאור הגאולה בא קימעא קימעא, וי"ל דהגמרא מקשה דלא הו"ל לקראתה על הארת התחלה שהאור קימעא יותר הו"ל לקראה על סוף הגאולה שהי' האור שלם.

ובחידושי על הירושלמי הגהתי דכצ"ל בתחילה ומרדכי יושב בשער המלך, ואח"כ ועשה כן למרדכי היהודי היושב בשער המלך, ואח"כ ויקח המן את הלבוש, משום דהוי קשה לי מה גאולה היא זאת ששב לשער המלך ואדרבה רז"ל דרשו בדף ט"ז ששב לשקר ולתעניתו, ועוד דהו"ל לירושלמי להקדים האי ויקח המן את הלבוש דהרי ה' קודם דאח"כ שב לשער המלך ע"כ הגהתי ועשה כן למרדכי היהודי היושב בשע"מ אל תפל דבר דאמרו ז"ל במגילה דף י"ז דא"ל די בחד נהרא א"ל הא נמי הב לי, אמנם כעת נפלה בדעתי דאין צריך להגיד דהרי בהאי קרא יושב מרדכי כתיב ג"כ גאולה מפלתו של המן והמן נדחף אל ביתו אבל וחפוי ראש ודרשו ז"ל אבל על בתו, וא"כ דמתחילה חשב עקירת רשעים ומרדכי יושב בשער המלך קצף בגתו ותרש ונעקרו ב' רשעי' שהיו סריסי המלך, ואח"כ וישב מרדכי אל שער המלך והמן נדחף אל ביתו אבל על בתו הרשעה, ואח"כ מתחיל עליו הגדלת הדין ויקח המן את הלבוש וה' עליו הצדיק והשפלותו של המן נכנע לפניו, ואח"כ הגדולה להצדיק ומרדכי יצא, ואח"כ גדולה לכל ישראל ליהודים היתה אורה וזה ואור צדיקים כאור נוגה הולך ואור עד נכון היום הכל בהדרגה מעלה מעלה לתפארת וגדולה, וא"כ ברש הזה מוקדים עקירת רשעים שהחושך הלך נאבדו הרשעים כמו שאמרו ולחושך קרא לילה אלו הרשעים ומתחיל השחר אור צדיקים, ולזה מקדימ' ג"כ אריות השחר

ובפרק שני דמכילתין בגמרא דידן (ז: גרסינן אמר רבא מחייב אינש לבסומי נפשיה עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי, נראה דכל הני צריך למצוה בעלמא ולא לעיכוב.

תורת חכם - ס' כח

ומ"ש עוד שם משם הירושלמי וכן מובא בש"ס דילן מגילה דף י"ו דעשרת בני המן צריך לאומרם בנשימה אחת. וכן מובא שם משם ר' נתן דהמגילה צריך לסדרה כולה כאחד מפני שהיא איגרת וכן שם צריך שיאמר ארור המן וכו'. וצריך שיאמר וגם חרבונו זכור לטוב וכו'. כל הני צריך ודאי לכתח' ולא לעיכובא. ואף לדעת מר"ן דס"ל דסתם צריך עיכובא היא, הכא מסתבר לומר דלכתח' הוא ולא לעכב. והכי כתבו התו' בהדיא גבי הך דצריך לומר עשרת בני המן בנשימה א' שכתבו שם בדף י"ו דהיינו לכתח' אבל בדיעבד יצא והובאו דברי התוס' הג"ל בכ"י שם. ועיין בד"מ שם ומדברי התו' הג"ל שהוצרכו לפרש זה שהוא לכתח' משמע דסתם צריך הנוכר בכל דוכתין הוא עיכובא רק הכא אין סברא לומר שזה עיכובא.

ועי' בפירושים ופסקים לרבינו אביגדור צרפתי - פסק תסב

טעם אחר קללת אלקים תלוי, שמכו מכאן פסק מצות עשה לקלל המן שהוא תלוי. ובגמרא מפרש כל שלא אמר ארור המן לא יצא, וסמך לזולל וסובא, כמו שפי' רבותינו חייב לבסומי עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי, כלומר ביום שמצוה לקלל המן התלוי להיות זוללים וסובאים.

טעם שמקדימים ארור המן לברוך מרדכי [לגירסת הראשונים הג"ל בדברי הירושלמי].

שערי אמת - הל' מגילה ס' תרצז פל"ב עמ' מד-א נשאלתי בהא דאנו נוהגין לאמר ארור המן ואח"כ ברוך מרדכי ומקדימין הארור לברוך, ואמאי והא במס' סוטה דף ל"ז ע"ב איתא ת"ר ונתת את הברכה על הר גריזים וכו' אלא להקדים ברכה לקללה יכול יהיו כל הברכות קודמות לקללה ת"ל ברכה וקללה ברכה אחת קודמת לקללה וכו' יעיי"ש, עכ"פ מבואר משם דיש להקדי' ברכה קודם הקללה, ומדוע אנחנו בזה מקדימין הארור קודם ברוך. והשבתי הנה בשירת רבויה חזינן דאמר ארור מרור אמר מלאך ה' וכו' תבורך מנשים יעל וכו', כן יאבדו כל אויבך ה' ואוהיבו כצאת השמש בגבורתו, הרי הקדימה ארור לברוך, וכן ראוי' לפי האמת לסיים בטוב אי"כ ראוי' לסיים בברכה, אלא דבמעמד הר גריזים והר עיבל דהי' כריתות ברית לישראל והי' ע"י הכהני' ואמרין לקמן דף ל"ח אמר ריב"ל מניין שהקב"ה מתאוה לברכות טובות שגא' ושמו שמי ועיי' שם ברש"י דלא עשאה צורך ישראל אלא צורך מקום, אי"כ מה"ט הקדי' ע"י הכהני' הקב"ה הברכה לקללה, ואדרבה מדאיצטרך לכתוב ונתת את הברכה להקדי' הברכה ש"מ דהי' סברא לומר להקדים הקללה מטעם שכתבתי, ועוד הרי לומר ארור המן הוא מ"ע מזה מתחא, ורז"ל בדף י"ח דרשו יכול בלב כשהוא אומר לא תשכח הרי שכתב הלב אמר הא מה אני אומר זכור

טוב ורע הקיימת בדיבורו ובלשונו של אדם, כמו שאמר הכתוב (משלי יח, כא) מות וחיים ביד לשון, לשון חיים שביד לשון קיבל יעקב כאמור (בראשית כז, כב) הקול קול יעקב, וכמו כן מרדכי כאמור (י, ג) ודובר שלום, ולעומת המות שביד לשון קיבל המן, כמו שאמרו חז"ל (מגילה יג, ב) ליכא ידידע לישנא בישא כהמן, ובגזרת המן מכח התערבות הטוב המחיהו, קטרג המן על עם ישראל.

ישועת הפורים היתה מתוך ברור התערבות, שבכח דברי הצומות ועזתם (ט, לא), שהוא באינת הקול קול יעקב, הוציאו בלעז מפיו הטוב המחיהו, והיה ארור המן וברוך מרדכי, כלומר כל אחד לקח את שלו נותר בתכונותיו העצמיות ולא הקרינו על אחרים, והיתה הקללה להמן והברכה למרדכי, ונתבררה התערבות. והדברים מרומים בפסוק (ז, י) ויתלו את המן וחמת המלך שככה, ודרשו חז"ל (מגילה טז, א) חמת מלכו של עולם, שחמת הקב"ה על ישראל שככה, (שם) הכונה על המן, מדוע מצייין זאת, הלא עדיף היה שלא תשכח).

ותמוה, מדוע תלויה שכחת חמת הקב"ה על ישראל בתלייתו של המן, אלא שכל זמן שהרשעים בעולם חרון אף בעולם, שהרשע מגמתו להמשיך מהשמים דינים וקללות בעולם, וכשנתבררה התערבות שנתהפכה הקללה עליו חמת המלך שככה, פסקו הדינים והקללות.

עתה ניתנה ראש ונשובה לענין בו פתחנו וצריך שיאמר, ההכרה בעמקה של הישועה והמשכחה בזמן הזה, היא המטרה והיא הסיבה שתקינו חכמינו ז"ל לומר בכל פורים ופורים כמצות היום, ארור המן ברוך מרדכי, כי שורש הישועה היה טמון בהתבררות תערובת זו, והרי זה בדומה לכל המעשים שמצוה היום בהם הינו מעשה מעין הנס, זאת במטרה לפרס הנסים, ולהמשיך ולחזק את ההשפעות המיוחדות שזכינו להם בימים ההם גם לזמן הזה.

יש שכתב שהמעם שהבבלי לא הזכיר אמירת ארור המן, מחמת שזה היה שגור בפייהם, ולא היה צריך לכתוב.

כתר שם טוב (גאונים) - טעמי המנהגים אות תרכו >הובא לעיל ד"ה גרסאות< {10:1}.

דין זה אינו לעיכובא.

רבא"בה - ח"ב ס' תקסד

בירושלמי רבי חייא בר אבא דמן יפו צריך לומר בנשימה אחת ועשרת בני המן עמהם, ודוכתיה איתא בגמרא דידן (טז: ב) בני המן ועשרת בנשימה אחת, ולא מסיים בני המן כמו בירושלמי, ואנן סמכינן בגמרא דידן, ומספקא לי אי למצוה אי לעכב ולהחזיר, ובירושלמי (לעיל מיני') בעי דכוותיה [לענין] אריה על גבי אריה דבני המן, ומסיק דלעכב, ולא בירא לי הכא מאי. ותו מסיק בירושלמי אמר רבי יוסי בר בון צריך שיהא איש בראש דפא ואת בסופה שניין ונחית כהדין קונטרא, רב אמר צריך לומר ארור המן וארורים בניו, אמר רבי פנחס [צריך לומר] חרבונו זכור לטוב, והעם נהגו לומר ארור [ואין] אומרים וארורים [בניו].

אוצר מפרשי הירושלמי

מגילה פ"ג ה' / דף א, א

[בויילא דף כז.]

אומרו ארור המן אשר ביקש לאבדי, וכיון שנמחה שמו של המן נצו דודן מזרע עמלק, מעתה ברוך מרדכי היהודי, רומז על מאמרם ז"ל (סוטה לו:): יהודה שקידש שם שמים בפרהסיא קרא כולו על שמו של הקב"ה, פירש"י שם בן ארבע אותיות כלול בשמו של יהודה. והיינו ברוך מרדכי היהודי, שזכה לבחינת יהודה שיהא השם הקדוש בן ארבע אותיות. ועל דרך זה ממשיך ואומר, ארורה זרש אשת מפחיד, וכיון שנמחה שמה של זרש מעל פני האדמה, מעתה ברוכה אסתר בעדי, בעד"י במספר קטן גימטריא כ"ג, ובצירוף ג' תיבות ברוכה אסתר בעדי, הרי הוא גימטריא כ"ו כמספר שם הוי"ה, והיינו על ידי שנמחה זרע עמלק, נתמלאו ארבע תיבות שם הוי"ה ברוך הוא וברוך שמו.

ברך משה (טייטלבוים) - פורים ב'דרושים בענין שושנת יעקב' אות ט

ארור המן אשר ביקש לאבדי, ברוך מרדכי היהודי, ארורה זרש אשת מפחיד, ברוכה אסתר בעדי. יש לדקדק מה טעם מקדים קללת הרשעים לברכת הצדיקים, והלא שלמה המלך אומר (משלי י ז) וזכר צדיק לברכה ושם רשעים ירקב, מקודם מברך את הצדיק, ואחר כך מקלל את הרשע.

ונ"ל בהקדם מאמר מרן דודי זללה"ה לפרש הגמרא (מגילה ז:): מייחבד איניש לבסומי בפוראי עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי. דהנה אמרו חז"ל (מגילה טז:): ליהוריים היתה אורה זו תורה, שמחה זה יום טוב, ששון זו מילה, ויקר אלו תפילין, ופרש"י שעל כל אלה גזר המן. וחזוין מזה שהמן הרשע מנע בעד ישראל לקיים מצוות ה', והכשילם בחטא ופשע. אך לאחר הנס מצינו בגמרא (שבת פח.) הדור קבלוה בימי אחשוורוש, ופירש"י מאהבת הנס. וידוע מה שכתב בקדושת אסתר (פ' האזינו) לבאר מאמרם ז"ל (תנחומא אמור כ"ט) ולקחתם לכם ביום הראשון, ראשון לחשבון עונות, כי בסוכות שהוא זמן תשובה מאהבה ודוונות נעשות לזכויות, אז הקב"ה מונה וסופר העונות כדי לעשותן זכויות, עכ"ל. ולפי זה גם כנס פורים שעשו תשובה מאהבה, נתהפכו כל אלו העונות שגרם להם המן ונעשו זכויות. וזהו ביאור מאמרם, מייחבד איניש לבסומי בפוראי עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי, כי גם על ארור המן יצא להם טובה שזכו לחשבון עונות שנעשו כולם זכויות, עכ"ל.

והנה ידוע העובדא (שפתי צדיקים בליקוטים) שהרה"ק בעל קדושת לוי מבאדיטשוב זי"ע, אמר פעם לרשע אחד שהוא מקנא בו, כי בזמן שעשה תשובה מאהבה, יחיו לו זכויות רבים יותר מצדיקים גדולים. ובדרך זה כתב בקדושת לוי (פ' תבא) לבאר מאמרם ז"ל (ברכות לו:): במקום שבעלי תשובה עומדים אז צדיקים גמורים יכולים לעמוד (שעיה נז ט) שלום שלום לרחוק ולקרוב, לרחוק ברישא והדר לקרוב. טעם הדבר, כי על ידי תשובה מאהבה ודוונות נעשות זכויות וניתוספו לבעלי תשובה זכויות הרבה, מה שאין ביכולתו של צדיק גמור לעשות, עכ"ל.

ולפי זה י"ל בטעמא דמילתא שהקדימו לומר ארור המן אשר ביקש לאבדי, ואחר כך ברוך מרדכי היהודי, שהוא כענין לרחוק ברישא והדר

עשרה, ברכת ולמלשינים ואחר כך ברכת על הצדיקים, דכיון שכלו הפושעים מתרוממת קרן צדיקים, דכתיב (תהלים עה יא) וכל קרני רשעים אגדע תרוממנה קרנות צדיק. ובהיות כי ביום הפורים הוא זמן גדיעת קרן הרשעים, על כך תקנו לומר מקודם ארור המן ואחר כך ברוך מרדכי, להורות כי לאחר שכלו הרשעים תתרומם קרן הצדיקים.

אמנם עוד דברים בגו, על פי מה דאיתא בגמרא (שבת עז:): רבי יוירא אשכח לרב יהודה, אמר ליה מאי טעמא עיזי מסגן ברישא (פירש"י, סתם עזים שחורות), והדר אימרי (פירש"י, סתם רחלות לבנות), אמר ליה כבדתיי של עולם, דברישא חשוכא והדר נהורא. והנה איתא במדרש (בר" פ"ב ס"ה) ויקרא אלקים לאור יום, אלו מעשיהם של צדיקים, ולחושך קרא לילה, אלו מעשיהם של רשעים. ועל כך מאחר כי ביום הפורים אנו באים להעלות על נס החילוק שבין מעשיהם של צדיקים למעשיהם של רשעים, לזה אמר קודם ארור המן ואחר כך ברוך מרדכי, וכמו כן הקדים לומר ארורה זרש ואחר כך ברוכה אסתר, כי מעשיהם של רשעים הוא בחינת חושך, ומעשיהם של צדיקים הוא בחינת אור, וחזוין כבדתיי של עולם דברישא חשוכא והדר נהורא.

ברך משה (טייטלבוים) - פורים ב'דרושים בענין שושנת יעקב' אות ח

ארור המן אשר ביקש לאבדי, ברוך מרדכי היהודי, ארורה זרש אשת מפחיד, ברוכה אסתר בעדי. יש לדקדק מה טעם מקדים קללת הרשעים לברכת הצדיקים, והלא שלמה המלך אומר (משלי י ז) וזכר צדיק לברכה ושם רשעים ירקב, מקודם מברך את הצדיק ואחר כך מקלל את הרשע.

ויבואר על פי דברי דודי זללה"ה בדברי יחזקאל (לפורים) מצינו במגילת אסתר, קודם מפלת המן אמרה אסתר שתי לשונות, אם מצאתי חן בעיניך המלך ואם על המלך טוב, והמלך אמר מה שאלתך אסתר המלכה ותתן לך ומה בקשתך עד חצי המלכות ותעש, ולאחר שנתלה המן אמרה אסתר בקשתה בארבע לשונות, אם על המלך טוב, ואם מצאתי חן לפניו, וכשר הדבר לפני המלך, וטובה אני בעיניו, וגם המלך שינה את טעמו ואמר, מה שאלתך ינתן לך ומה בקשתך עוד ותעש. וי"ל כי ידוע (אסתר פ"ג ס"י) דהמלך הנזכר במגילה מרמז למלך מלכי המלכים הקב"ה. גם ידוע מאמר חז"ל (הובא בריש"י ס"ד פ"ב) על הפסוק (שמות יז טז) כי יד על כל ישה, שאין השם שלם ואין הכסא שלם עד שימחה שמו של עמלק. ולפי זה אתי שפיר מה שאמר שנתלה עד חצי המלכות, היינו ששם הוי"ה נחלץ לחציו, וגם היא לא היתה ביכולתה לבקש יותר משתי לשונות כנגד שתי אותיות שם הוי"ה, אבל לאחר שנמחה שמו של המן ובניו, אז נתגלה שם הוי"ה במילואו, ולכן הרהיבה ואמרה אם על המלך טוב ואם מצאתי חן לפניו וכשר הדבר לפני המלך וטובה אני בעיניו, ארבע לשונות כנגד שם הוי"ה שנתגלה בד' אותיותיו, עכ"ל ודפח"ח.

ועל פי דבריו הקדושים יתפרש כוונת דברי החרדו, שבא להשיענו תוקף הנס, שעל ידי מפלת המן נתגלה שם הוי"ה ב"ה בארבע אותיותיו, וזהו

ואח"כ ברכת הצדיקים כנ"ל, והרי בתפילה מקדימין ולמלשינים דהיינו קללת הרשעים ואח"כ ברכת הצדיקים, וכן אמרו רבותינו ז"ל במס' מגילה דף י"ז ע"ב וכיון שנעשה דין ברשעים מתרומם קרן צדיקים שנא' וכל קרני רשעים אגדע תרוממנה קרנות צדיק וא"כ הרי ג"כ מתפלה אנו מקדימים קללת הרשעים לברכת הצדיקים, א"כ מה"ט אמרינן ג"כ מתחילה ארור המן, והי' ראוי לומר ארור המן ארורה זרש ואח"כ ברוך מרדכי ברוכה אסתר וגם חרבונה, אלא דאנו נוהגים לומר ברוך באחת וארור באחת כמ"ש התוס' בסוטה דף ל"ז הנ"ל בד"ה ברכה באחת ע"פ הירושלמי כנלפענ"ד.

מקרא סופרים (מס' סופרים) - פ"ד ה"ו אות ג 'הובא לעיל ד"ה גרסאות' [9-3].

ערוך השלחן - או"ח ס' תרצ ס"ב 'הובא לעיל ד"ה נחלקו' [12-2].

יפה ללב - ח"ב ס' תרצ אות ז ד"ה וטעם וטעם שמקדימין ארור המן לברוך מרדכי, ע' להר' חמ"י שם. ולי הפעוט נר' פשוט, לפי שכן מצינו בשופטים ס' ה', שכתב ברישא ארור מרדכי אמר מלאך ה' ארור ארור יושביה כי לא באו לעזרת ה' וגו', ושוב אח"ז כתיב תבורך מנשים יעל וגו' מנשים באהל תבורך, וכתב הרד"ק ז"ל, לפי שאמר שמרדכי יהיה ארור, אמר אבל יעל תהיה לברכה שהיתה וזיהה לעזרת ישראל, וכ"כ הרלב"ג ומהרי"א כמ"ש הר' כלי יקר והר' מצוד"ד שם, א"כ ה"נ שצריך שיאמר ארור המן ארורה זרש משום תמחה את זכר עמלק כדכ' הר' חמ"י, לכן אומרים אחריהם ברוך מרדכי ברוכה אסתר, על כי הם היו עזרה ליש' דומיא דיעל.

וכ' הר' קה"י פארדו ז"ל שם דל"ו ע"ג משם מו"ה מרדכי תלפיות, שאסתר היא ניצוץ יעל, וזהו כפל הברכות, ונוטריקון באה"ל 'בזמן אסתר' 'הרגה להמן, ואז תבורך פעם אחרת יע"ש, ועוד קדמיה לרשיעה, שבתחילה נתארר המן כמו ארור כענין עבד וכו' במה שהיה עבד למרדכי לרחצו ולהדור וללבוש ולהרכבו עד הסוף כעבד לרבו ממש, ושוב נתברך מרדכי בגדולה, כמבואר בסדר הכתובים אשר במגילת ספר כתוב בס' ומרדכי דו"ל שם, וכן מ"ש אח"ז בס' ז"ח, שבתח"י כתוב ויתלו את המן וכו', ושוב כתוב לאמר ביום ההוא נתן המלך וגו', ומרדכי בא לפני המלך וגו', ויסר המלך את טבעתו וגו' ויתנה למרדכי וכו', ועמ"ש הר' ט"ז לקמן ס' תרצ"ה סק"א, ויעש"ב ודוק, ועיין במ"ש הר' ישועות יעקב שאשכנזו בס' תרצ"ה.

ברך משה (טייטלבוים) - פורים ב'דרושים בענין שושנת יעקב' אות ז

ארור המן אשר ביקש לאבדי, ברוך מרדכי היהודי, ארורה זרש אשת מפחיד, ברוכה אסתר בעדי, ארורים כל הרשעים ברוכים כל הצדיקים. יש לדקדק מה טעם מקדים קללת הרשעים לברכת הצדיקים, והלא שלמה המלך אומר (משלי י ז) וזכר צדיק לברכה ושם רשעים ירקב, ומקודם מברך את הצדיק ואחר כך מקלל את הרשע.

ובפשטות יש ליישב על פי מה דאיתא בגמרא (מגילה יז) (בטעם שסדרו חכמים בתפלת שמונה)

אוצר מפרשי הירושלמי

25

דמוכירין רשעים, הרי יש להזכירין לקללה, ובוה
הרי ודאי עדיף לדבר מענין הצדיק לפני שמדבר
מענין הרשע ופשוט.

וכן איתא במדרש רבה לבראשית (פרשה
מ"ט א') דקאמר התם, א"ר יצחק כל מי שהוא
מזכיר את הצדיק ואינו מברכו עובר בעשה, מ"ט
זכר צדיק לברכה, וכל מי שהוא מזכיר את הרשע
ואינו מקללו עובר בעשה, מ"ט ושם רשעים
ירקב וכו', רבי כי הוה מטי להמן בפורים אמר
ארור המן ואורורין בניו, לקיים מה שנאמר ושם
רשעים ירקב ע"כ יעו"ש. הרי מבואר כנ"ל, דהך
קרא איירי על כל אחד בפני עצמו, דהזכרת שם
הצדיק צריך להיות לברכה, ולהיפך בהזכרת שם
הרשע, וכמש"כ.

וכאן בפורים הרי אנו מדברים בענין המן אשר
ביקש לאבדו ומרדכי שהביא הצלה, ובוה הוא
דאמרינן דארור המן ואח"כ ברוך מרדכי, ומשום
דבכה"ג כן הוא באמת הסדר, וכל קרני רשעים
אגדע תרוממנה קרנות צדיק, וכמש"כ.

ועי' סוגה בשושנים - ליקוטים ס' י' אות ח
אמר רבא מיחייב איניש לבסומי בפוראי עד
דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי (מגילה ז'
ב). עי' באלפס וברא"ש דגרסי עד דלא ידע בין
ברוך מרדכי לארור המן. ולכאורה יש לתמוה,
דהלא הרא"ש גופי' מביא שם בשם הירושלמי
דצריך לומר ארור המן ברוך מרדכי כו', וכן הביאו
התוס' שם, וא"כ מדוע נתהפך הסדר במימרא
דרבא, ולא ראיתי מי שהעיר בזה.

אמנם לפי קוצר דעתי יש לומר, דהאלפס
והרא"ש כוונתו בזה להפירוש מבעל צידה לדרך,
הביאו הב"ח על הטור ריש סימן תרצ"ה, שישתכר
עד שלפנימם יטעה לומר להפך ברוך מרדכי ארור
המן עכ"ל, ומשו"ה מוקדם הסדר במימרא דרבא
עד דלא ידע בין ברוך מרדכי לארור המן, היינו
שלא ידע במה להקדים, וק"ל. ונלע"ד דטעם
הקפידא להקדים ארור המן לברוך מרדכי, משום
שכן היה סדר הנס, דמפלת המן היה מוקדם,
ועי' נתברך מרדכי כדכתיב ויסר המלך את
טבעתו אשר העביר מהמן ויתנה למרדכי ותתנם
אסתור את מרדכי על בית המן (מגילת אסתר ח'
ב'), ועי' ג"כ מגילה ס' י' א) אם יאמר לך אדם
כו', ודו"ק.

**מכאן מקור למנהג ההכאה בשעה שמזכירים
המן במגילה.**

מנהגי - ה'ל' מגילה ס' יח 'הובא לעיל ד"ה נחלקו'
[10:3].

חכמת שלמה - ס' תרצ ס"ז
עוד כתבו שנהגו התינוקות לצור צורת המן
על עצים ואבנים וכו' ומזה נשתרבה המנהג שמכים
המן כשקורין את המגילה בבית הכנסת וכו'. גיב,
ועיין מג"א ס"ק י"ט מה שכתב שהבתי אחרי
מהרי"ל שלא היה חושש להכות את המן וכו',
ולפענ"ד יש לזה מקור בש"ס בפרק קמא דמגילה
[א, א] דקאמר שם רב נחמן בר יצחק פתח לה
להיאי פרשתא מהכא [תהילים קכד, א-ב] לולא
ד' שהיה לנו יאמר נא ישראל, לולא ד' שהיה לנו
בקום אלינו אדם, ולא מלך, ולכאורה מה בעי

בהם, ונמצא עושה חטאים רבים גדולים ועצומים,
שכן מפורש באבות דרבי נתן (פ"ל מ"ג) כל
המדבק לרשעים אף על פי שאינו עושה כמעשיהם
נוטל שכר כיוצא בהם, עכ"ל.

ובכן י"ל כי לכוונה זו תקנו לומר מקודם
ארור המן אשר ביקש לאבדו, לקלל את הרשע
להשפילו ולבוותו, ואחר כך ברוך מרדכי היהודי,
להורות שרק אם יש התבדלות גמורה מן הרשעים,
אז יתעלה ויתנשא מעלת הצדיקים, מה שאין כן
אם יש איזה התחברות דקה מן הדקה לרשעים
ח"ו, הרי זה פוגם במעלת הצדיקים, שכל המדבק
לרשעים אף שאינו עושה כמעשיהם נפריעם ממנו
כיוצא בהם, ועל דרך זה מקדים לומר ארורה
זרש, ואחר כך ברוכה אסתור, וכן אורורין כל
הרשעים, ואחר כך ברוכים כל הצדיקים, כי רק
לאחר שמתרחקים ומתבדלים לגמרי מעושי רשע,
אז ראוי להלל ולשבח צדקת הצדיקים.

ויש להוסיף ולומר בזה בדרך צחות, דאיתא
בשולחן ערוך (ארור חיים תר"צ סט"ז) צריך
שיאמר ארור המן ברוך מרדכי, ארורה זרש ברוכה
אסתור, אורורין כל הרשעים ברוכים כל הצדיקים.
וציין על זה בבאיור הגר"א, ירושלמי שם. ולפי
דרכינו רמזו בזה תוכחת מוסר, כי כתב הרמ"ע
מפאנו בעשה מאמרות (מאמר חקור דין ח"ב
פ"ז) על הפסוק (זכריה ג) 'גער ה' בן השטן
ויגער ה' בן הבוהר בירושלים, כי לצד גודל
קדושת ירושלים עיר הצדק, השטן בוחר בה
להתגבר שם ביותר, עכ"ל. ואמנם כן רואים בימינו
אלה בארצנו הקדושה ובירושלים עיר קדשנו
אשר שם גדלה הנסיון בענין התחברות לרשעים,
ורבים משלומי אמוני ישראל מאשרים ודים גם
בונים רשעי רשעה להצטרף לשלטון הכופרים
רח"ל, ולכן כאשר רמזהו המחבר שתקנו חכמים
לומר ארור המן ואחר כך ברוך מרדכי, להורות
על ענין התבדלות מרשעים, ציין על זה בבאיור
הגר"א ירושלמי שם, לרמז כי בעיר ה' שמה
בירושלים עיר קדושת יש על כך התגברות היצר,
ושם צריך לעורר על זה ביותר להבדל מן הרשעים
מהם ומהמונם.

אור אברהם (גורביץ') - מגילת אסתר עמ' רלט
ואגב נראה להעיר בזה דאמרינן ארור המן
וכו' ברוך מרדכי וכו', דמה מקדים הרשע לפני
הצדיק, והרי בקרא דמשלי (ז' ז') כתיב זכר צדיק
לברכה ושם רשעים ירקב. אלא דעי' במגילה דף
יז: דמבאר שם סדר הברכות בתפלת י"ח, וקאמר
התם בהא דמקדימין ברכת ודים לפני ברכת על
הצדיקים, וכיון שכלו הפושעים מתרוממת קרן
צדיקים, רכתיב וכל קרני רשעים אגדע תרוממנה
קרנות צדיק וכו', הרי דמקודם צריך לבטל כח
הרשעים ורק אח"כ יש תקומה לצדיקים.

ועי' מש"כ כעין זה לעיל (י' י"א) לענין הא
דמחית עמלק קודם לבנין בית המקדש, והיינו
דכל היכא דאנו מזכירין גם את הרשעים וגם את
הצדיקים ביחד, הרי בזה הוא דיע להקדים מעלת
הרשעים לתקומת הצדיקים, אולם ההוא קרא
דמשלי הרי אינו מדבר במקום שמזכירין שניהם
ביחד דוקא, אלא דאיירי בכל אחד מהן בנפרד,
והיינו דרצה לומר דכל היכא דאנו מזכירין את
הצדיק, הרי יש להזכירו לברכה, וכל היכא

לקרוב, והכוונה לרמז בזה שהמצוות והזכיות
שהיה להם לישראל בגרמתו של המן, היו הרבה
יותר מן המצוות ומעשים טובים שעשו מכח
התעוררות של מרדכי הצדיק, כי לאחר שעשו
החשובה מהלה על הזדונות שגרם להם המן
נתהפכו כולם לזכיות רבות ועצומות, ולזה הקדים
ארור המן לברוך מרדכי.

ברך משה (טייטלבוים) - פורים ב'דרושים בענין
שושנת יעקב' אות י

ארור המן אשר ביקש לאבדו, ברוך מרדכי
היהודי, ארורה זרש אשת מפחידו, ברוכה אסתור
בעדי. ויש להבין מהו הענין להקדים קללת
הרשעים קודם ברכת הצדיקים.

ונראה דהנה אמרו חכמים (אבות פ"ה מ"ב)
לפום צערא אגרא, וביאר רבינו עובדיה
מברטנורא, כפי רוב הצער שאתה סובל בלימוד
התורה ועשיית המצוות, כן יהיה שכרך מרובה.
וזהו הענין שאנו רואים בכל דור ודור איך שיראי
ה' וחושבי שמו יש להם נסיונות רבות ועצומות
בתורתם ועבודתם, ולא עוד אלא שכל דור ודור
עומדים עליהם פושעים וחטאים לשטן בדרך
העולה בית אל, ולכאורה היד ה' תקצר לגדע
קרנות רשע שיוכלו הצדיקים לעסוק בתורה
ועבודה במנוחת הנפש והרחבת הדעת, אך
התשובה על כך אנו למדים בדברי המשנה לפום
צערא אגרא, ובהיות כי מקור הטוב רוצה להטיב
להגדיל ולהאדיר שכרם של הצדיקים, על כן הוא
מעמיד עליהם נסיונות עצומות מצד רשעי הדור
ופניעי הזמן, וצריכים להתחבט במסירות נפש בדרך
הטובה והישרה ברוב עמל וצער, ועל ידי זה
מתגדל ומתרחב זכותן ושכרן עד מאד.

ועל כן כאשר אנו באים ביום הפורים לברך
ולקלס את מרדכי היהודי ואסתור המלכה, יש מן
הענין להזכיר עד כמה גדלה צדקתם ומה רב טוב
צפון בכם, ולכן תקנו לומר מקודם ארור המן
אשר ביקש לאבדו, למען דעת שהיה בימים ההם
רשע גדול כהמן דהוה רב חיליה בסטרא דמסאבא,
ואחר כך אומרים ברוך מרדכי היהודי, כי מעתה
נוכל להשיג כמה גדלה צדקתו של מרדכי הצדיק
שהתגבר כנגד כוחות הרשע במסירות נפש לפום
צערא אגרא, וזהו הדרך ממשיך ואומר ארורה
זרש אשת מפחידו, שהיתה זרש רשעה גדולה
וכוחה גדול בקליפה, ואחר כך אומרים ברוכה
אסתור בעדי, כי מעתה נשכיל ונבין גודל צדקתה
של אסתור המלכה, שהוצרכה להלחם עם כוחות
הטומאה כדי להחיות מעמד ברכי ה'.

ברך משה (טייטלבוים) - פורים ב'דרושים בענין
שושנת יעקב' אות יא

ארור המן אשר ביקש לאבדו, ברוך מרדכי
היהודי, ארורה זרש אשת מפחידו, ברוכה אסתור
בעדי, אורורין כל הרשעים, ברוכים כל הצדיקים.
ויש להבין מהו הענין להקדים קללת הרשעים
קודם ברכת הצדיקים.

וי"ל כי הנה מודעת זאת גודל ענין התבדלות
מרשעים שהוא יסוד גדול בקיום התורה והיהדות,
וכתב רבינו יונה בפירוש המשנה (אבות פ"א מ"ז)
ואל תתחבר לרשע, שהוא עונש גדול שאין כמותו,
כי החטא החמור אם פשע בו עשה עבירה אחת,
אבל זה אכל אכיל העבירות שעושה הרשע יש לו חלק

רעה נגד פניכם, היינו מול מאדים הולך לקראתם לשפוך דם, והקב"ה הפכו לדם מילה, כי מילה היא קטורת כמבואר ב"ד, ובקטורת נמתק החלבנה שהוא המן הבא מעשו הוא אדם שברכו אביו בחרב שהוא מאדים.

ולפי שמאד"ם מכה את האדם בממונו כמבואר בלקוטי שושנים למהר"ש מאוסטרפליא, לכך הקטרת מעשרת שמבטל רעת מאד"ם, וכן המילה, ומרדכי שהוא ראש הבשמים, וגם שמו עם האותיות מספר רעה עמד נגד המן הרע הזה וזכו ע"י למילה, כאומרו וששון זו מילה שהוא כקטרת. והנה כתיב (דברים ל"ג) ויור משפטין ליעקב כו' ישימו קטורה באפק, והוא עפמ"ש המפרש יואל משה על הע"מ בענין אדמוני עם יפה עינים, שביטל כח מאד"ם שמספרו צ"ה ע"י צ"ב סנהדרין גדולה וכ"כ סנהדרין קטנה שבין כולם צ"ה, ומה כח ב"ד פ"ה ע"ש, א"כ סנהדרין מורי הוראות הם כקטורת לבטל המן הרע, והנה מרדכי שהי' מן הסנהדרין הי' כקטורת לבטל המן הרע.

ואיתא בספ"ק דמגילה גדול תלמוד תורה יותר מהצלת נפשות, דמתחילה חשבו למרדכי בתר רביעי שבסנהדרין ואח"כ חשבו בתר חמישי, לכאורה שמע שירד מרדכי מן מדריגתו ע"י נס פורים. אך זה מצד עצמו, אבל כיון שהציל נפשות ע"י נס גדול עד דהדר קבלוהו בימי אחשורוש, זכות הרבים תלוי בו, ומצד זכות הרבים נתעלה יותר ממעלת עצמו של קודם לכן. וזה תחת הנעצור ע"ל בראש, להיות עוד ראש הבשמים שהם הסנהדרין מכה זכותא דרבים, ולכן ע"י שירד ממעלת עצמו שהי' עומד בשמו לבד נגד המן הרע, חייבין לומר ארור המן ברוך מרדכי דמתברך מרבים, וזכות הרבים מהני שיעמוד נגד המן הרע, לכך הגמטריאות דארור המן וברוך מרדכי שוין.

דברי הפורים (ראטה) - פורים תש"מ

חייב אדם לבסומי בפוריא עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי, מה הוא הענין עד דלא ידע. ונראה הענין הוא, דמובא בספ"ק דא"ש דהתעוררת להשפיע רחמים, יכול לבוא הרחמים גם על אינם ראויים, ואם חלילה משפיעים דין, יכול לבוא גם על אותן שאין צריך לבוא עליהם, ולהיות ב' דברים אהדרי רחמים ודין ששפיע דין על רשעים ורחמים על צדיקים, זהו תרתי דסתרי, ואי"א להיות בב"א, או רחמים או דין. אבל פורים הי' שניהם בב"א, למרדכי ולבנ"י היה השפעת הרחמים והחסדים, ולעמלק המן וכת דילי' הי' השפעת דינים, וכמו שתלו כולם והרגו חמש מאות איש, נפל הרשעים נפל פחד היהודים עליהם, עליהם נפל מן השמים פחד מרהיבים.

וזהו שאיתא בספ"ק דשני הפכים בנושא אחד שיבוא נגוף ורפא, הוא מפלאות תמים דעים, שזהו תרתי מילין דסתרין אהדרי, וזהו למעלה למעלה מן השכל, למעלה למעלה מן הדעת, ופורים נתהוו שניהם ביחד, נגוף הי' להמן, ובחי' רפא לבנ"י ולהם הי' הישועה, וזהו מרדכי גדולה עד לפאדו, דבר שאין השכל תופסו ואי"א להשיג כ"כ, עיי' בבניה לעתים בדרוש דק"ס. וזה"פ חייב אדם וכו' עד דלא ידע וכו', עד שיוע שגיגו להעד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי, דבאמת לאבוד רשעים מן העולם זהו ג"כ טובה, וכמו

היתה מצוה בתורה שאחר יירושה וישיבה ימנו עליהם מלך, וכאשר מנו את שאול למלך אז נתחייב למחות את זכר עמלק, וצוהו שמואל ולא תחמול עליו, והוא לא עשה כן אלא עבר על דבר ה' הוא והעם, כאמרו ויחמול שאול והעם על אגג (שם ט), ולכן אמרו רבותינו כי עונש על החטא ההוא הוא המן שהיה מזרעו של אגג ונטפל למרדכי שהיה מזרעו של שאול או ממשפחתו, ולפי שחטאו העם עם שאול כאמרו ויחמול שאול והעם וגו' (שם) נאמר ויבז בעינו לשלוח יד וגו' ויבקש המן להשמיד את כל היהודים (אסתר ג ו), והנה המן הרשע אחז מעשי אבותיו בידו להתגבר בעת גאותו על החלשים שהיו בגלות, ולכן אמרו חז"ל שראוי לומר ארור המן ארורים בניו, ארורה זרע ארורה ושתי, לקיים ושם רשעים ירקב, ולומר ברוך מרדכי ברוכה אסתר לקיים זכר צדיק לברכה.

שפת אמת - פורים תרנ"ד ד"ה והנה

והנה תקנו לומר ארור המן ברוך מרדכי, כי הנה הרשע הוא היפוך הצדיק שנק' שלום כלי מחזיק ברכה, פ' מחזיק כמו אבר מחזיר אבר, שהצדיק ממשיך הברכה מלמעלה בכח השלום שהוא מדת הצדיק, ועוד פ' מחזיק שנדבק בו הברכה בעצם, לא עוד אלא כל מה שניתן לצדיק מחברך כמ"ש מעשה ידי ברכת, וזהו פ' הפסוק ואברכהו גם ברוך יהי', פ' שיצחק אמר לעשו שראה כי הוא מוכן לקבל הברכה ונעשה עצם הברכה, כענין שנאמר באברהם והי' ברכה וכתוב ויהפוך ה' אלקיך לך כו' הקללה לברכה, הרי שבני ישראל מהפכין אפילו הקללה לברכה, ואותו הרשע הוא ממש להיפך עצם הקללה, והברכה א"א להתדבק בו כמ"ש ד"ל אין ארור מתדבק בברוך, ולכן ניטלו ממנו הברכות וניתנו ליעקב, וכמ"ש ויהאב קללה כו' ותבוא כמים בקרבו כו', שבו נרבתת הקללה בעצם, ולא חפץ בברכה ותרחק ממנו. והנה מות וחיים ביד לשון כמ"ש מזה בפרשת זכור, ולשון החיים קיבל יעקב וכמו כן במרדכי ודובר שלום, ובהמן אמרו ליכא ידיע לינשא בישא כהמן, וזהו המות שביד לשון, והרשע היפוך הצדיק, וכיום זה לקח כל אחד שלו, ארור המן ברוך מרדכי, ונתברר התעורבות. וכתוב וחמת המלך שככה ודרשו חז"ל חמת המלך מלכי המלכים, דכל זמן שהרשעים בעולם חרון אף בעולם כמ"ש לעיל כמו שהצדיק כלי מחזיק ברכה כן הרשע על מנגנון להמשיך דינין וקללות בעולם, וכשנתהפך הקללה עליו אז חמת המלך שככה.

עורה שחר - אות פ בענין פורים ד"ה אכן המג"א

אכן המג"א כתב דחייב לבסומי עד דלא ידע הגימטריא דארור המן הוא כגמטריא דברוך מרדכי, ולהבין זה, וגם הא דאיתא בירושלמי דחייב לומר ארור המן ברוך מרדכי, אפשר דהנה תחת הנעצור יעלה ברוש, תחת המן עלה מרדכי שנקרא ראש לכל הבשמים, דמתרגמינן מר דרור מרי דכיא, והוא כי החלבנה בקטרת הוא כנגד המן מספר חלבנה, עיין שו"ת ח"ס א"ח סי' קפ"ט, ומרדכי הוא ראש סממני הקטרת והוא מדם חיה טמאה, עיין מג"א סי' ר"ז כי הרע בא מכה מאד"ם מספר המן, והוא שאמר פרעה ראו כי

בזה ומי לא ידע שהמן היה אדם פשוט ולא מלך, אך נראה על פי דברי הירושלמי בפרק ג' דמגילה בסופו וז"ל שם רב אמר צריך לומר ארור המן ארורים בניו, אמר ר' פנחס צריך לומר וגם חרבונא זכור לטוב, רב ברכיה וכו' כד הוי מטי לההיא פסוקא [אסתר ב, ו] אשר הגלה נבוכדנצר הוי אמר נבוכדנצר שחיק עצמות שכל נבוכדנצר האמור בירמיה חי היה ברם הכא מת היה עכ"ל הירושלמי, והנה הקרבן העדה בישרי קרבן [שם ד"ה ארור] הביא בשם יפה מראה [שם] דלא מפליג בין המן קדום תליה [להמן] שלאחר כן, דפליג על רבי יונתן דבסמוך, והוא כתב שלא ידע מי דחקו לכן, שכונת רב הוי נמי לאחר שקראו המגילה לאחר שנתלה, עיין שם היטב. ואני אומר דלא ידעתי מי דחק את שניהם לזה, דאין לנו דמיון זה לזה, דבעל כרחך כונת רבי יונתן הוי מה דלא אמר בחייו כן, ולאחר מיתה היה אומר, היינו מכה דבחייו ראוי לחלוק כבוד למלכות, אבל אחרי מותו אין צריך לחלוק לו כבוד. וכן הוא במדרש פרשת וארא [שמות רבה פרשה ו, אות ב] בפסוק [שם ו, ג] ויצום אל בני ישראל ואל פרעה מלך מצרים, לחלוק כבוד למלכות, ע"ש. ואם כן לפי זה אתי שפיר, דתינה נבוכדנצר שהיה מלך, אבל המן שלא היה מלך אין צריך לחלוק לו כבוד, לכן את בחייו מותר לומר ארור המן, ולכן זה קא משמע לן רב נחמן בר יצחק לולא ד' שהיה לנו וכו' בקום עלינו אדם ולא מלך, ואין צריך לחלוק לו כבוד, וראוי לומר מיד ארור המן, רק כיון דאסור להפסיק בדיבור בין המגילה, לכך מכין אותו דלא הוי הפסק, ואם כן הוי זה מדינה דגמרא והירושלמי לומר אף בחייו ארור המן, והכאה זו הוה במקום אמירה. ובחדושינו שנה זו שנת תר"ב נכתב דרך אחר בכונתו האי פתיא, ע"ש ודו"ק.

אוצר כל מנהגי ישורון - סי' נ אות ג

נוהגים להקיש כשזוכרים שם המן בקריאת המגילה, ונוהגין להתחפש ולתת מסוה על פנים בפורים, בשביל התינוקות שאינם יודעים לומר שם רשעים ירקב, כי חייבים לומר כן כשזוכרים רשע כדאיתא בירושלמי מגילה ובבבלי יומא ל"ה. ובב"ר מ"ט, רב כי הוי מטי להמן בפורים אמר ארור המן וארורים בניו, לקיים מה שנאמר (משלי ז') ושם רשעים ירקב, ומהו נשתרבה המנהג שמכים להמן כשקורין המגילה.

החוט המשולש - שו"ת בקוראי שמו - סי' ח אות ה 'הובא לעיל ד"ה נחלקו' (153).

לקיים את דברי הירושלמי, נוהגים לומר אחר קריאת המגילה בבוקר שושנת יעקב, אף שאין אומרים אשר הניא.

ערוך השלחן - או"ח סי' תרצב ס"ה <<.

ביאורים עפ"י דרוש כמה שאומרים 'ארור המן ברוך מרדכי' [בגירסת הראשונים לעיל].

דרשות רבנו יונה - פר' ויקרא (זכור) ד"ה והענין הזה

אמר והיה כי יניח לך ה' אלהיך וגו' תמחה את זכר עמלק וגו', ולכן כשמלך שאול צוהו שמואל ועתה לך והכית את עמלק (ש"א טו) שכן

אוצר מפרשי הירושלמי

בתרא (דף ח, ב ע"פ דניאל יב, ג) ומצדיקי הריבים ככוכבים לעולם ועד, אלו מלמדי חינוכות, כגון מאן, אמר רב כגון רב שמואל בר שילת, דרב אשכחיה לרב שמואל בר שילת דהוה קאי בגינתא [נ"א בגינתיה], אמר ליה שבקתיה להימנותך, אמר ליה הא תליסר שנין דלא חזיא לי, [נפירושו איתא בפי' הרגמ"ה ז"ל ובמרדכי, שלא ראה את אילני הגן כבר שלש עשרה שנה, ולא כהעושים ומפרשים שאת תלמידיו כבר לא ראה שלש עשרה שנה], והשתא נמי דתתאי עלוהיו (על התלמידים).

והנה מאז מעשה זה ידע רב שרב שמואל בר שילת יש לו כח הידיעה, שאפשר להמשיך אל הלב של השני גם מריחוק מקום, כשהוא אינו נראה לעין המודרין. והוא היודע שנשמתו של רב היא גם היתה בבחינה הזאת, להיותו עומד שם בשעת ההספד עליו והיותו קשור לעומדים שם.

ברך משה - בענין שושנת יעקב אות ה

ארור המן אשר ביקש לאבדי, ברוך מרדכי היהודי, ארורה זרש אשת מפחיד, ברוכה אסתר בעדי, ארורים כל הרשעים, ברוכים כל הצדיקים. כתבו התוס' (מגילה ז: ד"ה דלא) בשם הירושלמי, שצריך לומר ארור המן ברוך מרדכי, ארורה זרש ברוכה אסתר, ארורים כל הרשעים ברוכים כל היהודים. אך באמת ליתא נוסחא זו בירושלמי (מגילה פ"ג ה"ז), והתם איתא לומר ארור המן ארורים בניו, ועל נוסחא דילן קשיא תרתין, חדא למה אין אנו אומרים ארורים בניו, ותו מהו הענין לקלל עתה שאר רשעים באמרנו ארורים כל הרשעים.

ונראה בהקדם מאמרם ז"ל (גיטין נז:): מבני בניו של המן למדו תורה בבני ברק, והקשה במנות הלוי (אסתר ג ח) איך קבלו גרים מבית המן, הא איתא במכילתא (סו"פ בשלח) נשבע המקום בכסא הכבוד שלו, אם יבוא מכל האומות שיקבלו, ולעמלק ולביתו לא יקבלוהו. והגם שעל חכמי ישראל שגייורם לא קשיא, כי יתכן שלא ידעו שהם מזרע המן ועמלק, אבל הקושיא לאלהינו איך הניחו מן השמים שיתגיירו בני בניו של המן וילמדו תורה, והלא נשבע המקום שלא יקבלום.

י"ל על פי דברי א"ז זללה"ה בייטב פנים (מאמר קול מגילה), בביאור הכתוב (אסתר ח א) ביום ההוא נתן המלך אחשורוש לאסתר המלכה את בית המן, כי זאת תורת האדם לברר הטוב מרע ולהעלות ניצוצי הקדושה הטמונים בתוך הקליפה, ואסתר בצדקתה וקדושתה פעלה להפריד חלק הטוב וניצוצי הקדושה שהיו ספונים וטמונים בהמן הרע ועשרת בניו, ונתרונקו המה מכל חלקי הקדושה ונשארו אחוים בשורש הרע ותלו אותו ואת בניו על העץ, וחלק הטוב וניצוצי הקדושה שבהם עלו ונתעלו לרשות הקדושה, והמה בני בניו של המן שלמדו תורה בבני ברק, וזהו הענין שנתן המלך לאסתר את בית המן, רומז על ביתו ובניו בניו אחריו שנתעלו אל הקדושה של אסתר, עכ"ל.

ומעתה יש לומר כי מה שנשבע הקב"ה בכסא כבודו שלא יקבל גרי צדק מעמלק וביתו, היינו דווקא באלו הגוים מזרע עמלק האחרים בשורש

כדאיתא בתוספות, ארורים כל העכו"ם ברוכים כל היהודים, והתימא מפני מה אין אומרים גם ארורים בניו כנוסח המד'. וי"ל כי בנוסח שלנו מהירושלמי נכלל הכל, כי עיקר המכוון לעקור אותו מהשרש, ולמחות אותו מכל וכל, והנה נאמר ראשית גוים עמלק ואחריתו עדי אובד, כי זה לעומת זה, כמו שבקדושה יש ראשית ואחרית כמו שנאמר מגיד מראשית אחרית, שהוא סוף מעשה שעלה במחשבה תחלה, ישראל עלה במחשבה, כן לעומת זה בקליפה הוא ראשית גוים עמלק, וממנו התפשטות כל הענפים, גם האומות שאינן מזרע עמלק והם נקראים אחריתו שיהי עדי אובד.

והנה במדרש מרמז שצריך למחות הקליפה מהשרש, המוליד והיולדת והתולדה, ובירושלמי כולל יותר, שצריך למחות גם כל הענפים המסתעפים מקליפת עמלק שהם כל העכו"ם, שהוא ענין אחריתו עדי אובד, ולנגד זה ברוכים כל היהודים, היינו גם האחרית של הקדושה, כל הענפים שיש להם איהא אחיה בקדושה שרוצה להתקרב, כשנ"ג ורבים מעמי הארץ מתיהדים, כי נפל פחד היהודים עליהם, היינו שאז הופיע הקדושה כ"כ גם בהענפים שנתרחקו לבוא ולהתקרב, כשנ"ג כי נפל פחד מרדכי, היינו לא מצד יראה על גופם, רק מכח הופעת היראה עילאה, וזה נקרא פחד מרדכי כידוע מספ"ק.

אמרי אמת ליקוטים (גור) - גיטין נז ב

מבני בניו של המן למדו תורה בבני ברק, הלא איתא במכילתא נשבע המקום וכו' אם יבא מכל האומות שבעולם להתגייר שיקבלוהו, ומביתו של עמלק לא יקבלו, ואולי היתה אמת מישרל. והנה א"י במדרש רב כי הוה מטי להמן בפורים אמר ארור המן וארורים בניו, ואפשר שמה שאין אנו אומרים כן, הוא משום שמבני בניו למדו תורה, ורב הייתה כוונתו על בניו שנתלו.

ועי' ברכת אברהם (אלברט) - פורים ס"ו עב

בתלמוד ירושלמי מ"ס מגילה (פ"ג ה"ז), ובאסתר רבה (פ"ג ט), ובמס' סופרים פ"ד, איתא על רב כשהיה מגיע להמן בפורים, אמר ארור המן וארורים בניו, לקיים מה שנאמר (משלי ז) ושם רשעים ירקב. ובליקוטי יהודה למגילת אסתר, מביא שמרן האמרי אמת ז"ל אמר טעם למה אנו לא אומרים כן, משום דאיתא דמבני בניו של המן לילמדו תורה, וכוונתו רב היתה על בניו שנתלו. ועוד תירץ, שרב אמר כן מקודם שלימדו מבני בניו של המן תורה, [והוא רב שמואל בר שילת כנ"ל], ולכן אנו לא אומרים כן.

ומה נפלא הדבר שרב הוא רבו של רב שמואל בר שילת, וביקש רב דווקא ממנו שיחמם את הציבור בהספדו עליו, אחים בהספדא דהתם קאימנא, כדאיתא במס' שבת (דף קנ"ג, א), ופי' רש"י, בהספדא, בשעת מיתת התאמן בהספד שלי שיתחממו ויכמרו רחמי העומדים ויכבו, דהתם קאימנא בשעת הספד ואשמע איך תתחמם.

ובספרי אהבת אברהם (ס"י י"ח) ביארתי שרב ידע מקדם את מעלת רב שמואל בר שילת שהוא הגבר המסוגל לזו, מעובדה דאיתא במסכת בבא

ברכה לצדיקים, כמו"כ איבדו רשעים ג"כ טובה בעולם, וכמס"כ באבדו רשעים רנה.

אלא דקשה להבין דהוה ממקור הדינים וזהו ממקור ההחמים, אבל באמת שניהם באים ממקור הברכות ממקור הטובה והאמת, באבדו רשעים רנה, צדיקים שחיים לעולם ג"כ טובה, ושניהם ממקור העליון הוא ממקור מעין הברכות, והענין דההארה כ"כ נתגלה עד דלא ידע בין ארור וכו' ואין חילוק, באבדו רשעים, זהו רנה להקב"ה זהו טובה לעולם, ארור המן ג"כ טובה, וברוך מרדכי ג"כ טובה, וזהו עד דלא ידע וכו'.

וזהו מש"כ בירושלמי וכן נפסק בשו"ע תר"צ טע"ז ט"ז, שצריכים לומר אחר קריאת המגילה ארור המן ברוך מרדכי, ארורים כל הרשעים ברוכים כל הצדיקים, שכידוע שצ"י קריאת המגילה מתעוררים הארת הניסים הגלוי הגדול הנקרא בספ"ק התגלות הגדול הבא ע"י קריאת המגילה, שאז אפשר להגיע כ"כ להבחין דההארה ואין חילוק. ומשום זה מחויבים לומר שעכשיו הוא הזמן, ששניהם בין ארור המן ובין ברוך מרדכי הם בהדדי, ששניהם באים ממקור הברכות ממקור הטובות, והיינו דצ"י קריאת המגילה מעוררים הזמן וההארה שיהי שניהם ביחד, הקב"ה יעזור שנוכח כן. עומדים עכשיו בין גאולה לגאולה, נזכה שיהי ואת רוח הטומאה אעביר מן הארץ, הקב"ה ישיע רוח טהרה רוח קדושה.

הובא כראשונים בשניו לשון.

שבלי הלקט - ענין פורים ס"ו ה.

ארורים בניו.

יש שפירשו טעם הדבר שלא נוהגים היום לומר 'ארורים בניו', שהוא מפני שמבואר בבבלי (נשין נז:): שמבני בניו למדו תורה בבני ברק, ובתנעם הדבר שרב לא חשש לזה, וטעמים נוספים וכו'.

יערות דבש - דרוש ח ד"ה והנה כבר

והנה כבר נודע הקושיא, איך נאמר ארור המן, כי מלת ארור נופל גם כן על ודעו, כמו שנאמר ארור כנען וכל זרעו בכלל ארור, והא מהמן יצאו גרים גמורים [גיטין נז:]: ולכן אפשר לא אמרינן ארורים בניו כמו שכתב התוספות הנוסחא [מגילה ז: ד"ה דלא] דהא בניו היו גרים, אבל עדיין על המן קשה. אבל כבר הדבר מבואר דאנו מאררים להמן, וטוב היה שלא בא לעולם, והגרים היו באים על ידי תולדות ישראל כנ"ל.

וזהו מה שאמרו (מגילה ז:): חייב איש לבסומו בפוריא, היינו משום תוספת גרים דבאים בפורים, והם היו סבה לבנין בית המקדש, וזהו עד שאמר ידע בין ארור המן בלרון מרדכי, כי עיקר השמחה הוא כעת בפורים על קבלת גרים, ומהמן יצאו גרים ואיך שייך לומר ארור המן, כי זהו שמחה שלנו בפורים, וצריך לומר עד דלא ידע וכו', וא"ש.

תורת אמת - פורים תרל"ח ד"ה איתא במדרש

איתא במד' שצריך לומר ארור המן ארורה זרש ארורים בניו, ונוסח שלנו הוא עפ"י הירושלמי

אוצר מפרשי הירושלמי

מגילה פ"ג ה"ו / דף א, א

[בויולנט דף כז.]

אלהיו עם הכולל ע"ש, וכמ"ש הרב עיון יעקב בחי' לזכרים לדף קי"ח ע"ב ברב יוסף, דלפי ששמו יוסף היה חוכך עצמו לדרוש בזכות יוסף כיעיון שם בדק", ה"נ לפי ששמו פנחס חוכך עצמו לדרוש בזכות פנחס דהיינו חרבונה שהוא גימ' פנחס אליהו.

וכ' הר' חמ"י בפ"ג דע"ז ע"ד, דיוקין בזה לעלות בזכורו באומרו וגם חרבונה שהוא גימ' פנחס אליהו, ועל כן גומרין עליו זכור לטוב, שכן אומרים כשמזכירין לאלהיו, וטעם כעיקר הלא כתבתי בראש אמיר בס' אב"ח ח"א ד"ז ע"ג בשם אדם יקר, ע"ש לשונו, וטעמו כצפחית בדבש, נפש יקרה תרושן בגן עדנו.

יש שפירש שצריך לומר זאת כשמגעים למילים 'ויאמר חרבונה' במגילה [וראה לעיל (ר"ה נחלקן) 10:3] לענין אמירת 'ארור המן'.

מתנות כהונה - בראשית רבה מט א <->

לפי הגרסא 'וגם חרבונה זכור לטוב' [ע' לעיל (על הירושלמי 'רב' ד"ה גרסאות)], ביאור הטעם שאומרים 'נב'.

של"ה - ווי העמודים - עמוד התורה פ"א (במהד' יד רמ"ה אות יז)

אמרת לפרש מה שהביא הטור אורח חיים סימן (תר"פ) [תרצ"א] בשם הירושלמי דמגילה (כו א) וזה לשונו, צריך שיאמר אורח המן ברוך מרדכי, אורח זרש ברוכה אסתר, אורחים כל הכותיים וברוכים כל ישראל, אמר רבי פנחס, וצריך שיאמר וגם חרבונה זכור לטוב (עכ"ל), למה יאמר מלת גם גבי חרבונה.

ונראה לי על דרך הגמרא (ירושלמי כלאים פ"ט תר"פ) ומדרש רבה בפרשת ויחי (בראשית רבה פצ"ו ס"ה), רבינו חשש י"ג שנים בשינוי היה כו', כעס רבינו על רבי חייא הגדול, נכנס אליהו זכור לטוב אצל רבינו בדמותו של רבי חייא, ונתן יד על שינוי ומיד נתפא. למחר נכנס רבי חייא אצל אמר לו רבי אותו שניך מהי פנחס עשירה, אמר משעה שנתת דרך עליה נתפא כו', ידע רבינו שאליהו זכור לטוב היה, מאותה שעה התחיל לנהוג כבוד ברבי חייא, (עכ"ל המדרש).

ובמהרי"ל בהלכות פורים הביא בשם מהר"י סג"ל, חרבונה הוא היה אליהו, לפיכך אנו אומרים חרבונה זכור לטוב, משום דזכור לטוב הוא אליהו (עכ"ד). ובהו אחי שפיר מימרא דרבי פנחס וצריך שיאמר וגם חרבונה, ממה נפשך, אם חרבונה הוא אליהו מה טוב, ואם חרבונה ממש הוא, מכל מקום מאחר שנדמה צורתו לחרבונה, כמה טוב היה חרבונה שאליהו נדמה בצורתו, לכן אמר וגם חרבונה, הגם שהוא חרבונה כפשוטו, מכל מקום זכור לטוב.

קישון דיונה - מגילה טז א ד"ה אמר ר' אלעזר קישון. אמר ר' אלעזר אף חרבונה רשע היה באותו עצה וכו'. וז"ל בתרגום שני על פסוק ויאמר חרבונה, והא חרבונה זכר לבישת', אלא על הדא זכר לטו', מטול דהוי עם המן בעצ' וכו', וכד חמא דשלמת בישתא על המן, אמר אוף לך מלכא בעי המן למקטול ולינסבית' ית מלכות'

פרעה אמר שוטה ה' עשו, וכי לא ה' יודע שאחיו פרה ורבה בחיי אביו, אני איני עושה כך, אלא עד דאינון דקיקין תחת כריסי אמותיהן אנה מחנק להון, הה"ד כל הבן הילוד היאורה תשליכיהו.

המן אמר פרעה שוטה ה' שאמר כל הבן הילוד היאורה תשליכיהו, וכי לא ה' יודע שהבנות נשואות פרות ורבות, אני איני עושה כך, אלא להשמיד להרוג ולאבד וגו', ואף גוג ומגוג לעתיד לבא עתיד לומר שוטים היו הראשונים שהיו מתעסקין בעצות עם מלכיהם על ישראל, ולא היו יודעין שיש להם פטורין בשמים, אני איני עושה כן, אלא הריני מדווג לפטורונם תחלה ואח"כ אני מדווג להם, הה"ד יתיצבו מלכי ארץ ורוזנים נוסדו יחד על ה' ועל משיחו, אמר לו הקב"ה רשע לי אתה בא להזדווג, כמה גדודים יש לפני כמה בריקים כמה רעמים וכו'.

כל גדול בישראל שאין שנהא כשנאת הדת, וכל האומות שונאים לישראל, הן עם לבדד ישכון ובגוים לא יתחשב, אם הם בדודים ישכנו לבטח, וכאשר יגדלו ויתנשאו בהאומות יתהפך לבבם להם לשנוא אותם, כמו הפך לבם לשנוא עמו להתנכל כעבדיו. באמת היו בני ישראל אהובים למצריים, רק קם מלך חדש אשר לא ידע את יוסף, וחשב על בני ישראל כי תקרנה מלחמה ונוסף גם הוא על שונאנו ונלחם בנו ועלו מן הארץ, כי מראש צורים נראה שנאת הדת, רק כי לא רעת רשע זה כרעת רשע אחר, כי דרך רשעים שקר רבים הם, ודרך אמת אחד ודרך צדיקים אחד.

זכר צדיק לברכה ושם רשעים ירקב, ופלא שבצדיק נקט לשון יחיד וברשעים לשון רבים, רק הצדיקים המה באחדות, הקב"ה הוא תל תלפיות שלהם, ויחן שם ישראל נגד ההר, אבל רשעים כל אחד יש לו פניו ישראלי, וכל אחד אומר שחבירו שוטה ה'. לכן רמזו חז"ל (רבה פ' וירא פמ"ט), רבי כי הוה מטי להמן בפורים אמר אורח המן ואורחים בניו, לקיים מה שנאמר ושם רשעים ירקב, רמז שיתנו בני ישראל ללבם שהמן ה' לו דרך רשע לעצמו ולבניו דרך רשע לעצמן, על כן רמז שלמה ושם רשעים ירקב, לדעת שכל אחד רשע בפני עצמו ה', והבן.

וכע"ז בספרו דברי עשרי חיים פר' וירא עמ' קטז (מהד' ניו יורק תשמא) <->

א"ר פנחס, צריך לומר חרבונה זכור לטוב.

יש שגרס את דברי רב פנחס לפני דברי רב.

בנין שלמה - ח"ב ענינים שונים ס' כה אות ח <הובא לעיל על הירושלמי 'רב' ד"ה השוואת > [19:2].

יש שכתב רמז כמה שהאמורא ששמו רב פנחס דרש בזכות חרבונה, ש'חרבונה' בגימטריה 'פנחס אליהו' עם הכולל.

יפה ללב - ס' תרצ אות ז

וצריך שיאמר וגם חרבונה זכור לטוב, הכי א"ר פנחס שם בירוש' ובבב"ר ובמסכת סופרים, וכי"ה הטור בהדיא, וראוים הדברים למי שאמרו, שכי' הר' כסא רחמים בפ' למסכת סופרים שם משם גורי האר"י ז"ל, כי חרבונה גימט' פינחס

הרע, אבל בני בניו של המן שהמה חלקי הטוב שנתבררו ונתלבנו מתוך קליפת המן ועמלק בכח עבודתה של אסתר המלכה, כגון הני שפיר דמי להכניסם תחת כנפי השכינה, וכלפי שמיא גליא מי הוא זה ואיזה הוא מורע המן ועמלק שנברר ממנו חלק הרע, ועל אלו סבבו מן השמים שינתיירו וילמדו תורה בבני ברק.

ובזה יודקק נוסחת הירושלמי שצריך לומר ארור המן ארורים בניו, בניו דווקא אבל לא בני בניו, כי המן ובניו האחוזים בשורש הרע המה ארורים יהיו, מה שאין כן בני בניו שנשתעלו אל הקדושה על ידי אסתר המלכה ולמדו תורה בבני ברק, הם יצאו מכלל ארור ובאו לכלל ברוך.

ובדרך זה יתיישב גם נוסחא דידן, ארורים כל הרשעים ברוכים כל הצדיקים, ואין הכוונה על רשעים וצדיקים דעלמא, אלא ארורים כל הרשעים מורע המן ועמלק האחוזים בשורש הרע, והמה ארורים יהיו עד עולם, כאשר נשבע המקום בכסא כבודו שלא יקבל מהם נין ונכד שם ושאר, וברוכים כל הצדיקים היינו הצדיקים מבני בניו של המן, שנשתעלו אל הקדושה וזכו להתקרב תחת כנפי השכינה וללמוד תורה בבני ברק, והמה יצאו מכלל ארור ובאו לכלל ברוך, ולפי זה נוסחא דידן ונוסחת הירושלמי בקנה אחד עולים.

אור הישר (מס' סופרים) - שם ד"ה ורב

ורב אמר צריך לאמר ארור המן וארורים בניו כו'. וכה"ג בבב"ר פמ"ט, ולפי"ז צריך להבין מדוע לא קבעו בשו"ע ס' תר"צ סט"ז גבי ארור המן וארורה זרש גם ארורים בניו, ונלע"ד עפ"מ דתניא בגיטין נ"ז ע"ב מכני בניו של המן למדו תורה בבני ברק.

עלי תמר - ד"ה רב (ב) <הובא לעיל על הירושלמי 'רב' ד"ה גרסאות > [10:1].

מדוע מקללים את המן [גם לדעות שאין אומרים 'ארורים בניו'], הרי מבני בניו למדו תורה בבני ברק, ומילת 'ארור' נסובה גם על בניו כמו שמצינו ב'לארור כנען'.

יערות דבש - ה"ג.

יש שגרס 'וארורים בניו', וביאר שהכוונה שזה משפט אחד ארוך שהיה אומר אותו כשהגיע להמן במגילה לאחר שנתלו בניו [וראה עוד לעיל ד"ה נחלקן] [10:3].

ידי משה (מדרש) - בראשית רבה מט א <הובא לעיל שם > [11:1].

מקללים גם את בניו, לרמוז שלכל אחד מהרשעים יש דרך רשע בפני עצמה.

דרשות תורת חסד - דרוש סא לחודש אדר ד"ה כלל

רב (אסתר פ"ז) עה"פ ויקראו סופרי המלך, א"ר לוי ארורים הם הרשעים שהם מתעסקים בעצה רעה על ישראל, וכל אחד ואחד מהם יועץ לפי דרכו ואומר עצתי טובה מעצתך, עשו אמר שוטה ה' קין שהרג את אחיו בחיי אביו, ולא ה' יודע שאביו פרה ורבה, אני אינו עושה כך, אלא יקרבו ימי אבל אבי ואהרגה את יעקב אחי,

אוצר מפרשי הירושלמי

29

בגלגול של חוה שגרמה לאותו חטא, וע"ז באה לחקן הדבר עמ"ש וצומו עלי, וכמה וכמה רמזים יש בכל הסיפור כשנעניין, (ועל כן יש חיוב אכילה בפורים, ואכילה בשמחה כנגד העונש של בעצבון תאכלנה כל מי חיין) ואכ"מ.

וממילא בסוף אחר תשובת עם הנבחר (בנוגע לחטא הנ"ל), אז שב המלך מגינת הביתן ופגש בחרבונו היינו אליהו שבא לחתימת הדבר, ואמר למלך (סתם מלך הוא הקב"ה), על עשיית העץ (חטא העץ) בלשון וגם הנה העץ, דהיינו דכבר מצינו דכל פגם של החטא של אדם הראשון סובב בסור גב, וכל ימי העולם תלוי בתיקון גב זה, ומשכיל גזירת כליה על מה שפגמו היהודים, הגיעה הזמן לתלות את המן הוא הנחש על העץ, (העץ עם אות ה' הידיעה), ועל זה חמת המלך שככה, וליהודים היתה אורה ושמחה וששון ויקר, וכל זה רמז השו"ע בלשונו הנהגה של חרבונו ויארם וגם חרבונו זכור לטוב.

חנן סופר - פורים ד"ה וגם חרבונו

וגם חרבונו זכור לטוב. הכוונה דהרי חרבונו אמר גם הנה העץ אשר עשה המן למרדכי וכו', ובעצה זו נתלה, ע"כ אמורים וגם חרבונו, היינו עצתו של גב הוא זכור לטוב.

אמרי מהר"ן - דרושים וליקוטים מגילת אסתר ד"ה בטור

בטור סי' תר"ץ כתב בשם הירושלמי וצריך שיאמר ארור המן כו', אר"פ צריך שיאמר וגם חרבונו זכור לטוב, והקשה הגאון בעל ווי העמודים, אמאי קאמר דיאמר וגם חרבונו זכור לטוב ולא וחרבונו זכור לטוב. ויובן דבאמת איכא למידק מאי סיבותא דחרבונו זכור לטוב, הלא בקרא לא כתיב אלא שאמר גם הנה העץ העומד בבית המן גבוה חמשים אמה כו'.

אמנם רש"י ז"ל פ"ה מ"ש גם, כלומר עוד רעה אחת עשה המן שרצה לתלות לאוהבו של מלך אשר דיבר טוב על המלך, א"כ ממלת גב אנו למדין שלטובה נתכיון, אבל באמת גם הוא באותה עצה ה' כמו שאמר חז"ל אלא שחזר. וא"כ היינו דקאמר ר' פנחס וגם חרבונו זכור לטוב, כלומר כיון שאמר גם כו' נראה שלטובה נתכיון, ע"כ זכור לטוב, וא"ש.

שבט מיהודה - פורים ד"ה וגם חרבונו

וגם חרבונו זכור לטוב. יש להבין הפירוש מה, כי ממה נפשך אם לדעת המאן דאמר (אסתר י, ט) חרבונו זה אליהו, מאי וגם, כי מאי צורך לרביה, כי הלא הוא תמיד זכור לטוב. ואם לדעת המאן דאמר (מגילה טז, א) אף חרבונו רשע וכו', רק כיון שראה וכו', על מה ולמה זכור לטוב. אך יש לומר בזה על פי דברינו הנ"ל, שפורים הוא אחד עם יום הכפורים, וידוע לנו מדברי כ"ק מר אבא זצוקל"ה, שהוא מפני שביום הכפורים ניתנו לוחות שניות, וכן בפורים הדר קבלה מאהבת הנס (שבת פח, א. וברש"י שם), והיינו שבשניהם נתעורר ענין המתן תורה שהיה בעצרת, וידוע (פסחים סח, ב) הכל מודים בעצרת דבעינן נמי לכס, וגם בפורים הכל מודים דבעינן נמי לכס (פסחים שם).

וידוע לנו מספר הקדוש תורת אמת (כפרשת

בטפל מזכירים את חרבונו לטוב אבל לא לברכה. ובפשוטו הכינוי זכור לטוב הוא לרמוז למה שאמר חז"ל שחרבונו היינו אליהו הנביא הנקרא אליהו זכור לטוב).

ורחש לבי לבאר הדבר באופן אחר, דמקורו של השו"ע אינו מהירושלמי הנ"ל אלא מהמדרש (אסתר רבה י ט זול"ל, מה עשה אליהו זכור לטוב, נדמה לחרבונו וא"ל לאדוני המלך גם הנה העץ וגו', דא"ר פנחס צריך לומר גם חרבונו זכור לטוב, ואמר רב צריך לומר ארור המן ארורים בניו ע"ש, שמדרש יש לנו גירסא בדברי ר' פנחס ע"ס, תיבת גב, וא"ל לומר דכוונתו לחבר להדין חרבונו, שהרי במדרש הובא הדין של ר' פנחס קודם דינא דרב, ואינו להוסיף עליו, וא"כ מהו גם.

ונקדים במה שהקשו המפרשים על מה שאמר חרבונו, גם הנה העץ אשר עשה המן למרדכי אשר דבר טוב על המלך וכו' (דמשום זה הוא זכור לטוב), דבכלל מה הוציל והוסיף חרבונו באמירתו כנגד המן הרשע, הרי כתוב עליו כי כלתה אליו הרעה מאת המלך (פסוק ז), ופני המן חפו (פסוק ח), דהיינו שכבר נגזרה עליו מיתה מאת המלך, ומה אכפת לנו אם נהרג על ידי תליה או על ידי סיף, ועל זה יש לזכור חרבונו לטוב אתמהא. ועוד קשה על חרבונו במה שהתחיל לדבר למלך במלת גם, דלא מצינו שאמר דבר לפני זה, ועל מה בא הגם'.

ועל כן יש לפרש, דאע"פ שכבר נגמרה הדין לרעה כנגד המן הרשע, אמנם עדיין היו צריכין היהודים להפוך דינם ממידת הדין למידת הרחמים, והדין לזה הוא באמיתו גם זה לטוב, כמו שביאורים בהקדמה בענין נחום איש גם זו, (ובפתיחה הבאנו שגם' בר"ת למפרע הוא ממתין גבורות), וא"כ פתח חרבונו דיבורו דוקא בתיבת גב. ומטעם זה הוסיף השו"ע מלת גם, דהיינו שאנו צריכים להקשר בתיבת זו לכוננו חרבונו כשהוא בעצמו אמר תיבת גם בתחילת דיבורו, של גם הנה העץ אשר עשה המן למרדכי וכו'.

ולפ"ז יצא לנו דבר חדש בפירוש הנ"ל, דאין פירושו שגם חרבונו עצמו זכור לטוב כמו שמבין את מרדכי וכו', אלא כונן ר"פ הוא שצריך לחשוב על הוגם' שאמר חרבונו, (הגם של חרבונו) שהוא זכור לטוב, היינו שעל ידי גם זו זכור היו עם ישראל לטוב, וראיתי במסיבות פורים (סי' א) שמרגיש בכל זה.

ועל פי מה שביארנו שמה שאמר חרבונו גם אינו מלשון וכן, אלא שיש בו כונה עמוקה, עוד אפשר ע"פ המדרש שהובא לעיל על הפסוק (א, ט) וישתי המלכה, שהגיע זמנה של ושתי ליגמם ע"ש, דהיינו שרמו שהגיע זמנו של המן הרשע ליגמם. (ואפשר שזה מרומז למ"ש בפתיחתו על המלאך ששמו מגגומ"א שרוח זו הוא הגורם למיתה, וא"כ חרבונו היינו אליהו קרא אל מלאך זו לבוא כנגד המן הרשע להרוגו).

ולסימא דמילתא י"ל עוד דבר יפה ע"פ מה שנתגלה לך בס"ד בענין גם, והוא דידוע וברור מספרים הקדושים, דכל מעשה המגילה מראשיתה לאחרייתה סובב מעשה חטא עץ הדעת, שכן נתנו מסעודתו של אותו רשע, ובוה מתעורר חטא אכילתו, והמן הוא הנחש, ואסתר המלכה היתה

מנך, ואם לא מהמני' לי, שדר וחזית ית צליבא דעביד, ומרדכי דמלל טבת על מלכא וכו', עני מלכא צליבא עליו, ועל מרדכי אתקיים מה דכתיב בכתב קדיש, כד בעי מן קד' ה' אורח' גברא, אף בעלי דבבא יתמונן עמי'.

וזה נראה דתקנו לומר הלשון וגם חרבונו זכור לטוב, מאי לשון וגם, הל"ל וצריך לומר וחרבונו זכור לטוב, אלא זה גם מן השבחה, וגם חרבונו ר"ל שחרבונו אמר בלשון שלו גם הנה העץ, זה זיכר לטובה שעשה למרדכי טובה ונתקיים ברצות ה' דרכי איש גם אויביו ישלים אתו.

או יש לומר בדרך הלצה, וגם חרבונו, ר"ל וגם חרבונו ר"ל בלשון שאמר גם הנה העץ, הל"ל ויאמר חרבונו הנה העץ וגו', אלא אמר בלשון גם ריבוי, רמז עוד רמז אחר, ר"ל שגם למלך רצה לקטול, וזה נתן לסימן, דאם לא מהמנית לי הנה העץ וגו'. או יאמר וגם חרבונו זכור לטוב, ר"ל שגם מה דהיה חרבונו עמו בעצה, זה היה רפואה קודם למכה, דמכח זה שנתן סימן איך עשה העץ האמן לו המלך, ואם כן כל זה הוא לטובת מרדכי ולגאולה.

עיון יעקב - מגילה טז א ד"ה ויאמר חרבונו

ויאמר חרבונו. לכאורה תיבת גם של חרבונו אין לו דביקות כלל עם הקודם לזה, גם מה שאמר הנה עץ וגו' עומד בבית המן גבוה חמשים אמה מה סיפר בזה, לכן נראה לי דחרבונו פ"ה בא להוסיף על דברי המלאכים שהיו דומין לבני אדם, ואמרו שהמן צוה להם לעקור האילנות מגן המלך, אמר חרבונו כנים ואמתים, וזה גם ראיה לדבריהם שהרי המן עשה עץ בביתו גבוה חמשים אמה, מהיכן לקח עצים גבוהים כל כך אי לאו שנטלם מגן המלך, לכן צוה המלך לתלותו עליהם ולהכי אמרין בפיוט גם חרבונו זכור לטוב כלומר תיבת גם שאמר זכור לטוב וק"ל.

פתוחי חותם (אנג'ל) - מגילת אסתר ד"ה איתא בשו"ע (עמ' כז)

איתא בשו"ע (אורח תר"צ סי' ט"ז) צריך שיאמר ארור המן ברוך מרדכי וכו', וצריך שיאמר וגם חרבונו זכור לטוב. ונראה שמקורו הוא מהירושלמי (פ"ג מגילה טז, א) א"ר פנחס וכו' לומר חרבונו זכור לטוב. וקצ"ע לפ"ז שהשו"ע כאן (וכן הוא בטור) שינתה שנינו גדול בהענקת דינא דר"פ, שלא הזכיר כלל לומר וגם חרבונו, וזה תמוה.

ובפשוטו מרדכי השו"ע נראה שתיבת גם של וגם חרבונו בא ר"ל לחבר ולהוסיף על מ"ש צריך שיאמר ארור המן וכו', דהיינו שצריכים גם לזכור חרבונו לטוב, יותר על הזכירתו של מרדכי ואסתר. אמנם אינה נראה, דהמעין יראה דיש תרי דינים כאן, דינא דרב (ארור המן וכו'), ודינא דר"פ (של חרבונו). והשו"ע בעצמו חילקם לתרי בזה, כמו שכתב עוד הפעם וצריך שיאמר, שמה נראה דמ"ש וגם יש לו כונה אחרת בעצם אמירתו, ולא סתם להוסיף ולחבר לדינא דרב.

ובלאו הכי צ"ב בשינוי הלשון אצל חרבונו, דבשאר הזכירות אמרים בלשון ארור וברוך, וכאן הוא זכור לטוב. ואפשר דהיגם' הוא מלשון טפל, דהיינו שאנו מברכים את מרדכי ואח"כ

אוצר מפרשי הירושלמי

מגילה פ"ג ה"ז / דף א, א

[בויילא דף כז.]

שרה בה' לא ילדה, והובא באגרת הטיול עיי"ש, וע"כ חרבונו כ"ז שנקרא בא' ה' סריס, ועכשיו ע"י שנתלשש בו אליהו זכה להקרא בהא, ממילא ה' בו כח הלידה, וע"כ חרבונו עם ר' האותיות עולה רע"ז אותיות ורע"ט, כן עלה על לבי. ואפי' נשאר סריס, מ"מ כיון דסייע להצלת ישראל, הרי נחשב כאלו ה' לו זרע שישאל הם זרעו, דהמקיים נפש כאלו ילדו והבן. וי"ל דמזה יצא המנהג שבפורים משנים את פניהם, משום דאליהו שינה את פניו וה' נראה כחרבונו.

ברכת משה - פורים ד"ה בס' ווי העמודים

בס' ווי העמודים (עמוד התורה פרק א') כתב לפרש, הא דאיתא בטור אור"ח סי' תרצ"ב בשם הירושלמי דמגילה (פ"ג ה"ז) וז"ל, צריך שיאמר ארור המן ברוך מרדכי ארורה זרש ברוכה אסתר וכו', אמר ר' פנחס וצריך שיאמר וגם חרבונו זכור לטוב, למה אמר מלת גם גבי חרבונו.

ונ"ל על דרך הגמרא (ירושלמי כלאים פ"ט ה"ג), ומדרש רבה בפרשת ויחי (ס"פ צו), רבי חשב שבנינו י"ג שנה, פ"א כעס רבינו על רבי חיאי הגדול, נכנס אליהו זכור לטוב אצל רבינו בדמותו של רבי חיאי ונתן ידו על שינו ומיד נתרפא, למחר נכנס רבי חיאי אצלו א"ל רבי אותה שינך מה היא עשויה, אמר משעה שנתת ידך עליה נתרפא, א"ל לא אני הייתי, ידע רבי שאלהיו זכור לטוב היה, מאותה שעה התחיל לנהוג בו כבוד בר' חיאי.

ומהר"ל בהלכות פורים הביא בשם מהר"י סגל, חרבונו הוא אליהו היה, (וכ"ה בילק"ש אסתר תרנט), לפיכך אנו אומרים חרבונו זכור לטוב, משום דזכור לטוב הוא אליהו, ובוהא אתי שפיר מימרא דר' פנחס, וצריך שיאמר וגם חרבונו זכור לטוב, וממה נפשך אם חרבונו הוא אליהו מה טוב, ואם חרבונו ממש הוא, מכל מקום מאחר שנדמה צורתו של אליהו לחרבונו, כמה טוב היה חרבונו שאלהיו נדמה בצורתו, לכן אמר וגם חרבונו, הגם שהוא חרבונו כפשוטו, מכל מקום זכור לטוב. ואני אמרתי רמז על זה, כי ראשי תיבות ו'גם ח'רבונו ז'כור ל'טוב הוא מספר ג"א, ועם הכולל ג"ב כמספר אליהו, וגם מלת וגם עם הג' אותיות גימטריא אליהו.

תפוחי חיים - בענין 'שושנת יעקב' עמ' צו אות ז וגם חרבונו. מ"ש 'וגם' י"ל רמז למה שאמר חרבונו (אסתר ט ז) 'גם' הנה העץ וכו'.

אמרי יהודה - אסתר ט ז 'הובא להלן ד"ה מדוע'.

ועי' אליה רבה - שם סק"ג 'הובא להלן ד"ה יש שפירשו' [36-3].

בני יהודה - חמדת אריה - מגילת אסתר ז י ויתלו את המן על העץ. במדרש (אסתר"י י ט) איתא, דחרבונו זה אליהו, וא"כ ויתלו קא"י ג"כ על אליהו, והלא אליהו כהן הוא, אמנם כבר הקשו אהא דאיתא במתני' (נדרים טה), נזיר היה שמואל כדברי ר' נהוראי, וא"כ איך היה מטמא לאגג, והלא נזיר אסור לטמא למתים, ותיצו דעשה דמחית עמלק דוחה לל"ת, וא"כ א"ש גם כאן דאף דחרבונו הוא אליהו היה מטמא, לקיים עשה דמחית עמלק.

היה המגיד, וא"כ אין ראוי חרבונו לברכה, שהרי הוא עצמו לא דיבר טוב, לכן לא אמר יהי זכור לטוב להבא דמדוע יזכה לברכה, אלא אמר זכור לטוב, ירצה במגילה דכתיב ויאמר חרבונו זהו זכורו, אמר שאלהיו ז"ל נדמה בדמותו מסתמא היה קצת מחשבה טובה בלב, ע"ד משז"ל מגלגלין זכות ע"י זכאי.

והרב קול יעקב מדובנא ז"ל המתין זאת, ע"ד הנהוג בעולם למי שנוסע על חתונת בתו או בנו ואין לו מלוכש כבוד כראוי, והוא שואל מאת רעהו, אז מדרך העולם כי אחר החתונה בהחזירו לרעהו את המלוכש יכבדוהו במשלוח מן המגנות, כדי ליהנות גם אותו מהחתונה אחר שהתלכש במלוכשו על החתונה. כמו כן ראוי חרבונו להזכר לטוב, בעבור שאלהיו ז"ל התלכש בו ונדמה להיות כמותו. לכן נראה מה שאומרים וגם חרבונו, כי מ"מ, אם היה אליהו מה טוב, דזכור לטוב הוא אליהו, וגם אם היה חרבונו ממש, ג"כ הוא זכור לטוב כיון שאלהיו ז"ל נדמה בצורתו ולא בצורת שר אחר, מסתמא היה קצת טוב בחרבונו.

טיול בפרס - קמא אות ו

חרבונו. בטור אור"ח סי' תרצ"ב הביא בשם הירושלמי דמגילה, צריך שיאמר ארור המן ברוך מרדכי ארורה זרש ברוכה אסתר ארורים כל הרשעים ברוכים כל ישראל, אר"פ וצריך שיאמר וגם חרבונו זכור לטוב, ויש להבין למה אנו אומרים וגם גבי חרבונו, ולדברי חז"ל דגם הוא ה' באותו עצה אתי שפיר, וראיתי בס' ווי עמודים שכ' עפ"י ש' שאחז"ל, רבינו הקדוש חשב שבנינו י"ג שנים, כעס רבינו על ר' חיאי הגדול, נכנס אליהו זכור לטוב אצל רבינו הקדוש בדמותו של ר"ח ונתן ידו על שינו ומיד נתרפא, למחר נכנס ר"ח אצלו א"ל רבי אותה שינך מה הוא עשויה, אמר משעה שנתת ידך עליי נתרפא כו', ידע רבינו שאלהיו זכור לטוב היה, מאותו שעה התחיל לנהוג כבוד בר' חיאי.

ובמהר"ל בהל' פורים הביא בשם מהר"י סג"ל חרבונו הוא ה' אליהו, לפיכך אנו אומרים זכור לטוב, משום דזכור לטוב היינו אליהו, ע"ש. וגם באבע"ז למגילת אסתר הביא בשם ר"א דה' אליהו, והוא דחז"ל במדרש, וז"ש וגם חרבונו, מ"מ, אם חרבונו הוא אליהו מה טוב, ואם חרבונו ממש, מ"מ מאחר שנדמה צורתו לחרבונו, כמה טוב ה' חרבונו שאלהיו נדמה בצורתו, לכן אמר וגם חרבונו, הגם שהוא חרבונו כפשוטו, מ"מ זכור לטוב, עכ"ל.

ולא זכיתי להבין, דאם הוא חרבונו כפשוטו, א"כ ל"ה אליהו נדמה בצורתו כלל. ואולי י"ל להיפוך, דאם ה' חרבונו ממש בודאי זכור לטוב, אמנם וגם חרבונו שה' אליהו רק נדמה בצורתו ג"כ זכור לטוב, כיון שנדמה בצורת חרבונו די ורב זכיה לחרבונו שהתלכש בצורת חרבונו. ואולי י"ל דהרי חרבונו ה' א' מהסריסים, וכבר נזכר לעיל בתוך שבעת הסריסים המשרתים את פני המלך, ובלי ספק הוא זה שנזכר לעיל, ויש להבין דשם כתיב חרבונו בא' וכאן כתיב חרבונו בה' א.

וי"ל עפ"י דאיתא במדרש דארת ה' מועיל ללדה, ולכן לאה ולפה בלהה שה' בהן אות ה' ילדו, ורחל היתה עקרה, וכן שרה כ"ז שלא נקרא

יתרו), בטעם שם המקום אשר בחר ד' לנתינת התורה נקרא חורב, שעיקר מקום תורה מיוחד בנפשות חריבות מתענוגות בני אדם וכו', ושיהיה נפשו ורצונו חרב ויבש מלחלוותי רצונות תענוגות בני אדם, וגם יהיה חורב ומחורב בעיני עצמו, אך בעצם היום מתן תורה הכל מודים דבעיני נמי לכן, ומצד זה לא היה עוד שלימות הקיום למתן הלוחות ראשונות שהיה עוד לרצונו יתברך בהבחירה, ענין (שמות לב, ו) וישב העם לאכול ושתו וכו', שלזה היה התקין ביום הכפורים שאין בו אכילה ושתיה, וכל ישראל חרבים ויבשים מכל תענוגות בני אדם ונשבר לכן בתשובת עשרת ימי תשובה, ואז יתנו הלוחות אחרונות לקיום עולם.

אמנם כן היה רצונו יתברך, שיתברר זאת שיוכל נפש ישראל להיות מקום תורה גם בנפש שבעה ומלאה כל טוב באכילה ושתיה בקדושה וטהרה ובתקפא ובהתחזקות, בנס פורים ומאהבת הנס הזה הדר קבלה בימי אחשורוש, ומזה נתברר מצות היום במשתה ושמחה בהרבות אכילה ושתיה, שהוא ממש אחד עם חריבות הנפש של יום הכפורים, ומכאן אותה חריבות הנפש של יום הכפורים, שעל יד זה זוכים ללוחות שניות כראשונים שניתנו בחורב הרומז למקום התורה בנפש חריבה כדבריו הקדושים.

ואך מצד היום טוב של עצרת בעיני נמי לכן, עתה כפורים הדרר קבלה מאהבת הנס, מתהפך ונעשה מתיבת חרב אותיות רחב כבמאמר הקדוש הג"ל בתורה אמת ע"ש, ולזה מתרחבין ברחבת גדול באכילה ושתיה ביתר שאת מכל השנה, אך העיקר שבעת ההתרחבות וההתפשטות באכילה ושתיה וכדומה, לא ישכח ויזכור לטוב בתכלית המכוון מזה, שיתאחד כאחד יחד עם החריבות והיבשות מתענוגות בני אדם והחריבות עצמו שהוא קדושת יום הכפורים, שהם זוכים ללוחות השניות כהראשונות במקום הנקרא חרב.

וזהו הסיום של הפיוט הנקבע לשמחת פורים (יש לרמז הר סיני עם הכולל מספר פורים, מקום תורה כדברי קדשו) וגם חרבונו זכור לטוב, היינו התיבת חרבונו שכולל בתיבה אחת החריבות וההתרחבות גם יחד זכור לטוב, זה העיקר, שיזכר בהעיקר שיהיו שניהם כאחד טובים יחד, ואז יהיה הכל טוב בטובה שלימה אמן.

פני שאול - דרוש ח לשבת זכור

והנה התוס' במגילה (דף ז' ע"ב) בשם הירושלמי הביאו, שצריך לומר ארור המן ברוך מרדכי וגם חרבונו זכור לטוב, וק' מ"מ"א אם הוא ראוי לברכה היל"ל ברוך חרבונו, או היל"ל וגם חרבונו יהי זכור לטוב להבא, ואם הוא ראוי לקללה, היל"ל ארור חרבונו ומאי מלת וגם. והענין הוא ע"ד מארז"ל, שרבינו הקדוש חשב שבנינו י"ג שנה, ובסוף י"ג שנה כעס רבינו על ר' חיאי הגדול, וכן איתא ז"ל אצל רבינו בדמותו של ר' חיאי ונתן ידו על שינו ומיד נתרפא, למחר בא ר' חיאי אצלו א"ל רבי שינך מה היא עשויה, א"ל משעה שנתת ידך עליה אתמול נתרפא, וידע רבינו שהוא אליהו ז"ל, ומאותה שעה הנהיג כבוד בר' חיאי.

כן כאן באמת לא היה חרבונו המגיד מעשיית העץ, רק אליהו ז"ל התחפש בדמות חרבונו והוא

אוצר מפרשי הירושלמי

31

לטובת מרדכי רק לשנתא המן, וכעין שאמרו חז"ל [מגילה טז, א] לא מפני שאוהבין את מרדכי אלא מפני ששונאים את המן, וכן אמרו חז"ל [שם] שאף חרבונא באותה עצה היה, אי"כ לא היה אוהב את מרדכי, רק שהיה שונא להמן ג"כ, וכשראה שהגיע זמן מפלתו פירש, או שנתיירא עבור עצמו פן גם עליו יצא הקצף וכו'.

וא"כ קשיא מ"מ, אם נלך בחר המעשה מה שנעשה באמת, אין ראוי לקלל את המן, כיון שלא אהנו מעשיו, ולא היה מקום לחול בתחלה. ואם נלך אחר המחשבה, כיון שעכ"פ הוא חישוב לעשות רעה, אי"כ שוב לא נברך את חרבונא, דמחשבתו לא היה לטובת ישראל רק עבור כוונה אחרת. ובפרט מ"מ, אם הגזירה לא היה מקום לחול כלל, אי"כ מ"מ מעשה ליכא בחרבונא, שבלעדו הוא לא היה נעשה, ומחשבה ג"כ ליכא, שהוא לא התכוין לטובה. לכך אמר מ"מ צריך לומר וגם חרבונא זכור לטוב, דהעשה רעה לישראל אפילו רק במחשבה צריך לשלם לו רעה, ולהיפוך מי שיש לו רק נגיעה כל דהו לטובה צריך להזכירו לטובה.

ויש להמתיק עוד, לפי מה שאיתא בילקוט פירשת תצא [רמז תתקלח] בפסוק [דברים כה, יז] זכור את אשר עשה לך ה' אל תהיו כסוס כפרד אין הבין [תהליך לב, ט], הסוס חתם אתה ממתנה והוא בולס וכו', אתם אל תהיו כן, אלא הו זחירין למיגזי לטבא טיבותיה ולמיגזי לבישא בישותא, [למיגזי] לטבא טיבותא לא תתעב אדומי [דברים כג, ח], ולמיגזי לבישא בישותיה זכור את אשר עשה לך עמלק.

ולפ"ז ה"ז אמר כאן, כיון שאנו זוכרין את עמלק והמן וזרש מה שבקשו לעשות לנו רעה, ואנו משלמין להם רעה על שבקשו לעשות לנו רעה, צריכין אנתנו לעשות גם להיפוך לשלם לטבא טיבותיה, כי אף שהיה רק במעשה ולא בכונה, מ"מ הרי גם בהמן היה רק מחשבה ולא מעשה, ואם אנו משלמין רעה על מחשבה לבר, מכל שכן שצריך לשלם טובה למי שעשה לנו טובה אף בלי מחשבה, ולכן צריך לומר וגם חרבונא זכור לטוב, ואתי שפיר.

בגדי יום טוב - א"ח ס"ה כט

נסתפקתי במאי דק"ל דכשמוכרי לצדיק דצ"ל זכר צדיק לברכה וכשמוכרי לרשע דצ"ל ושם רשעים ירקב, אם מוכרי לאיהו רשע ששעה איהו טובה על ידו, כשמוכרי או צ"ל גם בזה ושם רשעים ירקב כיון דעכ"פ הוא רשע, אי"כ כיון דהא מיהא עשה ג"כ טובה, אדרבא אפשר דצ"ל עליו כשמוכרו זכור לטוב.

הנה מן הקדוש ז"ל בא"ח ס"ה תר"ץ כתב דצ"ל וגם חרבונא זכור לטוב, והרי חרבונא רשע גמור היה, ועל מה שדבר טוב למלך על מרדכי, כתב דצ"ל וגם חרבונא זכור לטוב. אלא דחזה הוות להה"ג יוסף ז"ל ה"ז חורב ש"ג ז"ל שם באות לו, שכתב שאין לו זכור לטוב כיון דס"ס רשע הוה, יע"ש. והרב ש"ג כתב עליו חז"ל, ויש לדחות האי סברא המרם, דנהי דהוא לא היה אליהו, עכ"פ נדמה כדמותו ראוי הוא לכל כבוד, וכדמותיה מצינו בעובדא דר' הקדוש עם ר' חייא

מכש"כ נפש המלך שהוא מלכו אוהבו ואין זה הוכחה על יושר לבו וצדקתו של מרדכי - אבל אחר שהוא זכה לזה שיוודע לו הובר ויציל את המלך זה הוכחה שמן השמים זיכו אותו בדבר זה - וזה בא לו בשכר שתמיד ה"י רק משתדל ומתאמץ לדבר טוב ולחשוב מחשבות טובות להיטיב למלכו ולעמו ולאצרו. - וזשה - אשר דבר טוב על המלך, והבן.

ועד"ז יובן וגם חרבונא זכור לטוב - שבעל הפייט הסביר לנו מאין בא לו לחרבונא לדבר דברים הגונים - כל זה בא לו ע"י שנשפע השפעת הרצון לעשות טוב. ממרדכי הצדיק שהכל בא ע"י מרדכי אשר דבר טוב. - וז"ש וגם חרבונא מה שדבר חרבונא דברים הגונים ה"י ע"י מרדכי - זכור לטוב - שדבר מרדכי תמיד טוב וזה גרם שפע שגם אחרים ידברו טוב והבן.

מדוע מזכירים אותו לטובה הרי היה אחד מפרסי המלך, והיה באותה עצה, ולא נתכוון לטובת היהודים, כמבואר בבבלי (טז).

חלקו של ידיד - ס"ה תרצ עמ' סא-ג ד"ה עוד וגם חרבונא ז"ל עכ"ל. כתב הרב ראש יוסף ז"ל דכפי ת"ד אין לומר עליו ז"ל ועיש"ב. ואני אומר דמה שפירש הפסוק אחרי המחילה אינו כדבריו, דרש"י ז"ל וישלח עליו הקב"ה משלך פורענות על הרשע בלי חמלה מידו ברוח יברח בני סיעתו וחבריו בורחים מידו ע"ש, וא"כ אפילו לפי ת"ד צ"ל אי משום דההצלה באה על ידו ואם היה רשע חזר בו וכן העוה"ב הוא, ואי משום דמדבא אליהו בדמותו כנודע ש"מ שראוי הוא ובורכי נמי מברכין וק"ל.

שלחן גבוה - א"ח ס"ה תרצ אות לו וגם חרבונא כו'. סוף פ"ק דמגילה דף י"ו ויאמר חרבונא, אמר רבי אלעזר אף חרבונא רשע באותה עצה היה, כיון שראה שלא נתקיימה מיד ברוח, והיינו דכתב וישלח עליו ולא יחמול מידו ברוח יברח, וכתב ראש יוסף ז"ל דכיון דרשע היה אין לומר עליו זכור לטוב, כי לא אליהו היה, ולפיכך נמנעים ברים מלאומרו, עכ"ד. ויש לדחות הך סברא אחר המחילה, דנהי דהוא לא היה אליהו, נדמה כדמותו וידבר טוב על מרדכי, וכיון דזכה דאליהו ז"ל נדמה כדמותו ראוי הוא לכל כבוד, וכדמותיה מצינו בעובדא דרבינו הקדוש עם רבי חייא כשחש בשנינו כנודע, דמכאן ואילך נהג בו כבוד כיון שאליהו נדמה לו כדמותו רבי חייא.

קהלת יעקב (קלוגר) - פר' זכור דרוש ו ד"ה ואמר וגם

ואמר וגם חרבונא זכור לטוב. הנה זה מן הש"ס ירושלמי [מגילה פ"ג ה"ז] הוא, דאמר ר' פנחס צריך לומר חרבונא זכור לטוב וכו', והובא בסור [א"ח ס"ה תרצ], וכנראה שכל הנוסח הוא מן הש"ס, ולכן בוראי כוונה גדולה כיוונו בזה. ואפשר דר' פנחס עצמו סידרו, והוא ס"ל כר' יוחנן שפתח לה פיתחא אימתי ראו כל אפסי ארץ, ולשיטתו אזיל דהגזירה נעשה רק לפרסם הנס, ולא בא רק לזכר לדורות, ולכן סידר שושנת יעקב.

ולכן אמר הוא צריך לומר וגם חרבונא, משום דלפי הנ"ל תקשה מ"מ, דהנה חרבונא לא נתכוין

וזה הוא דאנו אומרים וגם חרבונא זכור לטוב, דאף דהיה אליהו וטמא את עצמו אפ"ה זכור לטוב, כי הותר, דעשה דוחה ל"ת. והנה כמו כן אסתר, אע"פ שאח"כ נבעלה ברצון לאחשוורוש כמו שאמרה (לעיל ד, טז) כאשר אבדתי אבדתי, דמעיקרא באנוס והשתא ברצון (מגילה טו ע"א) אפ"ה הותר לה להצלת ישראל, וזה שאנו אומרים "ברוכה אסתר בעד"י, אע"פ שנבעלה ברצון, מ"מ הואיל והיה בעדי בשביל עם הקודש, היא ברוכה כדכתיב (שופטים ה, כז) מנשים באהל תבורך, וגם חרבונא זכור לטוב, אף דגם עבר עבירה כנ"ל שהוא אליהו אפ"ה גם הוא בזה זכור לטוב.

יפה ללב - ס"ה תרצ אות ז 'הובא לעיל ד"ה יש שכתב <28>.

דברי יצחק (פינפר) - ח"ב מגילת אסתר ד"ה וגם וגם חרבונא זכור לטוב, וכן נאמר ומלכותה יתן המלך לרעותה הטובה ממנה, אותו לשון נטיטלה המלכות מזקניה שאול שנ' לרעך הטוב ממך, באותו הלשון נמדר לה לרעותה וגו'. כי מלת טוב יאמר על ב' אופנים, או על צדיק אמרו לצדיק כי טוב, אף שתראה ממנו כמה אכזריות שמכה ורודה לפושעים, עכ"ז נקרא טוב, שכן צוה ה', והוה טוב לשמים, שמתלבש במידות הפכויות כפי הזמן. ויש שנקרא טוב על מזגו הטוב שהוא חונן ומרחם על זכאים ורעים בשוה, ואין בכחו להכניע ולרדות את הפושעים והחטאים.

והוה ההבדל בין שאול לדוד, כי שאול היה טוב במזגו, כי גם על אגג חמל, אבל לא לשמים, כי עבר על דבר ה' שאמר והחרמתי את עמלק ולא תחמול, לכן נטלה ממנו המלוכה. ודוד היה טוב לשמים שידע אין להשתמש הכל לפי הית הנצרך, הגם כי היה רחמן על ישראל, עכ"ז היה אכזר על מואב, ומרדם ב' חבלים להמית, ע"כ נ' לשאול ונתנה לרעך הטוב ממך, שהטוב שלך הוא במגו, והטוב של רעך יהיה טוב לשמים, ומזה הסיבה נטלה המלוכה משאול.

ועכשיו שהושבה המלוכה לאסתר היתה צריכה לתקן חטא זקנה שאול, וע"כ השתמשה במדות הפכויות, ונתאכזרה על המן כאשר עמד לבקש על נפשו ממנה ולא שמעה בקולו, וזהו באותו לשון שנטלה משאול נתנה לנכדה אסתר תחת ושתי, וזה חרבונא שהיה רשע משני הצדדים, רע לשמים שהיה באותו עצה לתלות את מרדכי, ורע לבירות המלך, א"כ לא שייך עליו מלת טוב, רק שעכ"פ על ידו נתלה המן, ע"כ גם חרבונא זכור לטוב, (ע"כ מכתבי ש"כ הרי"א בביאור הרבה משלי).

קובץ בנתיבות ההלכה - לד-א עמ' 196 (ומקור הדברים שם בשם הגר"י) 'הובא להלן ד"ה מדוע <32-3>.

כונת הלב (ליכטנשטיין) - פורים ד"ה ויאמר חרבונא ויאמר חרבונא אחד מן הסריסים וגו' אשר עשה המן למרדכי אשר דבר טוב על המלך וגו'. וי"ל - דה"ל אשר הציל את המלך - אבל יש לומר שחרבונא השפיעו לו מן השמים שכל ישר לעורר על יקב ערכו של מרדכי הצדיק, ואמר שלפעמים אפי' לאדם פשוט ואפי' רע מעללים נתעורר בקרבו מדת רחמנותו, להציל נפש אחד

אוצר מפרשי הירושלמי

מגילה פ"ג ה' / דף א, א

[בוינא דף כז.]

תפארת צבי יעקב - בלקוטי צבי יעקב מגילת אסתר ד"ה יעשו

יעשו עץ גבוה חמשים אמה ובבוקר אמר למלך ויתלו את מרדכי עליו (ה, יד), וכי הוא ביד המלך לתלות איש על לא חמס בכפך, ומה גם שכתוב בתחילת המגילה כי כן דבר המלך לפני כל יודעי דת ודין, הרי שנהג מלכותו על פי דין. והגם שמצינו בהמן שאחשוורוש בעצמו דנו תלחיה, זה היה משום חרבונו שהיה שם, והוא היה משכבת שיר פרס ומדי שהיו ממונים על הדין.

(ובזה יש לתרץ מה שאנו אומרים במזמור שושנת יעקב וגם חרבונו זכור לטוב, וקשה לדעת רבותינו ז"ל שהוא היה עם המן בעצתו לעשות העץ, וכי בשביל זה יהיה זכור לטוב, והגם שהוא אמר לאחשוורוש גם הנה העץ אשר עשה המן למרדכי אשר דבר טוב על המלך, זה היה מחמת שהיה ירא על נפשו, כיון שגם הוא היה עם המן בעצה, ועל כל פנים היה צריך לצאת שכרו בהפסדו ולא יהיה זכור לטוב ולא לרע. אבל לדרכנו נחא, שאם לא היה הוא אומר לאחשוורוש גם הנה העץ וגו', שמרבריו ראה אחשוורוש שגם דעתו מסכמת לתלות את המן, לא היה ביד אחשוורוש לתלות אותו מדעת עצמו, ובשביל זה יהיה זכור לטוב.

אוצר דרושים נבחרים - עמ' 175 הערה ל

הוא היה בין שבעת הסריסים ורעו של ממוכן הוא המן, וכיון שראה שלא נתקיימה העצה ברח מחבורתם, ובשעת כוונתו להנפך למקטרג, ולא מאהבת מרדכי. ומה שאנו אומרים וגם חרבונו זכור לטוב, אפשר שפירושו זכור על מה שאמר אשר דבר "טוב" על (היהודים) [המלך].

קובץ בנתיבות ההלכה - לד-א עמ' 196 (ומקור הדברים שם בשם הגר"י)

צריך ביאור מש"כ הפייט וגם חרבונו זכור לטוב, והרי להדיא בגמרא דחרבונו רשע היה. ויאמר חרבונו זכור, אמר רבי אלעזר אף חרבונו רשע, באותה עצה היה [מגילה טז, א].

ויש לומר דמטו משמיה דמרן הגר"י, דבקרא כתיב, ויאמר חרבונו זכור, 'גם' הנה העץ אשר עשה המן למרדכי זכור, עומד בבית המן, גבוה חמשים אמה, ויאמר תלוהו עליו [אסתר ז, ט] ואמר מרן הגר"י, דחרבונו רשע היה, אך אמירתו 'גם' הנה העץ, טובה היתה הדויעלה לתלות את המן על העץ. ועל זה נשבת הפייט ואומר 'גם' חרבונו זכור לטוב, היינו דה'ינ' שאמר חרבונו זכור לטוב.

ראה חיים (טרבלסי) - פר' תולדות ד"ה זה אפשר וזה אפשר מ"ש אומרים וגם חרבונו זכור לטוב. וקשה. והא גם חרבונו היה שונא יהודים כמו המן, ואין אנו מברכין אותו וגם חרבונו זכור לטוב. ולפי זה נחא דלא על חרבונו אומרים, רק וגם חרבונו, דהיינו תיבת וגם שאמר חרבונו, הוא זכור לטוב דבשבילה אנתנו נושענו, דהיינו מחת קטרגו אמר וגם הנה העץ זכור, ואמר חרבונו. וזה אפשר תהלים (כ"ג) גם כי אלך בגיא צלמות, דהיינו ע"י שיש גם, אלך בגיא צלמות, דהיינו ע"י קטרגו. אבל אם אתה ה' עמדי לא אירא, דהשי"ת מונע ממנו קטרגו. על דרך גם

עליו וגם חרבונו זכור לטוב, ולמאי דאתאן עלה נ"ל, דבהזכרת רשע שעשה טובה גם קב לא תקבנו גם ברכ' לא תברכנו, אבל בהזכרת רשע שעשה טובה ועל ידי זה היה הצלת רבים בענין, איז מברכין ליה זכור לטוב, דאלים כחא דהצלת רבים ובפרט כל ישר' לברכו בפה מלא זכור לטוב, וכמו שמצינו בחרבונו זכור לטוב, וכמדובר.

וידבר משה - ב'תקון משה' (נד' במהד' תרנה) פורים ד"ה נוסח שושנת

נוסח שושנת יעקב כ' אור המן כ' ברוך מרדכי כ' ברוכה אסתר בעדי וגם חרבונו זכור לטוב, ותיבת בעדי אין לו מוכן, ומו"ח הרב הצדיק חו"ב מוה' אליעזר הרש הלוי זצלה"ה ממגיד י"ע, פ' עפמרו"ל בחרבונו לא מאהבתו של מרדכי אלא משנאתו של המן, לכן אמר ברוכה אסתר שכונה בעדי, אבל בחרבונו לא עשה בעדי מה שעשה, אלא מחמת פני' אחרת ודי לו שזכור לטוב, ודפח"ח.

ובאופן אחר נ"ל, כי צריך לחקור מה תכלית בזה מה שמברכין לצדיקים ומקללים לרשעים, וכי מה תועלת יש לצדיק בזה כשהוא בעלמא, דקשטו כשמברכין אותו בעלמא דשקרי הדין, וכן מה הפסד לרשע במה שמקלליו אותו בזה העולם. אמנם באמת אין התכלית עבור המתים שכבר מתו, כי אם עבור החיים אשר עונתה המה חיים, שישמרו על לב לעשות הטוב והישר בעיני ה' ואדם, ולמנוע מלכת בעצת רשעים בראותם כי הרשע הוא לחפזות ולדראון עולם, והצדיק לשם ולתלה ולחיי עולם.

ובזה מוכן מה שמזכירין לטובה את חרבונו הגם שלא ה' כונתו לטובתו, כי ודאי אם התועלת בזה לו לבדו לא ה' ראויה לה, אבל מאחר שהתועלת בעד החיים שגם הם יתאמצו לעשות מעשים טובים, א"כ אין שום נפקא מיני' בכונת חרבונו רק במעשה שעשה וממנו יראו וכן יעשו. וד"ש אור המן וברוך מרדכי ואורוהו זרש, כל זה הוא בעדי לא לתועלתם ולא להפסדם כי אם בעדי, שנקח מוסר לעשות כמעשיהם, וממילא גם חרבונו זכור לטוב, וא"ש.

וב"מ משל י' זכר צדיק לברכה ושם רשעים ירקב חכם לב יקח מצות כר, ה"ק שכל תכלית שמזכירין צדיק לברכה ורשע לגנאי, כדי שחכם לב יקח מצות מוסר וראיה לעשות מע"ט וישרים. ועי' יומא דף ל"ח ע"ב, הוקשה להם אהר קרא בדצדיק אמר לשון יחיד וברשעני' לשון רבים, א"ר אלעזר צדיק מעצמו, רשע מחביריו. הכו' שהעונשים להרשע' בכ"ד של מטה, אין כונה לנקמה ח"ו רק למען ישמעו וייראו, [עי' רמב"ן שופטים בטעמ' דהרגו אין נהרגין], וזהו רשע מחביריו, שע"כ חביריו יקחו מוסר ולא יירשו בראותם מפלתו. ובז"מ תהלים ק"ד יתמו חטאים מן הארץ, על ידי שיראו שרשעים עוד אינם, כלומר אינן נחשבי' לכלום, וק"ל.

תפארת ציון (מדרש) - בראשית רבה פרשה מט א"ר פנחס וכו'. מלמדנו שהגם שהוא ה' ג"כ באותה עצה כמ"ש וז"ל, אך כיון שעל ידו לגלג הקב"ה המפלה להמן שע"כ היתה לנו הישועה, מחייבים אנתנו לזכרו לטוב.

דחשש בשינוי כנועד דמכאן ואילך נהג בו כבוד, כיון שאליו נדמה לו כדמות ר"ח ע"כ.

ואחרי נע"ר אני הפעוט לא ידעתי מה דמות יערוך, דאי רבינו הקדוש פליג ליה כבוד לר"ח, היינו משום דס"ס ר"ח היה אדם גדול בתורה, וקודם שנהג בו ר' הקדוש ז"ל נזיפה בר"ח כבר היה נוהג בו כבוד בר"ח, וכידוע, וכדאיתא במד"ר ס' נח פל"ג וז"ל, רבינו הוה מתני שבחיה דר"ח רבה קמיה דר' ישמעאל בר' יוסי, א"ל אדם גדול אדם קדוש ע"כ, אלא דשרוב אחר שנהג בו נזיפה על מ"ש לו דר"ה היה עומד בחון נהג בו נזיפה ופסק מלעשות בו כבוד.

וכדאיתא במד"ר שם פ' נ"ז וז"ל, רבינו הוה ענותן סגי, והוה אמר כל מה דימיר לי בר נש עבדי חון וכו', ואי סליק ר"ה ריש גלותא להכא אנא קאים ליה וכו', וא"ל ר"ח רבה והרי הוא עומד בחון, נתכרכמו פניו של ר' ליקון שהלכו דמיו, א"ל ארנוהו, א"ל פוק חזי מאן בעי לך לברא, נפק ולא אשכח ב"נ וידע דהוא נוף ואין נזיפה פחותה משלשים יום.

לסוף תלתין אתא אליהו זכור לטוב כדמותיה דר"ח רבה אצל ר', ויהב ידוה על שיניה ואחסי, כיון דאתא ר"ח רבה לגביה דר' א"ל מה עבדו בשיניך, א"ל מן עונתה דיהבת ידך עילוהי איתחסימת, אמר לית אנא וכו', כיון דשמע כן שרי נהוג ביה יקרא ע"כ, הרי דר' כבר הוה פליג ליה יקרא לר"ח והוה מתני שבחיה וכו', אלא משום דנתכרכמו פניו בסבתו נהג בו נזיפה תלתין יומין.

ובתר הכי דכבר נשלמו ימי נזיפתו וכבר היה ראוי להתחיל לעשות בו כבוד כמקדם, ע"ז בא אליהו ז"ל בדמותו של ר"ח והעביר ידיו על פיו של ר' הקדוש ונתרפא, כדי לרמוז לו לרבינו דעת הזמיר הגיע להחיר לו נזיפתו ולנהוג בו כבוד כמו שנהג הוא ונדמה בדמותו, ותכף הבין ר' כונת אליהו ז"ל, וע"ז כשכא אצלו ר"ח התחיל לנהוג בו כבוד, נמצא דמאי דפליג ליה יקרא לאו היינו עיקר טעמא משום דאליהו נדמה לו כדמותו.

וזהו כונת המד' שאמר שרי נהיג ביה יקרא, דהיינו הכונה דהפסיק מלמיעבד ליה יקרא כל הנהו תלתין יומין, וכשומעו דהוה אליהו דהעביר ידוהי על פיו והבין רמז הרומז כנו', איז שרי נהיג ביה קרא, משא"כ חרבונו שהיה רשע גמור, הגם דאליהו נדמה כדמותו, עכ"ז אינו ראוי לנהוג בו כבוד.

ומה גם דהדבר היה מוכרח לדמות אליהו ז"ל כדמות חרבונו, דכיון שהיה אחד מן הסריסים, בודאי דבדבריו עם המלך יהיו דבריו נשמעים, ועל הצלת כל ישראל ראויה והגון הדבר לדמות כדמותו בצלמו הגם שהיה רשע, ולפ"ז מיסתיים שלא לו' עליו ושרי אמנם לברכו הוא קשה לשמוע, אלא דלפי האמור קשה על המנהג דפוק חזי מאי עמא דבר דנהיג לו' וגם חרבונו זכור לטוב.

וליריד נ"ל דה"ט, דכיון שהיה בענין הצלת כל ישר', דע"י שדבר טוב על מרדכי תכף גזר אומר המלך ויאמר תלוהו עליו וע"ז ניצולו כל ישר', כל כ"ה' שהיה הצלת רבים ראוי ליאמר

הדבר להמלך מהעץ, ומן השמים הגידו לו כבמדרש הנ"ל שאליו ז"ל נדמה לחרבונה, והוא ידע בעצמו שלא הגיד והבין שמלאך נדמה כדמותו, וכיון שראה זאת התחרט ועשה תשובה.

ובזה יש ליישב מה שהקשו המפורשים על יתיר הלשון "ויאמר חרבונה גם הנה העץ" דתיבת "גם" מיותרת, אבל בהנ"ל א"ש דמבואר במדרש שכל מקום שנאמר במגילה "המלך" סתם יש לפרש לשון חול ולשון קודש דקאי על הי"ת מלכו של עולם, ולכאורה מה שייך כאן לשון קודש, אמנם י"ל שהתוודעה על חטאו לפני הקב"ה מלכו של עולם, ואמר גם הנה העץ אשר עשה המן, ו"גם" הוא ריבוי וקאי עליו שגם הוא היה באותה עצה.

וכיון שאליו ז"ל נדמה כדמותו ועל שהתחרט ועשה תשובה נאמר כאן חרבונה בה' לשון הצלה, ולכן אומרים וגם חרבונה זכור לטוב, ושפיר מדייק מכאן ר"א ור"ח שחרבונה מקודם רשע היה ובאותה עצה שבעצמו התוודעה על חטאו, ורב שפיר מדייק שחרבונה זכור לטוב כיון שהתוודעה ועשה תשובה ואליו ז"ל נדמה כדמותו והציל בזה את מרדכי וכל היהודים ע"כ זוכרים אותו לטוב, ומיושבים בזה כל הקושיות והדיוקים בס"ד.

דא"ח מכ"ק אדמו"ר מגור שליט"א - פורים נט ד"ה וגם

וגם חרבונה זכור לטוב, והרי אף חרבונא רשע באותה עצה ה' זכור (מגילה טז), וכי לפי שאמר דבר טוב כבר יח' זכור לטוב ושיח' נכלל עם הצדיקים, אכן בפורים יש להכלל אחיהו ויכולין להתעלות להיות נזכרים לטוב, וזהו שהתקינו חז"ל להזכיר תמיד בימי הפורים וגם חרבונה זכור לטוב (ירושלמי מגילה פ"ג ה"ז, כז).

אור אברהם (גורביץ') - מגילת אסתר שם
ויאמר חרבונה אחד מן הסריסים לפני המלך, גם הנה העץ אשר עשה המן למרדכי היהודי אשר דבר טוב על המלך עומד בבית המן גבוה חמשים אמה, ויאמר המלך תלוחו עליו, כתב האבן עזרא וז"ל חרבונה יש אומרים כי אליהו ז"ל נדמה למלך כדמות סרים עכ"ל. וכן איתא בפרקי דרבי אליעזר פרק נ', דקאמר ההם באותה שעה מה עשה אליהו ז"ל, נדמה לחרבונה אחד מסריסי המלך, אלא ש'ל' ש' עץ בביתו של המן מבית קדשי הקדשים גבוה חמשים אמה, שנאמר ואת אולם העמודים עשה חמשים אמה ארוכ, מיד צוה המלך לתלוחו עליו, שנאמר ויאמר המלך תלוחו עליו זכור, ע"כ.

ועי' בהג' מ"י פ"א מהל' מגילה אות ז' שכתב וז"ל, ירושלמי, רב אמר צ"ל ארור המן ארורים בניו, אמר י' נתחום חרבונה זכור לטוב, ועיין בבראשית רבה (פרשה מט"ו פ' וה') שהמכסח אני מאברהם, לכן נהגו לומר להודיע שכל קוויץ זכור, ארור המן אשר בקש לאבדי ברוך מרדכי היהודי ארורה זרש אשת מפחדי ברוכה אסתר בעדי וגם חרבונה זכור לטוב, כדאמר ויאמר חרבונה אתא אליהו אידימי ליה לחרבונה, עכ"ל.

ובביאור הרד"ל על הפרקי דר"א הנ"ל הביא

זכור לטוב, ולמה נטלו לרשע הזה שקבר רשע אחר ואחר כך ברח, בשביל זה יזכרו אותו לטוב, מאי כל הרעש הזה עמו והוא הפלא ופלא לכאורה. וגם על המדרש שאמרו שחרבונה זה אליהו ונדמה לחרבונה, למה נדמה דוקא לחרבונה שהיה רשע, וגם יש להבין דלפי זה שאליו נדמה לחרבונה, אם כן היו שם שני חרבונה אחד הרשע ואחד אליהו, וכל אלו הם מהדברים הפליאים.

ונראה שאלו ואלו דברי א' חיים, כי הבורא כל העולמים רצה שהרשעים הללו יקברו אחד את חבירו, וכמו שהיה שחרבונה צוה לתלות את המן, אבל הוא נשאר אי שם רשע כמו שהיה מקודם, והיה מתנהג גם לחלץ בדרכו הרעה להלשין תמיד על מרדכי ועל ישראל, לזה בא אליהו ואמר אני חרבונה, אני אנהג מעשיו את שכתר, וכשראה חרבונה שבא לשם אחד מצד הקדושה, אמר כנפשו אי מה עשיתי, וראה שאין טוב לו עוד לישאר שם, וברח לנפשו ונשאר אליהו במקומו, ואלו ואלו דברי אלקים חיים הכל אמת ויציב, כי מקודם היה חרבונה הרשע, ואחר כך נעשה חרבונה אחר והוא אליהו הנביא.

וזה שאומרים וגם חרבונה זכור לטוב, על דרך הכתוב (בראשית טו טז) וגם את הגוי אשר יעבדו דן אנכי, ויאית שם במדרש (ב"ר פמ"א י"ט) גם לרבות ד' מלכיות. וגם כאן אומרים וגם חרבונה, כלומר אותו חרבונה שאנו מרבים, לא את חרבונה האמיתי שהוא היה רשע ואין מזכירין אותו לטובה, רק אותו שנדמה לחרבונה ונתרבה לחרבונה, זה הוא זכור לטוב.

ויתיישב בזה מה שפירש במקרא סופרים על קושיא הנוכח לעיל למה אנו מקדימין לומר ארור המן אשר בקש לאבדי, אחר שהספיק מקדים ברכת הצדיקים. ויתירן שאנו אומרים כן כדי לסיים בדבר טוב, ולכאורה אנו מסיימין בוגם חרבונה זכור לטוב, ומאי דבר טוב הוא זה לסיים עם חרבונה שהיה רשע, אבל לפי הנוכח לעיל שקאי על אליהו הנביא, הוי שפיר סיים בדבר טוב. [פורים תשי"ז בחי' א']

עלי תמר - ד"ה אמר ר"פ 'הובא להלן ד"ה יש שפירשו' [37-3].

תולדות חיים - פורים אות יד
ויאמר חרבונה גם הנה העץ אשר עשה המן גבוה חמשים אמה עומד בבית המן וגו' ויאמר המלך תלוחו עליו. ובגמ' מגילה (ט"ז.) ויאמר חרבונה וגו' א"ר אלעזר אף חרבונה רשע באותה עצה היה. ויל"ד איך למד ר"א מכאן שחרבונה רשע היה. ובח"א למהרש"א כתב מפני שידע במכוון מדת גבהו של העץ חמשים אמה ומראה בעלמא אין יכולין לידע זאת. וקשה כיון דרשע היה, מה זה שאנו אומרים "וגם חרבונה זכור לטוב". ובמדרש רבה איתא דזה ה' אליהו ז"ל שנדמה לחרבונה, והוא סתירה למאמרו של ר"א, ולדברי המדרש ג"כ קשה מאי "וגם חרבונה זכור לטוב", הלא לא חרבונה דיבר אל המלך אלא אליהו ז"ל שהתחפש כדמות חרבונה.

וי"ל בדאמת חרבונה רשע היה ובאותה עצה, ולכן נאמר מקודם (א' י') חרבונה בא, דא' מבואר במדרש הוא לשון אסור, אבל כיון שראה שנודע

אחשון זכר, דמונע ממנו קטרוגו כנזכר גבי אבימלך לעיל.

פ' ראשונים לאגדות חז"ל - טז א ד"ה אף

אף חרבונה רשע באותה עצה היה כיון שראה שלא נתקיימה עצתו מיד ברח. רבנו חננאל ובתרגום שני (אסתר ז, ט) ואמר חרבונא חד מן סריסיא קדם מלכא והא חרבונא דכיר לבישתא, אלא על הדא דכיר לטב מטול דעם המן הוה בעצתא די נסיב למעבד צליבא למרדכי, וכד חמא דשלימת בישתא על המן ועל ביתיה אול אף הוא לגרמיה ואמר ליה למלכא אף לך מלכא בעי המן נקטול וניסה ית מלכותא מינך. ובאסתר רבה (י, ט) מה עשה אליהו זכור לטוב נדמה לחרבונה ואמר לי אדוני המלך גם הנה העץ אשר עשה המן למרדכי גו', דא"ר פנחס צריך לומר חרבונה זכור לטוב, ובראב"ע (שם) יש אומרים כי אליהו ז"ל נדמה למלך כדמות סרים. וראה פרקי דר' אליעזר (פרשה נ) מה עשה אליהו ז"ל נדמה לחרבונה אחד מסריסי המלך ולכן אנו אומרים וגם חרבונה זכור לטוב אעפ"י שהיה רשע אבל מפני שאליו נדמה לו, זכור לטוב.

מהר"י ט"ב - סוף מגילת אסתר ד"ה וגם חרבונה

וגם חרבונה זכור לטוב. לכאורה הוא פלא מאי כל הרעש הזה עם חרבונה, הלא בגמרא (מגילה ט"ז ע"א) מבואר שחרבונה היה רשע, שהוא נתן הצעה להמן לעשות תליה ח"ו למרדכי, וכשראה אחר כך שהעצה שלו לא נתקיימה, עמד וברח, וכמו שאין אומרים על אחרושו שיהיה זכור לטוב אף על פי שברשותו ועל ידו נעשה כל הענין, אף על פי כן אין מברכין אותו לטובה מפני שידוע שהיה רשע, רק שהקב"ה סיבב על ידו לא הסיבוב, ואם כן יפלא מדוע דוקא חרבונה זכה שמזכירין אותו לטובה, הלא יש הרבה צדיקים אחרים שיזכרו אותם לטובה.

אמנם במדרש (אסתר פ"י) איתא שחרבונה זה אליהו שנדמה לחרבונה, ועל חרבונה זה שפיר אומרים זכור לטוב. אבל יש כאן קושיא גדולה, בדגמרא אמרו שחרבונה היה רשע, ובמדרש אמרו שהוא אלהי, וכלל גדול היה בכל פלוגתא חכמיו ז"ל שאלו ואלו דברי א' חיים, ובפולגותא שהוא לענין דינא, כבר כתב הריטב"א ז"ל שהתורה ניתן מ"ט פנים טמא ומ"ט פנים טהור, לזה הוי שפיר שניהם דברי א' חיים, אבל בפולגותא דמציאות כזה א' חרבונה היה רשע וא' אליהו, איך אפשר לומר שאלו ואלו דברי א' חיים.

ונראה לומר שכל דברי חכמים חיים וקיימים, וכמו שאני רגיל בזה הדרך להשוות דברי חכמים שיהיה כל דבריהם ז"ל קיימים ואמתים, דהנה איתא במדרש ליקוט שחרבונה היה שונא גם את המן, וכשראה שיוכל לקיברו, עשה הכל כדי לקיברו, וכל הרעשים כן הם ששונאים את יהודי כשר, אבל גם ביניהם עצמם יש שונא גדולה מאחד על חבירו, ואם יכול אחד לקיבר את חבירו, עושה כל מה שבידו, אבל בשביל זה עדיין אין נעשין צדיקים שיזכרו אותם לטובה.

ולמה מזכירין את חרבונה לטובה אחר שהיה רשע, הלא היו הרבה צדיקים וקדושים צדיקי אמת שהיה לבם שותת דם בשביל ישראל, יאמרו עליהם

אוצר מפרשי הירושלמי

מגילה פ"ג ה"ז / דף א, א

[בויולא דף כז.]

שעקרו משם, גם על שכתב שטנה הוא ובניו בתחלת מלכות אחשוורוש לבטל בנינו עכ"ל, ועי' מש"כ בזה לקמן (ט' יג).

וא"כ הרי י"ל דזהו נמי מה שהזכיר חרובנה דהך עץ שהכין המן למרדכי היה מביהמ"ק, ומשום דמטעם זה הוא נגדור עליו מיתה, והיינו במה שרצה לבטל בניו ביהמ"ק, ולכן רצה לתלות את מרדכי על עץ זה בדוקא, ומשום דמרדכי ירד לשושן כדי לבטל עצת המן ובניו, יעו"ש כל מש"כ בזה, וכן גם השרים והמשרתים הנ"ל נגזר עליהם מיתה בגלל זה וכו', ורק חרובנה לבר נשאר בחיים משום שלא היה באותה עצה, וזהו מה שרמזו לדבר זה בהזכירו להאי עץ שהיה מבית קדשי הקדשים, וכמש"נ.

אמרי יהודה (רבינוביץ' ידלר) - אסתר ז ט

ויאמר חרובנה אחד מן הסריסים לפני המלך, גם הנה העץ אשר עשה המן למרדכי אשר דבר טוב על המלך עמד בבית המן גבה חמשים אמה, ויאמר המלך תלחו עליו. בירושלמי (מגילה פ"ג ה"ז) איתא, אמר רבי פנחס צריך לומר חרובנה זכור לטוב ע"כ. והנה חרובנה היה מסריסי המלך כמבואר בפסוק כאן, והוא חרובנה הנזכר בתחילת המגילה (לעיל א' י). ביום השביעי כטוב לב המלך כיון, אמר למהומן בותא חרובנה בנתא ואבנתא ותר וכרסם שבעת הסריסים המשרתים את פני המלך אחשוורוש, וא"כ צריך ביאור מדוע מזכירים אותו לשבח.

ולפי פשוטו היה נראה, דכיון שעל ידו התגלגל הדבר שחלו את המן, לפיכך אנתנו מזכירים אותו לשבח, אך בגמרא (מגילה טז.) מבואר שרשע היה, וז"ל הגמ', אמר רבי אלעזר אף חרובנה רשע באותה עצה היה, כיון שראה שלא נתקיימה עצתו מיד ברח, והיינו דכתיב (איוב כז כב) וישלך עליו ולא יחמול מיד ברוח יברח ע"כ, ומעתה צ"ב מדוע מזכירים אותו לשבח. ואפשר שרבי פנחס בירושלמי אינו סובר בזה כרבי אלעזר, אלא ס"ל שחרובנה לא היה רשע, שהרי מגלגלים זכות על ידי זכאי, ואם על ידו נגרם שחלו את המן בודאי שאינו רשע, ולכן אנתנו מזכירים אותו לשבח, כיון שטובה זו התגלגלה על ידו.

אמנם במדרש (אסתר י ט) מבואר שלדעת רבי פנחס לא היה זה חרובנה אלא אליה הנביא זכור לטוב, שנדמה לחרובנה מסריסי המלך, ולכן צריך לומר זכור לטוב. וז"ל המדרש מה עשה אליהו זכור לטוב, נדמה לחרובנה ואמר לו אדוני המלך גם הנה העץ אשר עשה המן למרדכי וגו', דאמר רבי פנחס צריך לומר חרובנה זכור לטוב ע"כ, וכן כתב מהר"ל בהלכות פורים (אות די) וז"ל חרובנה הוא היה אליהו, לפיכך אנו אומרים חרובנה זכור לטוב, משום דזכור לטוב הוא אליהו.

וכתב הרד"ל בפירושו לפרקי דרבי אליעזר (פרק ו, א) שגם לדברי הגמרא במגילה (שם) אליהו נדמה לחרובנה שהרי חרובנה ברח משם, ואין אמר לו הנה העץ, אלא ודאי היה זה אליהו שנדמה לחרובנה. אך לכאורה קשה, מדוע אומרים וגם חרובנה זכור לטוב, אם את אליהו אנו רוצים להזכיר היה לנו לומר וגם אליהו זכור לטוב, ומה לנו להזכיר את חרובנה. ותירץ הרד"ל שיש מפרשים שגם את חרובנה עצמו אנו מזכירים

לטובה, וכמש"נ.

אולם רב פליג בזה דקאמר דחרובנה זכור לטוב, וכן היש אומרים קאמרי דהיה זה אליהו ז"ל שנדמה לחרובנה, והרי י"ל בזה דכרי הרד"ל ז"ל, והיינו דרב ס"ל דחרובנה עצמו היה צדיק וראוי להזכירו לטובה, או דאף דהיה אליהו ז"ל שנדמה לחרובנה, ע"כ דהיה בו צד מעלה מכיון דאליהו בחר להדמות אליו וכו', [וזהו מה שהוסיף הרד"ל ז"ל וכתב, דלכך כאן נכתב חרובנה בה"א ולא באל"ף כפי מה שנכתב מתחלה, ומשום דחרובנה בה"א עולה בגימטריא פינתס זה אליהו דמספרו רע"ב, ואשר זהו גם מספר חרובנה עם הכולל].

ובדבר טוב וצד מעלה שהיה בחרובנה זה, אולי י"ל עפ"י מה דאיתא במדרש אבא גוריון פרשה ב', דקאמר התם אחר הדברים האלה כשוך חמת וכו', ומי נתן לי עצה להרגה, אמרו לו שבעת שרי פרס ומדי, מיד הרגו, לפיכך לא הוזכר עוד. ויש אומרים שנתנו לו עצה לבטל בניו בית המקדש, לפיכך נגזר עליהם מיתה ע"כ. הרי מבואר מדברי המדרש, דבמה דמצינו דלא נזכרו שמותן של הני שבעת שרי פרס ומדי, הרי מוכח מזה שנהרגו, ובטעם הדבר שנהרגו או מונו, היינו משום שנתנו לאחשוורוש עצה לבטל בניו בית המקדש.

ולפי זה הרי לכאורה שוב י"ל כן גם לגבי הני שבעת הסריסים המשרתים את פני המלך אחשוורוש דהיינו מהומן בותא וכו', דהרי כמור"כ לא מצינו דנזכרו עוד, וע"כ דגם הם מתו מאותו הטעם הנ"ל, ואולם מכל אלו השרים והמשרתים, הרי רק אחד מהן הוא הדובר שמו שוב, והיינו חרובנה דהכא, ויאמר חרובנה וגו', וא"כ מוכח מזה דהוא לא היה באותה עצה לבטל בניו בית המקדש, ולכן לא נגזר עליו מיתה. ואי נימא כן, הרי י"ל דזהו כוונת רב במה דקאמר, חרובנה זכור לטוב, והיינו דבא לתלות על רבי חמא בר חנינא דקאמר דחרובנה היה רשע וכו'.

וראיתו של רב היא, ממה דמצינו דחרובנה שפיר נזכר לטובה כאן במגילה, ואילו היה באותה עצה וכמו שאר השרים והמשרתים, הרי היה נגזר עליו מיתה ושוב לא היה נזכר כאן לטובה, אלא ע"כ דהוא היה בעצם צדיק, ולכן שפיר יש להזכירו לטובה. וכן לפי דעת היש אומרים, דהיינו בעצם דברי הפרקי דר"א שהבאנו לעיל, דנדמה אליהו ז"ל לחרובנה, הרי כמור"כ י"ל דהיינו משום דלא היה באותה עצה לבטל בניו ביהמ"ק, ואם נדמה אליהו ז"ל לחרובנה, ע"כ דהיה עדיין בין החיים, והיה בו צד מעלה זו וכמש"נ.

והיה נראה להביא סמך למה שכתבנו, דהרי בפרקי דר"א הנ"ל קאמר, מה עשה אליהו ז"ל נדמה לחרובנה וכו', אמר לו יש עץ בביתו של המן מבית קדשי הקדשים וכו', מיד צוה המלך לתלותו עליו וכו', הרי מבואר דאליהו ז"ל בדמותו של חרובנה, הרי הוזכר דהך עץ הוא מבית קדשי הקדשים. ויש לעיין בזה, דלשם מה יש לו להזכיר דבר זה כאן, דמאי נפקא מינה יש בזה לדעת דהך עץ הוא מבית המקדש דוקא.

אלא דעי' בביאור הרד"ל שם שכתב וז"ל, תלוהו עליו לקיים מה שנאמר כו', אפשר דרש עליו ר"ל בשבילו של העץ, שהיה מבהמ"ק על

לדברי הה"ג מיי, וכתב על זה וז"ל, ונראה דר"ל שאליהו ז"ל נקרא כן בירושלמי בכל מקום בשם זכור לטוב סתם, וז"ש וגם חרובנה, לא חרובנה ממש היה, אלא זכור לטוב היה שנדמה לחרובנה. וי"מ שז"ש וגם חרובנה ממש, אע"פ שבאמת לא היה המדבר למלך כי אם אליהו בדמותו, מ"מ הואיל ובחר אליהו להדמות לחרובנה ולא לאחר, מוכח שהיה בו דבר טוב, [וכמ"ש במגילה שם שכשראה שולך נעשתה עצתו ברח], לכן גם הוא זכור לטוב, [ורוך רמז י"ל, שלכן שינה כאן לכתוב חרובנה בה"א ולעיל בו' הסריסים כתיב חרובנה באל"ף, לרמוז על גימטריא פינתס זה אליהו עם הכולל וכו'], עכ"ל.

והנה מדברי הרד"ל ז"ל היה משמע, דאיהו ס"ל דמה דקאמר בגמ' מגילה דף טז. אמר רבי אלעזר אף חרובנה רשע באותה עצה היה, כיון שראה שלא נתקיימה עצתו מיד ברח, והיינו דכתיב וישלך עליו ולא יחמול מיד ברוח יברח ע"כ, ופירש רש"י וז"ל, מיד ברוח יברח, בני סייעתו וחבריו בורחים מידו עכ"ל. והיינו דחרובנה זה היה בין אוהביו וחכמיו של המן שיעצו לו לעשות להך עץ כן כדי לתלות את מרדכי היהודי עליו, ורק כשראה שלא נתקיימה עצתו לגבי מרדכי ונהפך הרעה על המן, הרי ברח מלהיות מאוהביו דהמן ונצטרף לצידו של מרדכי.

ומדברי הרד"ל הנ"ל היה נראה, דהוא הבין בזה דשפיר נחשב הדבר כמעלה, במה שעכ"פ לבסוף עבר חרובנה לצידו של מרדכי, אלא דלפי פשוטו דאי נראה, דאין בזה צד מעלה וצדיקות במה שעשה, אלא דר"א בא לומר דבעצם הרי חרובנה אדם רשע היה, ובדאי דאין ראוי לומר עליו דגם חרובנה זכור לטוב.

וכן נראה מדברי הילקוט כאן, דבאמת פליגי בזה אם חרובנה היה רשע או צדיק, דאיתא התם ויאמר חרובנה, אמר רבי חמא בר חנינא אף חרובנה הרשע באותה עצה היה, כיון שראה שלא נתקיימה עצתו מיד ברח, והיינו דכתיב וישלך עליו וגו', רב אמר חרובנה זכור לטוב, ויש אומרים באותה עצה בא אליהו ז"ל ונדמה לחרובנה, אמר אדוני המלך יש עץ אחד בביתו מבית קדשי קדשים וכו', ויאמר חרובנה אף חרובנה שונאו של מרדכי היה, ומחייב להמן, על זה נאמר נפל שור הבא שוחטין, אמר חרובנה וכי הרעה הזאת בלבד עשה לך, הוא היה עם בנתן ותרש באותה עצה וכו', יעו"ש.

ומדברי הילקוט ודאי נראה דפליגי בזה, והיינו דלפי דעת רב חמא בר חנינא דהוא כדעת ר"א גזמ' דידן, הרי חרובנה זה רשע היה, וכן נראה הדעה האחרונה שהובאה, דקאמר דחרובנה היה שונאו של מרדכי, וכל מה שעשה כאן היה רק לתועלת עצמו ולא מאהבת מרדכי, וממילא שוב אין לומר עליו וגם חרובנה זכור לטוב.

וכן ע"י במגילה דף ז: דקאמר התם, אמר רבא מיחייב אביי לבסומי בפוריא עד דלא ידע בין אורור המן לבין מרדכי ע"כ, ובתוס' שם כתבם וז"ל, בירושלמי אורורה ורש ברוכה אסתר אורורים כל הרשעים ברוכים כל היהודים עכ"ל, הרי דלא הזכיר דכמור"כ יש לומר וגם חרובנה זכור לטוב, ואולי דה"ט משום דהרי בגמ' דידן קאמר ר"א דחרובנה רשע היה וכו', וא"כ אין להזכירו

אוצר מפרשי הירושלמי

ואף דלא היה מעמלק וזרעו, כיון דהוי באותו
עצה נחשב מיניה וביה והוי דרך נס. אך הרי הוא
היה המתחיל לבד, אך הגומר היה מרדכי ואסתר,
וא"כ י"ל להגומר עיקר ועדיין אינו מיניה וביה,
אך צ"ל המתחיל עיקר והוי מיניה וביה.

והנה ראה דאתחלאת עיקר הוי, ממה דנתקן
ט"ב ביום ט', והרי אחז"ל [תענית כט, א] דרובו
של היכל נשרף בעשירי ולכן רצה רבי יוחנן לקבעו
בעשירי, רק דרבנן אמרי דלכן הוי בט' דאתחלאת
דפורענותא עדיפא, וא"כ מוכח דהתחלה עיקר,
א"כ מכ"ש דלטובה הוי התחלה עיקר. וז"ש [אסתר
ט, א] לקיים את ימי הפורים האלה בזמניהם
וכי, גם וכאשר קיימו עליהם ועל זרעם דברי
הצומות וזעקתם דהתחלה עיקר, כן ה"נ יעשו
בפורים ההתחלה עיקר, ומזה למדו חז"ל לומר
וגם חרבונו זכור לטוב, לומר דהמתחיל עיקר והוי
מיניה וביה, ומוכח דהוי דרך נס, וא"ש בעזה"י.

טעם שאין אומרים על חרבונו אלא 'זכור לטוב',
ולא אומרים 'ברוך חרבונו' כשם שאומרים
'ברוך מרדכי'.

חידושי ר"ח - אסתר רבה פרשה י אות ט

מה עשה אליהו זכור לטוב, נדמה לחרבונו
ואמר לו אדוני המלך גם הנה העץ וגו', דא"ר
פנחס צריך לומר חרבונו זכור לטוב כו'. עיין
באשכנזי רבה ריש פ' מ"ט, דכל שמזכיר את
הצדיק ואינו מברכו ואת הרשע ואינו מקללו עובר
בעשה, ועיין מגילה דף ז ע"ב בתוס' ד"ה דלא
ידע כו', משמע שצ"ל ארורה זרש ברוכה אסתר
כו' וע"ש.

אבל כאן לגבי חרבונו מלמדינו ר' פנחס
שאר לומר עליו ברוך חרבונו, מפני שהוא בעצמו
לא עשה טוב, ואדרבה מצטני עליו מגילה ט"ז
א' שהיה עם המן באותה עצה, ורק מזה שאלהיו
זכור לטוב נדמה בדמותו, אנו למדים שיש לו
איה זכות, ולכן צריך לומר חרבונו זכור לטוב,
וכן הוא לשון הירושלמי מגילה פ"ג ה"ז ומסכת
סופרים פרק י"ד. ואנו מנהיגין לומר וגם חרבונו
זכור לטוב, ואפשר לומר שהמנהג בא לרמוז שלא
הוא העיקר בזה להזכירו לטוב, והוא רק כטפל
לגבי העיקר אליהו זכור לטוב, ולכן גם הוא
זכור לטוב.

קול יעקב (קראנץ) - קול רינה וישועה דף סה ב
ד"ה ירושלמי

ירושלמי. צריך לומר ארור המן ברוך מרדכי
וגם חרבונו זכור לטוב (הביא התוס' מגילה ז').
הנה לכאורה יקשה בענין חרבונו ממה נפשך,
אם הוא ראוי להתברך למה לא יהיה מכלל
המתברכים לומר עליו ברוך חרבונו, ואם ראוי
הוא לארור היה לומר עליו ארור.

והנראה שהענין הוא ע"פ המדרש ילקוט
מקומו, ויאמר חרבונו אמר ר"ח ב"ח כו' עד
וי"א באותה שעה בא אליהו ז"ל ונדמה לחרבונו
ע"ש, נמצא שבאמת לא היה חרבונו המגיד
מעשיית העץ, רק שאלהיו ז"ל התחפש בדמות
חרבונו, וא"כ למה יזכה לברכה אחר שהוא לא
דבר טוב. אולם עכ"ז יזכר שמו לטוב אחר שאלהיו
ז"ל לא נדמה לשר אחר זולתו, על כרחך שהיה

לא אליהו היה ולפיכך נמנעים רבים מלאומרו
ועיין, עד כאן.

ספר ליקוטי הגר"א - מועדים עמ' רכח

ארור המן ברוך מרדכי וגם חרבונו זכור
לטוב. כתב רבינו הגר"א (אד"א פר' נציבים),
שהטובה הצומחת מן הברכה נראית לבסוף ולא
דוקא באופן מיידי, וכן הקללה ח"ו פעולתה
והשפעתה אינן נראות דוקא מיד אלא לבסוף.
והנה לא היה אדם בעולם בדור ההוא יותר מוצלח
מהמן בעושר בכבוד ובנים, אמנם בהיותו רשע
היה ארור ולכן אחריותו מרה כלענה, ומאידך לא
היה אדם יותר מסכן ממרדכי שנלקחה ממנו אסתר
למלך ערל וטמא, ולא עוד אלא שגם לכאורה על
ידו נגרמה גזירת המן על ישראל.

ושמע מינה שכן הוא בכל הרשעים, שלמרות
הצלחתם לשעה הם ארורים וסופם מר, וכן כל
הצדיקים אף על פי שסובלים צער ויסורים, מכל
מקום ברוכים הם ואחריתם טובה, וגם חרבונו
שהיה רשע והיה בעצת המן לתלות את מרדכי,
מכל מקום לבסוף התחרט וגורם למיתתו של המן,
וזה שאומרים וגם חרבונו זכור לטוב, לרמוז על
כך שעשה תשובה (הגר"ש ברדוצ').

חתם סופר - דלהלן.

חידושי ר"ח (מדרש) - דלהלן.

יש שכתב שחרבונו שאומרים עליו זכור לטוב
שמו מסתים כה"ח, ועליו אמרו במדרש (שם)
שהוא אליהו הנביא, ואינו חרבונו שהיה באותה
עצה הנזכר בבבלי (שם) ששמו מסתים כה"ח.

ענין יוסף - בבאיורו על שושנת יעקב ד"ה חרבונו
(נד' בסידור אוצר התפילות ח"ב) <->

יש שכתב שהזכירו את חרבונו לטובה, מחמת
שהישועה חייבת לבוא מתוך הרשע כדי שיהיה
ניכר הנס, ולכן הישועה הגיעה דרכו.

מאמר אסתר (קלוגר) - פ"ט פס' לא ד"ה וכאשר
קיימו (הוב"ד בחי' ר"ש קלוגר מגילה ל א

א"ר פנחס צריך לומר חרבונו זכור לטוב.
הנה ידוע דמיניה וביה אכא אלא לזיוול ביה נרגא
[סנהדרין לט, ב], ואין יכול לפעול רק מי שהוא
משלו, ועיין בילקוט ראובני פרשת מטות [ע"פ
וישלח אותם משה], דלכן נלחם יהושע עם עמלק
ופנחס עם מדין, כיון דהיה חלק מהם יע"ש. וכן
כתבנו בכמה דוכתא [חכמת התורה וירא עמ' תט],
דלכן היה משה רבינו כן בתיב, כדי שיהיה נקרא
איש מצרי כדי להפיל על ידו המצרים יע"ש.

וא"כ ה"נ הרי מה שנפל המן וסיעתו ע"י
מרדכי ואסתר, לא היה משלו ולא היה להם חלק
בעמלק, וא"כ יהיה נראה דהוי דרך הטבע, כי דרך
הטבע נעשה אף שאינו משלו, אך דרך נס אינו
נעשה רק במי דהוי משלו, כדי להגדיל הנס להראות
שהוא היפוך הטבע. דבטבע כל מה דהוי משלו
דאוי להיטיב לו, ואם עושה לו רעה ניכר דהוי
דרך נס, וא"כ בהמן דלא הוי מפלתו משלו, יהיה
ניכר דהוי דרך הטבע, ולכן צריך להיות נתלה
הדבר בחרבונו דהוא העיקר והוי מיניה וביה.

ומזה למדו דגם חרבונו היה באותו עצה [נטו,
א], וכיון דהיה באותו עצה נחשב מיניה וביה,

לטוב, דכיון שאלהיו התלבש בדמותו מוכח שהיה
בו דבר טוב, ולכן אנו אומרים וגם חרבונו זכור
לטוב, שלא רק אליהו זכור לטוב, אלא גם חרבונו
עצמו זכור לטוב, וכן כתב הערוך השלחן (סי'
תרצ סכ"ב).

וכבר כתב כן הגאון רבי שבתי הורביץ זצ"ל
בן השל"ה בספרו ווי העמודים (עמוד התורה
פ"א), והביא לזה ראיה ממה שמצאנו בירושלמי
(כלאים פ"ט ה"ג) ובמדרש (כ"ר צו ה), שרבינו
הקדוש חשש בשינוי י"ג שנה, ובסוף י"ג שנה
כסע על רבי חייא הגדול, נכנס אליהו ז"ל אצל
רבינו בדמותו של רבי חייא ונתן ידו על שניו
ומיד נתפאס, למחרת נכנס רבי חייא אצלו ושאל
בשלומו והאם שינו כואבת, אמר לו רבי משעה
שנתן ידך עליה אתמול נתפאה, אמר לו רבי
חייא לא אני הוא זה שנתן את ידו על שניך, מיד
הבין רבינו הקדוש שאלהיו זכור לטוב היה,
ומאותה שעה התחיל לנהוג כבוד ברבי חייא.

ומבואר בזה, שזכות היא למי שאלהיו הנביא
נראה בדמותו, ולכן אומרים וגם חרבונו זכור
לטוב, ואומרים 'וגם' להורות כי לא רק אליהו
עצמו זכור לטוב, אלא גם חרבונו זכור לטוב,
כיון שאלהיו נדמה לו. ומכל מקום נראה שלא
לחיים אנו מרקדקים לומר 'וגם', אלא להדגיש
שאת עיקר התואר זכור לטוב אנו מזכירים על
אליהו הנביא עצמו, ורק בגדר 'וגם' אנו מזכירים
את חרבונו שאלהיו הנביא התלבש בדמותו.

יפה מראה (וכפל דבריו בספרו יפה ענף אסתר י ט)

חרבונו זכור לטוב. על מרדכי ואסתר לא
איצטרך לאשמעין, דפשיטא שיברכו, אלא
חיושה קא משמע לן בחרבונו, דסבירא ליה שהוא
אליהו זכור לטוב, וכדאמר באסתר רבתי (שם)
מה עשה אליהו זכור לטוב, נדמה לחרבונו ואמר
לו אדוני המלך גם הנה העץ אשר עשה המן
למרדכי וגו', דאמר רבי פנחס צריך לומר חרבונו
זכור לטוב. ופליגא דרבי חמא בר חנינא, דאמר
אף חרבונו הרשע באותה עצה היה, כיון דאמר
שלא נתקיימה עצתו מיד ברח. ושניהם טעם אחד
דרשו, כי מאחר שעדיין לא בקש המן תליית
מרדכי מהמלך, אין ספק שלא עשה העץ בפרהסיה
רק בידיעת חכמיו ונאמני ברייתו, ואם כן חרבונו
המגיד יהיה נאמאמי שנהפך לאכזר לו, או יהיה
אליהו זכורנו לברכה, דאם לא כן מנא ידע.

ראש יוסף (אישקאפא) - סי' תרצ ד"ה צריך שיאמר
(עמ' פ-א)

ירושלמי צריך שיאמר ארור המן ברוך מרדכי
וכי, אמר ר' פנחס וצריך שיאמר וגם חרבונו
זכור לטוב, ובגמרתנו אמרו בסוף פ"ק דמגילה
ויהא חרבונו אף אותו הרשע באותה עצה היה,
כלומר לעשות העץ כדי לתלות עליו שונאו של
מרדכי, כיון שרא' שלא נתקיימה עצתו ברח,
והיינו דכתי' וישלך עליו ולא יחמול מידו ברוח
יברח, רוצה לומר שהשליך על המן הרשע עצתו
שיעץ לו ואמר גם הנה העץ וגו', ולא חמל עליו
שהיה אוהבו, וזה משום דמידו ברוח יברח כל'
אמר כן כדי לברוח מענשו כ"י שלא יאמרו שהוא
יעץ ע"ז ובה ברח עצמו מרעת המן, א"כ כפי
גמרתנו נראה שחרבונו זה שאמר גם הנה העץ
כו' רשע היה וא"כ אין לומר עליו זכור לטוב כי

לומר שתבא הגאולה זאת על ידי חרבונו, אפילו אם תאמר שלא היה הדבר שספר חרבונו רק ספור דברים בלבד ולא היה זה העצה, מ"מ אין ראוי שתבא הגאולה כי אם על ידי אסתר ומרדכי, ולכן אמרו כי גם זה על ידי אליהו זכור לטוב והיה זה ג"כ מן השמים כך דעת הירושלמי, ואפילו אם תאמר דלאו אליהו היה, סבר הירושלמי כי אליהו היה עושה שליחות ע"י חרבונו, כי גם אליהו שליח הוא אל מה שהש"י רוצה לעשות וכיון שלא היה עושה רק שליחות הש"י אין לומר בזה שהיה על ידו ג"כ הגאולה, ולכן צריך לומר וגם חרבונו זכור לטוב כי היה שליח אליהו.

ובמדרש (ילקוט שמעוני אסתר ס"י תתרט) ויאמר חרבונו אמר ר' חמא בר חנינא אף חרבונו הרשע באותה עצה היה כיון שראה שלא נתקיימה עצתו מיד ברח, היינו דכתיב (אסתר ז, כב) וישלך עליו ולא יחמול ברוח יברכה, רב אמר חרבונו זכור לטוב, ויש אומרים באותו שעה בא אליהו זכורנו לברכה ונדמה לחרבונו, אמר אדוני המלך יש עץ אחד בביתו מבית קדיש הקדשים גבוה חמשים אמה, וצוה המלך לתלות המן לקיים מה שנאמר (עזרא ו, יא) יתנחם אצל מן ביתיה וזקוק יתמחי עלוהי, ולקח המלך כל אשר להמן ונתן לאסתר לקיים מה שנאמר (שם) וביתיה נוולא יתעביד על דגא, ויאמר חרבונו אף חרבונו שנואו של מרדכי היה על זה נאמר נפל שור הביא שוחטיו, אמר חרבונו וכי הרעה הואת בלבד עשה לך, הוא היה עם בנתן ותרש באותה עצה, תרע לך שכן היה שמדי כשהוריעך הדבר מיד שוטמו והכין לו צלוב והנה הוא בביתו של המן, מיד אמר המלך תלוהו עליו, וגם אל המדרש הזה הוקשה לו איך היה הגאולה על ידי חרבונו ומה ענין לו אל הגאולה, לכן אמרו שהיה חרבונו עם המן באותה עצה, וכאשר לא נתקיימה עצתו ברח והיה ירא שיהיה נודע לאסתר כי חרבונו היה באותה העצה, ולכן אמר אלו דברים, וסוף סוף בשביל שהיה ירא מן אסתר דבר הדברים האלו והיה הכל מצד אסתר אבל מצד עצמו לא היה זה, וכן למ"ד שהיה חרבונו שנוא את מרדכי רק בשביל שראה פורעניות של המן היה גומר בשביל המפלה של המן תחלה, ולכן לא שייך דבר זה אל חרבונו רק שהיה נמשך דבר זה אל עיקר הגאולה שבא על המן תחלה מן הש"י ולא היה מן חרבונו, ורב שאמר כי יש לומר ואף חרבונו זכור לטוב סבר כי הש"י היה עושה דברים אלו ע"י אליהו ולכן צריך לומר ואף חרבונו זכור לטוב.

ילקוט חדש - ערך אליהו אות ט

הא דכתיב ויאמר חרבונו אחד מן הסריסים, לאו חרבונו היה אלא אליהו נראה בדמות חרבונו, מ"מ כיון שנראה בדמות חרבונו, לכן גם חרבונו זכור לטוב (שם פ' צ').

אליה רבה - ס"י תרצ סק"ג

וגם חרבונו וכו' במהר"ל חרבונו הוא אליהו ע"כ, ושם עתי לפרש גם חרבונו ר"ל אף שהפשוטו אמת שהוא חרבונו, מ"מ יהא ברוך כיון דזכור לטוב, ר"ל שנוכר לטובה די"א שהוא אליהו.

כל השערים, ואינו אלא או בקצה האחרון כהמן כי יתן בכוס עינו יתהלך במשרים כל העריות דומות לו למישור, וי"ג ויו"ג נאמרו על היין ולמי מדנים ולמי פצעים וגו' [סנהדרין ע' ע"א], וההפך כל המתפתה בינו וכן המתיישב בינו, יש בו מדעת קנו ואמרו הרי הוא כשבעים סנהדרין [עירובין ס"ה ע"א], ות"ח לעולם שותות וטוב לו שנאמר ושתו ביין מסכתי [ברכות נ"ז ע"א], וע"ז האופן תורה השתי בפורים, עד שלא יודע בו מה שביין אורי המן לברוך מרדכי, ר"ל המדרגות ההמה.

יש שפירשו שמוכרים את חרבונו לטובה מחמת שזה היה אליהו זכור לטוב [במבואר במדרש (אסתר י ט)] ומוכרים לטובה את אליהו, ויש שפירשו שמוכרים את חרבונו עצמו לטובה מחמת שאליו נראה בדמותו.

הגהות מיימוניות - הל' מגילה פ"א אות ז

ירושלמי (פ"ג ה"ז בסוגיין) רב אמר צ"ל ארור המן וארורים בניו, אמר ר' תנחום [צ"ל] חרבונו זכור לטוב. ועיין בבראשית רבה פ"ה ו' אמר המכסה אני מאברהם (מט א), לכן נהגו לומר להודיע שכל קוויין וכו' ארור המן אשר בקש לאבדי ברוך מרדכי היהודי ארורה זרש אשת מפחדי ברוכה אסתר בעדי וגם חרבונו זכור לטוב, כדאמר ויאמר חרבונו אתא אליהו אידימי ליה לחרבונו.

מהר"ל - הל' פורים ד"ה אמר

אמהר"י סג"ל חרבונו הוא היה אליהו לפיכך אנו אומרים חרבונו זכור לטוב משום דזכור לטוב הוא אליהו.

יפה מראה

צריך לומר חרבונו זכור לטוב. דכל שמוכיר את הצדיק ואינו מברכו עובר בעשה דזכר צדיק לברכה, ומהאי טעמא צריך לומר דכל שמוכיר הרשע ואינו מקללו עובר בעשה דשם רשעים ירקב כדאיתא בב"ב פמ"ט, ועל מרדכי ואסתר לא איצטרך הכא לאשמעינן דפשיטא שיברכום כדאיתא בירושלמי מגילה פ"ג, אלא בחרבונו איצטרך לאשמעינן לאפוקי ממ"ד דאינו אליהו.

אור חדש (מהר"ל) - על הפסוק ויאמר חרבונו (אסתר ז ט)

ויאמר חרבונו אחד מן הסריסים (אסתר ז, ט) מה שהוצרך לומר הכתוב שהיה אחד מן הסריסים, מפני שאם היה זה על ידי אחר שאינו המלך ויועציו, היה הנס על ידי אותו איש אשר יעץ למלך לעשות זה, וכאלו לא היה הגאולה על ידי אסתר המלכה ודבר זה אינו ראוי להיות דבר שהוא שייך אל הגאולה שלא היה ע"י אסתר, ולכן לא היה על ידי אחד מן היועצים אשר המלך שואל לעצתו, רק היה זה על ידי אחד מן הסריסים שדרך אצל המלך וספר לו המעשה בלבד כמו שדרך הסריסים לספר הדבר אשר היה, ולא היה זה עצה כלל, ולכן אמרו בירושלמי (מגילה פרק ג, הלכה ז) שגם כן צריך לומר וגם חרבונו זכור לטוב, ונראה כי דעת הירושלמי כי חרבונו זה היה אליהו זכור לטוב, מפני שקשה דאין אפשר

הרהור טוב קצת בלבד, וכענין שאמרו חז"ל מגלגלין זכות ע"י זכאי (שבת ל"ב). והדמיון בזה, למי שנוסע על חתונת בנו ואין לו מלבוש כבוד כראוי לו, והוא שואלו מאת רעהו, שמדרכו בשובר מהחתונה הוא מחזיר לרעהו הבגד ועמו מגדנות כדי להנאותו ג"כ מהחתונה, אחרי שבמלבושו התלבש על החתונה, וכמו כן ראוי חרבונו להזכר לטוב, בעבור שהתלבש בו אליהו ז"ל ונדמה להיות כצלמו ודמותו.

מהר"ז - דלהלן.

קהלת יעקב - הנ"ל.

פני שאול - דרוש ח לשבת זכור >הובא לעיל ד"ה לפי הגרסא< [30-1].

פאר יעקב - ח"ב (שמות) פורים ד"ה איתא בירושלמי איתא בירושלמי [מגילה פ"ג ה"ז] הנוסחא שצריך לומר ארור המן וכו', ושצריך לומר חרבונו זכור לטוב, ועיין בס' קול יעקב שעמד על הלשון, דממה נפשך או יאמר ארור או ברוך, ולמה נקט הלשון זכור לטוב.

אמנם נראה, דהנה אמרו חז"ל [מגילה ט"ז]. דהא דאמר חרבונו [אסתר ז, ט] גם הנה העין אשר עשה המן למרדכי וגו', שגם חרבונו באותה עצה היה ר"ל בעצת המן, וא"כ קשה ביותר למה הוא זכור לטוב, הלא אדרבה הוא היה גם בעצת המן, ועל מה מחזיקין לו טובה. אמנם זה גופא התירץ, דהא זה שהיה בעצת המן אינו מוזכר במגילה בהדיא, משא"כ העצה לתלות המן זה זכור בהדיא, ולכאורה הלא דבר הוא, אלא ודאי שחזר בתשובה על מעשיו הראשונים, וממילא שפיר הנוסחא וגם חרבונו זכור לטוב, ר"ל שאינו מוזכר בהדיא אלא לטובה, ולכן אנו ג"כ מחזיקין לו טובה, וק"ל.

ועי' דרשות חתם סופר - ח"א דרוש לו אדר תקסג ד"ה חז"ל (הובא בחי' חתם סופר מהדו' מכוון חתם סופר מגילה ז ב ד"ה מייח"ב)

מייח"ב איניש לבסומי בפורי' עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי. י"ל כי קצוות האנשים הם ישראל ועמלק, כי תכלית קנינו של הקב"ה הם ישראל והם קצה הראשון, ותכלית שנאתו ואנשי מלחמה הם עמלק, כי לא שנה הקב"ה כ"א אותם, באופן שישראל ועמלק הם ב' קצוות וביניהם אמצעים.

וצא וחשוב הממוצעים, ארור המן קצה האחרון, כי המן הוא הקצה שבאומותו וברוך מרדכי קצה הראשון, למטה משניהם בארורה וברכה, וארורה זרש, ברוכה אסתר שהם בנוקבא, למטה מהם ארורים הרשעים ברוכים הצדיקים, סתם רשעים וסתם צדיקים שאינם מגיעים להמן וזרש ולא למרדכי ואסתר, ואח"כ ארורים הגוים ברוכים ישראל, כי עמך כולם צדיקים (ע"י תוס' ד"ה דלא), ואח"כ מגיע מה שביין גוים לישראל ומה שביין ארור לברוך, והוא חרבונו זכור לטוב, כי גם חרבונו באותה עצה ה' וברך [לקמן ט"ז ע"א], ואינו ככלל ישראל ולא בכלל גוים, לא הגיע לשער ארור ולא לשער ברוך רק זכור לטוב, כל אלו המדרגות יתבונן אדם ועלה יעלה לאשר יבחר.

אמנם המשתטה או מתפתה בינו, לפניו ננעלו

(ברכות ג' ע"א) כשמוזכר אליהו פעם הראשון בש"ס נקט בא אליהו זכור לטוב, וכן הוא בנוסח ברכת המזון שלנו הרחמן הוא ישלח לנו את אליהו הנביא זכור לטוב וכו', והנה לפי דברי המדרש כאן הרי אליהו נדמה לחרבונה, נמצא חרבונה שמוזכר במגילה אליהו היה, לכן צריך לומר זכור לטוב וקאי על אליהו, ורמז לדבר "לטובה" בגמטריא נ"ב, כמנין אליהו.

פני שאול - ה"ל.

טיול בפרס - קמא אות ו 'הובא לעיל ד"ה לפי הגרסא <30-2>.

ברכת משה - פורים ד"ה בס' ווי העמודים 'הובא לעיל שם.

פ' ראשונים לאגדות חז"ל - טז א ד"ה אף 'הובא לעיל ד"ה מדוע.

עלי תמר - ד"ה אמר ר"פ

אמר ר"פ צריך לומר חרבונה זכור לטוב. באסתר רבה פ"י ס"ט מה עשה אליהו זכור לטוב נדמה לחרבונה וא"ל אדוני המלך גם העץ וגו', דאמר ר"פ צריך לומר חרבונה זכור לטוב, וכן בפד"א פ"ג שחרבונה הוא אליהו, ומשמע מהמדרש שמפני כן אמר ר"פ צריך לומר חרבונה זכור לטוב מפני שחרבונה הוא אליהו, אבל על חרבונה עצמו אין לומר זכור לטוב, וכו"ה בהג"מ הלכות מגילה פ"א סק"ז צ"ל וגם חרבונה זכור לטוב, כדאמר ויאמר חרבונה אתא אליהו אידימי ליה לחרבונה, והעתיקו הר"מ בסימן תר"צ, ולפ"ז יש לכוון באמירתו וגם חרבונה זכ"ל שר"ל לאליהו, וכן ראיתי בסידור ספרדי "תפלת כל פה", אכן הרמ"א בהגהת השו"ע לא העתיקו, אבל כדעת האר"י כתוב גם במהרי"ל ועיין באר"י. אולם בתרגום שני ז ט ואמר חרבונא חד מן סריסאי קם למלאך, והוא חרבונה דכיר לבישתא, אלא על הדא דכיר לטב, מטול דעם המן הוה בעצתא די נסיב למעידא צליבא למרדכי, וכד חמא דשלימא בישתא על המן ועל ביתו, אזל אף הוא לגרמיה ואמר ליה למלאך וכו'. וכו"ה במגילה טז, הנה לפי הת"ש שהכוונה היא לחרבונא ממש ואף שהיה רשע ובעצה אחת עם המן ודכיר לבישתא, מ"מ ע"ד דכיר לטוב וכו'. ומסיים בתרגום שם ועל מרדכי אתקיים מה דכתיב, כד רעי מן קדם ה' ארחתיה דגברא אף בעלי דבכוי יתמכין עמיה, וא"כ אנו אומרים וגם חרבונה זכור לטוב, אף שהיה מקודם יעוצו של המן לתלות את מרדכי, הרי בסוף עזר לגדולתו שנתקיים במרדכי "ברצות ה' דרכי איש גם אויביו ישלים אתו". ולפי דרכינו למדנו שאין ישראל מקפחים שכרם של אלו מהגויים שבאו לעזרתם אף שמקודם לכן היו חורשים עליהם רעה, ומזכירים אותם לטובה.

שיח יעקב יוסף - פורים בענין פזמון שושנת יעקב ידוע מה שמוזב בהרבה מדרשי חז"ל על הפסוק (מגילת אסתר ז ט) ויאמר חרבונה אחד מן הסריסים לפני המלך, דחרבונה זה אליהו הנביא זכור לטוב שבא לפני אחשוורוש בדמות חרבונה שהיה אחד מסריסי המלך, ועל זה אנו משבחים וגם חרבונה זכור לטוב, אך יש להבין מה זכה אותו חרבונה שנוזכר שמו לטובה, היו צריכין לומר וגם אליהו הנביא זכור לטוב.

ליקוטים מפרס - ח"ג מגילת אסתר ד"ה מי הוא זה

ורמזו חרבונא גימ' פנחס והוא אליהו טעם שאומרים חרבונה זכור לטוב אמרו המפרשים לפי שאליהו הנביא בא דמות חרבונה ולא בסריס אחר לזה אומרים זכור לטוב כמו שאומרים לאליהו הנביא כמעשה בש"ס (ירושלמי כלאים ט' ג') רבי חלש על לגביה רבי חייא וכו' ונהגו כבוד, טעם אחר שמנהג דתי פרס כשהורגים אדם מכריזים לפניו עונוי וכשנראה המלך שהמן רצה לכבוש המלכה ואז נבהל אם ירדיו עונוי שכבש המלכה גנאי למלך בא חרבונה והזכירו שיש ענן אחר וכו'.

חסד לאברהם (רבינוביץ) - פורים ד"ה וגם חרבונה וגם חרבונה זכור לטוב. איתא בכוונות חרבונה מספר אליהו פינחס עם האותיות והכוללים. ונ"ל הטעם בדרך פשוט, ולכן צריך לזכור אותם לטוב בנס זה, דהנה מבואר במדרש ז"ל באותה שעה רץ אליהו ז"ל בבהלה אצל אבות העולם ואצל משה בן עמרם וכו', א"ל משה כלום יש אדם כשר באותו דור, א"ל יש ושמך מרדכי, א"ל לך והודיעו, כדי שיעמוד הוא בתפלה משם ואני כבאן וכו' ע"ש. והנה זאת ידוע כי פנחס הוא אליהו, נמצא שהנה היה ע"ז שאליהו היה מעורר למשרעה להתפלל עבורם.

וכן מבואר בתרגום על פסוק ומרדכי ידע את כל אשר נעשה, ז"ל, ומרדכי ידע על ידי דאליהו כהנא רבה, ית כל דאתעביד בשמי מרומא ע"ש, ולכן צריך להזכירם לטוב. גם הפי' וגם חרבונה זכור לטוב, היינו אליהו פנחס הזכירו לטוב, היינו שהמה היו מזכירין המעשה הזאת למשה הנקרא טוב. ועוד יש לומר בדרך פשוט, כי כן מבואר במדרש בפסוק והמלך קם בחמתו, ז"ל, מה עשה אלי' זכור לטוב, נדמה לחרבונא ואמר לו אדוני המלך גם הנה העץ אשר עשה המן למרדכי.

ערוך השלחן - שם סכ"ב

אומרים שושנת יעקב, וע"פ הירושלמי צ"ל שם ארור המן ברוך מרדכי ארורה זרש ברוכה אסתר ארורים כל הרשעים ברוכים כל הצדיקים, וצ"ל וגם חרבונה זכור לטוב, ואע"ז דלפי המדרש אליהו נדמה בדמותו, מ"מ כיון דנדמה בדמות חרבונה נזכריהו לטוב, ונמה שמקדים ארור המן לברוך מרדכי, משום דרשעתו היתה מקודם, והעניין כמו זכר צדיק לברכה ושם רשעים כשמוכיחין ירקב, ותמיהני שבסידורים לא הדפיסו ארורים כל הרשעים ברוכים וכו'.

בן יהוידע - בכורות ח ד"ה אמרי

אמרי במערבא הואיל ודיברה עמהם שכניה. נ"ל בס"ד אע"ז דמ"ש ויאמר אלקים אל הנחש לאו עם נחש התחתון דבר אלא עם מזלו למעלה, וכן ויאמר ה' לדג לאו עם דג התחתון דבר אלא עם מזלו למעלה, עכ"ז כיון דבתורה נכתב הדיבור על שם התחתון נתכבדו שניהם ביתורן זה שיהיה להם דמיון עם האדם בתשמישם ע"ז שארז"ל שאומרים וגם חרבונה זכור לטוב מפני דאליהו זכור לטוב נדמה כדמות חרבונא ודבר.

שפתי חכמים - ז בתוס' ד"ה צריך

צריך לומר חרבונה זכור לטוב. י"ל דהנה

מגילת אליהו

חרבונה זכור לטוב. איתא באסתר רבתי (שם), מה עשה אליהו זכור לטוב, נדמה לחרבונה ואמר לאחשוורוש אדוני המלך (אסתר ז, ט) גם הנה העץ אשר עשה המן למרדכי. ונראה דכיון שאליהו נדמה לחרבונה צריך לחלוק לו כבוד לומר זכור לברכה, על דרך אמרם רבותינו זכרונם לברכה (ירושלמי כלאים מב.), שאליהו נדמה לרבי כדמות רבי חייא ומשם ואילך התחיל רבי לחלוק כבוד גדול לרבי חייא, כיון שאליהו נדמה לו, ואפילו בלא זה אם רואה אדם טובה הנאה מגוי כמותו, כשמוכירו יאמר זכור לברכה, כדאיתא בספר החסידים (סימן תשמ"ו), כל שכן וקל וחומר שהצלת כל ישראל נתגלגל על ידו.

שלחן גבוה - ס' תרצ אות לו 'הובא לעיל ד"ה מדוע.

קול יעקב - ה"ל.

מהר"ש מבעלזא - פורים ד"ה וגם

וגם חרבונה זכור לטוב. לפי שאליהו בא בדמותו ואמר שהכין המן העץ, כדאיתא במדרש רבה בפרשת ויחי, שאליהו בא לרבי בדמות רבי חייא ונתן אצבעו על שיניו ונתרפאו, ומאז נהג רבינו הקדוש כבוד בר' חייא לפי שאליהו בא בדמותו, ולכן גם כאן חרבונה זכור לטוב, משום שאליהו בא בדמותו.

רד"ל - פרקי דרבי אליעזר פ"ג אות קלא

אליהו ז"ל נדמה לחרבונה. בהגמ"י פ"א מה' מגילה אות ז' הביא את ד' דוגם חרבונה זכור לטוב שפירושו כדאמרין ויאמר חרבונה אתא אליהו אידימי לחרבונה, ונראה שר"ל שאליהו ז"ל נקרא כן בירושלמי בכ"מ בשם זכור לטוב סתם, וז"ש וגם חרבונה לא חרבונה ממש היה אלא זכור לטוב היה שנדמה לחרבונה, וי"מ שז"ש וגם חרבונה ממש אע"פ שבאמת לא היה המדבר למלך כ"א אליהו בדמותו, מ"מ הואיל ובחר אליהו להדמות לחרבונה ולא לאחר מוכח שהיה זה דבר טוב, (וכמ"ש במגלה שם שכשנראה שלא נעשתה עצתו ברוח) לכן גם הוא זכור לטוב, (וודרך רמז י"ל שלכן שינה כאן לכתוב חרבונה בה"א ולעיל ב' הסריסים כתיב חרבונא באל"ף לרמז על ג' פנחס זה אליהו עם הכולל, ובמ"א כתיב בגי' פנחס אליהו, ולא ידעתי לכיון המספור).

מהר"ז - שם

חרבונה זכור לטוב. במדרש אסתר פסוק והמלך קם בחמתו הגי' דאמר ר' פנחס צריך לומר חרבונה זכור לטוב, וגירסת רש"י כאן כי הוי מטי לחרבונה אמר חרבונה זכור לטוב, ולענין א' הוי הפסוק כמ"ש בדברי רב ז"ל המדרש שם מה עשה אליהו זכור לטוב נדמה לחרבונה ואמר לו אדוני המלך גם הנה העץ דאמר ר' פנחס וכו' כנ"ל, ואין הכוונה שצריך לברך את חרבונה כמו ברוך מרדכי היפך ארור המן, דא"כ היל"ל ברוך חרבונה, אלא הכוונה על שנדמה אליהו ז"ל בדמות חרבונה ואליהו נקרא בכל מקום זכור לטוב, וכשמוזכר את חרבונה צריך להזכירו בשם זכור לטוב לרמז שמו של אליהו עליו על שנדמה בשעה זו בצורתו, וכדומה לזה לעיל פ"ג בסימן ג' ע"ש.

של פנחס אליהו והכולל ע"ש, וראה עוד בזה נמי להרב יפה ללב (סי' תקצ סק"ב) שכתב ע"ז דלכן צריך להקפיד ולומר וגם חרובנה זכור לטוב שיהיה ד' אותיות ולא יאמר חרובנה זכור לטוב ב' אותיות, והוי כ' הא דכתב הרב חיד"א בס' דבש לפי (מערכת א אות יז) שיש להזכיר תמיד אליהו הנביא ב' אותיות ולומר אליהו הנביא זכור לטוב, והוה ג"כ סוד שאמרו אליהו בארבע [ברכות ד ע"ב, גבראל בשתיים אליהו בארבע עציפות וכו'], פירוש שאומרים ד' תיבות אלו אליהו הנביא זכור לטוב הם בגי' ת' שמכניע קליפות וכו' ע"כ, ועל כן הכא נמי כיון שחרובנה הוא אליהו צריך שיאמר וגם חרובנה זכור לטוב שהם ד' תיבות ע"ש, [וראה בהגהות מקור חסד על ס' חסידים (סי' תשמו אות א) שכתב, דלפי שחרובנה הוא אליהו צריכים לומר עליו זכור לטוב כדנקטו בגי' אליהו בגמ' ברכות (ג ע"א) ובעוד כמה מקומות, והטעם שהזכירו לשון זה זכור לטוב ביחוד באלהיו הוא לאשר מצינו שנאמר בו (מלכים א' יז יח) באת אלי להזכיר את עוונתי, ולראות מתפללים שתהא הזכרתו לטוב ע"ש]. וראה עוד גם באלהי רבה (סי' תקצ ס"ק יג) שכתב בזה נמי דלהכי אמרינן וגם חרובנה זכור לטוב, כלומר דאף שפשוטא אמת שהוא חרובנה, מ"מ יהיה ברוך, וזאת כיון וזכור לטוב, ר"ל שנזכר לטובה ד"א שהוא אליהו ע"ש.

וא"כ לפי כל הלין דחזינן דחרובנה הנזכר לטובה הוא אליהו הנביא זכור לטוב א"כ ליכא ראיה מהאמור, דלעולם משו"ה מוזכרין לחרובנה לשבח כהאמור, שיהיה גוי כיון שהכונה לאותו חרובנה שהזכיר למלך על ענין העץ לתלות בו את המן, ואלהיו הנביא זכור לטוב היה, אבל גוי דעלמא מנלן, [בסר אולי עדיין יש לומר וליישב בהכי גם את דברי המדרשות הנ"ל, דלעולם האי חרובנה הזכור לטוב אליהו הנביא היה, אבל מ"מ בכך שנדמה והתלבש בדמותו של חרובנה סריס המלך, כנראה דהוה ליה לחרובנה הוה איזה זכות שבא אליהו דוקא בדמותו כצלמו של חרובנה הסריס, והיינו שחזר בו ממעשיו הרעים שמקדם, וגמלה החלטה בליבו של חרובנה הוה סריס, המלך להיטיב עם היהודים, ומן השמים צרפו מחשבה למעשה ובא אליהו בדמותו והביא הישועה, ולכן אומרים וגם חרובנה זכור לטוב כלומר גם לרבות בן חרובנה אליהו ובין חרובנה הסריס. ושור"ר עתה בביאור הדר"ל בפרקי דרבי אליהו הגדול (פרק א אות קלא) שכתב גם ז"ל, בהגמ"א פ"א מה' מגילה אות א הביא על הא דוגם חרובנה זכור לטוב שפירושו כדאמרינן ויאמר חרובנה אתא אליהו אידימי לחרובנה, ונראה שר"ל שאלהיו ז"ל נקרא כן בירושלמי בכמה מקומות בשם זכור לטוב סתם, הוה שמו וגם חרובנה לא חרובנה ממש היה אלא זכור לטוב היה שנדמה לחרובנה, ויש מפרשים שזה שאמר וגם חרובנה ממש, אע"פ שבאמת לא היה המדבר למלך כי אם אליהו בדמותו, מ"מ הואיל ובא אליהו להדמות לחרובנה ולא לאחר, מוכח שהיה בו דבר טוב, וכמ"ש במגילה (שם) שכשראה שלא נעשיתא עתו ברח, לכן גם הוא זכור לטוב, ודרך רמז י"ל שלכן שינה כאן (אסתר א' י) לכתוב חרובנה ביה"א, ולעיל בו' הסריסים (אסתר ז ט) כתיב חרובנה באל"ף לרמזו על גי' פנחס זה אליהו עם הכולל,

בשור"ע הל' מגילה (סי' תרצ סעיף טז) שבסיום קריאת המגילה צריך לומר אורו המן ברוך מרדכי וכו' וגם חרובנה זכור לטוב ע"ש, וא"כ כאמור במבאר מהכי כי אע"ג שחרובנה היה אחד מסריס המלך, וממילא היה גוי, וכאשר ממבאר נמי מדרבי המדרש (ספרי דאגדתא על אסתר, מדרש פנים אחרים, נוסח ב פרשה ו ד"ה ויאמר) דדרשינן התם על הפסוק (משלי טז) ברצות ה' דרכי איש גם אויביו ישלים איתו, שחרובנה שנואנו של מרדכי היה ועוד היה בעצת המן, אולם כיון שראה נעצת המן אינה נעשית, ברח מנעצת המן ואף הכביד עליו את חמת המלך, ואמרו עליו משל נפל השור רבו הרוצים לשוחטו וכעין הא דאמרינן בגמ' שבת (לא ע"ב) נפל תורא חדר לסכניא, ומיד התחיל לקטרג על המן, ואמר למלך וכי רעה זו לבד עשה לך, הלא הוא היה באותה עצה עם בגתן ותרש שרצו להרוג את אדוני המלך, תדע לך שמיד שהודיענן מרדכי הדבר שיש סם הורג בקיתון שאתה רוצה לשותותו, התחיל המן לשוטמו והכין לו צלב והרי הוא בביתו של המן, ומיד אמר המלך תלחצו עליו וכו' יע"ש, ומבאר מהכי שפיר שהיה גוי ואף היה בעצה אחת בתחילה עם המן, והיינו נמי דאמרינן בגמ' מגילה (טז ע"א) אמר רבי אלעזר אף חרובנה רשע באותה עצה היה, כיון שראה שלא נתקיימה עצתו מיד ברח וכו' ע"ש, ואפ"ה את חזינן ד' להזכירו לטוב וזאת כיון שהיטיב עם מרדכי ועם ישראל שהזכיר בסופו רע על המן שהכין עץ למרדכי וכו' ותלו את המן, וא"כ לפי"ז לכאורה יש ללמוד אף לנידון דין שכינן שאלו החיילים הדרושים מטיבים עם ישראל ומוסרים נפשם על כך, לכן אע"פ שהם גוים, שפיר יש להזכירם לטוב.

הן אמת דהנה במדרש אסתר רבה (פ"א אות ט) דרשינן עה"פ והמלך קם בחמתו ממשותה היין אל גינת הביתן וכו' ויאמר המלך הגם לכבוש את המלכה עימי בבית, ושמע המן הדבר הזה ונפלו פניו, מה עשה אליהו זכור לטוב נדמה לחרובנה ואמר אדוני המלך גם הנה העץ אשר עשה המן למרדכי וגוי, ואמר רבי פנחס צריך לומר חרובנה זכור לטוב יע"ש, ולפי דברי המדרש הללו מחבאר דחרובנה זה שמזכירין לטוב היה אליהו הנביא זכור לטוב, ועל כן קאמר רבי פנחס דיש לומר חרובנה זכור לטוב כיון שהוא אליהו, וראה נמי בפרקי דרבי אליעזר (פרק מט ד"ה איש יהודי) שאף שם מבואר כיו"ב, דאמרינן התם מה עשה מיכאל המלאך הגביה את המן מעל אסתר וכו' באותה שעה מה עשה אליהו ז"ל נדמה לחרובנה אחד מסריס המלך אמר אדוני המלך יש עץ בביתו של המן מבית קדשי הקדשים וכו' מיד צוה המלך לתלותו ע"ש, וראה גם בדרשות מהר"ל (הלכות פורים) שכתב נמי דחרובנה הוא אליהו, ולפיכך אנחנו אומרים וגם חרובנה זכור לטוב, משום דזכור לטוב הוא אליהו ע"ש, וראה גם בהגהות מימוניות הל' מגילה (פ"א אות ז) שמבואר כן דחרובנה הוא אליהו וכו', וראה נמי לרבינו החיד"א בס' כסא דמרים במס' סופרים הל' (פי"ד ה"ג) שכתב בזה עוד בהא דאמרינן חרובנה זכור לטוב, בשם גורי האר"י ז"ל, דחרובנה בגימטריה פנחס אליהו עם הכולל ע"ש, ופירש בס' כף החיים (סי' תקצ ס"ק ק) דר"ל עם עשר אותיות

ושמעתי מזה"ק בעל החקל יצחק ז"ע לבאר על פי מה המעשה מרבינו הקדוש רבי יהודה הנשיא (ירושלמי מסכת כלאים דף מ"ב ע"א), רבי הוה יתיב ליה בציפורין שבע עשרה שנים, וקרא על גרמיה ויחי ועקב בארץ מצרים שבע עשרה שנה, ויחי יהודה בציפורין שבע עשרה שנה, ומן גובעין עבד תלת עשרה שנים חשש בשינוי וכו', לסוף תלת עשרתי שניא ותלתתיו יזמיא עאל אליהו לגביה בדמות רבי חייא רובה, אמר ליה מה מרי עביד, אמר ליה חד שיני מעיקרא לי, אמר ליה חמי לה לי, וחמי לה ליה יריב אצבעתיה עלה ואינשמת.

למחר עאל רבי חייא רובה לגביה א"ל מה עביד, אמר אי לכס חיות שבארץ ישראל אי לכס עוברות שבארץ ישראל, אמר ליה אנא לא הוינא, מה ההיא שעתא הוה נהיג ביה ביקר, כד הוה עלן לבית וועדא הוה אמר יכנס רבי חייא רובה לפני, אמר לו רבי ישמעאל בי רבי יוסי לפני, לפני, אמר לו חס ושלום, אלא ר' חייא רובא לפני, ורבי ישמעאל בי רבי יוסי לפני לפני.

כשנודע לרבינו הקדוש שבא אליהו הנביא בדמותו של רבי חייא, הבין שמן הסתם רבי חייא אנו אותו רבי חייא שהכיר, אלא בודאי גדול הוא משכמו ומעלה והסתיר זהו ממנו, והוה גבי חרובנה אם בא אליהו הנביא בדמות חרובנה, מן הסתם חרובנה זה היה הרבה יותר חשוב ממה שידענו אותו, לכן וגם חרובנה זכור לטוב.

שו"ת עטרת פז - ח"א כרך ג' אה"ע ס' ה

ב"ה יום ה' ח' שבט תשנ"ד. נשאלתי הלוס אודות דאם שרצה לתרום ארון קודש גדול ומפואר לביה"כ פעה"ק ירושלים תובב"א, אולם דא עקא שנתנא בצידי שמכיון שהוא תורם ארון קודש זה לע"נ בנו יחידו שנספה ונהרג בתקריט מחבלים בצבא עם עוד כמה חבריו הי"ד, לכן הוא רוצה שיונתן שלט מצבה קטן בצד ארון קודש אשר יהיה חרות של שמו של בנו וחבריו שנפלו יחד עימו לע"נ ולמזכרת נצח, והנה בין אותם חברים אשר נפלו עימו היה גי"כ חיל דרורי, וכאמור רוצה האב במפגיע שיחרטו את שמות כל החיילים ואף את שמו של חייל זה, ונפשם של גבאי ביה"כ הנזכר לשלול הגיעה האם יש איזה קפידה בדבר מנצח ההלכה לחרות אף את שמו של חייל זה על השלט שיונתן על ארון הקודש בביה"כ.

תשובה בירושלמי מגילה (פ"ד ה"ז) גרסינן, רב אמר צריך לומר אורו המן ארורים בניו, א"ר פנחס צריך לומר חרובנה זכור לטוב ע"כ, ופירש הרב קרבן העדה (שם) צריך לומר אורו המן לאחר שקראו המגילה, אבל קודם לכן או בשעת קריאה של שעדיין לא מת ע"ש, וכן הוא גם במסכת סופרים (פי"ד ה"א) אמר רבי פנחס צריך לומר חרובנה זכור לטוב ע"ש, וכן הוא כיו"ב גם במדרש בראשית רבה (מט יח), ובילקוט שמעוני (פר' וירא רמז פב), ובמדרש שמואל (ב א) רבי פנחס אמר חרובנה זכור לטוב ע"ש, ומבואר מן הדברים שיש להזכיר לטוב את חרובנה ע"כ שהיה גוי, וזאת כיון שדיבר טוב על מרדכי ועזר לישראל, וכי"כ גם הטור או"ח (סי' תרצ) להלכה כדברי הירושלמי הללו, שבסוף קריאת המגילה צריך לומר וגם חרובנה זכור לטוב ע"ש, וכן הוא גם

ספר חסידים - ס' תשצ

אם יש נכרי שעשה טובות ליהודים, יכולים לבקש להקב"ה שיקל בדניו, וכן יכולים לבקש על מומר שעשה טובה ליהודים, וכן אמר ר' יוחנן על חרבנא זכור לטוב לפי שדבר על המן. אבל נכרי רע וכן מומר רע אין לבקש עליו, ויצחק אמר על עשו יוחנן רשע (ישעי' כ"ו י'), והשיב לו בל למד צדק (שם).

ספר חסידים - ס' תשמ

אשר אמרו על חרבנא זכור לטוב לפי שאם אדם מדבר בשבח צדיקים בין יהודים בין גוים כגון אותו פלוני עשה לישראל אותה טובה יאמר ז"ל.

ועי' תשובות רשב"י - תשובה ש ד"ה ואחר הדברים

והנה תמוה בעיני, כי בספר חסידים ס' תשמ"ה כתב כשמוכרים תלמידי חכמים אין צריכין לומר זכרונם לברכה כמו שאין אומרים על משה ואהרן ועל הנביאים ועל התנאים וזכרונם לברכה, ואשר אמרו על חרבנא זכור לטוב לפי שאם אדם מדבר בשבח צדיקים בין יהודים בין נכרים אותו פלוני עשה טובה יאמר 'זכרונם לברכה', כמ"ל. ופלא עליו בתרתי א' שאנו חייבין לקלס הצדיקים הוא הסכמה חכמי התלמוד ובעל ספר חסידים לא השגיח עליהם, ב' לומר על נכרי שעשה טובה לישראל 'זכרונם לברכה' הוא דעת יחיד ר' פנחס, וקיבל דעת יחיד ופנה עורף לרעת רבנן.

ישע אלהים (צהלון) - עמ' כט ד"ה בירושלמי

בירושלמי איתא רב אמר צ"ל ארור המן ארורים בני, אמר רב תנחום חרבנא זכור לטוב, עכ"ל. ויש לראות מה צורך לומר להמן ארור המן ארורים בני ולחרבנא זכור לטוב וכו' שהוא נכרי וכו'. אלא הנראה כדאיתא בימא על אותן שלא רצו ללמד מעשה הקטורת שמזכירים אותם לגנאי, כמ"ש עליהם ושם רשעים ירקב, כי על אשר לא רצו לעשות טובה לישראל ללמד מה שהיו יודעים מהקטורת, אם כן מכ"ש שלהמן הרשע צ"ל ארור המן וכן בניו ארורים בניו על מה שעשו לישראל מהרעה.

בספר חסידים אומר חרבנא זכור לטוב, שכל אדם שמדבר בשבח הצדיקים בין יהודים בין גוים כמו חרבנא שעשה לישראל אותה טובה צ"ל זכור לטוב, אם כן ז"ש רבי תנחום חרבנא זכור לטוב, כלומר אפילו גוי צ"ל זכור לטוב אחר שעשה טובה עם ישראל בדבריו, כמה שאמר וגילה לפני המלך שעיקר העץ למדוד היה על אשר דבר טוב על המלך, ולא נתייר לעשות רצון בגתנא ותרש להשקות למלך סם המות רועץ, אשר גם חרבנא ז"ל בדבריו אלו עזר להוסיף האף והחמיה למלך.

ואמר מיד אחר שהוא חפץ ברעית כ"כ תלואו עליו, ומיד ויתלו את המן הארור על העץ וחתמו המלך ששכח, אם כן בודא שעריך לומר לו זכור לטוב מיד וזכרו בכל פעם, וכן להמן ארור קריאת המגילה צריך לומר כן ארור המן אשר בקש לאבדי ברוך מרדכי היהודי ארורה זרש אשת מפחידי ברוכה אסתר דברה בעדי, לקיים מה שנאמר זכר צדיק לברכה ושם רשעים ירקב.

להעלות בחי' הרע בתוך הקדושה קטורת לד'.

והנה זהו הענין ברמז של מרדכי אצל השמן בתיבת מר דרור כי הנה ידוע בהאר"י ז"ל כי מרדכי הוא בחי' יסורא. ואורות אב"א נקראים שמן בסוד שמן וקטרת ישמח לב. והם המברכים כל החיצונים ומעלים ניה"ק מתוך הקליפה. ולכן מרדכי הוא הכניע את קליפת המן זה עמלק שנקרא מ"ר גימ' עמלק והעלה הני"ק ממנו ונעשו דרור וחפשי כמ"ש ביובל וקראתם דרור בארץ שהוא החזרת ניה"ק אל מקומם בשלום. ולכן מרדכי רמזו בתיבת מר דרור אצל השמן שהעלה מ"ר שרש הטומאה להיות דרור והוא כדברי הרמב"ם ז"ל שהמר הוא דם חי' טמאה וצריך להעלות ממנה אל הקדושה כמ"ש מי יתן טהור מטמא.

והנה לכן בסוד שמן וקטרת כי גם הקטורת מורה על ענין העלאת ניה"ק נצרף עמה חלבניה שהוא גימ' המין להעלות בחי' הקדושה מתוך הקליפה הרעה של עמלק. ולכן בשמן ובקטרת נאמר להיות לדורותיכם כמ"ש אצל עמלק מלחמה לד' בעמלק מדור דור. והנה כאשר מרדכי בחי' יסורא הברית כל החיצונים והעלה ניה"ק לכך פחד מרדכי נפל על כל העמים וליהודים היתה אורה ורבים מעמי המזרח ומתהידים הם הני"ק. לכן אומרים וגם חרבנא זכור לטוב שהוא אליהו זכור לטוב כי בהשם הזה של שמן הכניע אליהו את נביאי הבעל ועי' העלאת ניה"ק יבא אליהו במהרה שהוא תיקון חרבנא חרבן ו"ה ויהי' היחוד בשלימות זכור לטוב. והבן.

מגילת אסתר - מעשה תקפו - אסתר ז ט ד"ה והנה (עמ' קכד)

והנה חז"ל אמרו (ירושלמי מגילה ג, ז) וגם חרבנא זכור לטוב, והיינו שאלהו ז"ל נדמה בצורת חרבנא (אסתר רבה יט), לכן אומרים ז"ל. ואפשר וגם עם האותיות ג' אליהו.

טעם שאומרים 'זכור לטוב' בלשון עבר, ולא אומרים 'זכר לטוב' בלשון עתיד.

לקוטי שושנים - כפתור ד ד"ה בסוף הפיוט בסוף הפיוט שושנת יעקב אנו אומרים וגם חרבנא זכור לטוב, לכאורה צריך להבין מפני מה לא אמר גם חרבנא יהיה זכור לטוב להבא, כמו שאנו אומרים ברוך מרדכי, ומפני מה אמר זכור לשון עבר.

לדעתי יובן זאת על פי מה שראיתי בספר קול יעקב על הפסוק ויאמר חרבנא וגו' בשם מדרש ילקוט, אמר ר"ח ב"ח כו' עד וי"א באותו שעה בא אליהו ז"ל ונרמה לחרבנא עי"ש, ומצא שבאמת לא היה חרבנא המגיד מעשיית העץ, רק שאלהו ז"ל נדמה בדמות חרבנא והוא היה המגיד, א"כ אין צריכים לברכו אחר שהוא לא דיבר טוב, לכן אמר שחרבנא זכור לטוב, פי' במגילה נאמרה ויאמר חרבנא, וגם זה וכות הוא לו דהטוב קראו על שמו, כי בוודאי היה לו איהו זכות מה שאלהו נדמה בדמותו. ולפי זה ניחא שלא אמר יזכר להבא, דמפני מה יזכה לברכות.

מכאן שמך שיש להזכיר לטובה גוים שעשו טובה לישראל, וכן שמורת לומר קדיש על גוי שעשה טובה לישראל.

ובמ"ח כתוב בגי' פנחס אליהו ולא ידעתי לכון המספר עכ"ל ע"ש, וכאמור לעיל שאכן המספר עולה במכוון עם י' אותיות ועם הכולל, ועכ"פ שפיר חזינו מדבריו אלה של הרד"ל דקאמר הכי שאע"פ שחרבנא האמור היה אליהו מ"מ מתכוונים גם על חרבנא הסרים וזאת כיון שאף הוא נתכוין טוב על ישראל ועל כן בא אליהו בדמותו, וממילא לפי זה שוב חזינו דגוי המיטיב עם ישראל וזכרין אותו לטובה.

ועי' כסא רחמים (מס' סופרים) - פי"ד ה"ו בפירוש חרבנא, כתבי גורי האר"י ז"ל שהוא גימטריא פינחס אליהו עם הכולל.

וראה כף החיים - ס' תרצ אות ק

וצריך שיאמר וגם חרבנא וכו'. כ"כ הטור בשם הירושלמי והוא בס"פ בני העיר. ובמד"ר דמגילת איתא, מה עשה אליהו זכור לטוב, נדמה לחרבנא ואמר וכו' יע"ש, וכ"כ בדרשות מהר"ל ה' פורים דחרבנא הוא אליהו, לפיכך אנחנו אומרים וגם חרבנא זכור לטוב משום וזכור לטוב הוא אליהו עכ"ל. ושמעתי לפרש וגם חרבנא, ר"ל אף שפשוטו אמת שהוא חרבנא, מ"מ יחא ברוך כיון דזכור לטוב ר"ל שנוכר לטובה, יד"א שהוא אליהו. א"ר אות י"ג. והרב חיד"א בפירושו למסכת סופרים פי"ד תב בשם גורי האר"י ז"ל, דחרבנא בגי' פינחס אליהו עם הכולל עכ"ל, ור"ל עם עשר אותיות של פינחס אליהו והכולל.

נחלת יהושע - מגילה טז א ד"ה בגמרא אף

שם בגמרא אף חרבנא רשע באותה עצה היה. בפיוט אשר הניא איתא וגם חרבנא זכור לטוב וי' ע"פ מה דאיתא במדרש רבה בפסוק והמלך קם בחמתו אליה נדמה לחרבנא ואמר הנה העץ ואליה עולה גימטריא מ"ו עם ג' שמות יחוסו דהיינו תשבי ומתושבי גלעד והיינו גלעדי ובפסחים דף ס"ח [ע"א] איתא גלעד זה אליה והנביא שנתיחס בו סוף תרי עשר עולה מ"א כמספר וי"ג"ם זה ש' שאומרים וגם חרבנא אותו חרבנא שהוא וגם ז"ל וכן גרילין בגמ' לומר על אליה לשון זכור לטוב כדאיתא בברכות דף ג' [ע"א].

תפארת שלמה - פורים רמזי פורים ד"ה או יאמר ויעה

א"י ואתה קח לך בשמים ראש מר דרור. ואי' בגמ' מר דרור זה מרדכי ע"ש. יש לבאר בזה מה ענינו לשמן המשחה. אמנם הנה הרמב"ם ז"ל בפ"א מהלכות כלי המקדש כתב. המר הוא הדם הנצטר בחי' שבמדינות הודו הידוע לכל וכו'. והראב"ד ז"ל השיג עליו כי לא יתכן לערב מדם חי' טמא בשמן משחת קדש ע"ש. אך הנה כנים דברי חרבנא ז"ל ע"י דברי הגמ' והוא כי מרדכי הוא עולה ברמז מר דרור כי הנה זה הוא תכלית כל העבודות של הצדיקים להעלות הני"ק מתוך הקליפה ולהפוך את הרע ע"ל להעלותם אל הקדושה. והוא כמו שאמרו חז"ל כי תפלה שאין בה מתפלל פושעי ישראל אינה כלום. וקשה וכי מחויבים אנחנו לחזור אחר פושעי ישראל אל התפלה. אבל הענין הוא להעלות את הפושעי ישראל ע"י התפלה של הצדיקים. וזהו הוא המבורך בחלבנה שצפרה התורה עם סמני הקטרת

מעשיהם לשם שמים א"כ במה שמחו, ולכן מסיים וגם חרבונוה זכור לטוב שאע"פ שכוונתו לא הי' מאהבת מרדכי אלא משנאת המן אפילו הכי זכור לטוב א"כ כל שכן בישראל אפי' שאין מעשיהם הכל לשם שמים ג"כ יהיו זכורים לטוב ולכן צהלה ושמחה.

יש שכתב שאומרים כן כרי להדגיש שאין השמחה שלימה מאחר שגם לחרבונוה שהיה רשע היה חלק בישועה.

קובץ ישראל סבא (צאנז) - קובץ נו רעוא דרעיון פר' ויקהל עמ' תקסח

ובזה יובן מ"ש בשושנת יעקב וכו' ארוך המן אשר בקש לאכדי ברוך מרדכי וכו' וגם חרבונוה זכור לטוב, ותמוה דמה ענין חרבונוה לכאן, ובפרט לפמ"ש בגמ' מגילה ט"ז אף חרבונוה רשע באותה עצה היה וכו' ע"ש, וא"כ מרוע מזכירין חרבונוה לטוב.

אלא שמרמז בזה שאין לנו לשמוח כ"כ על ישועה זו כי אין השמחה שלימה משום שגם חרבונוה א' מסויסי המלך נוטל חלק בישועה זו, וגם לו יש לנו להודות קצת ואין לנו שכן עלתה לנו שלרשע חרבונוה הי' חלק בגאולתנו, ולא זו בלבד שכל הישועה היתה בהסתרת הנהגת השי"ת בדרך הטבע ועי' שאתר נלקחה אל בית אחשוורוש, ולא היתה ישועה זו אפי' כבימי צאתנו מארץ מצרים שאז נאמר אני ה' אני הוא ולא אחר, וכעת נוסף על כל הסתרת הפנים עוד באה הישועה בסיועו של רשע חרבונוה, ולא רק שלא זכינו לכליון הרשעה כולה אלא עוד מתעשרים בהישועה גויים ורשעים, ועי"ז אין מאמינים שיד' עשתה זאת וחושבים שהכל בטבעיות ואין מכירים בבעל הנס האמיתי ועי"כ אין השמחה בשלימות והבן.

טעם הדבר שכאן נכתב 'חרבונוה' עם אות ה"א בסוף, ובתחילת המגילה [וכן בבבלי (טז.)] עם אל"ף בסוף.

ענין יוסף - בבבאורו על שושנת יעקב ד"ה חרבונוה (נד' בסידור אוצר התפילות ח"ב) <->

תולדות חיים - פורים אות יד 'הובא לעיל ד"ה מדוע' [33-2].

יוח דודאים (דינוב) - מגילה שם ד"ה אף אף חרבונוה רשע באותה עצה היה, דרש לה דלעיל כתיב חרבונוה "באלף להורות דהיה "ממלאפי עצה, וכאן כתיב בה"א אותיות "הון ברה"ה, גם אות ה' רמז לתשובה ע"כ גם חרבונוה זכור לטוב. היינו יזכורוה בשמו האחרון הנרמז לטובה.

שו"ת מים חיים (רפאפורט) - ח"א ס' כב אות א במה שנכתב במגילה שני פעמים חרבונוה הראשון בא' והשני בה"א, ואמר הטעם ע"פ דאיתא בב"ש בשמות גיטין לענין אם לכתוב בסוף בא' או בה"א דשם הקודש כותבין בה"א ושם החול בא'. לזאת בראשונה שהיה עדיין חול נכתב בא' בסוף, אבל השני היה קודש כדאיתא בתוספות דהא ליהוה ע"כ נכתב בסוף בה"א.

ועי' בגדי יום טוב - או"ח ס' כט 'הובא לעיל ד"ה מדוע' [31-3].

מכאן שיש להזכיר לטובה אפילו מישהו שעשה דבר לצורך עצמו.

דברי פני אריה

וגדולה מזו נראה מדרך המוסר, אפילו אם ברור הוא שהי' להעושה פנייה וכוונה אחרת, אעפ"כ מחויב המקבל להזכיר את הטוב לדורות עולם, ודבר זה למדתי מדברי רז"ל אשר אנו צריכין לזכור חרבונוה לטוב, כמבואר בש"ע א"ח דצ"ל גם חרבונוה זכור לטוב, ואע"פ שנודע לנו ע"פ קבלת רז"ל שלא היתה כוונת חרבונוה להטיב למרדכי רק משנאתו של המן, עי' מסכת מגילה, אעפ"כ אנו חייבין לזכור זאת הטובה לעולם.

לימוד מכאן שיהודי שיצא ממנו דבר טוב אפילו אם לא נתכוון לטובה ודאי 'זכור לטוב'.

שפע חיים (צאנז) - פורים עמ' קיא
על כן קראו לימים האלו פורים על שם הפור וכו'. וצ"ע דכל חג נקרא שמו ע"ש הנס שהיה, כגון חג המצות וחג הסוכות וכן כל המועדים, וא"כ למה פורים נקרא ע"ש הפור שזה היה הצרה, וכאשר הקשו כן כל הספה"ק עי"ש (בני יששכר מאמרי חודש אדר מאמר ד' אות א'). ונ"ל בהקדם חייב אינש לבסומי בפוריא (מגילה ז, ב) וכו', ונ"ל דוודאי צריך לעשות כל מצוה רק בלתי לשם שמים בלי שום פני' עצמית, אבל הי' מצונו וגם חרבונוה זכור לטוב ואתא בגמ' (מגילה טז, א) שחרבונוה לא משום אהבת מרדכי אמר אלא משום שנאת המן וא"כ למה זכור לטוב, אלא רואים דכיון דסוף סוף יצא על ידו דבר טוב אפילו שכוונתו לא היתה לשם שמים אפילו הכי זכור לטוב.

ואם רואים שאפילו אצל גוי שחסד לאומים חסאת (משלי יד, לה) שכל מה שעושין לגרמייהו הוא דעבדי (עיין שבת לב, ב) להתתיר ולהתפאר ואפילו הכי חרבונוה זכור לטוב, א"כ מכל שכן בישראל אפי' שאין בעושינו שלא לשמה אז רק על אצל כיון דסוף סוף הרי עשה מצוה ג"כ יזכרהו ה' לטוב.

שושנת יעקב צהלה ושמחה. ולכן שושנת יעקב צהלה ושמחה וכו' דהנה איתא בגמ' (פסחים נ, ב) כתיב עד השמים חסדך וכתיב מעל השמים חסדך וכו' כאן בעושינו לשמה אז מעל השמים חסדך וכו' וכאן בעושינו שלא לשמה אז רק עד השמים חסדך עי"ש, והנה תכלת דומה לים וים דומה לעשב ועשב דומה לרקיע ורקיע דומה לכסא הכבוד (ירושלמי ברכות פ"א ה"ב הובא בתוס' סוטה יז, א ד"ה מפני), וזה בחי' מעל השמים חסדך, וזה רומז לתורה לשמה בלי שום פני' עצמית ולכן הכנה פתיל תכלת וכו' ורואיתם אותו וזכרתם את כל מצות ה' (במדבר טו, לח-לט) אז תזכרו שצריך לעשות המצות בלתי לה' לבדו. וז"ש שושנת יעקב צהלה ושמחה.

אבל קשה מהו השמחה בשלמא תכלת מרדכי, מרדכי שמח מפני שהי' בחינת תכלת שכל מעשיו היו רק לשם שמים אבל ישראל הרי לא עשו כל

מדרש תלפיות - ח"א אות ב"ת ענף בקשה ד"ה אם יש

אם יש נכרי שעשה טובות ליהודים, יכולים לבקש מהקב"ה שיקבל דינו, וכן יכולים לבקש על מומר שעשה טובות ליהודים, וכן אמר רבי יוחנן על חרבונוה זכור לטוב לפי שדבר על המן לטובת ישראל. אבל נכרי רשע ומומר רשע אין לבקש עליו, ויצחק אע"ה אמר על עשו יוחן רשע, והשיבו הקב"ה כל למד צדק וכו', וגר המבקש על אביו ועל אמו לא יועיל להקל בדינם, ואם אביו ואמו של צדיק החטיאו את הרבים, אפילו לכן אין לבקש להטיב נשמתן דכתיב ושם רשעים ירקב.

עלי תמר - ד"ה בספר חסידים

בספר חסידים סימן תש"צ אם יש נכרי שעשה טובות ליהודים יכולים לבקש להקב"ה שיקבל דינו, וכן יכולים לבקש על מומר שעשה טובה ליהודים, וכן אמר רבי יוחנן על חרבונוה זכור לטוב לפי שדבר על המן וכו' עי"ש, וכו'. ובספר חסידים סימן תשמ"ו ואשר אמרו על חרבונוה זכור לטוב לפי שאם אדם מדבר בשבט צדיקים בין יהודים בין גויים כגון אותו פלוני עשה לישראל אותה טובה יאמר ז"ל עכ"ל ובסימן תשמ"ה שם פירוש משום שהזכירו בקריאת המגילה טובת חרבונוה לפיכך צריכים לומר ז"ל וכו' עי"ש ודברינו לעיל.

שו"ת ממעמקים - ח"ג ס' ח ד"ה ולפי

פשוט הדין שמותר לומר קדיש אחרי הנכרית הזאת שהצילה כמה נפשות מישראל שלא יזכרעו למות על ידי הצר הצורר הארור ימ"ש, שהרי כתב בספר חסידים שמותר לבקש להקב"ה שיקבל את דינו של נכרי שעשה טובות ליהודים, ואין לנו טובה יותר גדולה ממה שעשתה הנכרית הזאת שהצילה נפשות ישראל מדרת שחת, לכן בודאי מותר לומר אחריה קדיש, ועי' בירושלמי מגילה פ"ג ה"ו אמר ר' פנחס צריך לומר חרבונוה זכור לטובה כמו שאומרים זכרונם לברכה מכיון שעשה טובה לישראל להצילם.

שו"ת יחוה דעת - ח"ו ס' ס ד"ה וכן

הן אמת שראיתי בספר חסידים (סימן תשצ) שכתב, וגר המבקש על אביו ואמו לא יועיל להקל מדינם, וכתב בהגהות מקור חסד שם בשם הרמ"א, דהיינו טעמא לפי שאין הבן מתייחס אליהם, שגר שנגתייר קטן שנולד דמי, נראה שהכוונה שאינו מועיל כל כך כמו הבן, אבל על כל פנים יש תועלת בתפלתו ובקדיש טובות לא פחות מאיש זר שאיננו קרוב וגואל, וכמו שכתב בספר חסידים עצמו שם (בראש סימן תשצ), שנכרי שעשה טובות לישראל יכולים לבקש מהקדוש ברוך הוא ולהתפלל עבורו שיקבל דינו, וכן אמרו בירושלמי (פרק ג' במגילת הלכת ז') אמר רבי יוחנן צריך לומר (בפורים) וגם חרבונוה זכור לטוב לפי שדיבר על המן (וכן הוא בשלחן ערוך או"ח סוף סימן תרצ), וכן יכולים לבקש על מומר שעשה טובה ליהודים ע"ש, ובנידון דידן אין לך טובה גדולה מזו שהביא לעולם הזה, כדי שיוזכר לחיי העולם הבא, ובודאי ראוי ונכון שיאמר עליו קדיש.

שו"ת עטרת פז - הג"ל.

אמה קומתא (מ"א, ז, ב). ד"א, קורה אחת היתה בבית פרשנדא, שנטלה מתיבתו של נח, שכן נאמר בה חמשים אמה רחבה (בראשית ו, טו). ומנא לן דאליה הוא, דחרבונה דהכא כתיבה בה"י, וקדמיתא באל"ף. והיינו דאתאמר בירושלמי, ברם צריך למימר חרבונה זכור לטוב.

כשמדברים בשבחו של צדיק אומרים 'זכור לטוב' וכמו שנלמד מחרבונה, אבל כשאומרים דבר הלכה אין צריך לומר 'זכור לטוב' כי הוא מוזכר לטובה בדבר ההלכה שאומרים בשמו.

פרדס יוסף - שמות בהקדמה ד"ה והרבה הרבה פעמים כשהבאתי דברי גדולים לא כתבתי לשון ז"ל, עי' בס"ח סי' תשמ"ה תשמ"ו ותתק"פ וילקוט חדש אות מיתה כשמוכרים ת"ח א"צ לומר זכרונם לברכה, כמו שאין אומרים כשקורין בתורה על משה ואהרן ז"ל, והא דאי' בירושלמי מגילה פ"ג ה"ז וטור אור"ח סי' תר"צ על חרבונה זכור טוב, לפי שאם מדבר בשבח צדיקים מה שעשו טובות יאמר ז"ל, אבל כשאומר דבר הלכה קריאתו זו הלולו שממילא מוזכר לטוב.

יש שפירשו שאומרים זכור לטוב כמו שבאליהו אומרים תמיד זכור לטוב.

יצב אברהם - הני"ל.

ילקוט ישר - ערך חרבונה

חרבונה מה שנטבע בפייט שושנת יעקב וכו' וגם חרבונה זכור לטוב אמר הגרד"ל ז"ל שהוא משום שיש מ"ד דאטי אליהו אידימי לחרבונה לכן גם עליו אמרו בסגנון בלשון הזה זכור לטוב כמ"ש אליהו זכור לטוב.

פרדס יוסף (בוימגרנט) - פורים ד"ה וגם חרבונה וגם חרבונה זכור לטוב, ראיתי בסה"ק בני יששכר מדוע אמרו בגמרא על אלי' הנביא לשון 'זכור לטוב' כי הוא בגי' ר"פ, כי הוא השר של יער בגי' ר"פ ונקרא ג"כ סנדלפון ג"כ בגי' ר"פ, וידוע דאלי' נדמה באותה שעה לחרבונה ע"כ אומרים לשון 'זכור לטוב'.

שו"ת מבשר טוב - יו"ד סי' עה אות ד ד"ה אמנם בברכות

[ועיין בירושלמי מגילה פ"ג ה"ז א"ר פינחס צריך לומר חרבונה זכור לטוב, ופירושו הוא כי הלא במ"ר מגילה מובא וז"ל: מה עשה אליהו זכור לטוב נדמה לחרבונה ואמר לו וכו', ומביא גם כן דא"ר פינחס צריך לומר חרבונה זכור לטוב, כי אליהו נדמה לחרבונה, וצריכין לומר כמו שאומרים על אליהו: זכור לטוב, ועיין שם במדרש בחדושי הרד"ל].

וביתו ע"י עצתו, נתעלה להקרא בלה"ק, וזהו וגם חרבונה זכור לטוב שהזכירו הפסוק לטוב.

מגילת אבי (ספינקא) - פורים יג

בסוף הפיט שושנת יעקב אומרים, וגם חרבונה זכור לטוב. ויש להבין מהו וגם, הרי לא כתוב מקודם זכור לטוב ולא שייך וגם, ולמה כתוב זכור לטוב ולא ברוך יהיה כמ"ש ברוך מרדכי, ביותר קשה הרי הגמרא אומרת (מגילה ט"ז ע"א) א"ר אלעזר אף חרבונה הרשע באותה עצה היה כיון שראה שלא נתקיימה עצתו מיד ברח, וא"כ למה הוא זכור לטוב, והא כתיב (משלי י"ז יז), וישם רשעים ירקב.

והיה אפשר לומר דלכן באמת לא כתוב עליו ברוך יהיה אלא זכור לטוב, דכיון שהיה רשע לא נותנים לו ברכה, אלא שמ"מ כיון שיצא ממנו דבר טוב לכן זכור לטוב. אבל אכתי קשה דכיון שהגמרא אומרת מיד ברח, מסתמא ברח מיד כשראה מפלת המן כשהוכרח להרכיב את מרדכי ברחוב העיר, וא"כ איך הוא היה עוד שם אחר הסעודה כשהמן נפל על המטה. עוד קשה דחרבונה כבר נזכר בתחילת המגילה, וישם כתוב שמו באל"ף בסופו ולמה כתוב כאן שמו בה"א בסופו, ובפרט שהיה לשון ארמית ובלשון ארמית באים כל התיבות באל"ף בסוף ולא בה"א.

ואומר הנפש יהונתן (תכ"ח א') דאיתא (מד"ר ט') דאליהו הנביא נדמה לחרבונה, והוא אמר למלך על דבר העץ שעשה המן, ולפי"ז הכל אתי שפיר, דחרבונה באמת היה רשע, וכשראה שלא נתקיימה עצתו ברח מיד, והאומר לאחשוורוש גם הנה העץ היה אליהו שנדמה לחרבונה, וא"כ היה אז האומר אליהו וגם חרבונה ביחד וזה שאומרים וגם חרבונה זכור לטוב, דהיינו אליהו שחז"ל אומרים עליו לשון הזה אליהו הנביא זכור לטוב. ולפי"ז יתכן דלכן כתוב כאן חרבונה בה"א לרמז ע"ז שהוא אליהו. ותיבת חרבונה בה"א בגימטריא זה אליהו, לכן כתוב חרבונה בה"א.

ועי' אגדתא דמגילתא (נד' בס' מגילת אסתר - יקר תפארת) - פ"ז אות ט

ויאמר חרבונה אחד מן הסריסים. אמר רבי חמא בר חנינה, אף חרבונא הרשע באותה העצה היה, כיון שראה שלא נעשתה עצתו, ברח, והיינו דכתיב וישלך עליו ולא יחמול מידו ברוח יברח (איוב כו, כב). איתאמר כיון שברח, אתא אליהו ז"ל ואידימי בדמותיה דחרבונא, ואמר למלכא גם הנה העץ אשר עשה המן למרדכי. אמר לו, אדוני המלך, יש עץ אחד בביתו של המן, שנטלו מבית קדש הקדשים גבוה חמשים אמה. ומנין שהוא מבית קדש הקדשים, שנאמר ויבן את בית יער הלבנון מאה איכו וחמשים אמה רחבו ושלים

יצב אברהם - ח"ג עניני פורים ד"ה בתחילה בתחילה פ"א פ"י כתיב חרבונא באל"ף ואח"כ פ"ז פ"ט ויאמר חרבונה בה"א וי"ל עפ"י שכ' בה"ל גיטין ששם בלשח"ק הוא בה' בסוף וע"כ כאשר עשה תשובה נכתב בה"א גם ה"א רומז על תשובה כרע"י דה"א תלוי (כדאיתא בגמ' מנחוה כט).

כללי תורה (שפירא) - ערך מגילת אסתר אות ג
באליהו רבה סימן תרצ"א בכלל דקדוקי כתיבת המגילה, כתב דחרבונא הראשון יכתבו באלף לבסוף, וחרבונה בתרא בהא לבסוף, וכן כתב הגאון ר"ז מרגליות בספר שער אפרים, וכן כתב גם בספר שלחן הקריאה, וצריכין לדעת טעם לזה.

ונראה עפ"י מה דאיתא בתוספות מגילה ז': בד"מ עד דלא, בשם הירושלמי, לומר אורורה זרש ברוכה אסתר וכו' ובירושלמי איתא עוד אמר ר' פינחס צריך לומר וגם חרבונה זכור לטוב, ולכאורה קשה למה לא נכלל אותו בכלל ברכה ולומר ברוך חרבונה, אחרי שעשה דבר גדול כזה שהביא מפלתו של המן הרשע ימ"ש, ותיריך המגיד מדובנא ז"ל דעל האמת אותו חרבונה שהיה משבעת הסריסים לא אמר כלום. רק איתא בילקוט דאליהו זכור לטוב התלבש בדמות חרבונא וגילה דבר העץ שעשה המן, אבל בשביל זה שאליהו בחר בלבוש של חרבונא שנראה מחמת שהיה טוב מיתר הסריסים, לפיכך מוזכרין אותו בסגנון זה שמוכריין את אליהו הנביא זכור לטוב.

והסביר בדרך משל, שמי שצריך ללכת על חתונה וזקוק לבקש מחברו להשאל לו איזה מלבוש אזי המנהג כשמחזיר לו המלבוש נותן לו איזה חלק ממיני מתיקה שכבדוהו בהחתונה, והשתא מובן טעמו של דבר, היות שמבואר בש"ע אהע"ז סימן קכ"ט סעיף ל"ד דשם הקודש כותבין בהא לבסוף ושם לעז באלף, ולכן חרבונא הראשון באלף כמו בתנא ואבגתא אבל חרבונה בתרא שזכה שאליהו הנביא נתלבש בו נהגין בו קודש לכתבו בהא.

אור אברהם (גורביץ) - מגילת אסתר ז ט 'הובא לעיל ד"ה מדוע'.

טעמא דקרא - פרק בשיר (קניבסקי) - מגילת אסתר ע"ה פ' ויאמר חרבונה (עמ' קנד)

ויאמר חרבונה. כתיב בה' ובפ"א כתיב חרבונא בא'. וי"ל דמבואר באה"ע סי' קכ"ט סל"ד דכל שם שהוא בלה"ק כותבין בה' בסוף, וכל שם שהוא בלעז כותבין בא', והנה חרבונה ה' ממונה על חורבנות כמ"ש בתרגום (וצ"ל שם חרבונה אחריב) וכשמיניהו המלך על חורבנות קראו חרבונא בא' כמנהג פרס, וכשזכה להתחריב המן

ללמוד בבלי וירושלמי

**הרי עוד לא
גמרתי ללמוד
את הבבלי?**

לימוד תלמוד ירושלמי מוסיף רבות בהבנת פשוטה של הגמרא בבבלי, ומשלים דברי תנאים ואמוראים הדנים באותה סוגיה. (ראה מדור 'השוואות הבבלי') וצריך ללמוד כל הדעות כמו שלומדים דעת בית שמאי ובית הלל, ר' מאיר ור' יהודה. (הגר"ח קניבסקי שליט"א, בשו"ת עם רבני המכון)

המכתב ההיסטורי

חוב קדוש לכל לומד תורה ללמוד גם ירושלמי. וכל הלומד ירושלמי מובטח לו שיבא לו תועלת גדולה בלימודו. והזוכה לשלב את לימודו בירושלמי ובבלי יחד, והמסייע שאחרים ילמדו ירושלמי, יזכו לברכה מיוחדת. ולישועות גדולות ולהצלחה.

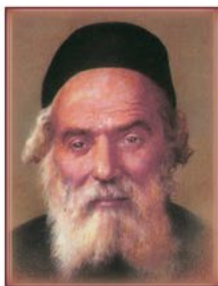
ויאמר

**מי למד
עד היום
ירושלמי?**

רוב ספרי הראשונים והאחרונים מלאים בציטוטים מהירושלמי. (ראה מדור 'ספר המפתח')

ומלבד שהיה הירושלמי נחלת הגדולים, אנו מוצאים כמה מגדולי ישראל שהשקיעו רבות להשריש את לימוד הירושלמי ב'עמך' ישראל, וזכו לקדם את הרעיון, אלא שעדיין יש מה להוסיף. ידוע גם שמרן החפץ חיים זי"ע רצה מאד לחבר פירוש על הירושלמי כדי לקרבו לציבור הלומדים. (החפץ חיים - חייו ופעלו' ח"א עמ' רג)

**מה יש
בלימוד
הירושלמי
שאין בבבלי?**

הגר"ש הלוי וואזנר זצ"ל בעל ה'שבט הלוי': "אני אומר במלוא האחריות, שישנם חלקים עצומים מהתורה הקדושה, מהתורה שבעל פה, שנמצאים רק בירושלמי ואינם נמצאים בשום מקום, אפילו בבבלי." (נר מערבי ח)

לימוד משולב = לימוד מושלם!

**ההלכה
הרי לא כמו
הירושלמי?**

טעות! נכון, שבמקום שהבבלי והירושלמי חולקים, ההלכה היא כמו הבבלי, כיון שהוא היה אחרון והלכה כאחרון (ר"ף ורא"ש סוף עירובין). אבל מה עם שאר המקומות שהם לא חולקים?
המעמיק ובודק את המחלוקות בין הבבלי לירושלמי בענין ההלכה מוצא שהמקרים עומדים על כ-10% בסה"כ! למעשה, רבות מההלכות וההנהגות שנפסקו בשולחן ערוך, ובגדולי הפוסקים ראשונים ואחרונים, מקורן בירושלמי. (ראה מדור 'הלכות שמקורן בירושלמי')

**במה
זכה דורנו
להתעוררות
ללימוד הירושלמי?**

התחדשות הישוב התורני בארץ ישראל

בתלמוד בבלי לא נתחברה גמרא על סדר זרעים. המקור העיקרי להלכות אלו הוא מן התלמוד הירושלמי - תורת ארץ ישראל. לכן, ההתרחבות וההתחדשות של הישוב התורני בארץ ישראל, הביאה להתעוררות גדולה ללימוד ירושלמי סדר זרעים, בכדי להכיר את פרטי המצוות התלויות בארץ, הנדרשות לחיי היום יום בארץ ישראל.

ריבוי פירושים מבוארים

בעבר היו רבים שחפצו ללמוד גם חלק זה של התורה, אך התייאשו היות שלא היה בידם פירוש ברור ומקיף. היום עם ריבוי הפירושים המבוארים את דברי הירושלמי כל לומד יוכל להבינם.

תקנת גדולי ישראל

בחודש טבת תש"מ, בעת התאספות אלפי ישראל בכנסיה הגדולה השישית של אגודת ישראל, החליטה מועצת גדולי התורה על פי הצעתו של כ"ק האדמו"ר בעל ה'לב שמחה' מגור זצ"ל, לקבוע עיתים ללימוד הירושלמי. ובנוסף לחדש מסלול לימוד של דף היומי בתלמוד הירושלמי.

האדמו"ר מבוהוש שליט"א סיפר שלמחרת ראש השנה תש"מ, בצום גדליה, קרא לו סבו האדמו"ר רבי יצחק מבוהוש זי"ע ואמר: **"בכל שנה בראש השנה מכריזים בשמים על הארות חדשות הצריכות לרדת לעולם. בשנה זו הכריזו על הארות ללימוד תלמוד ירושלמי"**. האדמו"ר הורה לו לקנות ש"ס ירושלמי ומיד התחיל ללמוד עמו ירושלמי.

קירוב הגאולה

רבים מגדולי ישראל צדוק"ל, ולהבלחט"א שליט"א, אמרו שללימוד הירושלמי מקרב את הגאולה.
רבי יוסף חיים זוננפעלד זצ"ל - רבה של ירושלים, דרש גימטריא על הפסוק 'ציון במשפט תפדה, ושביה בצדקה' (ישעיה א, כז). **'ציון במשפט תפדה' = 1076 = 'תלמוד ירושלמי' 'ושביה בצדקה' = 524 = 'תלמוד בבלי'**. והוסיף על כך, שגימטריא זו באה לרמז, שבשעה ששני התלמודים יפוצו החוצה וייצאו מרשות היחיד לרשות הרבים, אז תבוא הגאולה.
מספרים שכאשר הגר"ז מברסק זצ"ל שמע גימטריא זו, הגיב: "אין זאת אלא שזה נאמר ברוח הקודש".

שניים שהם אחד!

הרי נאמר
'אין שלום'
על היוצא
מש"ס לש"ס?
(חגיגה י.)

לשיטת רש"י (שם) רבי יוחנן אמר את דבריו רק על הפורש מתלמוד ירושלמי לתלמוד בבלי, מפני שהירושלמי יותר פשוט ואילו הבבלי יותר עמוק, אולם כיום שהרגילות היא ללמוד את הבבלי קודם אין כל חשש ללמוד ירושלמי אחרי בבלי.

אך גם לשיטת התוס' (שם) החשש הוא רק כל זמן שלא הבין את הבבלי, כפי שמפורש בדבריהם. אולם לאחר שהבין את הבבלי יכול לעבור לירושלמי.

הרי התענו
לשכוח לימוד
בבלי, קודם לימוד
תורת ארץ ישראל?
(ב"מ פה.)

תשובה לעניין זה אנו מוצאים בדברים שנכתבו בשו"ת הרמב"ם (סימן תלז):
"לא בכל הדורות היה כן, אלא בימי רבה ורב יוסף ואביו ורבה שהיה להם שמדות בבבלי. אבל אח"כ נתגברה התורה בבבלי". ומוסיף שם גם על מה שאמר רבי ירמיה על הפסוק 'במחשכים הושיבני כמתי עולם' "זה תלמודה של בבלי" (סנהדרין כד.), שזה נאמר על תקופה זו של השמד שהיה בבבלי.

התחלתי
ללמוד
ירושלמי ולא
הצלחתי!

'זהו משפט שלא תשמעו ממי שלמד במהדורות החדשות!'

אדם שהתרגל לסגנון הבבלי ובא ללמוד ירושלמי, יבין ללא קושי את רוב לשון הירושלמי. נכון שהירושלמי כתוב ב'לישנא קלילא', דהיינו לשון יותר קצרה, וכן הארמית היא לא בדיוק אותה ארמית שדיברו בבבלי, אבל להבדיל לשונות אלו מתרגלים תוך לימוד של פרק או שניים.

הקושי העיקרי בלימוד הירושלמי הוא בהבנת הסוגיות. מה גם שהלומד בבבלי רגיל שכמעט ואין גירסאות שצריך להחליף במהלך הלימוד, בעוד שבירושלמי ישנן גרסאות שמתחלפות. אבל כיום שיש מהדורות איכותיות של תלמוד ירושלמי, ניתן ללא ספק ללמוד ולהבין את הירושלמי, ואפילו בקלות. הלימוד בירושלמי גם קל להבנה ולזיכרון כי הוא כתוב בפיסקאות פיסקאות, לעומת הבבלי שיש בו סוגיות ארוכות, ולפעמים אוקימתות רבות לסוגיה אחת.

הנסיון מוכיח שלימוד הירושלמי עם ביאור טוב, ולאחר שהתרגלו ללשונו, יותר קל מלימוד הבבלי!

לימוד משולב בבלי וירושלמי לימוד מושלם

רעיון השילוב מתאים לכל הגילאים ולכל הסגנונות. בפרט לתלמידי ישיבות, אברכי כולל, לומדי הדף היומי וחבורות התורה שנתייסדו בכל קהל ועדה.

בעת שעוסקים בלימוד הבבלי, ניתן בקלות ללמוד גם את הירושלמי בסוגיה המקבילה.

לימוד הירושלמי מוסיף רבות בחבנה פשוטה של הבבלי, ושני התלמודים משלימים זה את זה. בנוסף, ישנם חידושים ורעיונות שנמצאים רק בירושלמי, בהלכה, במנהג, בפלפול, ובאגדה.

תמצית הרעיון כבר מובא בפני יהושע (בהסכמה לפירוש 'קרבן העדה'):

"להיות נודע לכל יודעי דת תורתנו הקדושה, שעיניק לימוד תורה שבעל פה הוא תלמוד בבלי וירושלמי, ולא מנחלקים לשתי תורות ח"ו כי אם יחדיו יהיו תמים במחברת אחת חיבור לקודש. ומה שזה סוגר זה פותח, כמבואר בפסקי הגאונים והקדמונים".

בבבלי ישנם 2,711 דף, לעומת 1,553 בירושלמי. כך שממוצע הלימוד המשולב הוא קצת יותר מעמוד ירושלמי על כל דף בבלי. סגנון הירושלמי הינו קצר, ובמקרים רבים בלימוד הירושלמי זוכה הלומד לחזרה מתומצתת על הבבלי.

מטרת לוח השילוב

להקל את מלאכת השילוב, בלימוד רציף בשני התלמודים, ללא דילוגים.

הנוסחה הבסיסית בעריכת הלוח, לימוד ממשנה עד משנה במקביל בבבלי ובירושלמי.

מי שניסה כבר יודע - גם את הבבלי מבינים יותר טוב.

אופן השימוש

* עמודות הדף בירושלמי מכילות גם את הדף ממהדורת פיעטרקוב-וילנא המקורית, בכדי לאפשר שימוש בכל המהדורות שיצאו לאור על הירושלמי.

* המראה מקום מציין את התחלת הלימוד. הסיום הוא במראה מקום של היום הבא.

לוח השילוב בבלי וירושלמי

הדף הבבלי	ירושלמי וילנא	בערקהאויטש ירושלמי	ירושלמי שוטנשטיין	YERUSHULMI SCHOTTENSTEIN	מראה מקום בירושלמי
ברכות ב'	א.	א	א.	1a ¹	פרק א ה"א
ברכות ג'	א:	2	ב:	1b ³	כמה בוכבים
ברכות ד'	ג.	ב	ג:1	3a ²	איזהו בין
ברכות ה'	ד.	ג	ה.1	4a ²	זהו שעומד
ברכות ו'	ד:	ד	ו.1	4b ⁴	תני עץ חיים
ברכות ז'	ה:	10	ז.1	5b ²	פיסקא וחבמים
ברכות ח'	ו:	12	ח:1	6b ¹	פיסקא מעשה
ברכות ט'	ז.	14	ט:2	7a ³	הלכה ב
ברכות י'	ח:	ט	יא:1	8b ²	הלכה ג
ברכות י"א	ט.	י	יב.3	9a ²	הלכה ה
ברכות י"ב	י.	יב	יד.1	10a ¹	אלו ברכות
ברכות י"ג	יב.	28	יז:3	12a	פרק ב ה"א
ברכות י"ד	יג:	יז	כ:1	13b	הלכה ב
ברכות ט"ו	טו:	38	כג:1	15b	הלכה ד
ברכות ט"ז	יח.	44	כו.2	18a	הלכה ה
ברכות י"ז	יט.	כד	כח:1	19a	הלכה ז
ברכות י"ח	כא.	כז	לא:3	21a	פרק ג ה"א
ברכות י"ט	כג.	כט	לד.1	23a	תני עשרה
ברכות כ'	כה.	לא	לו:	25a	הלכה ג
ברכות כ"א	כו.	לב	לח.1	26a	הלכה ד
ברכות כ"ב	כו:	לג	לט.1	26b	תני זבין
ברכות כ"ג	כז.	66	לט:1	27a	הלכה ה
ברכות כ"ד	כז:	לד	מ.2	27b	תני קטן
ברכות כ"ה	כח.	לה	מא.2	28a	תנא ד' הלפתא
ברכות כ"ו	כט.	לו	מב:3	29a	פרק ד ה"א
ברכות כ"ז	ל.	לח	מד.2	30a	ד' חייא בשם
ברכות כ"ח	לא:	78	מו.2	31b	במה קורין
ברכות כ"ט	לג.	מב	מח.2	33a	הלכה ג
ברכות ל'	לה.	מד	נ:1	35a	ד' אבא רבי
ברכות ל"א	לו:	92	כ"ב, נב:1	36b	פרק ה ה"א

רשימת פידושים שנמצאים בשיווק

מסכת	פידוש המכון אור שמחה	מסובסד בעדאווטש	אור יעקב	לב ירושלים	שונות	הגה"ק	ארטסקדול
ברכות		אור יעקב	אור יעקב	לב ירושלים	מתא דירושלים עם 'ביאורים'	ביאורים →	שוטנשטיין 2 כרכים
פאה		אור יעקב כרך א' עם הודיות	אור יעקב	לב ירושלים	ביהמ"ד להלכה	ביאורים	שוטנשטיין
דמאי		אור יעקב כרך א' עם כלאים	אור יעקב	לב ירושלים	ביהמ"ד להלכה ארץ הצבי	ביאורים	שוטנשטיין
כלאים		אור יעקב כרך א' עם דמאי	אור יעקב כרך א' עם שביעית	לב ירושלים כרך א' עם שביעית		ביאורים	שוטנשטיין
שביעית		אור יעקב כרך א' עם תרומות	אור יעקב כרך א' עם כלאים →	לב ירושלים כרך א' עם כלאים	ביהמ"ד להלכה 2 כרכים קב ונקי ארץ הצבי	ביאורים	שוטנשטיין 2 כרכים
תרומות		אור יעקב כרך א' עם שביעית	אור יעקב →	לב ירושלים	הוצאת המכון קב ונקי ביהמ"ד להלכה חלק ב כנפי יונה	ביאורים	שוטנשטיין 2 כרכים
מעשרות		קב ונקי כרך א' עם מע"ש וחלה		לב ירושלים	הוצאת המכון קב ונקי → ביהמ"ד להלכה ארץ הצבי	ביאורים	שוטנשטיין

מקרא:

- מהדורה מסובסדת -
- ניתן להשיג בחנויות -
- **בהזמנה בלבד (כריכה רכה)** -
- אולו מהשוק -

עמוד ראשון מרשימת החיבורים לקבלת הרשימה
במלואה, ניתן לפנות: ds1@partner.net.il

בשזטנשטיין, כל מה שיצא בעברית – יצא גם באנגלית.

ביאורים נוספים בחנויות בהסדר מיוחד, לאספקה סדירה וקבועה על המדף, אצל: 'גידסה' ירושלים, 'גיטלר' ב"ב

+ אור שמחה + ביאורים + ביהמ"ד להלכה בהתיישבות + בערקאוויטש
+ שזטנשטיין - בכל חנויות הספרים + המאור-סט - בכל חנויות הספרים,
מהדורה רגילה, ומהדורת פנינים

מהדורות עם המפרשים הקדמונים, בשיווק בכל חנויות הספרים
בעולם

+ מאורי אור - עם צורת הדף. מהדורה רגילה, ומהדורת פנינים
+ עוז והדר - מהדורה רגילה, ומהדורה מורחבת. ניתן לדכוש גם כרכים
בודדים

'אור שמחה' ו'בערקאוויטש' ניתן להזמין גם בחנויות דלהלן:

+ ירושלים: 'גידסה' חפץ חיים 13, 'ספרים ווינקעל' עלי הכהן 15, 'ספרי הישיבה'
בית ישראל 1, 'זולדמן ספרים' ביהמ"ד בעלזא. + בני ברק: 'גיטלר' שלמה המלך
2, 'סאטמער' קדושת יו"ט 7, 'אברמזוביץ' קוטלר 5. + אשדוד: 'בלוטנק' אדמו"ר
מפיטסבורג 44, 'ספרי שרגא' ר"א בן הורקנוס 18. + בית שמש: 'חנות הספרים שלכם'
חזו"א 35. + חיפה: 'קוסטינר' הרצל 64. + גוש עציון: 'צומת הגוש' ליד המשתלה

נציגי המכון בערים נוספות: + אופקים: 05276-73840, + חצוד: 05271-48258,
עמנואל-ל: 05041-98822, + ק.ג: 08-8033089,
+ ערד בית המכון בן יאיר 58/17.

אצל כל הנציגים אפשר להזמין גם דרך המוקד 05276-88939.
בשאר חלקי הארץ, או לסיטונאים, במוקד הפצה: 05276-88939

אדרה"ש:

Shirah Seforim Distributers

4116 16th Avenue | Brooklyn, NY 11204

T. 718-871-8652 | F. 718-871-8412 | E. shirah@thjnet.com

אירופה:

Unit E, Viking Business Park, Rolling Mill Road
JARROW, TYNE & WEAR, NE32 3DP ENGLAND

T. +44(0)-191-430-0333 | F. +44(0)-191-430-0555

E. info@lehmanns.co.uk

LEHMANN'S

פרטי הפצה בהרחבה

בית לומדי הירושלמי

מכון דרכי שמחה

ע"ר מס. 580140143

DARKEI SIMCHA

MIF'AL HATALMUD HAYERUSHALMI

רח' בן יאיר 58/17, ערד

ת.ד. 334 ערד, ישראל

P.O.B. 334 Arad Israel

Email: darsim@zahav.net.il

משרד בארה"ק:

טל: 08-9952460

פקס: 077-7952905

Email: ds1@partner.net.il

USA, Tel: (718) 337-8529

Email: 3739014@gmail.com

UK, Tel: 08-9972460

Email: H9972460@gmail.com

הפצה ושיווק

בארה"ק:

אור שמחה, בערקאוויטש,
מגוון פירושים

טל: 05276-88939

פקס: 1538-9972460

Email: ds1@partner.net.il

בארה"ב:

אור שמחה, בערקאוויטש
שירה - מישור

Tel: 718 871 8652

Fax: 718 871 8412

Email: shirah@thjnet.com

באירופה:

בערקאוויטש

ליהמנ'ס

Tel: 44 (0) 191 430 0333

Fax: 44 (0) 191 430 0555

Email: info@lehmanns.co.uk

שלוחות:

1 משרד

2 צוות

3 תוכן

4 שיווק והפצה

5 שירות לקהילות ומוסדות

6 מבחנים

7 תכניות לימודים

קול הירושלמי

קו מידע ושירות

08-9952460

הסבר על המבחנים

מבנה המבחן:

במסלולים הקבועים בלוח (שילוב, דף היומי, מועדים, מסכתות), המבחנים נערכים במוצא אחת לחודש, על דוב המבחנים מתאפשר לענות בשני חלקים, כל חלק אחת לשבועיים. ניתן לאחר את משלוח התשובות לפי הקצב האישי.

בשאר המסלולים, המבחנים נשלחים לפי הקצב האישי. דהיינו, מבחן ראשון נשלח בעת ההרשמה, והבא אחריו לאחר קבלת התשובות מהמבחן.

המבחנים נשלחים בדואר לכתובת שצויינה בעת ההרשמה.

קטעים שיש הנהגים לדלג, דולגו. אם דולגו קטעים נוספים ניתן לציין בספח [להלן].

תנאי המבחן:

המבחנים נערכים בעל פה על שיטת הירושלמי בלבד.

ניתן לקבל שידורתי בחינה [מבחן ובדיקה] במענה מותך הגמרא. אך ללא זכאות לשי, זיש לציין זאת בספח בכל מבחן.

השאלות הינם לפי הפירוש שנבחר במהדורת בעדקאוויטש המסובסדת שיוצאת לאור ע"י המכון, במיוחד עבור תכנית השילוב.

מצורף למבחן:

מעטפת גוביינא למשלוח התשובות, ללא צורך בכול דואר.

ניתן לשלוח ולקבל גם בפקס 0777-952905, או בדוא"ל.

במכתב המצורף למבחן, ישנו ספח מיוחד. בו הינו יכול לנהל התכתבות אישית, בעת הצורך, עם נציג השירות של הקרן.

אין באפשרותנו להתייחס להערות שייכתבו על דף המבחן עצמו.

מצורף גיליון 'שאלו שלום ירושלים' בכלי עזר, לחזרה, לסיכום וכדו'. והוא נשלח בתחילת לימוד המסכת.

למבחן הראשון מצורף לוח-שנה עם ההספקים.

השגת גמדות למבחן ראשון:

גמדות המהדורה נמכרות בחנויות שבהסדר המכון, הרשימה בפרסום המצורף. במחיר מסובסד של 30 ש"ח בלבד לכתך.

שי למצליחים:

על כל כתך שנבחנים בהצלחה, נותן המכון שי – את הכרך הבא לפי תכנית הלימוד, עבור הצלחה של +80% במבחני המסכתות שבכתך, (עם ציוני המבחן שלפני האחרון בכרך, בכדי לאפשר דצף בלימוד).

השי נשלח בדואר-רשום לכתובת שצויינה בהרשמה. [ניתן לציין 'כתובת למשלוח חבילות']. השי יגיע לסניף הדואר הקרוב, ותישלח הודעה בדואר על החבילה הממתנה בסניף. באזורי הסדר [כיום: ירושלים, ב"ב, אשדוד] ישלח 'ברשים-זיכוי' למימוש בחנות קרובה. ניתן להתארגן בקבוצה, ולקבל את המבחנים והשי ישירות לכתובת שתציינו בעת ההרשמה.

ניתן להשתתף במס' מסלולים בו זמנית. אך לא ניתן לקבל את אותו מרד בשי פעמיים. מעת לעת נערכים מבצעים לעידוד.

אין באמור לעיל, כל התחייבות שהיא מצד קרן "זכרון משה" / "קרן זכרון משה וישראל" / "קרן זכרון יהודה" ומכון "דרכי שמחה", כלפי הנבחנים. הרישום ועריכת המבחן, מהווה הסכמה שאין אחריה ערעור, לקבלת כל החלטה שהיא בענייני המבחנים והזכייה, שתתקבל על ידי מכון "דרכי שמחה".

< הרשמה לכלל המסלולים / לוחות שילוב על כל הש"ס / פירוט נוסף
'קול הירושלמי' 08-9952460, שלוחה 6

< לשיעורים בירושלמי או בשילוב באמצעות מערכת קול הדף
חייגו: 02-6400000, עם הכניסה יש להקיש < 1 < 2
במערכת זו ניתן להגיע גם לשיעורים של הגאון רבי דניאל אלטר שליט"א במקש < 3

< לשיעורים בירושלמי או בשילוב באמצעות מערכת קול הלשון
חייגו: 03-6171111, עם הכניסה יש להקיש < 1 < 2 < 8
במערכת זו ישנם שיעורים רבים בירושלמי. כמו גם שיעור ייחודי לפי תכנית השילוב במקש < 5

< לשיעורים מאת הרב הגאון רבי מנשה ישראל דייזמן,
חייגו: 03-6171105, עם הכניסה הקישו < 2

< ניתן לשמוע שיעורים, בעברית או באנגלית, באתר של 'כולל עיון הדף':
<http://www.dafyomi.co.il/>
ניתן באתר גם להוריד לוחות ועוד.

< לתכנית השילוב:
<http://www.dafyomi.co.il/calendars/yeru-meshulavheb.htm>

< לקבלת חומר במייל, ניתן לפנות לכתובת: ds1@partner.net.il
או בפקס, בצדף פרטים מלאים ומספר פקס מחובר, במספר: 0777-952-905

דוד המלך ביקש: אגורה באוהליך עולמים

(תהלים ס"א)

**שואל רב יהודה בשם רב (יבמות צו ב)
וכי אפשר לו לאדם לגור בשני עולמות?**

אלא אמר דוד לפני הקדוש ברוך הוא: ריבונו של עולם, יהי רצון שיאמרו דבר שמועה מפי בעוה"ז, ועל ידי כך, גם כשהייה בעולם הבא, אזכה להיות נזכר בעולם הזה, וכך אזכה לשני עולמות.

בדורנו זכו סגל חבורת אוהבי ותומכי תורה, שאל אף שאין השמועה מפיהם, מכל מקום נזכרים הם לזכות לדור זה ויזכרו לדורות הבאים, באלפי בתי מדרש ובכל העולם בפיות רבבות לומדי התורה, כאלו שבזכותם מאירה ומובנת תורת התנאים והאמוראים - בעלי השמועות בתלמוד ירושלמי.

ומה נמלצים ומתאימים כאן דברי ה'פלא יועץ' שכתב:

"וראוי לעשירים עם אלק"י אברהם לפתוח ידיהם למדפסי הספרים בעיני יפה, ובזה חלק בחלק יאכלו עם החכם כי 'בצל החכמה בצל הכסף'.

ודוק ותשכח שבמעט אין כסף שיהא נחשב למצווה רבה כזו. שכל הוצאה של מצווה היא לשעתו, מתחיל מצווה וגומרת. אבל זה הנותן לצורך הדפוס צדקתו עומדת לעד לדור דורים, והוא מזכה את הרבים, וזכות הרבים תלוי בו, וקנה שם טוב, קנה לו דברי תורה, קנה לו חיי העולם הבא וגם העולם הזה."

רבי חיים פאלג'י זצ"ל המדפיס ספרים מממונו זוכה ויושב במחיצת המחבר בגן עדן

המדפיס ספרים מממונו להוציא לאור תורה, זוכה ויושב במחיצת התלמיד
הכם. דעל ידו יצא לאור העולם ותרבה הדעת בכל עת, ואילו היה
גנוז למקצועות המשכן בירכתים, לא היו לומדים בו.

והנה אמרו רז"ל, דכל שאומרים שמועה מפיו בעולם הזה,
שפתותיו דובבות בקבר. ולפי זה, הגורם שיחיה צדיק חי אחרי מותו, גם
הוא יושב במחיצתו, שגורם להחיותו.

ואין ספק, שהחכם בעצמו, כשזה בא לעולם הבא, יוצא לקראתו עם סיעת
מרחמוהי.

כדברים האלה כתב עמיתנו בתורה הר' מהרח"א איסטרולסה נר"ו
בס' 'בן אברהם' בס' וישלח דכ"ג ע"ב.

ושמעתי מאדם אחד שראה בחלום לבעל הבית אחד יושב אצל גדול אחד
שנפטר זה כמה שנים. והאיש החולם משתומם ומפליא, איך זכה זה הדייט
להיות בצד האדם הגדול. ובעל החלום לא ידע שזה הבעל הבית הדפיס
ספר אחד מספריו הקדושים.

והנה לפי מה שכתב הטור בשם הרא"ש 'דעכשיו בזמן הזה חיבורי
הש"ס והפוסקים הם בכלל מצות עשה של כתיבת ספר תורה'. אם כן
נמצא בידו של המדפיס ספר מצווה של כתיבת ספר תורה.

וכן ראיתי להרב 'בירך יצחק ברכה' בהקדמתו. ועיניך תראה
בספרי 'ממיכה לחיים' בהקדמתי, דשם נאמר עשרה מעלות למי
שזוכה להדפיס ספר מממונו. עי"ש בס"ד.

סימן ריז, נושא: ספרים

לקבלת פרטים אודות אפשרויות
שותפות בהנחלת תודת אמודאי ארץ
ישראל לעם ישראל ניתן לפנות:
darsim@zahav.net.il

פקס: 718-337-8512 | אימייל: darsim@zahav.net.il
נייד ארה"ב: 718-308-7139 | 718-213-5450 (זמין במדינות נוספות)
נייד ישראל: 718-362-8259 | 972-5331-70750 | נייד אירופה: 32-492-54-33-82